

PRÁVNICKÁ FAKULTA
TRNAVSKEJ UNIVERZITY V TRNAVE

Recenzenti:

JUDr. Peter Colotka, CSc., LL. M.

JUDr. Mgr. Martin Škop, PhD.

Exemplo ducti

Pocta k životnému jubileu
Jozefa Prusáka

RADOSLAV PROCHÁZKA – MAREK KÁČER (eds.)

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
Trnava 2012

© Radoslav Procházka – Marek Káčer (eds.), 2012
© TYPŮ UNIVERŠITATIS TYRNAVENSIS, 2012

ISBN 978-80-8082-540-9

Obsah

Úvod	7
Krotká úvaha k jubileu profesora Jozefa Prusáka	
Alexandra Krsková	10
Právna istota	
Eduard Bárány	23
Princíp, princíp, vystrč rožky...!	
Alexander Brörtl	34
Juridizácia ochrany ľudských práv	
Ján Svák	43
Tri poznámky k sudcovskej tvorbe práva v rámci vývoja kontinentálneho právneho systému	
Lukáš Opett	58
Múdrejší proti väčšine	
Marek Káčer	74
Postmoderně konstruované evropské právo	
Jiří Boguszak	114
Sebareferenčná sémantika a genealógia suverenity: európske skúsenosti, globálne zmeny	
Jiří Příbán.....	117
Slovenský názorový patriotizmus v autonomizme Dr. Emila Stodolu	
Peter Mosný	133

**Bez dôvodné obohatenie a žaloba z prípadu krádeže podľa
justiniánskych Digest**

Peter Blaho 146

Má právo slobodne sa združovať svoje hranice?

Martina Gajdošová 161

**Sokratovská metóda ako pedagogická forma v procese
vzdelávania právnikov**

Daniel Krošlák 184

H. L. A. Hart a analytická jurisprudencia

Lucia Berdisová 196

Exemplo ductus

Radoslav Procházka 207

Dodatok

Zoznam publikácií a ohlasov na publikované diela

Jozefa Prusáka 210

Úvod

Poctu Jozefovi Prusákovi otvára jeho dlhoročná priateľka a kolegyňa Alexandra Krsková. Pani profesorka spomína na spoločný začiatok ich akademickej kariéry, na tlak, ktorému čelili počas totalitného režimu, a na výzvy, ktoré prišli po jeho páde. Táto biografická črta ju podnietila k úvahe o legitimitě štátnej moci. Tú podľa profesorky Krskovej nemožno redukovať na číru formu legality a jej základný prejav – akceptáciu podriadenosti právnym pravidlám – nemožno dosiahnuť iba využitím nátlakových prostriedkov.

Popredný slovenský právny teoretik Eduard Bárány analyzuje problém právnej istoty. Podľa tradičnej predstavy je právna istota základnou hodnotou právneho pozitivizmu, ktorú možno dosiahnuť rešpektovaním princípu legality. Dnes sa však táto predstava začína korigovať, keďže aj právo samotné ako druh sociálneho subsystému prispieva k tvorbe rizík a neistôt. Spravodlivostný rozmer právnej istoty by mal preto obsiahnuť aj distribúciu tohto druhu bremien.

Profesor Alexander Brösl sa zamýšľa nad povahou právnych princípov. Dworčinovu príliš širokú koncepciu precizoval Robert Alexy, ktorý pod „princípom“ rozumie príkaz k optimalizácii. Hoci časť doktríny pochybuje o adekvátnosti takéhto vymedzenia, skutočným životom princípov nie je teória, ale prax, najmä rozhodovacia činnosť ústavných súdov. Aj napriek tomu je teória ostražitá a sudcom odporúča, aby argumentáciu princípmi používali striedmo a obozretne.

Dominujúcou ríšou princípov je ochrana ľudských práv. Profesor Ján Svák z Paneurópskej vysokej školy skúma, akým spôsobom sa tejto ochrany ujal Európsky súd pre ľudské práva. Globalizačné trendy spojené so zvýšeným rizikom zásahov do ľudských práv prinútili štrasburský súd expandovať a zintenzívniť svoju právomoc. Po desaťročiach vývoja rozhodovacej činnosti európskych súdnych inštitúcií možno hovoriť o etablovanom *quasi* európskom *common law*.

Zaužívaný klasifikačný rozdiel medzi anglo-americkým a kontinentálnym právnym systémom je predmetom kritického rozboru Lukáša Opetta z trnavskej katedry teórie práva. Jeho pohľad do histórie naznačuje, že sudcovská tvorba práva nebola výsostnou záležitosťou anglofónnych krajín. Totiž prétorské právo v klasickom Ríme, tak uhorská tradícia obyčajového práva od konca 18. storočia,

ako aj rozhodovacia činnosť francúzskeho Kasačného tribunálu v prvej polovici 19. storočia spadajú pod základné definičné znaky precedentného práva.

Za opisom moci súdov nasleduje úvaha o tom, ako má táto moc vyzeráť. Marek Káčer z trnavskej katedry teórie práva uvažuje o delbe moci medzi ústavnou väčšinou a ústavným súdom v kontexte ochrany základných hodnôt demokracie. Svoju štúdiu koncipuje ako kritiku monografie Radoslava Procházku *Lud a sudcovia v konštitučnej demokracii* s ambíciou podporiť tézu, podľa ktorej ústavodarca sa nesmie normatívne angažovať v akomkoľvek spoločenskom vzťahu, pričom, vo vzťahoch, v ktorých to robiť smie, to nesmie robiť akýmkoľvek spôsobom.

Profesor Jiří Boguszak hodnotí postmoderné tendencie vo vývoji práva na príklade európskej integrácie. Osobitnú črtu európskeho práva vidí profesor v povahe jeho noriem, kde tradičnú hypotetickú štruktúru nahradila štruktúra teleologická. Inštitucionálne sa integrácia zvykla realizovať prostredníctvom systému dvojkomorového parlamentu, avšak delba moci v rámci EÚ sa vymyká aj tejto tradícii. Napriek uvedeným zvláštnostiam sa pôvodný účel integrácie – mierová spolupráca európskych krajín – darí naplňovať.

Jiří Příbáň pôsobiaci na Univerzite v Cardiffe si kladie otázku, aká je sémantická hodnota pojmu suverenity v kontexte globalizovaného práva a politiky. Kým mnohí teoretici spochybňujú pojem suverenity ako zastaraný, veľká časť politikov, sudcov a verejnosti predkladá svoje posolstvá práve aj prostredníctvom tohto pojmu. Profesor Příbáň priznáva, že pojem suverenity nemusí byť tým najvýstižnejším nástrojom na analýzu súčasných mocenských štruktúr, avšak zároveň dodáva, že terminológia suverenity dokáže byť sémantickým nositeľom paradoxov prítomných v globalizačných procesoch.

Problému suverenity je venovaný aj historicko-právny príspevok profesora Petra Mosného z trnavskej katedry právnych dejín. Viditeľné politické zafarbenie pojmu suverenity možno ilustrovať pri úvahách o tom, kto je jej nositeľom. V kontexte štátoprávneho usporiadania predmníchovskej Československej republiky išlo predovšetkým o otázku udržateľnosti konceptu jednotného československého národa ako ideologického základu pre spoločný unitárny štát a o spôsob, ako realizovať slovenské autonomistické ambície v jeho rámci.

Profesor Peter Blaho spracoval problematiku bezdôvodného obohatenia, najmä obohatenia zlodeja, v klasickom rímskom práve. Osud knihy, ktorá inšpirovala Blaha k napísaniu tohto príspevku bol takmer taký spletitý ako svet žalôb, ktorým nás profesor s prehľadom sprevádza. Rímsko-právne následky spojené s krádežou, odzrkadľujú dobovú úctu k súkromnému vlastníctvu: zlodej nielenže musel ukradnutú vec vrátiť, ale k tomu musel zaplatiť aj pokutu.

Doktorka Martina Gajdošová z trnavskej katedry teórie práva si kladie otázku, aké sú hranice práva slobodne sa združovať. V jej chápaní nejde iba o otázku dovolenosti predmetu činnosti občianskych združení, ale najmä o otázku povahy subjektu, ktorému je združovacie právo adresované a povahy subjektu, ktorý môže na základe tohto práva vzniknúť. Komplexná úvaha o hraniciach združovacieho práva je úzko prepojená s hľadaním priestoru pre angažovanú občiansku spoločnosť a s pokusom o jeho klasifikáciu na základe kritéria verejný/súkromný.

Doktor Daniel Krošlák, člen trnavskej katedry teórie práva, uvažuje vo svojom príspevku o podmienkach úspešného aplikovania sokratovskej metódy vedenia rozhovoru v pedagogickom procese na právnických fakultách. Klasický grécky filozof Sokrates, veľký ironik a pochybovač, vyvinul metódu hľadania pravdy, pomocou ktorej nútil svojich spolubesedníkov rozmyšľať o dôvodoch, pre ktoré zastávali svoje tvrdenia. Obozretné uplatnenie tohto prístupu k súčasným študentom práva môže prispieť k zvýšeniu ich kvalifikácie tak v morálnom, ako aj odbornom ohľade.

Umenie klásť zmysluplné otázky nie je dôležité len vo vyučovacom procese, ale aj vo vedeckom skúmaní samotnom. Lucia Berdisová z trnavskej katedry ústavného práva približuje čitateľovi metódu analytickej jurisprudencie podľa H. L. A. Harta. Známy anglický teoretik sa vo svojej esejistickej tvorbe pokúsil nájsť cestu, po ktorej by právna veda mohla kráčať bez toho, aby jej ostala hlava v oblakoch. Podľa Harta to má byť obrat k právnemu jazyku, ku skúmaniu spôsobu, akým sa slová používajú v každodennej praxi. Výstupom takejto vedy nebude nekonečný zoznam definícií právnych pojmov, pretože právny jazyk charakteristický svojou otvorenou textúrou nemožno previesť na matematický vzorec.

editori

Krotká úvaha k jubileu profesora Jozefa Prusáka

ALEXANDRA KRSKOVÁ*

Vlády štátov odvodzujú svoju spravodlivú moc zo súhlasu občanov.

Thomas Jefferson

Hoci sa pri príležitosti výročia pána profesora Prusáka oprávnene očakáva erudovaná štúdia, dovoľm si ju využiť na spomienku na spoločne prežité časy (ako inak – sentimentálnu, veď o niektorých veciach sa nedá hovoriť bez osobnej zaujatosti) a tiež na to, aby som sa podelila so svojimi pochybnosťami a pokúsila sa trochu koncepcnejšie zorientovať. Pôjde skôr o privátnu úvahu, v ktorej bude viac otázok ako odpovedí či riešení.

Pozerám na promočné fotografie, na ktorých sme zoradení v aule Univerzity Komenského, tak neuveriteľne mladí, plní očakávania a odhodlania zmeniť svet k lepšiemu! Vyštudovali sme socialistické právo, právo odtrhnuté od európskej tradície, pevne zakotvené v princípoch marxizmu a leninizmu. Obaja sme sa vyhli konfrontačnému svetu právnej praxe a zakotvili v akademickom prostredí. Začala rehoľa stoviek hodín nad knihami, prvých pokusov zaujať študentov, nasmelých publikačných krokov. Veď cesta ku graduácii sa priam ježila prekážkami, často viac kádrového ako odborného rázu. Nekonečná nuda vysedávania na verejných straníckych plenárkach, aktívoch, bezpodmienečnej účasti na manifestačnej jednote panoptikálnych prvomájových sprievodov, mravenisko vynúteného kolektivismu, šed' navonok rovnakých názorov a hraného súhlasu. Akýmsi druhom sebazáchovnej normy (ale nie uspávacím práškom na sebaúctu, svedomie a česť) sa stala rezignovaná pretváрка, dvojakošť, rozpor medzi tým, čo človek naozaj cítil a tým, ako sa z existenčných dôvodov správal navonok.

Už vtedy som Ťa vnímala ako intelektuálne nezávislého, poctivého človeka, rodeného skeptika, ako integrovanú osobnosť, originálnu nie preto, že si nikoho nenapodobňoval, ale preto, že nikto nevedel napodobniť Teba. Bol si proste

* prof. JUDr. Alexandra Krsková, CSc., Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

„svojej hlavy chlap“, ako kedysi Božena Němcová nazvala Janka Kráľa. Už vtedy si cez „marxistickú teóriu štátu a práva“ odovzdával študentom zašifrovaný odkaz o slobodnom myslení a občianskych cnostiach. Áno, zašifrovaný, pretože brutálne politické represie päťdesiatych rokov boli síce za nami, režim sa neuchyľoval k masovým popravám ani k väzneniu, ale mal tisíc spôsobov ako pripomenúť, že všetky prostriedky násilia zostávajú v pohotovosti. Nie tyrania a útlak, ale kompromitovanie, znervózňovanie, umlčovanie. Kádrovanie, sledovanie, donášanie.

Legitimita moci, ktorú ortodoxní marxisti odmietali ako pseudoburžoázny mýtus, nebola pre nás len akademickou otázkou. Hoci sme nemali k dispozícii státisíce stránok, tisíce štúdií, stovky kníh a záľahu odkazov na Googli, stačilo čítať Dostojevského Veľkého inkvizítora či Bratov Karamazovcov, aby sme tušili, že značná časť politickej teórie by mala byť diskusiou o tom, akým právom uplatňuje štát moc nad občanmi, čo ho oprávňuje zväzovať ich sieťou pravidiel. A čo vedie občanov k uznávaniu autority vlády a rešpektovaniu práva? Z akých vzácnych ingrediencií je namiešaná kvalita moci, ktorá sa označuje ako legitimita?

Z akých vzácnych ingrediencií je namiešaná kvalita moci, ktorá sa označuje ako legitimita?

Odpoveď Vyšinského, ktorý nás po odsúdení Stučkovej a Pašukanisovej právnej teórie presviedčal, že socialistická zákonnosť je historicky vyšším stupňom legitimacy, nemohla uspokojiť znepokojivé vedomie, že rozdiel medzi legalitou a legitimitou je jednou z najväčších hodnôt, ku ktorým počas minulého tisícročia dospela západná civilizácia. Niečo sme vedeli o Maxovi Weberovi, ktorý panstvo – *Herrschaft* – považoval za monopol *legitímneho* násilia na základe viery či presvedčenia občanov o povinnosti poslúchať. Ale je naozaj len „viera“ podmienkou legitimacy moci, bez ohľadu na to, ako sa dosiahne? Je jednoducho schopnosťou vôle presadiť určitý názor a chápanie sveta a vnútiť ho ostatným? Bola potom legitímna aj tá obrovská paternalistická moc, ktorá sa rozprestierala nad našimi hlavami, geniálna v schopnosti presvedčiť o existenčnej nevyhnutnosti poslúchať?

Uzavretá a netolerantná marxistická ideológia a propaganda, to „násilie spáchané na duši“¹ s obrovským nasadením prezentovala vtedajšie politické inštitúcie tak, aby ľudí ani nenapadlo nič iné ako poslúchať. Organizácia celej štruktúry

¹ NEUMANN, F. B.: The Structure and Practice of National Socialism. 1933 – 1944. Ivan R. Dee-Publisher, 2009, s. 221.

života spoločnosti v súlade s posvätnými princípmi marxizmu-leninizmu a historickým poslaním proletariátu, nenechávala žiadny priestor na diskusiu či nekonformný prejav. Režim výdatne využíval zahmlievanie, neustále opakovanie ideologického žargónu: zjednotenie ľudí, prekonanie hranice spoločenských tried, nový poriadok hojnosti a spravodlivosti. Táto ideológia mala na všetky problémy jednoduchú odpoveď, zaručený recept, jediný a správny princíp, vzorec, ktorý vysvetľuje všetky neistoty súčasnosti, záhady minulosti a predvída svetlú budúcnosť. Mnohí uverili, že komunizmus má k nej víťazný kľúč. Naozaj sa zdalo, že navždy bude za nás niekto rozhodovať, čo je dobré a manipulovať nás do obmedzeného tvaru svojej vízie budúcnosti. Milan Šimečka hovoril o zvláštnom druhu spoločenskej zmluvy, ktorú režim uzavrel s obyvateľstvom: výmenou za politickú pasivitu poskytne záruky základných materiálnych istôt.² Ale tak, ako „príkaz nemôže byť žiadnym základným etickým pojmom, pretože všetko, čo sa deje vzhľadom na odmenu alebo trest je nutne egoistickým konaním a ako také nemá čistú morálnu hodnotu“,³ tak ju nemajú ani vynútené akty konformity.

Pravdaže, účinnosť mocenských opatrení spočívala aj v prekvapujúcej schopnosti dosť veľkej časti podmanených prijímať ich priaznivo. To je povestná „záhada dobrovoľného otroctva“ pripomínajúca slávny záver Orwellovej eseje 1984, v ktorej W. Smith, podrobený tvrdému fyzickému a psychickému donúteniu, nakoniec objaví, že miluje Veľkého brata! Úzkosť a strach, ktorý vytvárala donucovacia moc, boli kombinované súhlasom, hľadaním dôvodov, ktoré by dovolili rezignovať, ohnúť chrbát bez úplnej straty tváre, nepociťovať neznesiteľnú vinu za účasť na výhodách systému, nachádzať aspoň čiastočné východisko v želaní veriť, že podrobenie je nevyhnutné a možno aj správne. Veď práve „prostredníctvom interiorizácie noriem a racionalizácie pocitu viny, ktorý by sprevádzal eventuálnu vzburu, sa uskutočňuje najvyššia forma násilia“.⁴ Bola to i habermasovská „spútaná imaginácia“, neschopnosť predstaviť si iné riešenie, bezmocnosť, ktorej výsledkom je poslušnosť, adaptácia na daný stav, ba priam viera v legitimitosť moci. Dokonca samotní členovia štátneho aparátu potrebovali vo vlastných očiach zdôvodňovať donucovaciu misiu, ktorá im pripadla „vyšším záujmom“: oslobodením od bezprávia, vykorisťovania, ponižovania, chudoby všetkých tých, na ktorých vrúcne mysleli ako na „ľud“.

² ŠIMEČKA, M.: Obnovení pořádku. Brno: Atlantis, 1990, s.168.

³ SCHOPENHAUER, A.: Dva základní problémy etiky. In: O vůli v přírodě a jiné práce. Praha: Academia, 2007, s. 435.

⁴ HABERMAS, J.: Raison et légitimité. Paris: Payot, 1978, s.134.

Moc musí byť zároveň autoritou...

Hoci prvok donútenia je prítomný v každom procese legitimizácie moci, lebo vždy ide o získanie súhlasu podriadených so vzťahom radikálnej nerovnosti medzi tými, ktorí rozkazujú, a tými, ktorí poslúchajú, s asymetrickým rozdeľovaním možností uspokojovania potrieb, neverili sme, že schopnosť moci *akýmkoľvek* spôsobom dosiahnuť akceptáciu svojich rozhodnutí, jej dáva legitimitu. Tá musí mať predsa nielen nejaký racionálny, ale aj morálny základ! *Moc*, schopná odmenami a trestami ovplyvňovať správanie iných, musí byť zároveň *autoritou* pre podriadené subjekty, ktoré uznávajú povinnosť poslúchať nie v dôsledku manipulácie a donútenia, ale preto, že im *moc* poskytuje vedenie a podporu, resp. ju považujú za nevyhnutnú na zachovanie stabilnej a zdravej spoločnosti. Inými slovami, že legitimita je kvalita, ktorá holú *moc* mení na oprávnenú autoritu a dáva jej príkazom záväznú povahu vzhľadom na spoločne interiorizované hodnoty.

Akú autoritu mala táto *moc*? Ak si vezmeme na pomoc známe „ideálytypy“ spomínaného Maxa Webera, potom o *tradičnú autoritu* určite nešlo. Tá vedie obyvateľov k poslušnosti tým, že sa opiera o zavedené zvyky, tradície, o rešpektovanie vierovyznaní. U nás bolo všetko tradičné podozrivé, každá kontinuita pretrhnutá. V našich podmienkach, na rozdiel od sovietskych, nebolo ani *charizmatickej autority*, teda vodcov, ktorých by sme považovali za hrdinov či svätcov. O *právno-racionálnej autorite* sa dalo uvažovať len s obrovskou rezervou, ak si uvedomíme, že právo bolo „vôľou robotníckej triedy, povýšenou na zákon“, nástrojom komplexnej manipulácie celého života, fasádou, ktorá mala legitimovať systém pred občanmi aj pred medzinárodnou verejnosťou.

Ale že „na bodákoč sa nesedí dobre“, vedel už Tayllerand, a tiež André Maurois skonštatoval, že „nijaká diktatúra nemôže dlho jestvovať bez súhlasu ovládaných“. Postupne silnelo povedomie o nefunkčnosti socialistických myšlienok, stranícke špičky stále viac popudzovali svojou zvrátenou opojenosťou mocou. K slovu, a na chvíľku aj k moci sa dostávala generácia „reformných komunistov“ s ľudskou tvárou. Alexis de Tocqueville v práci *Starý režim a revolúcia* považoval za najkritickejší moment pre zlú vládu ten, keď sa začne reformovať. Celý spoločenský pohyb okolo roku 1968 sa nedostal ďalej ako k reforme a vôbec sa nedotkol jadra mocenskej štruktúry, ale bol závanom slobody a nádeje. Vzápätí ju gniavili tanky „spojeneckých vojsk“.

Vedeli sme, že legitimita je nesmierne dôležitá pre stabilitu a pretrvanie každého režimu, a keď jej rúcanie neprinieslo ďalekosiahlu politickú zmenu, môžeme očakávať teror. Režim si ho však nemohol dovoliť už len preto, aby nepri-

znal neúspech a slabosť. Zato siahol k politike „normalizácie“, či „konsolidácie“. Nastalo plazivé a zákerné obdobie postupného diskriminovania a perzekvovania prevažne prostredníctvom prepracovaných mechanizmov sociálnych a ekonomických sankcií. Vytvorili sa kategórie „vylúčených“, „vyškrtnutých“ a tých, ktorí boli odjakživa druhoradými občanmi. Mali sme podpisovať, že „súhlasíme s príchodom sovietskych vojsk“, s „Poučením z krízového vývoja v strane a v spoločnosti“, aj s vylúčením študenta, ktorý na protest držal hladovku na schodoch univerzity. Ale vzdor sa celkom nepodarilo umlčať. Zápas disentu bol zápasom o preukázanie nelegitímnosti systému s jeho tajnou políciou, armádou, milíciou, súdmi a prokuratúrou. Legitimizačná stratégia, ktorú si zvolil, bola podstatne ovplyvnená existenciálnym etickým diskurzom a otvárala priestor pre ľudskú autenticitu a nezávislosť. Najmä hovorca Charty 77 Ján Patočka vždy zdôrazňoval etický rozmer opozície voči režimu.

Až prišiel november 1989, ktorý bol šokom, neuveriteľným dianím, na čelo ktorého si sa na fakulte postavil vtedy, keď ešte nikto netušil, ako to skončí, či režim nepoužije svoju osvedčenú zbraň: násilie. Nie, revolúcia to nebola: na to chýbal jav teroru aj katarzie. Ale my, nenapraviteľní idealisti, sme znova videli znamenie nádeje a uverili v jednoduché nastolenie poriadku a spravodlivosti. Nadšenie sa valilo námestiami ako mohutná vlna jednoty a nieslo so sebou volanie po humanite, znášanlivosti, rozdávajúcej a nesebeckej láske. Ľudia sa zasa cítili pánmi svojho politického osudu. Nevieť, či poučení históriou sme vedome odmietli roztáčať koleso neúprosnej mechaniky odpлаты, či tajomstvo kresťanstva nás usmerňovalo k odpusteniu a nádeji, no volanie po vymeraní spravodlivosti stúpencom bývalého režimu vyšlo naprázdno. Ani sme si nemali kedy všimnúť, že sa tichučko sťahujú naspäť do svojich pozícií. Bolo to hektické obdobie. Stal si sa vedúcim katedry a mohli sme sa prestať báť, začať slobodne dýchať, veriť, že to, čo robíme, má zasa zmysel. Mohli sme vycestovať, nájsť kolegov v zahraničí, študovať v bohatých knižniciach! V európskej právnej kultúre, v tomto produkte viac než dvetisíc rokov experimentovania, vývoja, vylepšovania, sme nachádzali zásobu právnych skúseností, ktoré sme potrebovali pochopiť a priniesť domov. Čo viac sme si mohli želať?

Ešte chvíľu sa nikto neopovážil spochybniť základnú novembrovú premisu

Ešte chvíľu sa nikto neodvažoval spochybňovať základnú novembrovú premisu, ktorou bolo hľadanie politiky riadenej svedomím a morálkou, politiky, ktorá

vytvorí rámec pre slušný život ľudí. No atmosféra sa priam zo dňa na deň menila. Pozitívny politický kapitál bol pohlcovaný ekonomickým, z riadenia vecí verejných sa vykrádala pokora a česť a prevážil živočíšny ťah za mocou a za majetkom. Stále väčšia priepasť zívila medzi realitou a idealistickými tendenciami či optimistickými očakávaniami, ktoré sme spájali s transformačnými ambíciami. Ľudia Novembra sa vytratilí do svojich občianskych povolaní alebo boli vytlačení na okraj. Bolo stále menej osobností, ktoré by umožnili viesť debatu v spoločnom jazyku, zmysluplne pomenovali správnosť smerovania, vytvorili preň legislatívne podhubie a najmä išli príkladom. V chaotických procesoch poznamenaných lúpežnou privatizáciou a korupciou verejnej správy sa konštituovala nová politická vrstva bez skúseností, bez vízie o spoločnom dobre, zato so strategickou výhodou prístupu k moci. Spoločenský aparát nasal starých súdruhov a zakonzervoval ich mentalitu. Protiváhu a korekciu vo vyspelej, morálne citlivej občianskej spoločnosti veru nenašli.

Bol to zámer, alebo naozaj nikto nechápal, že pre úspech transformačných snáh je najdôležitejšie nastavenie duchovnej klímy, ochota a schopnosť občanov odriekať sa a radikálne meniť názory? K mentálnej prestavbe, k hlbšej existenciálnej a mravnej premene spoločnosti nedošlo, reformy sa robili v morálne poškodenej atmosfére. Ľudia, sprvu odhodlaní prijať obeť, sa postupne dopyčovali, že stará nomenklatúra, prezlečená za demokratov, ale aj nová moc, rozkráda krajinu, že neostávajú prostriedky ani na starostlivosť o to najcennejšie: ľudskú dušu a zdravie. Nepripravení vstúpili do priestoru slobody. Bezpečný život čo aj biednych istôt vystriedal život v riziku. „Sloboda je síce atraktívna,“ uvažuje E. Fromm, „ale je aj bremenom, ktorého sa jednotlivci snažia zbaviť.“⁵ Ľudia, odsúdení na slobodu, teda na nevyhnutnosť voliť, rozhodovať sa a nie byť zodpovednosť, osamotení a bezmocní, majú dve cesty, ktorými jej môžu uniknúť – buď sa podriadia vodcovi, alebo im dodá pocit bezpečia bezmyšlienkovitá konformita. A to je neblahá tendencia, pretože proces legitimizácie moci síce môže vychádzať zo štátu, ten je však odkázaný na využívanie fondu legitimacy, ktorý sa formuje v lone občianskej spoločnosti. Na tú sa ale „masa“, či „ľud“, ktorým sme boli, veľmi pomaly (ak vôbec) menil. Nikto sa neobťažoval vysvetliť ľuďom filozofiu zmien, nikoho netrápila potreba trpezlivej, rozsiahlej výchovnej a vzdelávacej práce. Žiadna z vlád nepodporila renesanciu školstva a do akademického prostredia stále viac presakoval „biznis“.

Vtedy prišla výzva z Trnavskej univerzity založiť Právnickú fakultu, a my, hoci

⁵ FROMM, E.: *Escape from Freedom*. Macmillan Holt Paperbacks, 1994, s. 160.

sme už veru neboli v prvom rozpuku, vzdali sme sa miesta, na ktorom sme prežili viac ako tridsať rokov, vzdialeného pár minút od domova a nepohodlne cestovali večne meškajúcimi vlakmi do Trnavy. Svoju predstavu o čistom, inšpiratívnom prostredí pre študentov práva sme začali budovať takmer na „zelenej lúke“, zato sme však našli dobré duchovné zázemie a nikdy sme svoje rozhodnutie neoľutovali. Dvakrát po sebe si bol dekanom tejto fakulty, s bezpríkladným úsilím si vylepšoval materiálne podmienky a z pozície mravných princípov odrážal útoky na náplň univerzitného života. Tvoje odhodlanie byť užitočný iným je asi najvyššia forma mravnosti. Niekedy mi je smutno pri pomyslení, že toto „naše“ obdobie, tento čas spolupatričnosti a rodiny, v ktorej nikto nechýba, už pre mňa skončilo. Sklonila som sa pred neoblomnosťou času, už ma nechráni spoločenská rola, ktorú sme plnili s takým nasadením a denno-denne sa zrážam s realitou. Namáham sa pochopiť, nakoľko je typický znak staroby, že človek prestane rozumieť svetu a už len mrzuto spieňa na to pechorenie okolo seba a nakoľko sa skutočne vývoj uberať takým smerom, že má čo robiť, aby sa nevydesil.

Zdá sa, že dôvera občanov je vyčerpaná...

Po dvadsiatich dvoch rokoch od novembrových udalostí sme znovu svedkami plných námestí, na ktorých to kypí rozhorčením, vzdorom, odporom voči oportunistom, tunelárom, gangstrom. Zdá sa, že dôvera občanov je vyčerpaná, že všeobecnú úctu nepoživajú osoby ani inštitúcie. Ľudia sú unavení a otrávení z vršenia sa káuz, pri ktorých sa pre aktuálnu zabúda na predošlú a všetky sa pripisujú na ich účet, zo všadeprítomnej hrubosti a násilia. Deprivácia a frustrácia ako dôsledok priepasti medzi tým, čo očakávali a tým, čo skutočne dostali. Referenčnou rovinou nie je len nedávna minulosť, ale aj to, čo získali iní. Energiu dodávajú mladí ľudia, ktorí volajú po „zmene systému“, po páde vlády, ale nemajú plán, alternatívu ani vodcov. Nevedno, či sa búria proti nelegitímnosti politikov, alebo spochybňujú samotné prežitie režimu. Nemajú koncepčné myslenie a nenachádzajú primerané slová. Rozhodujú sa na základe intuície, sympatií, iracionálnych nádejí a nejasných kritérií. Oni už nevedú dialóg s minulosťou, ktorý by im umožnil relativizovať nároky. Chcú jednoduché riešenie spoločenských problémov, hľadajú nepriateľa, zodpovedného za všetko. Ich politická socializácia bola trestuhodne zanedbaná.

Nie sme nevďační, ak takto odoberáme kredit a autoritu zákonným inštitúciám a reprezentácii štátu? Veď nikto už neprenasleduje človeka za postoj či

názor, už sa nevráti cenzúra, uzavreté hranice, praktiky tajnej polície. V deväťdesiatych rokoch boli zakladateľské a rekonštrukčné stratégie politických strán inšpirované západoeurópskym modelom a na nejaký čas vzbudzovali dojem, že sa u nás postupne upevňuje zázrak, o ktorom sme ani snívať nemohli: *demokracia*. Tá sa predsa prezentuje ako trvalo úspešná forma vládnutia, obsahujúca v sebe nástroje vlastnej sebazáchovy či trvalej legitimacy „zabezpečením toho, že moc nie je svojvoľná, ale rozdelená a má vzájomné brzdy a uplatňuje sa v súlade s prianiami, preferenciami a záujmami verejnosti“.⁶ Naozaj? Otvára demokracia pred nami nejaké hlbšie východisko?

Ak sa pokúsim vyjadriť podstatu vzdoru ľudí na námestiach, potom je to sklamanie z toho, že ani demokratický proces nenaprogramoval moc tak, aby vládla v prospech spoločnosti. Ak pravidlá, ktoré vytvára, nie sú len legálne, ale aj morálne, stáva sa aj demokracia prázdnu škrupinou. Existencia volieb a súťaže politických strán je iste nesmierne dôležitým znakom procesu legitimizácie, pretože volebný rituál nám dáva ilúziu, že nie sme poddaní, ale občania, ktorí držia v rukách osud vládcov a budú poslúchať iba tých, o ktorých si myslia, že ich sami vybrali. Politický proces formovania názorov a vôle vo verejnej sfére a v parlamente je stále určený súťažou politických strán, i keď tie postupne akoby zatuchli, koncepčne a ideovo sa vyprázdnil, ovládli ich profesionálne aparáty a urobili z nich ohniská kumulácie kapitálu. Meradlom ich úspešnosti je stále postoj verejnosti k osobám a programom, kvantitatívne vyjadrený volebnými hlasmi, hoci menej pozornosti púta volebná účasť a prinajmenšom reptanie a neutíchajúca verbálna opozícia voči ich výsledku. Samotné voľby však legitimitu nezaručujú.

Ak sú vlády, ktoré vzišli z volieb, nekompetentné, krátkozraké, skorumpované a nezodpovedné, ovládané sebeckými záujmami a neschopné prijať politiku v prospech celej spoločnosti, potom ostávajú síce legálne, ale nie sú legitímne. Banálne konštatovanie, že rozhodla väčšina, a teda výsledok je demokratický, sa stane zaklínadlom na manipulovanie verejnej mienky a argumentom pre politické rozhodovanie, ktoré má úzko stranický a skupinový charakter. Väčšina sa väčšinou mylí (T. Halík). Demokracia sa stane fasádou, zakrývajúcou vládu mocenskej elity (akokoľvek neelitnej), ktorá nemá žiadnu zodpovednosť voči voľičom, lojalitu k politickým partnerom, žiadne vnímanie globálnych súvislostí politického diania, žiadnu úctu k blížnemu, prírode, k poriadku bytia. Stane sa floskulou, ktorú používajú politické strany v čase volieb ako symbol občianskej mobilizácie a participácie.

⁶ HEYWOOD, A: Politická teorie. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, s. 128 – 129.

J. Rawls podmieňuje ospravedlnenie výkonu politickej moci tým, že sa realizuje v súlade s *ústavou*, „ktorej základné prvky by podľa očakávania schválili všetci občania vo svetle princípov a ideálov, ktoré sú pre nich prijateľné ako zdôvodnené a racionálne“. ⁷ Nedá sa poprieť, že režim funguje viac-menej v rámci pravidiel, obsiahnutých v ústave, ktorá stanovuje rámec vládnutia, zakotvuje aj určitý súbor ideálov, hodnôt a cieľov, deklarovaných v preambule, čo je tiež súčasť legitimizačnej stratégie. Veď na dejiny práva sa možno pozeráť i ako na „malé spojené krôčiky snáh o zakotvenie spôsobu vládnutia, tvorby práva a postavenia jedinca tak, aby to vyhovovalo predstavám o spoločnom dobre, teda stavu, keď politická jednota i jednotlivci sú navzájom spätí vzťahom zodpovednosti, vernosti a prirodzenou snahou chrániť jeden druhého. Tieto predstavy sa časom zhmotnili v písanom dokumente, označenom ako ústava“, píše P. Príbelský. ⁸ Ústava však žije cez rozhodnutia ústavného súdu. Tu má prebiehať súťaž hodnôt, ktorej výsledky môžu prispievať ku konsenzu. Pretože nielen štát a politici, ale hlavne ústava je tým, čo má držať princípy, pôsobiace v rôznych oblastiach spoločnosti, na miestach, ktoré sú im vyhradené. Podľa R. Procházku to, čo je správne, by mal v konštitučnej demokracii identifikovať orgán súdnej kontroly ústavnosti. „Účelom súdnej kontroly ústavnosti je dozerať, aby vôľa, ktorá vládne, bola rozumnou vôľou...“ píše, pretože „rozumnosť“ chápe „ako fundamentálny atribút legitimacy.“ ⁹ Ale je to tak?

Ústava deklaruje, že Slovenská republika je *právnym štátom*. Pre právny štát ako politickú štruktúru je typické, že legalita má splynúť s legitimitou. Legálna povaha politického panstva pôsobí na podriadené subjekty ako racionálny argumentačný rámec a každý politický systém, ktorý chce byť legitímny, musí vychádzať z princípu legality. Ale ani legalita nie je dostatočným dôvodom na občiansku poslušnosť a legitímnosť režimu nemožno na ňu zúžiť. Kým legalita smeruje k stabilizácii a uzavretiu legitimizačného priestoru do procedúr a pravidiel, legitimita je *spochybnením* existujúceho poriadku. Problém legitimacy je problémom stanovenia hraníc, ktorý sa nedá nikdy vyriešiť z pozícií vo vnútri systému. Inými slovami, nestačí deklarovať právny štát v ústave, mať zákony a „zložky“, ktoré majú bdieť nad ich dodržiavaním. Musí byť aj čosi nepísané,

⁷ RAWLS, J.: *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 217.

⁸ PRÍBELSKÝ, P.: Vznik konštitúcie ako odzrkadlenie snaženia o ukotvenie všeobecného dobra. In: Procházka, R. – Káčer, M. (eds): *De arte boni et aequi*. Trnava: Právnická fakulta TU Trnava, 2012, s. 48.

⁹ PROCHÁZKA, R.: *Dobrá vôľa, spravodlivý rozum: hodnoty a princípy v súdnej praxi*. Bratislava: Kalligram, 2005, s. 11 – 12 et passim.

čo má človek zakódované vo svedomí, v srdci, v duši. Kedysi sa tomu hovorilo mravy.

Čo je *bonum communae*?

Skúsme sa prestať pozeráť na štát ako na krmiacu matku a tvorca prosperity i morálky, schopnú zmeniť spoločnosť a človeka, na politikov ako na spasiteľov, nežiadajme od politiky to, čo nie je jej poslaním a čoho ani nie je schopná. Nie je aktivitou zameranou na nejaké substantívne ciele, ale umením realizovať to, čo je možné v konkrétnej situácii, ktorá má determinanty a hranice. To neznamená, že by sme v nej mali vidieť iba sociotechnický nástroj, bezhodnotový aparát na uchopenie a udržanie moci, ktorý nepodlieha etickému súdu. Je riadením verejných vecí, našich vecí, a mala by umožňovať konštituovanie spoločnosti ako politického celku, integrovaného úsilím o *spoločné dobro*. Sme ale schopní poskytnúť kritériá dobrej vlády, dôjsť ku konsenzu, ktorého vnútornou hodnotou by bola dôvera medzi nami a vládou?

Čím je *bonum communae*, tento odkaz antickej polis, v postmodernej spoločnosti bez jednotného normatívneho systému a neprekročiteľných princípov? Táto spoločnosť je dlhodobo zaujatá stavom ekonomiky, uprednostňuje kalkuláciu, efektívnosť, konkurenčný boj. Tradičné duchovné referenčné rámce sa stratili, návrat ku historickej komunite, ktorá nachádzala svoju identitu v mravoch a symboloch, nie je možný, žijeme v dobe mravného relativizmu a univerzálna akceptácia čohokoľvek je takmer nemysliteľná. Preto aj svet modernej viery v to, čo sa považuje za legitímne, je nejednoznačný, rozporuplný a mnohotvárný.

Liberálna politická teória rezignovala na spoločný ideál spolunažívania, nemá k dispozícii žiadny vierohodný, celistvý model, nič absolútne a nepodmienené nad sebou. Vedome ašpiruje na hodnotovú neutralitu, žiadnu z ideológií neakceptuje ako jednotný morálny rámec legitimacy či základ legitimizačného diskurzu. Preferuje procedurálnu, nie hodnotovú legitimizáciu moci.¹⁰ Konfliktná koexistencia heterogénnych systémov predstáv a presvedčení, bez možnosti syntézy v rámci oficiálnej ideológie, spôsobuje však „krízu legitimacy“ aj vo vyspelých, konštitučných demokraciách. Tým viac to platí o krajinách, ktoré prechádzajú globálnou transformáciou politickej štruktúry, ekonomiky i sociálnej konfigurácie.

¹⁰ Pozri napr. Legitimation durch Verfahren. Neuwied, W-deutscher Vlg, 1969, s. 24. Tiež SCHMITT, C.: Legality and Legitimacy. Durham: Duke University Press, 2004.

Isteže, neexistuje nejaké ľahko dostupné vysvetlenie všeobecného dobra, ktoré by nevyvolávalo podozrenie z nostalgie za zlatým vekom súdržnosti a harmónie. Tu nestačí len konsenzus, ktorý je výsledkom pragmatického hodnotenia prospechu a spoločenských výhod z fungovania inštitúcií, teda efektívnosti, resp. funkčnosti a výkonnosti režimu. Tu ide o víťazstvo spoločných hodnôt, resp. predstavu spoločenského života, ktorá je v súlade so zažitými mravnými názorovými orientáciami, vytvárajúcimi vedomie jednoty spoločenského celku, o akceptáciu koncepcií, ovplyvnených a potvrdených dejinami, odovzdávaných spoločnou kultúrou a výrazne rozšírených v spoločnosti.

Ani vo vzťahu k politike neoznačuje spoločné dobro nejaký objektívny stav, ale skôr maják či inšpiráciu, horizont napĺňania konkrétnych cieľov, ku ktorým by sa mala politika obozretne a rozumne približovať. Malo by byť akousi základnou zhodou, vyvierajúcou spod povrchu sporov o tom, čo vytvára reálne a politicky relevantné spoločenstvo a hodnotný život.¹¹ Pohybujeme sa tu na tenkom ľade sporu medzi politickým realizmom a politickým idealizmom, ktorý sa spája v každej politickej praxi a v ktorom by nemala prevážiť ani jedna zložka. Politické problémy, ktorých podstatnú časť tvoria kompromisy, nemožno redukovať na spor o hodnoty. To by bolo príliš idealistické a značne by oslabovalo vyhliadky na konsenzus. Etická diskusia nestačí, hoci výsledky procesu vyjednávania nesmú byť v rozpore so základnými hodnotami, akceptovanými danou kultúrou. Konvergenca v spoločnom morálnom rámci nesmie prekročiť medze tolerancie. Ale ani samotný mechanizmus záujmov nie je schopný trvale zabezpečiť prosperitu a zmier v spoločnosti. Legitímna forma vyjednávania závisí od férových podmienok, ktoré sa dohodli dopredu, a od argumentácie, v ktorej sú prítomné pragmatické, etické aj morálne prvky.

Záchrana ľudského sveta je v srdci človeka...

Iste, bez súťaže ideí, tolerantnej diskusie o alternatívach riešenia vecí verejných a bez dobrých inštitúcií sa neobídeme. Ale tie nie sú spásonosné a ani problémy modernej politickej agendy sa nedajú riešiť bez súvislosti s *občianskymi cnosťami*. Znesiteľný život vyžaduje nielen dobrú organizáciu, ale aj dobrú kultúrnu úroveň občanov. Na to je však potrebné „čosi nepriemerné, nie úskočné, príležitostná morálka, ale morálka osebe... Bez morálnych základov, bez presved-

¹¹ LÉVY, D.: Pojednání o politické etice. Liberální demokracie. Bulletin OI z 1.11.1993.

čenia, ktoré by nebolo len vecou oportunizmu, okolností a očakávaných výhod, nemôže fungovať ani tá najznamenitejšie technicky vybavená spoločnosť“.¹² Ako poznamenal T. G. Masaryk, duchovnosť nikdy nebola masovým javom, ale ak prestaneme rozlišovať medzi dobrom a zlom, spravodlivým a nespravodlivým, vinou a trestom, potom je narušený samotný základ ľudských vzťahov a nezmôžeme sa ani na objednávku očistiť verejného života. Demokracia žije z určitej hodnotovej klímy.

Chudobný sociálny kapitál, štítivé odťahovanie sa od politiky z nás robí spoluvinníkov za nespravodlivé spoločenské pomery a otrávenú spoločenskú atmosféru. Nepochota prebrať občiansku zodpovednosť a vysoká tolerancia na nedostatky signalizuje, že demokracia nepresiakla do vnútornej výbavy, nestala sa súčasťou kultúrnych kódov, spôsobom života. A keďže sme vždy boli presvedčení, že okrem rodiny má vzdelávací systém potenciálne najväčší vplyv na formovanie svetonázorového zázemia, a tým aj na získanie informácií potrebných k väčšiemu porozumeniu a diferencovanému vnímaniu politiky, nezbavovali sme sa tejto zodpovednosti ani v tých najnepriaznivejších podmienkach.

Historickú skúsenosť sme sa snažili študentom sprostredkovať tak, aby pochopili, že záchrana ľudského sveta je v srdci človeka, v ľudskej pokore a zodpovednosti k svetu a za svet, „v skĺbení plurality a rozmanitosti jedinečných, mravne zakotvených jedincov a ich pospolitosti s univerzom, ktoré presahuje človeka aj spoločnosť“.¹³ Vnúterná zmena v každom človeku je nevyhnutnou podmienkou každej principiálnej zmeny v spoločenskom prostredí, vo verejnom živote. Len z priestoru ľudskej existencie môže prerastať do mravnej a napokon aj politickej rekonštitúcie spoločnosti.

Keďže vzťah politických elít k vzdelávaciemu procesu a k inštitúciám, ktoré ho zabezpečujú je priam definičným kritériom režimu, veľmi sme dúfali v renesanciu školstva. Namiesto toho sme sa museli prizerať inštitucionalizácii povrchného typu vzdelávania v duchu podnikateľskej aktivity, zameraného najmä na znalosť množstva faktov a encyklopedických vedomostí bez primeraného sprostredkovania ideových súvislostí, bez zasadzovania nadobudnutých poznatkov do etických a spoločenských súvislostí. Spomínaný Alexis de Tocqueville

¹² PATOČKA, J.: O povinnosti brániť sa proti bezpráví. In: Charta 77, 1977 – 1989. Od morálnej k demokratickej revolúcii. Čsl.dokumentární středisko nezávislé literatury. Praha–Bratislava: Scheinfeld., 1990, s. 31 – 32. Pozri tiež PATOČKA, J.: Sókratés. Přednášky z antické filosofie, kap. 5: Starost o duši. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 109 a nasl.

¹³ BEDNÁŘ, M.: Spravedlnost, demokracie a česká filosofie politiky. Úvahy nad proměnou hodnot po roce 1989. Praha: Votobia, 1998, s.149.

konštatoval, že „štúdium učebníc je nanič, ak nie je spojené s mravným vzdelávaním, ktoré kultivuje srdce“. Okamžitý účel, efektívita meraná kritériom ekonomickej návratnosti sa tak stáva jednorozmernou paradigmou vzdelávania.

Hoci riskujem výsmech trápnej sentimentálnosti a moralistických banalít, a viem, že aristotelovské morálne podložené občianstvo je v rozpore s vyústením moderných politických teórií, nepoznám iné východisko z marazmu ako kultivovanie a vzdelávanie, usmernenie k individuálnemu, bytostnému hľadaniu, ktoré dáva zmysel nielen vlastnému životnému smerovaniu, ale aj občianskej aktivite, teda tú starú platónovsko-sokratovskú „starosť o dušu“, ktorej súčasťou je aj politická socializácia (*politiké epistémé*). Je to cesta najťažšia, cesta radikálnej obnovy autentického vzťahu človeka k ľudskému poriadku, novej skúsenosti bytia, obnoveného zakotvenia v univerze, znova nájdeneho vzťahu k druhému človeku a ľudskej pospolitosti. Pochopenia vlastného miesta v rámci celku, prekročenia rámca starosti o súkromné prežitie, cesta k nielen formálnej a sporadickej účasti na verejných veciach, ale k reálnej participácii hrdého a zodpovedného člena polis na tvorbe jej osudu. Človeka s pevným svetonázorovým zázemím, schopného adekvátne interpretovať skutočnosť, správne sa orientovať, „schopného milovať a v láske sa obetovať. Nie pre štát ako amorfnú a vágnu entitu, ale pre spoločenstvo, spoluvytvorené s ostatnými a spoluvytvárajúce mňa“.¹⁴

Hoci sa zdá, že študenti už nepotrebujú mentora, otcovského sprievodcu, ktorý by s prísnosťou, predstavivosťou a citlivosťou dbal na to, aby išli vlastnou cestou, že určujúce poslanstvo im odovzdajú médiá a internet im nahradí duchovnú vlasť a požehnanie písma, stále verím na formatívny vplyv tých, ktorí svedčia z hĺbky osobnosti. Preto Ti, môj milý kolega, prajem, aby si v čase, keď sa krúžok starých priateľov zmenšuje, mal okolo seba dosť takých mladých ľudí, ktorí človeku vracajú vieru v ľudstvo a venujú najlepšie sily svojmu rozvoju, aby mohli prevziať ťarchu zodpovednosti za to, či sa z našej krajiny stane údolie hladu, nárekov a násilia, alebo mesto božie.

¹⁴ PROCHÁZKA, R.: Právo ako zrkadlo ducha. In: De arte boni et aequi, cit. v pozn. 8 na s. 75.

Tri poznámky k sudcovskej tvorbe práva v rámci vývoja kontinentálneho právneho systému

LUKÁŠ OPETT*

I. Úvod

V súvislosti s diferenciáciou právnych systémov podľa právnej komparatistiky¹ sa vo všeobecnosti tvrdí, že sudcovská tvorba práva je podstatným znakom anglo-americkej právnej kultúry, kým pre kontinentálnu právnu kultúru je charakteristická legislatívna tvorba práva.

Pokiaľ by sme hľadali význam pojmu *sudcovská tvorba práva*, právna veda nám ponúka zmysluplné východisko v podobe duality *kreatívnej* a *normatívnej* stránky sudcovskej právotvorby.² V základných rysoch možno opísať *kreativitu* ako tvo-

* Mgr. Lukáš Opett, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

¹ Delenie právnych systémov nie je v právnej komparatistike jednotné. Azda najznámejší právni komparatisti súčasnosti Konrad Zweigert a Hein Kötz rozlišujú nasledujúce právne okruhy (*Rechtsskreie*): románsky, nemecký, anglo-americký, škandinávsky, ďalekovýchodný a náboženské právo (ZWEIGERT, K. – KÖTZ, H.: *Einführung in die Rechtsvergleichung*. 3., neubearbeitete Auflage. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1996). Ďalší nemenej slávny právny komparatista 20. storočia René David najprv diferencoval medzi piatimi právnymi rodinami: západné právo, sovietske právo, islamské právo, hinduistické a čínske právo. Neskôr korigoval toto delenie a triedil právne rodiny nasledujúco: románsko-germánska, common law, socialistická právna rodina a iné systémy (*autres systèmes*), medzi ktoré radil islamské, židovské, hinduistické, ďalekovýchodné právo, ako aj novovytvorenú skupinu afrických práv a právo Madagaskaru (DAVID, R. – JAUFFRET-SPI-NOSI, C.: *Les grands systèmes de droit contemporains*. 9e éd., Paris, 1988, s. 18 a nasl., cit. podľa ZWEIGERT, K. – KÖTZ, H.: *Einführung in die Rechtsvergleichung*. 3., neubearbeitete Auflage. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1996, s. 63). To, že ktorémukoľvek rozlišovaniu právnych systémov možno vytknúť isté nedostatky, dokumentujú aj výhrady, ktoré k deleniám týchto autorov uvádza vo svojej právno-komparatívnej práci Knapp, sám ponúkajúci triedenie medzi nasledujúcimi právnymi systémami: kontinentálny (systém písaného práva), angloamerický (systém nepísaného práva) a islamský, príznačný náboženským charakterom (KNAPP, V.: *Velké právní systémy. Úvod do srovnávací právní vědy*. Praha: C. H. Beck, 1996, s. 106). V príspevku vychádzame predovšetkým z rozlišovania medzi anglo-americkým a kontinentálnym právnym systémom.

² KNAPP, V.: Soudcovská tvorba práva v socialistických zemích. In: *Právník*, Roč. 108, 1969, č. 2, s. 81 - 91. SVÁK, J.: Súdna moc a moc sudcov (tézy inauguračnej prednášky). In: *Právny obzor*,

rivý prístup súdu k litere zákona (súdne rozhodnutie obsahuje po právnej stránke niečo *iné* ako zákon) a *normativitu* ako existenciu povinnosti súdu nasledovať predchádzajúce súdne rozhodnutia.

Na tomto mieste chceme poukázať na tie prvky vývoja kontinentálneho práva, vo svetle ktorých sa uvedená dištinkcia medzi oboma právnymi systémami môže javiť ako zjednodušujúca, resp. tak, že nezachytáva významné momenty sudcovskej tvorby práva v metamorfózach práva na kontinente. Máme na mysli:

- (i) praetorské právo ako významnú súčasť rímskeho práva, ktoré predstavuje korene práva na kontinente,
- (ii) obyčajovú tradíciu a decízne právo na území Slovenska od konca 18. stor. a
- (iii) inštitucionálny vývoj práva vo Francúzku – tzv. *référé législatif* a *Tribunal de Cassation*.

V tomto príspevku nepodávame vyčerpávajúci prehľad kreatívnych a normatívnych črt súdneho rozhodovania, ako sa vyskytovali v celom historickom vývoji kontinentálneho práva z časového i priestorového hľadiska. Keďže našou doménou nie sú dejiny práva, necítíme sa byť kompetentní na vlastný podrobný historický rozbor a po pôvodných prameňoch siahame len minimálne. Príspevok v tomto ohľade nie je historickou štúdiou, ale aspoň heslovite v ňom chceme poukázať na javy s prívlastkom právnokreatívne či právnonormatívne, pričom ich nositeľom nie je zákonodarca/ústavodarca, ale subjekt súdnej moci (resp. participujúci na jej výkone).

II. Rímsko-právna tradícia na kontinente a praetorské právo

Historické korene kontinentálneho právneho vývoja v podobe rímskeho práva sa niektorými svojimi charakteristickými črtami značne odlišujú od európskej koncepcie práva, formovanej v epoche revolučných zmien na prelome 18. a 19. storočia, ktorú sprevádzali myšlienky idealizujúce právny systém ako ucelený právny poriadok „vopred“ odpovedajúci na každú právnu otázku bez potreby jeho doplnenia, bez potreby výkladu zákona.

Roč. 89, 2006, č. 1, s. 3 – 25. KÜHN, Z.: Aplikace práva ve složitých případech. K úloze právních principů v judikatuře. Praha: Karolinum, 2002, s. 264. LARENZ, K. – CANARIS, C.-W.: Methodenlehre der Rechtswissenschaft. 6., neubearbeitete Auflage. Berlín: Springer, 1991, s. 429 a nasl. ERICHSEN, H.-U. – EHLERS, D. (Hrsg.): Allgemeines Verwaltungsrecht. 13. Auflage. Berlín: de Gruyter Recht, 2006. s. 81.

Aj Rimania mali formálne platné pravidlá, napríklad v podobe Zákona dvanástich tabúl, ktoré boli „predmetom priam posvätnéj úcty“.³ Zároveň mali Rimania zvláštne nadanie pre právo a spravodlivosť, príčiny ktorého načrtáva Hans Hattenhauer nasledovným opisom: „...prví Rimania boli spočiatku roľníci a svoj pôvod s pýchou zdôrazňovali. To, že človek mohol byť od pluhu povolaný k najvyšším štátnym funkciám, zostávalo po stáročia mierou politickej cnosti. Roľnícky pôvod zvláštnym spôsobom ovplyvňoval právne vedomie. Roľníci sú konzervatívni, snažia sa rozširovať svoje hospodárstvo, chrániť ho a riadiť sa pritom zdravým sedliackym rozumom. Právne myslenie Rimanov neurčovali ideológie, filozofické teórie štátu alebo dokonca utópie. Generáciami nazhromaždená praktická skúsenosť bola premenená v zrozumiteľnú právnu morálku. To, čo raz poznali ako právo, zachovávali s mimoriadnou tvrdohlavosťou, pričom tomu za zmenených pomerov dávali nový zmysel, ak sa ukázal ten doterajší byť nepoužiteľným. Prísne normatívne vedomie zostávalo základom ich svetového úspechu. Ak šlo o podriadenie sa právu, nešetrili ani vlastné deti.“⁴ Prítomnosť silného vedomia toho, čo je správne, vyvažovala konzervatívna opatrnosť k zmenám, a to robilo Rimanov zdržanlivými presadzovať vlastné videnie spravodlivosti na úkor Zákonov dvanástich tabúl a iných formálnych pravidiel.⁵ Významnú úlohu pri interpretácii a aplikácii práva zohrávali praetori.

Praetor nebol sudcom, ale úradníkom s magistériom (verejnou mocou). V rámci usporiadania rímskeho súdnictva vystupoval praetor v prvom štádiu súdneho konania (*in iure*) a sudca v druhom (*iudicium*). Podstata činnosti praetora spočívala v rozhodovaní o tom, či poskytne žalobcovi žalobu (*actio*), na základe ktorej sa môže začať druhá fáza konania pred sudcom.⁶ „Rímske nazeranie na žalobu bolo odlišné od dnešného... Materiálne subjektívne právo videli len cez jeho uplatňovanie a ochranu žalobou... (ktorá) vyjadrovala vždy len určité subjektívne právo, takže každé subjektívne právo malo svoju žalobu ... (a) vrcholila v dohode o spore (tzv. *litis contestatio*), v ktorej sa žalobca a žalovaný v prítomnosti prétora dohodli o rozhodcovi (sudcovi) ich sporu, ako aj o tom, za akých podmienok žalovaný súhlasí, aby ho rozhodca (sudca) odsúdil v prospech žalobcu.“⁷

³ KRŠKOVÁ, A.: Dejiny politickej a právnej filozofie. Bratislava: IURA EDITION, 2011, s. 95.

⁴ HATTENHAUER, H.: Evropské dějiny práva. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 69.

⁵ KRŠKOVÁ, A.: Dejiny politickej a právnej filozofie. Bratislava: IURA EDITION, 2011, s. 96.

⁶ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M.: Římské právo. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 18 – 19.

⁷ REBRO, K. – BLAHO, P.: Rímske právo. Štvrté prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 107.

Podstatné však je, že nie každá situácia bola „krytá“ subjektívnym právom a praetor tak bol v pozícii, keď posudzoval, či situácia žalobcu patrí pod niektorú zo žalobných formúl, t. j. či civilné právo predvída nárok, s ktorým prišiel žalobca od praetora žiadať žalobu. Úlohou praetora bolo poznať určené typy žalôb a stanoviť, či adekvátne žaloba existuje, pričom *ius civile* neposkytovalo ochranu každému nároku, ktorý by sa mohol javiť po morálnej stránke ako opodstatnený.⁸

Rímski právnici si uvedomovali, že právo je vytvorené pre ľudí, a preto sa snažili v niektorých situáciách rigorózne a príliš formálne *ius civile* priblížiť spravodlivosti a slušnosti,⁹ ako to vystihoval aj slávny Celsov výrok „*ius est ars boni et aequi*“ (právo je umením dobra a slušnosti). Ekvity sa okrem právnikov v udeľovaných dobrozdaniach dovoľával aj praetor intervenujúci voči nepružnému *ius civile*.¹⁰ Tvorivé praetorské zásahy zahŕňali situácie, keď jednak praetor dával súhlas s konaním, v ktorých zákonné právo neumožňovalo konať, a jednak zamietal aj také návrhy na konanie, pri ktorých civilné právo nestanovovalo prekážku konať vo veci.¹¹

Hattenhauer uvádza, že praetor tak „postupne a opatrne prispôboval formu žalôb podľa svojho spravodlivého uváženia, *ex aequo et bono*“... Žalobnú ochranu tak teraz mohli dostať také právne konania, ku ktorým došlo na základe dôvery medzi zmluvnými partnermi (*bona fidei negotia*)... Stalo sa tak v presvedčení, že *bona fides, aequum et bonum* nestoja mimo rámec práva.“¹²

Právotvorná činnosť praetora ako „nového zákonodarcu v Ríme“ viedla popri existencii civilného práva (*ius civile*) k vzniku praetorského práva (*ius praetorium, ius honorarium*) a postupne nadobudnutím záväznej moci sa stalo súčasťou civilného práva.¹³

⁸ HATTENHAUER, H.: Evropské dějiny práva. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 84.

⁹ Na tomto mieste si možno opakovane pripomenúť vyjadrenie baróna Montesquieua: „Mohlo by sa stať, že by zákon, zároveň prezieravý aj slepý, bol v niektorých prípadoch veľmi prísny. Sudcovia národa sú, ako sme povedali, iba ústami, ktoré slová zákona vyslovujú, sú bezduchými bytosťami, ktoré nemôžu zmierniť ani silu, ani prísnosť zákona.“ MONTESQUIEU, CH. de S.: Duch zákonov. Bratislava: Tatran, 1989, s. 210 – 211. (6. kapitola, 11. kniha)

¹⁰ BLAHO, P.: Aequitas ako correctio iuris v rímskom súkromnom práve. In: PRUSÁK, J. – BAKOŠOVÁ, E. – VACULÍKOVÁ, N. (zost.): Slušnosť v práve. Anständigkeit im Recht. II. Lubyho dni: konferencia s medzinárodnou účasťou Trenčianske Teplice 22. – 24. septembra 1992. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1993, s. 97 a nasl.

¹¹ PRUSÁK, J.: Teória práva. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1997, s. 258. Podobne KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M.: Římské právo. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 19. REBRO, K. – BLAHO, P.: Rímske právo. Štvrté prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 63.

¹² HATTENHAUER, H.: Evropské dějiny práva. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 86 – 87.

¹³ BLAHO, P.: Aequitas ako correctio iuris v rímskom súkromnom práve. In: PRUSÁK, J. –

Podľa slovenskej vedy rímskeho práva bola činnosť praetorov aj vytváraním „pomocných prostriedkov, ktoré nespočívali na strnulých pravidlách civilného práva, ale na magistrálnej právomoci“,¹⁴ resp. podľa českej romanistiky tvorbou „nových foriem vzťahov, ktoré neboli zakotvené v pôvodnom rímskom civilnom práve a boli chránené iba praetorskými žalobami“.¹⁵

Papinianus v druhej knihe Definícií, rozlišujúc medzi civilným a praetorským právom, opisuje druhé menované takto: „...je to právo, čo zaviedli prétori na všeobecný úžitok (s cieľom) civilné právo podporiť (*adiuvandi*) alebo doplniť (*supplendi*) alebo opraviť (*corrigendi*). Nazýva sa aj honorárnym právom (*ius honorarium*), pomenované je podľa honoru prétorov.“¹⁶

Normatívna stránka kreatívneho praetorského rozvíjania *ius civile* je spojená s okolnosťou, že pri nástupe do funkcie vydával praetor edikt (*edictum*), ktorým oznamoval žalobné formuly, ktoré je pripravený poskytnúť a ktorými bol počas úradného obdobia viazaný.¹⁷ Nastupujúci praetor tieto pravidla opísal a prijal do svojho ediktu to, čo sa osvedčilo za predchádzajúceho praetora,¹⁸ resp. dopĺňal edikt počas výkonu úradu na základe vlastnej tvorivej činnosti, reagujúc tak na povolenie žaloby *ad hoc* bez ediktu (*actio in factum*), ako aj na rady skúsených právnikov.¹⁹ Taliansky romanista Bretone považuje práve *actio in factum* za signifikantný prostriedok praetorskej kreativity, keďže bola formulou, ktorú nezakladal žiaden predpis *ius civile*, ale vzťahovala sa výlučne na skutočnosť (*factum*), čím sa stala vďaka praetorskej ochrane právne významnou.²⁰

Edikty preto zahŕňali nároky vyplývajúce z civilného a praetorského práva, ktoré bolo odchýlením či doplnením *ius civile*. Praetor sa však vôbec nemohol

BAKOŠOVÁ, E. – VACULÍKOVÁ, N. (zost.): Slušnosť v práve. Anständigkeit im Recht. II. Lubyho dni: konferencia s medzinárodnou účasťou Trenčianske Teplice 22. – 24. septembra 1992. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1993, s. 98 – 99 a nasl.

¹⁴ REBRO, K. – BLAHO, P.: Rímske právo. Štvrté prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 63.

¹⁵ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M.: Římské právo. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 267.

¹⁶ Dig. 1, 1, 7. Cit. podľa prekladu BLAHO, P. – VAŇKOVÁ, J.: Corpus Iuris Civilis Digesta. Tomus I. Bratislava: Eurokódex, 2008, s. 55 – 56.

¹⁷ REBRO, K. – BLAHO, P.: Rímske právo. Štvrté prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 74.

¹⁸ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M.: Římské právo. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 19.

¹⁹ REBRO, K. – BLAHO, P.: Rímske právo. Štvrté prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 75. HATTENHAUER, H.: Evropské dějiny práva. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 87.

²⁰ BREONE, M.: Geschichte des römischen Rechts: Von den Anfängen bis zu Justinian. Mnichov: C. H. Beck, 1992, s. 107.

cítiť v tomto dotváraní civilného práva tak slobodne, že by to mohlo znamenať svojvoľu, keďže musel počítat s rizikom obžaloby pre zneužitie právomoci, ktorá mohla byť voči nemu po skončení funkcie vznesená.²¹ Od roku 67 pred Kr. platil zákon (*lex Cornelia*), podľa ktorého sa magistráti museli pridržovať svojho pôvodného ediktu (a nedopĺňať ho), mohli však priznávať žalobu od prípadu k prípadu (*actio in factum*).²²

Racionalistická snaha o obsahovú a logickú jednotu právneho poriadku cez úplnosť písaného práva (tzv. legislatívny optimizmus) stojí v protiklade k právnemu citu a umu Rimanov, ktorí oveľa viac nachádzali právo v rozhodnutiach jednotlivých prípadov. Kazuistickému charakteru rímskeho práva boli cudzie všeobecne formulované príkazy a zákazy, ktoré nahrádzali právne prostriedky (žaloby, námietky a rôzne opatrenia) na riešenie sporných situácií.²³

Praetorské dotváranie rímskeho civilného práva bolo chápané aj ako obmedzenie civilného práva,²⁴ na čo reagoval cisár Hadrián poverením právnika Salvia Juliána, aby „všetky platné a osvedčené justičné pretorské edikty systematicky spracoval do jednotného a stáleho editku, ktorý bude záväzný pre všetkých nastupujúcich magistrátov, tzv. *edictum perpetuum Salvi Iuliani*“²⁵ (*Juliánov večný edikt*).

Je možno až istým paradoxom, že v porovnaní s krajinami anglo-amerického právneho systému, v ktorých sa uznáva a udržuje „judge made law“, hoci tieto boli takmer bez vplyvu rímskeho práva,²⁶ sa v krajinách kontinentálneho právneho systému presadila viera v úplnosť a všemohúcnosť písaného práva, aj keď ich súčasné právo sa rozvinulo vo väčšej či menšej miere z tradície rímskeho práva,

²¹ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M.: Římské právo. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 19.

²² REBRO, K. – BLAHO, P.: Rímske právo. Štvrté prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 75.

²³ REBRO, K. – BLAHO, P.: Rímske právo. Štvrté prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 58 – 59.

²⁴ Domáca aj česká veda rímskeho práva sa v tejto súvislosti vyslovujú o tom, že prísne vzaté, nebolo praetorské dotváranie práva *legálne*, keďže preatorovi nebola zverená právomoc tvoriť právo a jediným riadnym zákonodarcom boli ľudové zhromaždenie. REBRO, K. – BLAHO, P.: Rímske právo. Štvrté prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 63. KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M.: Římské právo. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 19.

²⁵ REBRO, K. – BLAHO, P.: Rímske právo. Štvrté prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 75.

²⁶ Nemožno však zrejme absolútnym spôsobom vylúčiť vplyv rímskeho práva na právny systém common law. Cardozo pripomína prevzaté názvoslovie z rímskeho práva do anglo-amerického právneho systému či citáciu Digest v rozhodnutiach sudcov z Anglicka a Ameriky. CARDOZO, B.: Podstata súdneho procesu. Bratislava: Kalligram, 2011, s. 99.

slovami V. Knappa, „toho práva, ktoré samo bolo chýrne ako ‚judge made law‘ par excellence“.²⁷

III. Obyčajová tradícia na Slovensku a decízne právo

Za súčasť slovenskej právnej tradície je potrebné považovať aj uhorské obyčajové právo, ktoré sa kontinuálne prenášalo ako rozhodujúci prameň práva na našom území až do roku 1950 a ktoré bolo podľa Sváka dokonca „vo viacerých smeroch podobné britskému systému *common law*“.²⁸ Od najstarších čias bolo obyčajové právo hlavným prameňom práva na území dnešného Slovenska, či už v období Veľkomoravskej ríše,²⁹ ranofeudálneho uhorského štátu (10. – 12. stor.),³⁰ uhorského štátu v období feudálnej rozdrobenosti a jej prekonávania (13. – 14. stor.),³¹ v období stavovskej monarchie v Uhorsku s pokusom o jeho kodifikáciu vo Verböczyho Opus Tripartitum z roku 1514, ktorý sa však zákonom nestal (15. – 16. stor.),³² ako aj v období feudálneho absolutizmu (1526 – 1848).³³ V nasledujúcich turbulentných časoch napriek kodifikačným snahám v 19. storočí a začiatkom 20. storočia zostávalo súkromné právo najmä v podobe obyčajového nepísaného práva.³⁴ Keďže súkromné právo v Uhorsku nebolo sústredené v jednotnom občianskom zákonníku, ale bolo roztrúsené medzi rôznymi špeciálnymi zákonmi, medzery medzi nimi vyplňalo obyčajové právo.³⁵ Hexner hovorí o uhorskej obyčaji ako o zákonnom dieťati, všeobecne uznanom

²⁷ KNAPP, V.: Soudcovská tvorba práva v socialistických zemích. In: Právnik, roč. 108, 1969, č. 2, s. 81.

²⁸ LAZAR, J. a kol.: Občianske právo hmotné. Prvá časť. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 41. SVÁK, J.: Súdna moc a moc sudcov (tézy inauguračnej prednášky). In: Právny obzor, roč. 89, 2006, č. 1, s. 15. Svák na inom mieste obrazne nazýva Slovensko krajinou *common law* (SVÁK, J.: Štyri východiská sudcovskej tvorby práva na Slovensku. K aktuálnym otázkam konania a rozhodovania súdov v správnom súdnictve. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej v Častej papierničke 21. – 22. mája 2007. Bratislava: Eurokódex, 2007, s. 67.).

²⁹ MOSNÝ, P. – HUBENÁK, L.: Dejiny štátu a práva na Slovensku. Košice: Aprilla, 2008, s. 19.

³⁰ Ibidem, s. 24

³¹ Ibidem, s. 38 – 41.

³² Ibidem, s. 57 – 60.

³³ Ibidem, s. 60 a nasl.

³⁴ MOSNÝ, P. – HUBENÁK, L.: Dejiny štátu a práva na Slovensku. Košice: Aprilla, 2008, s. 129.

³⁵ HORÁK, J.: Některé otázky ohledně pramenů občanského práva v praxi na Slovensku a Podkarpatské Rusi. In: Právny obzor, roč. VIII, 1925, s. 2.

a cenenom, na ktorom stála aj prevažná časť uhorského ústavného práva.³⁶ Závaznosť obyčajového práva bola ustanovená aj právnym predpisom.³⁷

Pokiaľ by sme 19. a 20. storočie na kontinente spájali s presadzovaním myšlienok trojdelenia moci ústiach k potlačeniu aktívnej úlohy súdnej moci, ťažko by toto hodnotenie zodpovedalo situácii v Uhorsku, v ktorom mala historicky veľký význam súdna prax, keďže uhorský právny poriadok bol najmä obyčajovým právom.³⁸ V druhej polovici 19. storočia a začiatkom 20. storočia viedol vývoj práva k vzniku tzv. decízneho práva, čo znamenalo postupný nárast významu súdnej praxe v podobe kuriálnych rozhodnutí (rozhodnutia uhorskej Kráľovskej kúrie),³⁹ ktoré umožňovali poznať obyčajové právo a robiť ho použiteľným. Zvyšovanie relevancie kuriálnych rozhodnutí je spojený s prijatím zákonných článkov v 80. a 90. rokoch 19. storočia,⁴⁰ ktoré upravovali spôsob zabezpečovania jednotnosti judikatúry najmä prostredníctvom rozhodovania o zásadných otázkach vyššími súdmi.⁴¹

Pohľad na súdne rozhodnutia ako na akty aplikácie práva záväzné *inter partes* modifikovala právna úprava z roku 1912,⁴² podľa ktorej sa rozlišovalo medzi nasledujúcimi kuriálnymi rozhodnutiami: obyčajné rozhodnutia, zásadné rozhodnutia, rozhodnutia právnej jednotnosti, plenárne rozhodnutia a kvalifikované plenárne rozhodnutia,⁴³ z ktorých posledné tri menované mali súdy povinnosť nasledovať (tzv. decízie), pokiaľ nebudú zmenené novým plenárnym rozhodnutím Kráľovskej kúrie. Povinnosť rešpektovať decízie bola výslovne zakotvená v pozitívnom práve, pričom platnosť nadobúdali 15. dňom po vyhlásení v úradnom liste (obdobne ako *vacatio legis* pri právnom predpise), pričom aj ich for-

³⁶ HEXNER, E.: Zvykové právo v Československej republike. In: Právny obzor, roč. 9, 1926, s. 501.

³⁷ § 19 ods. 1 zákonného článku IV/1869 znel: „Sudca je povinný pokračovať a súdiť podľa zákonov, podľa nariadení vzniklých a vyhlásených na základe zákona a podľa obyčaje majúcej moc zákona.“ Cit. podľa LUBY, Š.: Slovenské obyčajové právo a súdna prax. In: Právny obzor, roč. 21, 1938, s. 380.

³⁸ Mosný a Hubenák rozlišujú v tejto súvislosti šesť etáp s rozličným významom súdnej praxe (od najstarších čias do Tripartita, 1514 – 1723, 1723 – 1848, 1848 – 1861 (rakúska éra), 1861 – 1912, 1912 – 1918). (MOSNÝ, P. – HUBENÁK, L.: Dejiny štátu a práva na Slovensku. Košice: Aprilla, 2008, s. 137 a nasl.)

³⁹ K sústave súdnictva v Uhorsku bližšie ŠVECOVÁ, A. – GÁBRIŠ, T.: Dejiny štátu, správy a súdnictva na Slovensku. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009.

⁴⁰ Zák. čl. 59/1881 a zák. čl. 25/1890.

⁴¹ MOSNÝ, P. – HUBENÁK, L.: Dejiny štátu a práva na Slovensku. Košice: Aprilla, 2008, s. 138.

⁴² § 70 až § 79 zák. čl. 54/1912 o uvedení zák. čl. 1/1911 o občianskom súdnom poriadku.

⁴³ Podľa MOSNÝ, P. – HUBENÁK, L.: Dejiny štátu a práva na Slovensku. Košice: Aprilla, 2008, s. 139. Podobne VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K.: Právní dějiny na území Slovenska. Ostrava: KEY Publishing, 2007, s. 189.

málny vzhľad bol podobný zákonu.⁴⁴ V prípade decízií išlo o samostatné formálne pramene práva, ktoré boli z hľadiska normatívnej relevancie pripodobňované zákonu a obyčaji (či dokonca porovnávané s legislatívnou právomocou rímskeho praetora).⁴⁵ V tomto okamihu sa priam ponúka porovnanie s ustanovením § 12 Všeobecného občianskeho zákonníka (Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch, ďalej len „ABGB“), ktorý v tom čase platil v rakúskej časti monarchie a ktorý stanovil, že „nariadenia vydané v jednotlivých prípadoch a rozsudky vynesené súdnymi stolicami v osobitných právnych sporoch nemajú nikdy moc zákona, nemôžu byť vzťahované na iné prípady alebo na iné osoby“.⁴⁶ Horák túto situáciu komentuje tak, že na rozdiel od rakúskej časti, bol sudca v Uhorsku povolaný nielen k „vysvetľovaniu a vyhľadávaniu práva, ale tiež k jeho skutočnej tvorbe“.⁴⁷

Ak sa posunieme na časovej osi ďalej smerom k súčasnosti, tak výrazným medzníkom vo vývoji práva na území Slovenska bol vznik Československej republiky v roku 1918, s čím súvisí tzv. právny dualizmus⁴⁸ v podobe recepcie uhorského práva slovenskou časťou a rakúskeho práva českou časťou spoločného štátu (zákon č. 11/1918 Zb. z. a n. o zriadení samostatného štátu československého, ďalej aj ako „recepčná norma“). Medzi formálne pramene práva tak v Československej republike patrili: „právna obyčaj, zákony, nariadenia, privilégia, štatúty, decízie (rozhodnutia uhorského najvyššieho súdu, uhorskej kúrie), ako aj bývalý uhorský, teraz už československý prameň práva sui generis – Dočasné súdne pravidlá (výsledok právnickej konferencie z roku 1861, ktorým sa sudy začali riadiť, aj keď nebol prijatý zákonodarným zborom ako zákon).“⁴⁹

Rozsah recipovaného uhorského práva sa stal predmetom mnohých diskusií. Niektoré otázky vyvolávala samotná recepčná norma, keďže výslovne neupravoval

⁴⁴ HORÁK, J.: Některé otázky ohladně pramenů občanského práva v praxi na Slovensku a Podkarpatské Rusi. In: Právny obzor, Roč. 8, 1925, s. 10 – 11.

⁴⁵ LUBY, Š.: Slovenské obyčajové právo a súdna prax. In: Právny obzor, roč. 21, 1938, s. 302 – 303.

⁴⁶ „Die in einzelnen Fällen ergangenen Verfügungen und die von Richtersthühlen in besonderen Rechtsstreitigkeiten gefällten Urtheile haben nie die Kraft eines Gesetzes, sie können auf andere Fälle oder auf andere Personen nicht ausgedehnet werden.“

⁴⁷ HORÁK, J.: Některé otázky ohladně pramenů občanského práva v praxi na Slovensku a Podkarpatské Rusi. In: Právny obzor, roč. 8, 1925, s. 9.

⁴⁸ Pre obdobie do roku 1920 je adekvátne tiež označenie tzv. právneho trializmu, ktorým sa reflektuje recepcia nemeckého práva pre oblasť Hlučínska („V prvých obdobiach existencie Československa dokonca stav tzv. právneho trializmu, až do prijatia zák. č. 70/1920 Zb. z. a n. /pre oblasť Hlučínska sa recipovalo nemecké právo/, ktorý rozšíril platnosť rakúskeho práva aj na toto územie.“ MOSNÝ, P. – HUBENÁK, L.: Dejiny štátu a práva na Slovensku. Košice: Aprilla, 2008, s. 238.)

⁴⁹ VOJÁČEK, L. – KOLÁRIK, J. – GÁBRIŠ, T.: Československé právé dejiny. Bratislava: Eurokódex, 2011, s. 18.

vala prevzatie uhorského obyčajového práva a decízií.⁵⁰ Právna veda aj súdna prax ju však interpretovali tým spôsobom, že obyčaj aj decízie (ako prirodzená súčasť uhorského právneho poriadku) boli recipované do československého právneho poriadku platného na území Slovenska,⁵¹ teda že rakúsko-uhorský právny poriadok bol prevzatý v plnom rozsahu.⁵²

Ďalšie otázky vyvolalo prijatie Ústavy Československej republiky z roku 1920 (ústavný zákon č. 121/1920 Zb. z. a n.), v ktorej chýbalo výslovné uznanie obyčajového práva ako jedného z prameňov práva, pričom súčasne preferovala právo zákonné.⁵³ Najvyšší súd zastával stanovisko, že v dôsledku absencie kodifikovaného súkromného práva na Slovensku by nastal stav núdze a obyčajové právo sa preto mlčky uznalo.⁵⁴ Najvyšší správny súd a časť právnej vedy sa prikláňali k názoru, že platí obyčajové právo vzniknuté do účinnosti ústavy a *pro futuro* je jeho vznik zakázaný.⁵⁵ Z ďalšieho spektra názorov možno poukázať na postoj, ktorý v dôsledku primátu písaného práva deklarovaného ústavou nepriznával právnej obyčaji právnu relevanciu.⁵⁶

Vladimír Fajnor a Adolf Záturecký vo svojom diele *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpackej Rusi* (1935) poznamenávajú, že v rámci pra-

⁵⁰ Podľa čl. 2 recepcnej normy: „Všetky doterajšie krajinské a ríšske zákony a nariadenia zostávajú v platnosti.“ Podľa čl. 3 recepcnej normy: „Všetky samosprávne, štátne a župné úrady, krajinské, okresné a najmä obecné úrady sa podriaďujú Národnému výboru a zatiaľ úradujú a konajú podľa doterajších zákonov a nariadení.“ Cit. podľa VOJÁČEK, L. – KOLÁRIK, J. – GÁBRIŠ, T.: Československé právne dejiny. Bratislava: Eurokódex, 2011, s. 26.

⁵¹ K použitiu pojmov „uhorské právo“, „slovenské právo“, „československý právny poriadok na území Slovenska“ bližšie napr. BEŇA, J.: Vývoj slovenského právneho poriadku. Banská Bystrica: Právnická fakulta Univerzity M. Bela, 2001, s. 27 a nasl.

⁵² LUBY, Š.: Slovenské obyčajové právo a súdna prax. In: Právny obzor, roč. 21, 1938, s. 304 – 305. ZEIGLER, E.: Účinnosť rozhodnutí plenárnych a rozhodnutí právnej jednotnosti. In: Právny obzor, Roč. 18, 1935, s. 352. MOSNÝ, P. – HUBENÁK, L.: Dejiny štátu a práva na Slovensku. Košice: Aprilla, 2008, s. 237. VOJÁČEK, L. – KOLÁRIK, J. – GÁBRIŠ, T.: Československé právne dejiny. Bratislava: Eurokódex, 2011, s. 26. Zo súdnej praxe: Rozsudok Najvyššieho súdu č. Rv I. 997/24 (Zbierka Výzvy č. 4260), cit. podľa HEXNER, E.: Zvykové právo v Československej republike. In: Právny obzor, roč. 9, 1926, s. 532.

⁵³ Laclavíková v tejto súvislosti poukazuje najmä na ustanovenie čl. IX. uvádzacieho zákona k Ústave ČSR a § 1, 6, 98 a 102 Ústavy ČSR. LACLAVÍKOVÁ, M.: Recepčia obyčajového práva a práva kuriálnych decízií v prvej ČSR (príspevok k histórii súkromného práva na Slovensku). In: LAZAR, J. a kol. (zost.): Acta Universitatis Tyrnaviensis, Iuridica II. Ročenka Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave. Trnava: Právnická fakulta Trnavskej univerzity, 2005, s. 159.

⁵⁴ Rozsudok Najvyššieho súdu č. Rv I. 997/24 (Zbierka Výzvy č. 4260).

⁵⁵ Por. LUBY, Š.: Slovenské obyčajové právo a súdna prax. In: Právny obzor, roč. 21, 1938, s. 382 – 383.

⁵⁶ HEXNER, E.: Zvykové právo v Československej republike. In: Právny obzor, roč. 9, 1926, s. 535. Hexner však uznáva právnu obyčaj vtedy, ak na ňu odkazuje obyčajný zákon (s. 532 – 535).

meňov pozitívneho súkromného práva na Slovensku a Podkarpatskej Rusi „prvé miesto zaujíma právo obyčajové“,⁵⁷ pričom ho zjavne spájajú so súdnou praxou (podobne ako ďalší autori),⁵⁸ keď tvrdia, že obyčajové právo malo svoju javovú formu v „praxi súdov, najmä v rozsudkoch najvyššieho súdu (pred štátnym prevratom Kráľovskej kúrie) a v najdôležitejších z nich: v občianskych rozhodnutiach“.⁵⁹

Nejednotnosť názorov sa prejavila aj pri úvahách o význame decízií, ktorým bola právnou úpravou z roku 1912 priznaná právna sila zákona a v dôsledku recepcie malo byť toto ich postavenie zachované.⁶⁰ Právna teória uznávala, že decízie môžu byť rušené alebo menené len zákonom, novšou (silnejšou) decíziou majúcou silu zákona alebo právnou obyčajou s derogačnou silou.⁶¹ Sporným bodom sa stala otázka, či Najvyšší súd po vzniku Československej republiky v roku 1918 disponuje adekvátnou právomocou k tomu, aby tieto decízie menil alebo rušil. Prevažoval názor, že na rozdiel od Kráľovskej kúrie nejde o orgán s právotvornou právomocou oprávňujúcou prijímať decízie so silou zákona.⁶² Z toho sa odvodzovalo, že decízie sú pre Najvyšší súd záväzné a ten ich nie je oprávnený meniť alebo rušiť.⁶³ Prax Najvyššieho súdu však nebola s týmto názorom kon-

⁵⁷ FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. III. vydanie pôvodného diela. Šamorín: Heuréka, 1998. s. 22. Rozhodujúce miesto obyčajového práva v systéme prameňov súkromného práva na Slovensku a Podkarpatskej Rusi priznáva aj súčasná právno-historická literatúra (napríklad LACLAVÍKOVÁ, M.: *Recepcia obyčajového práva a práva kuriálnych decízií v prvej ČSR* (príspevok k histórii súkromného práva na Slovensku). In: LAZAR, J. a kol. (zost.): *Acta Universitatis Tyrnaviensis, Iuridica II. Ročenka Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave*. Trnava: Právnická fakulta Trnavskej univerzity, 2005, s. 158).

⁵⁸ MOSNÝ, P. – HUBENÁK, L.: *Dejiny štátu a práva na Slovensku*. Košice: Aprilla, 2008, s. 138. VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K.: *Právní dějiny na území Slovenska*. Ostrava: KEY Publishing, 2007, s. 188.

⁵⁹ FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. III. vydanie pôvodného diela. Šamorín: Heuréka, 1998. s. 30.

⁶⁰ LACLAVÍKOVÁ, M.: *Recepcia obyčajového práva a práva kuriálnych decízií v prvej ČSR* (príspevok k histórii súkromného práva na Slovensku). In: LAZAR, J. a kol. (zost.): *Acta Universitatis Tyrnaviensis, Iuridica II. Ročenka Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave*. Trnava: Právnická fakulta Trnavskej univerzity, 2005, s. 162.

⁶¹ LUBY, Š.: Slovenské obyčajové právo a súdna prax. In: *Právny obzor*, roč. 21, 1938, s. 304 a 306. HORÁK, J.: Některé otázky ohľadně pramenů občanského práva v praxi na Slovensku a Podkarpatské Rusi. In: *Právny obzor*, roč. 8, 1925, s. 13.

⁶² Za zachovanie právotvornej úlohy Najvyššieho súdu ako nástupcu Kráľovskej kúrie v zmysle zák. čl. 54/1912 sa vyslovoval ZEIGLER, E.: Účinnost rozhodnutí plenárných a rozhodnutí právnej jednotnosti. In: *Právny obzor*, roč. 18, 1935, s. 352 a nasl.

⁶³ LUBY, Š.: Slovenské obyčajové právo a súdna prax. In: *Právny obzor*, roč. 21, 1938, s. 304 a 306. HORÁK, J.: Některé otázky ohľadně pramenů občanského práva v praxi na Slovensku a Podkarpatské Rusi. In: *Právny obzor*, roč. 8, 1925, s. 13. LACLAVÍKOVÁ, M.: *Recepcia obyčajového práva*

zistentná a tak dochádzalo jeho rozhodnutiami k zmene a rušeniu decízií,⁶⁴ čím si ponechávala táto otázka stále aktualitu. Význam súdnych rozhodnutí nebol predmetom odborného záujmu iba zo stránky recipovaného uhorského práva, ale právnu vedu intenzívne zaujímala aj interakcia súdnych rozhodnutí a zákona ako hlavného prameňa práva na českom území a presadzujúceho sa prameňa práva (aj v dôsledku unifikácie práva) na území slovenskom.⁶⁵

Súčasná historicko-právna literatúra vývoj práv po vzniku Československej republiky v roku 1920 hodnotí tak, že „právna obyčaj a kuriálna decízia síce *de facto* zostali, pre oblasť práva platného na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi, rovnocennými normami so zákonom, avšak účinnosťou Ústavnej listiny ČSR (z roku 1920 – pozn. L.O.) stratili možnosť ďalšieho vývoja“.⁶⁶ Za ukončenie etapy platnosti uhorského obyčajového práva na území Slovenska sa považuje prijatie prvého unifikovaného kódexu občianskeho práva s pôsobnosťou pre celé územie Československej republiky (išlo o odstránenie právneho dualizmu v oblasti súkromného práva) schváleného ako zákon č. 141/1950 Zb.⁶⁷ Právny vývoj od začiatku 50. rokov sa však nedial pokrokovým približovaním k právu západoeurópskych krajín, ale násilným odklonom od obyčajového práva k právnemu pozitivismu.⁶⁸

a práva kuriálnych decízií v prvej ČSR (príspevok k histórii súkromného práva na Slovensku). In: LAZAR, J. a kol. (zost.): Acta Universitatis Tyrnaviensis, Iuridica II. Ročenka Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave. Trnava: Právnická fakulta Trnavskej univerzity, 2005, s. 163 – 164.

⁶⁴ FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A.: Nástin súkromného práva na Slovensku a Podkarpatskej Rusi. III. vydanie pôvodného diela. Šamorín: Heuréka, 1998. s. 31 (a tam uvedené príklady).

⁶⁵ K tejto téme prispeli v medzivojnovom období v českej časti spoločného štátu napríklad Jan Krčmář a Vladimír Kubeš (KRČMÁŘ, J.: Zákon a rozhodnutí. In: Sborník věd právních a státních. Roč. 32, 1932, s. 89 – 110. KUBEŠ, V.: Zákon a rozhodnutí. In: Časopis pro právní a státní vědu. Roč. 16, 1933, s. 56 – 78.). Právno-teoretické aspekty sudcovskej tvorby práva boli tiež jedným z predmetov normatívnej teórie napríklad v dielach Františka Weyra alebo Adolfa Procházku (WEYR, F.: Teorie práva. Brno; Praha: Orbis, 1936. PROCHÁZKA, A.: Tvorba práva a jeho nalézání. Brno; Praha: Orbis, 1937.)

⁶⁶ LACLAVÍKOVÁ, M.: Zákon a právna obyčaj ako pramene práva na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi. In: BLAHO, P. (zost.): Acta Universitatis Tyrnaviensis, Iuridica VI.. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2009, s. 44.

⁶⁷ LAZAR, J. a kol.: Občianske právo hmotné. Prvá časť. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 49. Podľa § 568 zákona č. 141/1950 Zb. Občiansky zákonník: „Dňom 1. januára 1951 zrušujú sa všetky ustanovenia o veciach upravených týmto zákonom, počítajúc v to aj obyčajové právo, či už vyplýva zo súdnych rozhodnutí alebo z iných prameňov.“

⁶⁸ SVÁK, J.: Štyri východiská sudcovskej tvorby práva na Slovensku. K aktuálnym otázkam konania a rozhodovania súdov v správnom súdnictve. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej v Častej papierničke 21. – 22. mája 2007. Bratislava: Eurokódex, 2007, s. 67.

IV. „Nie“ alebo „áno“? - sudcovská tvorba práva vo Francúzsku

Za jednu z hlavných príčin presadenia primátu zákona sa považujú myšlienky francúzskeho filozofa a štátnika Louis de Secondat Baron de la Brède et de Montesquieu vyjadrené v diele *Duch zákonov* (*De l'Esprit des lois*), osobitne jeho preslávené vyjadrenie o sudcoch ako o ústach zákona. Na tézu o sudcoch ako o ústach zákona nadviazalo Francúzsko konkrétnymi legislatívnymi krokmi namierenými proti sudcovskej tvorbe práva, resp. proti možnosti súdov samostatne vykladať zákony. Naša poznámka smeruje k tomu, či francúzsky postoj k sudcovskej tvorbe práva – vyjadrený legislatívne vznikom *référé législatif* a *Tribunal de Cassation* – bol v skutočnosti taký antikreatívny a antinormatívny, ako sa tradične predkladá.

Zriadenie *référé législatif* a ustanovenie *Le Tribunal de Cassation* je spojené s Dekrétom o organizácii súdneho dvora z roku 1790 vo Francúzsku. Týmto dekrétom bola potvrdená náuka o delbe moci, keď bolo stanovené, že sudy nie sú oprávnené právne predpisy nielen vydávať, ale nemôžu ich ani interpretovať. Súd sa mal obrátiť na zákonodarnú moc so žiadosťou o výklad, ak považoval interpretáciu za nevyhnutnú (*référé facultatif*). Neskôr sa mali obligatórne takto riešiť spory medzi rôznymi súdnymi dvormi (*référé obligatoire*). *Le tribunal de Cassation* dohliadal nad tým, aby sudy rozhodovali podľa textu právneho predpisu, t. j. aby dôsledne nasledovali literu zákona. Mal rušiť tie rozhodnutia, ktoré obsahovali priestupok voči textu zákona (*contravention expresse au texte de la loi*).⁶⁹ Ross to považuje za charakteristický obraz o teórii prameňov práva počas revolúcie, podľa ktorého je zákon jediným prameňom práva. Úlohou sudcov bola pasívna aplikácia zákona bez použitia interpretácie, pričom pre obyčaj a jurisprudenciu ako pramene práva nezostal žiaden priestor.⁷⁰

Taliansky profesor Frate vysvetľuje vtedajší prístup tak, že oddeľoval aplikáciu práva od jej interpretácie, ktorá bola zverená do rúk normotvorcovi – kráľovi. Súčasná doktrína pritom vychádza z toho, že aj najjednoduchšie zákony musia byť predmetom interpretácie, a preto neexistuje aplikácia bez výkladu.⁷¹

V roku 1790 sa vo Francúzsku začali zároveň aj práce na občianskom zákon-

⁶⁹ ROSS, A.: *Theorie der Rechtsquellen*. Leipzig. Wien: Franz Deuticke, 1929, s. 36 – 37. V roku 1837 bol inštitút *référé législatif* zrušený.

⁷⁰ ROSS, A.: *Theorie der Rechtsquellen*. Leipzig. Wien: Franz Deuticke, 1929, s. 37.

⁷¹ FRATE, P.A.: *The origins of the Référé legislative and the cahiers de doléances of 1789*. In.: *Poteri pubblici e mercati*, Nr. 2, 2009, s. 2.

níku, prípravou ktorého poveril Napoleon trojčlennú komisiu. Jej vedúcou osobnosťou bol Portalis. Z jeho pera vzišiel návrh, ktorý nakoniec viedol k prijatiu Code Civil. Portalis bol skôr zástancom prirodzeného práva a nebol naklonený racionalistickému optimizmu. Jeho teória prameňov práva bola odlišná od myšlienok revolúcie, ktoré na piedestál vyzdvihovali zákon. Uznával pozíciu obyčajového práva a ako aj samostatnú právotvornú činnosť sudcov (v predbežnom návrhu Code Civil bola obyčaji a zvykom výslovne priznaná povaha prameňov práva a sudcom prináležalo samostatne interpretovať zákon). Postavenie sudcov v rámci ich interpretačných právomocí sa postupom prác na návrhu vyvíjalo. Pôvodne sa počítalo s oprávnením interpretovať zákon s prísnymi pravidlami pre samotnú realizáciu výkladu. Tieto návrhy odzrkadľovali presvedčenie Portalisa, že právny systém nie je možné „natlačiť“ do paragrafov jedného zákona.⁷²

Proti týmto názorom sa zdvihla vlna protestujúcich členov lyonského tribunálu, ktorí odmietali hovoriť o obyčaji ako o práve a taktiež boli proti voľnému postaveniu sudcov. Primárnym dôvodom vypustenia obyčajového práva a úlohy sudcov z konečného znenia Code Civil nebola ani tak zmena názoru ako skutočnosť, že predbežný návrh mal príliš „abstraktno-filozofický“ charakter. Nedostatkom prvého návrhu tiež bola jeho prílišná rozsiahlosť (697 článkov) a komplikovanosť. Druhý návrh, z roku 1794, už obsahoval iba 297 článkov, avšak bol odmietnutý z opačných dôvodov – javil sa ako príliš málovravný a lapidárny. Napriek tomu schválené znenie Code Civil významne zasiahlo do absolutistického postavenia zákona.⁷³

Čl. 4 Code Civil⁷⁴ zaviedol zákaz *denegatio iustitiae* pre prípad „mlčania, nejasnosti alebo neúplnosti“ zákona, čím sa výslovne popierala jeho všemocnosť a sudca bol privolaný na pomoc pri jeho aplikácii. Tým stratil opodstatnenie inštitút *référé législatif*, keďže sudcovia už neboli viac „l’esclave de la loi“, ale „ministre d’équité“. Sudca bol oprávnený vykladať zákon a v situáciách, v ktorých zákon mlčí, sa musel spoliehať na vlastnú úvahu.⁷⁵

Code Civil tiež otriasol predpokladmi silnej pozície *Le Tribunal de Cassation*, ktoré dovtedy spočívali v kontrole mechanickej aplikácie zákonov súdmi. Kasačným dôvodom už nebolo formálne porušenie práva – nedodržanie litery zákona („violation formelle de la loi“), ale nesprávna interpretácia práva („fausse inter-

⁷² ROSS, A.: *Theorie der Rechtsquellen*. Leipzig. Wien: Franz Deuticke, 1929, s. 38 – 39.

⁷³ ROSS, A.: *Theorie der Rechtsquellen*. Leipzig. Wien: Franz Deuticke, 1929, s. 40.

⁷⁴ „Sudca, ktorý odmietne rozhodnúť pod zámienkou mlčania, nejasnosti alebo neúplnosti zákona, môže byť stíhaný za previnenie odmietnutia spravodlivosti.“

⁷⁵ ROSS, A.: *Theorie der Rechtsquellen*. Leipzig. Wien: Franz Deuticke, 1929, s. 40.

prétation de la loi“). Jeho úlohou sa stalo kontrolovať „jednotu práva“ („l’unité de la loi“), ktorú uskutočňoval aj v mimoprocesnom rámci usmerňujúc jurisprudenciu, čo najprv nemal kto korigovať, keďže neexistovala vyššia inštancia a navyše od roku 1837 bolo zákonom stanovené, že po druhej kasácii, založenej na tom istom motíve, sú sudy nižšej inštancie povinné nasledovať rozhodnutie Tribunálu.⁷⁶

Duch, ktorý dali Code Civil jeho redaktori, vydržal približne počas jednej generácie. Zaslúžili sa o to tiež komentátori ako Toullier, Merlin, Proudhon, Delvincourt, Duronton a Troplong, podľa ktorých právo nebolo vyčerpané textovou analýzou zákona, ale počítalo tiež s úlohou obyčaji a právnej vedy. Okolo roku 1840 nastúpila skupina komentátorov meniac pohľad na interpretačné metódy a teóriu prameňov práva, v ktorej mal opäť prvé a jediné miesto zákon. Opierali sa o dve hlavné myšlienky. Po prvé, aplikácia práva je gramatická (ak je text jasný) alebo logická (ak je text nejasný) interpretácia zákona. Týmto imperatívom bola vyjadrená myšlienka, podľa ktorej sa súdne rozhodnutie musí odvolávať buď priamo, alebo nepriamo na zákon ako jediný ústavný prameň práva. Po druhé, neprichádza do úvahy použiť obyčaj, spravodlivosť či povahu veci ako argument v aplikácii práva, ktorá sa opiera len o právne pojmy uvedené v zákonných pravidlách.⁷⁷ Za touto náukou stála predovšetkým idea, podľa ktorej sudca nesmie autonómne stanovovať právo, ktoré iba nachádza a vysvetľuje.⁷⁸ Ross opisuje túto situáciu takto: „Právo je zákon. Právnik je geometer. Rozsudok je syllogizmus.“⁷⁹

Priepasť medzi takto postavenou teóriou a praxou viedla na konci 19. storočia k ďalším pohybom. V praxi sa objavovali otázky, ktorých riešenie nezodpovedalo formálno-logickej interpretácii zákona, zákona z roku 1804, ktorý mal všetko predvídať a upravovať. Saleilles podnietil uznanie historickej metódy ako tvorivej interpretácie zákona, Gény predstavil svoju prácu s názvom „Méthode d’Interprétation“, ktorá bola pokusom o v praxi uplatniteľnú náuku metód interpretácie a prameňov práva s dôrazom na prirodzenoprávne princípy a Lambert preukazoval vznik obyčajového práva pomocou tvorivej súdnej činnosti. Pri oslavách storočnice Code Civil v roku 1904 sa prezident Kasačného súdu

⁷⁶ ROSS, A.: *Theorie der Rechtsquellen*. Leipzig. Wien: Franz Deuticke, 1929, s. 41.

⁷⁷ ROSS, A.: *Theorie der Rechtsquellen*. Leipzig. Wien: Franz Deuticke, 1929, s. 42 – 43.

⁷⁸ Napríklad SAVIGNY, F. K.: *System des heutigen römischen Rechts*. Band I. Berlin, 1840, s. 13 – 18, 87 – 89, 90 – 100. Cit. podľa VOGENAUER, S.: *Die Auslegung von Gesetzen in England und auf dem Kontinent. Eine vergleichende Untersuchung der Rechtsprechung und ihrer historischen Grundlagen*. Band 2. Tübingen: Mohr (Siebeck), 2001, s. 659 – 660.

⁷⁹ ROSS, A.: *Theorie der Rechtsquellen*. Leipzig. Wien: Franz Deuticke, 1929, s. 43.

Ballot-Beaupré s plnou vážnosťou svojej autority zastal voľného interpretačného prístupu.⁸⁰

Načrtnuté útržky vývoja práva vo Francúzsku ukazujú dynamický pohyb názorov na postavenie súdnej moci, pričom ani právna náuka ani Code Civil neboli v otázke sudcovskej právotvorby zďaleka tak rigídne proti, ako by sa to mohlo zdať.

V. Namiesto záveru

Uvedené hľadisko na aspekt sudcovskej (praetorskej) tvorby práva v rímskom práve, v uhorskom obyčajovom práve, presakujúcim do československého právneho poriadku platnom na slovenskom území, a nakoniec aj v inštitucionálnom vývoji vo Francúzsku, má iba povahu poznámky. Naším cieľom nebolo vyčerpávajúce a podrobné analyzovanie týchto dvoch problémov, ktorým by sa bolo možné zaiste venovať v širšom meradle a na väčšom priestore. Vybranými okolnosťami z vývoja kontinentálneho práva sme chceli poukázať predovšetkým na krehkú stránku označenia kontinentálneho práva ako práva písaného v opozícii k sudcovskej tvorbe práva ako nepísanému právu. Neodmietame tým delenie právnych systémov podľa právnej komparatistiky, ale tak ako mnohé iné diferenciácie nielen z oblasti teórie práva aj tá musí počítať s vlastným obmedzením v podobe absencie úplnej vyhranenosti.

Domnievame sa, že sú dané dôvody, prečo netreba k otázke sudcovskej tvorby práva v krajinách kontinentálneho právneho systému (vzhľadom na druhú poznámku osobitne v slovenskom právnom systéme) pristupovať ako k cudziemu elementu. Historický kontext ukazuje nielen na vzrastajúci význam zákona v súvislosti s presadzovaním racionalistických vízií v 18. a 19. storočí, ale aj na významné miesto sudcovskej tvorby práva v tradícii kontinentálneho práva. Aj preto sa sudcovská právotvorba nemusí javiť ako neprirodzený aspekt právnych systémov krajín kontinentálneho práva. Osobitne to platí o právnom systéme na Slovensku, dlhodobo rozvíjanom cez nepísané obyčajové právo a súdnu prax, dokonca aj v období, keď sa už viac ako storočie rozvíjali myšlienky osvietenského racionalizmu o monopole zákona.

Článok je písomným výstupom projektu APVV pod reg. č. 0562-11.

⁸⁰ ROSS, A.: *Theorie der Rechtsquellen*. Leipzig. Wien: Franz Deuticke, 1929, s. 44 – 47.

Múdrejší proti väčšine

MAREK KÁČER*

Úvod

Ak teoretik alebo filozof rozmýšľa o štáte, zvyčajne sa jeho úvaha nevyhne ani problému ideálnej formy jeho usporiadania. Každý základný pojem verejného práva bol pôvodne prevzatý z politiky, tvrdí Jellinek,¹ a každá politika je pôvodne bojom za ideály, tvrdí ten, kto koniec reťaze politických cieľov nevidí v bezúčelnom nadobudnutí moci, či už súkromnej alebo verejnej.²

Ak sa v súčasnosti vedú debaty o tom, či majú mať sudcovia alebo nadnárodné orgány toľko moci, koľko jej skutočne majú, potom je to dokladom toho, že debata o ideálnom štáte nie je len (zabudnutou) kapitolou z dejín právnej filozofie: otázka *kto* a *ako* má vládnuť ostáva otvorená a stret základných odpovedí na ňu sa nezdá vybočovať z rámca konfliktu medzi aristokraciou a demokraciou, medzi vládou niektorých a vládou všetkých.

Ak budeme predpokladať, tak ako sme naznačili vyššie, že bezúčelné pachtanie po moci je neopodstatnené (práve preto, že nemá konečný účel), potom výsledný produkt úvahy o ideálnom štáte bude vždy závislý od tých ideálov, ktoré preferuje ten, kto danú úvahu predkladá: aristokraciu zvyčajne obhajuje aristokrat, demokraciu demokrat. Z tohto stanoviska možno v súčasnej slovenskej debata o ideálnom štáte, ktorej hlavným predmetom je vzťah medzi ústavodarcom a ústavostrážcom, vidieť pútavý estetický kontrast: tí, čo obhajujú právo väčšiny až do posledného dôsledku, sú v menšine. A ten, čo toto právo obhajuje nahlas, je len jeden: Radoslav Procházka.

Hodnota uvedeného kontrastu však nie je daná iba aritmeticky. Dá sa predpokladať, že Procházkov motív k napísaniu jeho ostatnej monografie *Lud a sudco-*

* Mgr. Marek Káčer, PhD., Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

¹ „Niet základného štátoprávneho pojmu, ktorý by nebol vzišiel z boja a víťazstva politických požiadaviek.“ JELLINEK, J.: Všeobecná státověda. Praha: J. Laichter, 1905, s. 674.

² Nadobudnutie moci je „bezúčelné“, ak je jeho jediným účelom opäť iba nadobudnutie moci.

via v konštitučnej demokracii nesmeroval iba k tomu, aby si slovenská odborná obec vo svojej bibliografickej súvahe teoreticko-právnych spisov zapísala prvú čiarku na strane zvrchovanej vlády ľudu. Dôvod namiesto frázy, rozhodnosť namiesto obšírnosti, jednoduchosť namiesto obskurity, sarkazmus namiesto zdvorilosti... – demokrat Procházka zmeral pravdu o ideálnom štáte aristokraticky: nie na základe počtu ľudí, ktorí ju zastávajú, ale na základe váhy dôvodov, ktoré k nej spejú. A táto váha bola taká ťažká, že ani rok po jej zverejnení nebaďať rozvírenú hladinu diskusie. Tomu sa však niet čo čudovať: keď do záhradného jazierka padne balvan miesto kamienka, vír sa ku dnu utieka, kým sa hľadá utierka.

Štruktúra predkladaného textu vyšla zo snahy odpovedať na dve základné otázky: 1) Aké vzťahy smie ústavodarca normatívne upraviť? a 2) Akým spôsobom smie ústavodarca tieto vzťahy upraviť? Text má ambíciu ponúknuť argumenty v prospech tézy, podľa ktorej ústavodarca *nesmie* svojou právomocou upraviť akýkoľvek vzťah, pričom vzťahy, ktoré upraviť smie, *nesmie* upraviť akýmkoľvek spôsobom. Text je koncipovaný ako kritika knihy *Ľud a sudcovia v konštitučnej demokracii*, v ktorej Radoslav Procházka obhajuje tézu, podľa ktorej ústavná väčšina má mať vyššiu moc ako ústavný súd. V texte sa vyskytujú dva typy stretov: strety v argumentoch a strety v záveroch. Ak čitateľ dospeje k tomu, že kritika niektorých z Procházkových argumentov bola úspešná, ešte stále ho to nemusí viesť k presvedčeniu, že Procházkom obhajovaná téza je nesprávna. Miestami však text na vzbudenie takéhoto presvedčenia ašpiruje.

1. Obmedzenie vecnej kompetencie ústavodarcu (téza taxatívnej blankety)

„Téza taxatívnej ústavnej blankety tvrdí, že národná rada má právomoc prijať iba taký ústavný zákon, ktorého prijatie sa opiera o výslovné normotvorné zmocnenie v ústave.“³ V zmysle tejto tézy má ústavodarca právomoc prijať len také ústavné zákony, ktorými novelizuje ústavu, alebo ktorých prijatie ústava výslovne predpokladá, a naopak zakázané má prijať také z ústavných zákonov, ktoré nepatria ani do jednej z týchto dvoch tried. Rozlišujúcim kritériom tu má byť predmet právnej úpravy: pokiaľ sa tento predmet v texte ústavy výslovne spomína (v jednej zo súčasne platných ústavných blankiet) alebo si tento predmet jednoducho

³ PROCHÁZKA, R.: *Ľud a sudcovia v konštitučnej demokracii*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 15.

„zaslúži“ byť upravený na ústavnej úrovni (pre svoju funkčnú prepojenosť so základnými vlastnosťami formy štátu alebo so základnými cieľmi jeho činnosti), potom je možné ho upraviť formou ústavného zákona, inak nie.⁴ Procházka namietla: ústavodarca môže prijať ústavný zákon s akýmkoľvek obsahom, pretože:

1.1 Ústavné blankety predpokladajúce prijatie ústavného zákona tvoria demonštratívny a nie taxatívny výpočet, keďže ústavný základ právomoci ústavodarcu je daný v generálnom „splnomocnení“ v článku 86 písm. a) ústavy a nie (iba) v menovaných blanketách.

1.2 Odhliadnuc od ústavných blankiet, pravidlo podľa ktorého ústavodarca môže ústavným zákonom upraviť iba také spoločenské vzťahy, ktoré sú funkčne prepojené so základnými vlastnosťami formy štátu alebo so základnými cieľmi jeho činnosti, nie je spôsobilé obmedziť ústavodarnú právomoc parlamentu, keďže je tautologické, resp. príliš neurčité (absencia praktickej upotrebitelnosti pravidla).⁵

Skúsme sa pozrieť na tieto námietky bližšie.

1.1 Vzťah medzi generálne priznanou ústavodarnou právomocou a osobitnými blanketami na prijatie ústavných zákonov

Článok 86 písm. a) ústavy stanovuje, že do pôsobnosti národnej rady patrí uznávanie sa na ústave, ústavných zákonoch a ostatných zákonoch. Procházka tvrdí, že niet platného dôvodu, pre ktorý by sme nemali považovať splnomocnenie parlamentu na vydávanie ústavných zákonov za generálne, keď takýto dôvod neexistuje ani pri splnomocnení parlamentu na vydávanie obyčajných zákonov. Toto tvrdenie stojí na argumente *a minori ad maius*, ktorý je zreteľne vyjadrený v rečnickej otázke: „Ako je možné z tej istej vety odvodiť viac právomocí pre orgán disponujúci „nižšou“ mocou, t. j. ako je možné priznať právomoc konať bez konkrétneho zmocnenia zákonodarcovi ako moci konštituovanej, a zároveň ju za rovnakých podmienok nepriznať ústavodarcovi ako moci konštitutívnej?“⁶

Odhliadnime od toho, že použitie uvedeného argumentu môže generovať protichodné výsledky v závislosti od toho, v akom význame chápeme to, že zákonodarná moc je „nižšia“ a ústavodarná moc „vyššia“⁷ a uznajme odôvodnený

⁴ Ibidem, s. 18 – 9.

⁵ Ibidem, s. 19 – 20.

⁶ Ibidem, s. 22.

⁷ Ak určujeme vzťah medzi „nižšou“ a „vyššou“ mocou výlučne len na základe formálnej povahy

záver, že ústavodarca si v článku 86 písm. a) ústavy potvrdil svoju ústavodarnú moc tak, že ju smie použiť v akejkoľvek veci. Ak má Procházka v tomto pravdu, potom ju zbytočne podkopáva tým:

1.1.1 ako chápe normatívnu funkciu osobitných blankiet na prijímanie ústavných zákonov; a súčasne

1.1.2 ako zdôrazňuje, že výpočet týchto blankiet má len demonštratívnu povahu.

1.1.1 Normatívne funkcie osobitných blankiet

Procházkovi oponenti („Taxatívci“) chápu normatívnu funkciu osobitných blankiet tak, že tieto blankety *zakladajú* právomoc ústavodarcu: bez blankety niet právomoci. Výlučne len za tejto podmienky má zmysel tvrdiť, že uzavretosť (taxatívnosť) výpočtu osobitných blankiet smeruje k obmedzeniu ústavodarnej právomoci. Procházka presvedčivo namieta, že ústavodarná právomoc je priznaná parlamentu generálne, a to článkom 86 písm. a) ústavy, avšak namiesto toho, aby poprel, že normatívna funkcia osobitných blankiet „spoluzakladá“ zverovanie ústavodarnej právomoci, podujal sa hájiť tvrdenie, že výpočet týchto blankiet nie je taxatívny, ale demonštratívny. Nižšie si rozoberieme otázku, prečo dôkaz demonštratívnej povahy určitého výpočtu nie je dôkazom toho, že príslušný orgán si takýto výpočet môže svojvoľne dopĺňať o akékoľvek prvky (1.1.2). Teraz sa zameriame len na to, aké normatívne funkcie vo všeobecnosti plnia blankety na vydávanie konkrétnych predpisov.

Ak vyjdeme z fiktívnej antropomorfnej predstavy, podľa ktorej ústavodarca ako osoba s ľudským vedomím stanovením osobitných blankiet na vydanie ústavných zákonov prehovára sám k sebe s cieľom (odvolateľne) stanoviť podmienky na uplatnenie svojej vlastnej moci, potom v nadväznosti na svoju generálne zverenú (resp. potvrdenú) ústavodarnú právomoc možno túto konkréti-

ich účinkov (otázka právnej sily uplatnenia moci), potom to ešte nič nevypovedá o tom, za akých podmienok a v ktorých veciach sa smú dané moci použiť. Použitie účinnejšej moci ešte stále môže podliehať prísnejším podmienkam ako použitie moci menej účinnej, podobne ako napríklad v medzinárodnom práve štáty väčšmi obmedzujú svoju „právomoc“ používať zbrane s väčšou ničivou silou ako „právomoc“ používať zbrane s menšou ničivou silou. Aplikácia tohto variantu na vzťah medzi zákonodarnou a ústavodarnou mocou vyznieva pre Procházku absurdne, a to preto, že bezvýhradne uznáva zásadu *lex posterior derogat legi priori*, v zmysle ktorej uplatnenie ústavodarnej moci nikdy nesmeruje k „zničeniu“ alebo porušeniu ústavy, ale iba k jej zmene. K *lex posterior derogat legi priori* pozri tento text nižšie v časti 2.2.

záciu podmienok chápať minimálne v troch odlišných významoch. Ústavodarca stanovením osobitných blankiet mohol k sebe prehovoriť takto:

a) *Funkcia blankety: konkretizácia zverenia/potvrdenia právomoci*

„Hoci som sám sebe v čl. 86 písm. a) ústavy potvrdil, že mi patrí ústavodarná moc, zároveň som sa zaviazal, že ju smiem využiť iba v tých prípadoch, ktoré som stanovil v osobitných blanketách na prijatie ústavných zákonov, resp. v prípadoch im podobným.“

(účinnok: sebaobmedzenie právomoci stanovením *zákazu prijat'* ústavný zákon v iných ako konkretizovaných veciach)

b) *Funkcia blankety: výhrada právomoci*

„Svoju ústavodarnú právomoc som si potvrdil v čl. 86 písm. a) ústavy, pričom zároveň som stanovil, že o veciach uvedených v osobitných blanketách na prijatie ústavných zákonov sa nesmie rozhodnúť bez jej uplatnenia.“

(účinnok: vylúčenie iného orgánu než ústavodarcu z rozhodovania o konkretizovaných veciach)

c) *Funkcia blankety: pozitívny záväzok uplatniť právomoc*

„Svoju ústavodarnú právomoc som si potvrdil v čl. 86 písm. a) ústavy, avšak sám som sa zaviazal, že ju budem musieť uplatniť v tých veciach, ktoré sú vymedzené v osobitných blanketách na prijatie ústavných zákonov.“

(účinnok: sebaobmedzenie právomoci stanovením *zákazu neprijat'* ústavný zákon v konkretizovaných veciach⁸)

Taxatívci v debate o ústavodarnej moci pripisujú osobitným blanketám na prijatie ústavných zákonov funkciu uvedenú v interpretácii a). Osobitná blanketa je podľa nich nevyhnutným predpokladom uplatnenia ústavodarnej moci, až jej stanovením sa proces zverenia/potvrdenia ústavodarnej moci dovŕši, bez nej ostáva ústavodarca impotentný. Ústavodarca je naopak onnipotentný, namieta Procházka, keď zdôrazňuje význam generálneho „zverenia“ ústavodarnej moci zakotveného v článku 86 písm. a). V tejto časti svojej argumentácie tvrdí, že generálne potvrdenie právomoci je dostatočným dôvodom na jej uplatnenie, že

⁸ Tento zákaz môže ale nemusí byť podmienený kvalifikovanou skutkovou okolnosťou. V podmienkach SR možno o nepodmienenom pozitívnom záväzku hovoriť v prípadoch ustanovených v čl. 51 ods. 2 a čl. 102 ods. 3 ústavy.

ústavodarca priznáva sám sebe právomoc „konať bez konkrétneho zmocnenia“.⁹ Celkom zbytočne a kontraproduktívne však z toho vyvodzuje záver, že osobitné blankety tvoria nie taxatívny, ale „demonštratívny výpočet prípadov, v ktorých *smie* národná rada prijať ústavný zákon“.¹⁰ Ako si ukážeme nižšie, dôkaz otvorenej povahy určitého výpočtu nie je automaticky aj dôkazom neobmedzenej úvahy pri výbere jeho prvkov. Ak už si raz ústavodarca priznal svoju právomoc generálne, potom snaha o dokázanie demonštratívnej povahy výpočtu prípadov, v ktorých ústavodarca *smie* túto právomoc uplatniť, stráca zmysel. Či už je výpočet taký, alebo onaký, aj tak *generálnemu* priznaniu právomoci protirečí. Toto protirečenie vzniklo tak, že Procházka implicitne pripísal osobitným blanketám tú normatívnu funkciu, s ktorou pracovali Taxatívci (konkretizácia zverenia právomoci), hoci im mal pripísať funkciu uvedenú v interpretácii b) a/alebo c) – výhrada právomoci a/alebo pozitívny záväzok jej uplatnenia. Spor konfliktných stanovísk sa tak nebadane (a pravdepodobne aj nechcene) presúva z otázky, či je ústavodarca v uplatnení svojej právomoci obmedzený povahou predmetu úpravy na otázku, *ako veľmi* je v uplatnení svojej právomoci *takto* obmedzený. Ak by Procházka pripustil, že funkcia osobitných blankiet je iná, ako tvrdia Taxatívci, potom mohol pokojne pripustiť aj to, že ich výpočet je naozaj taxatívny. Ústavodarca taxatívne vymedzil oblasti, v ktorých sa nesmie prijať konečné rozhodnutie bez jeho súhlasu, resp. taxatívne vymedzil oblasti, pri ktorých sám seba zaviazal, že sa v nich bude normatívne angažovať.

1.1.2 Demonštratívny výpočet a hranice úvahy pri dopĺňaní jeho prvkov

Viackrát v tomto texte bolo zdôraznené, že demonštratívna povaha výpočtu nevedie k absolútne voľnej úvahe vo výbere jeho prvkov. Demonštratívne výpočty dopĺňajú právnici len takými prvkami, ktoré obsahovo súvisia s tými, ktoré boli vo výpočte uvedené explicitne, a to takým spôsobom, že po doplnení je v ideálnom prípade možné všetky tieto prvky zaradiť pod jeden pojmový „rodokmeň“. Tejto metóde sa zvykne hovoriť *ejusdem generis* („z rovnakého druhu“)¹¹ a právnici ju vo väčšine prípadov používajú intuitívne bez toho, aby o jej správnosti po-

⁹ Pozri formuláciu rečnickej otázky v: PROCHÁZKA, R.: *Ľud a sudcovia v konštitučnej demokracii*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 22. Rečnická otázka je citovaná aj vyššie v tomto texte.

¹⁰ Ibidem, s. 23.

¹¹ Stručnú definíciu metódy pozri v: SCALIA, A.: *A Matter of Interpretation*. Princetone-New Jersey: Princeton University Press, 1997, s. 26.

chybovali. Pozrime sa napríklad na výpočet diskriminačných dôvodov uvedených v čl. 12 ods. 2 ústavy. Základné práva a slobody sa zaručujú všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie... rod alebo iné postavenie. Ono „iné zmýšľanie“ a „iné postavenie“ umožňuje k prvkom výpočtu priradiť vopred neurčitý počet ďalších diskriminačných dôvodov. Avšak hoci je výpočet diskriminačných dôvodov demonštratívny, predsa len ho nemožno dopĺňať ľubovoľnými prvkami: „iné“ zmýšľanie alebo postavenie nie je „akékoľvek“ zmýšľanie alebo postavenie. Niektorí môžu zmýšľať tak, že v ostatných vždy vidí iba účely oseba a nikdy nie prostriedky na dosiahnutie vlastných cieľov, a hoci ho toto iné zmýšľanie fakticky znevýhodňuje, predsa len nie je diskriminačným dôvodom. Niektorí môžu byť v takom postavení, že musí splniť podmienky výberového konania, ktoré sú prísnejšie ako tie včerajšie, a predsa toto postavenie nie je bez ďalšieho diskriminačné. To, že úvaha pri dopĺňaní demonštratívnych výpočtov nie je neobmedzená, možno ešte lepšie ilustrovať na každodennej práci s judikatúrou, ktorá objasňuje význam neurčitých zákonných termínov. Ak chce právnik zistiť, ako súdy chápu napríklad význam spojenia „hrubé porušenie dobrých mravov“, naštuduje si skutkové okolnosti prípadov, v ktorých súdy rozhodli o vrátení daru darcovi podľa § 630 občianskeho zákonníka. Výpočet týchto skutkových stavov prirodzene vytvára iba demonštratívny výpočet, avšak žiadnemu právnikovi nenapadne, že by mohol daný rad doplniť o ľubovoľný prvok; výber prvku skôr orientuje tak, aby bol čo najviac obsahovo príbuzný tým skutkovým situáciám, ktoré v očiach sudcov už v minulosti založili dôvod na vrátenie daru. A takto sa *ex post* precizuje význam jazykového spojenia „hrubé porušenie dobrých mravov“. Metódu *eiusdem generis* intuitívne používa aj Procházka, keď interpretuje článok 127 ods. 2 ústavy. Ústavný súd môže podľa tohto ustanovenia zrušiť „rozhodnutie, opatrenie alebo iný zásah“, ktorým boli porušené práva alebo slobody sťažovateľa. Čisto formalistický výklad neprihliadajúci na systematiku ústavy a obsahovú súvislosť prvkov uvedeného demonštratívneho výpočtu by mohol viesť k záveru, že pod „iným zásahom“ je možné myslieť akýkoľvek akt verejnej moci. Naopak Procházka pod „iným zásahom“ celkom správne rozumie nie akýkoľvek, ale len individuálny právny akt.¹² Ani v tomto prípade demonštratívny výpočet – prirodzene a implicitne – neviedol k svojvôli pri výbere jeho ďalších prvkov.

Blankety uvádzajú výslovné prípady, keď ústavodarca smie uplatniť (alebo nesmie neuplatniť) svoju právomoc a **ak** ich chápeme tak, že spoluurčujú pred-

¹² Pozri: PROCHÁZKA, R.: *Ľud a sudcovia v konštitučnej demokracii*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 43 a nasl. Tú istú metódu Procházka použil pri výklade čl. 127a ústavy, s. 45.

metné vymedzenie generálneho zverenia danej právomoci, potom vytvárajú pre ústavodarcu návod, pomocou ktorého smie daný výpočet dopĺňať o prípady, ktoré v osobitných blanketách uvedené nie sú. Nech to znie akokoľvek paradoxne, dokonca ani doterajšiu slovenskú ústavno-politickú prax nemožno (z práve načrt-nutej perspektívy) považovať za indíciu, podľa ktorej by členovia ústavodarného orgánu chápali svoju vecnú kompetenciu ako neobmedzenú.¹³ Členovia ústavo-darného orgánu postupne rozširujú demonštratívny výpočet prípadov, v ktorých smú uplatňovať ústavodarnú právomoc a zakladajú tak tradíciu, o ktorú sa môžu opierať tí, čo prídu po nich. Tradíciu, na ktorú sa budúci členovia parlamentu budú obracať nielen vtedy, keď budú tvrdiť, že ústavodarca *smie* v danej veci prijať určitú úpravu, ale aj vtedy, keď budú svojich kolegov presviedčať, že ústavodarca to v niektorých prípadoch robiť *nesmie*. Dvadsaťročná prax v uplatňovaní ústavo-darnej právomoci v podmienkach slovenskej demokracie zrejme ešte neponúka dostatočný empirický materiál, z ktorého by sa dalo bezpečne vyvodiť, že členo-via ústavodarného orgánu chápu prijímanie ústavných zákonov ako prostriedok na úpravu akéhokoľvek spoločenského vzťahu, t. j. že *jediným* ich motívom pre voľbu prameňa práva s najvyššou právnou silou je zabetónovanie určitej úpravy, a to bez ohľadu na to, aké je jej funkčné prepojenie so základnými vlastnosťami formy štátu alebo so základnými cieľmi jeho činnosti. Skôr to vyzerá tak, že na väčšine ústavných zákonoch prijatých dodnes bolo vždy niečo „obsahovo ústav-né“, že motív ich prijatia bol formovaný aj pod vplyvom predstavy, že ústavodarca nesmie svojou právomocou zasahovať do akéhokoľvek spoločenského vzťahu.

1.2 Praktická upotrebitelnosť neurčitého kritéria triedenia pojmov

V predchádzajúcej časti textu bola popísaná metóda *ejusdem generis*, pomo-cou ktorej právnici do demonštratívnych výpočtov pridávajú nové prvky tak, aby obsahovo súviseli s prvkami, ktorými výpočet začína explicitne. V ideálnom prípade sa táto obsahová súvislosť prejaví tak, že všetky prvky daného výpočtu bude možné subsumovať pod jeden pojmový rodokmeň. Všetky prvky ako oso-bitné druhy majú medzi sebou spoločnú vlastnosť, ktorá zakladá ich všeobecný rod. V súvislosti s rozoberanou témou je na mieste otázka, čo je touto spoločnou vlastnosťou v prípade demonštratívneho výpočtu, zloženého z predmetov oso-bitných blankiet na prijatie ústavných zákonov a z predmetov dosiaľ prijatých

¹³ Porovnaj: Ibidem, s. 23.

ústavných zákonov. Procházka spomína pokusy doktríny o formuláciu tohto všeobecného rodu (cituje Prusáka, ktorý hovorí o „obsahu ústavy“, resp. o „predmete ústavodarnej moci“, a Drgonca, ktorý z predmetu ústavodarnej moci vylučuje „menej než ústavné vzťahy“), zároveň však jedným dychom dodáva, že takéto obsahové vymedzenie ústavodarnej moci pôsobí tautologicky a vágne.¹⁴

Charakteristika rodokmeňa, s ktorou pracuje tento text je funkčné prepojenie ústavodarnej úpravy so základnými vlastnosťami formy štátu alebo so základnými cieľmi jeho činnosti. Nejde o žiadnu novinku, ale o učebnicovú¹⁵ poučku vysvetľujúcu, čo všetko štandardne býva predmetom ústavodarnej moci. Určite sa nájdu kritici, ktorí budú tvrdiť, že ani v tomto prípade nejde o šťastne zvolenú formuláciu, keďže je v nej obsiahnutý významovo neurčitý prívlastok „základný“, ktorý umožňuje pomerne široký rozptyl interpretačných výsledkov. Ktorá vlastnosť formy štátu, resp. ktorý cieľ štátu je základný?

Nepovažujem tieto námietky za zásadné. Pravidlo, podľa ktorého predmetom ústavodarnej moci smú byť len základné otázky formy a funkcií štátu, nie je tautologické dovtedy, dokedy si dokážeme podržať predstavu o tom, čo má tento základ tvoriť, a to bez odkazu na aktuálne platný ústavný poriadok konkrétneho štátu. Dvestoročná história písaných ústav predsa musela so sebou priniesť nejaké generalizácie, ktoré sú vo svojej konečnej podobe nezávislé od konkrétnej aktuálne platnej ústavy a ktoré sú odrazovým bodom pre každého súčasného ústavodarcu, ktorý sa rozhodol začať odznova, resp. pokračovať v už začatom diele. Predpokladám, že vo väčšine prípadov, keď ústavodarcu zvažoval, či niečo má alebo nemá byť predmetom jeho právomoci, tak rozhodoval na základe zovšeobecnených vzorov. Preto možno dúfať, že žiadna ústava na svete neupravuje také marginálne („nezákladné“) veci, ako napr. maximálnu prípustnú výšku vianočných stromčekov či podrobnosti o vyhlasovaní cestovných poriadkov v osobnej železničnej doprave. Najvyššia moc v štáte jednoducho nespočíva v tom, že jej nositeľ smie rozhodovať o všetkom, ale v tom, že smie rozhodovať „len“ o základoch všetkého. A po vytvorení základov mu

¹⁴ Ibidem, s. 19 – 20.

¹⁵ Pozri napr.: PRUSÁK, J.: Teória práva. Bratislava: PF UK, 1999, s. 107. HOLLÄNDER, P.: Základy všeobecné štátovedy. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 265. Napokon už Aristoteles celkom zreteľne rozlišoval medzi predmetom ústavodarnej a zákonodarnej moci: „Ústava je totiž poriadok pre štáty týkajúci sa toho, ako sú rozdelené úrady, ktorá inštitúcia rozhoduje o ústave a čo je cieľom jednotlivého spoločenstva. Zákony sú však oddelené od predpisov charakterizujúcich ústavu a dávajú smernice, podľa ktorých vládnci majú vládnuť a dávať pozor na tých, čo ich porušujú.“ ARISTOTELES: Politika. Bratislava: Kalligram, 2006, s. 141.

neostáva nič iné, len sa spoľahnúť na lojalitu, porozumenie, ochotu, schopnosti... tých, čo stoja nižšie.

Pravidlo, podľa ktorého predmetom ústavodarnej moci smú byť len základné otázky formy a funkcií štátu, nie je ani vágne, prinajmenšom tak vágne, že by to úplne diskvalifikovalo jeho praktickú upotrebitelnosť. Procházka má určite pravdu, keď tvrdí, že existujú prípady, v ktorých klasifikácia predmetu úpravy podľa dichotómie základný/marginálny môže viesť k dobromyseľným sporom.¹⁶ Dichotomická hranica je neostrá a pri troche snahy možno nájsť stovky vecí, pri ktorých si ústavodarca alebo hocikto iný nebude istý, či ide o vec základnú alebo marginálnu. Na druhej strane treba dodať, že zatriedenie ďalších tisícok a tisícok vecí nebude predstavovať žiadne problémy a že na *dobromyseľnom* spore o takomto triedení sa nezúčastňujú ľudia, ktorí by mali záujem odôvodňovať, že pod vec základnú – s prihliadnutím na dvestoročnú tradíciu písaných ústav – možno myslieť „takmer čokoľvek alebo takmer nič, alebo niečo medzi takmer čokoľvek a takmer nič“.¹⁷

Procházka mal pravdu v tom, že na uvedené kritérium triedenia sa nemožno spoľahnúť v každom jednotlivom prípade, no domnievam sa, že to nie je dostatočný dôvod na to, aby sme takéto triedenie diskvalifikovali na celej čiare. Je to šikovná rečnícka stratégia, poukázať na hraničné prípady, v ktorých triedenie zlyháva, a potom vyvodiť záver, že takéto triedenie je zbytočné. Ak by sme mali takto postupovať pri akomkoľvek vedeckom alebo laickom triedení, pri akomkoľvek určovaní hraníc našich pojmov, predstáv, evolučných štádií a pod., museli by sme v prospech logickej istoty obetovať tak veľa, že by nám to nakoniec bolo ľúto. Nevieme presne, kedy a z moci akej príčiny sa z opice vyvinul človek, to však neznamená, že medzi týmito tvormi nevieme nájsť rozdiel; výnimočne sa stáva, že sudca musí rozhodnúť prípad aplikáciou normy, o ktorej sa nedá presne povedať, či má právnu alebo morálnu povahu, to však neznamená, že medzi právom a morálkou niet žiadneho rozdielu; môžeme mať pochybnosti o tom, či vytýčenie počtu a kompetencie jednotlivých ministerstiev má vykonať ústavodarca alebo zákonodarca, to však ešte neznamená, že by vo vecnej kompetencii týchto orgánov neexistoval absolútne žiadny rozdiel. Napokon ani s rozdielom medzi individuálnym a normatívnym právnym aktom to nie je také jednoznačné, ako by sa na prvý pohľad zdalo.

¹⁶ Pozri: PROCHÁZKA, R.: *Lud a sudcovia v konštitučnej demokracii*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 20.

¹⁷ Pozri: *Ibidem*, s. 20.

Práve na praktickú upotrebitelnosť tohto rozdielu sa Procházka spolieha, keď sa z vecnej kompetencie ústavodarcu pokúša vykrojiť rozhodovanie v individuálnych veciach, realizované prostredníctvom prijímania ústavných zákonov zasahujúcich do ľudských práv a základných slobôd.¹⁸ Ak ústavodarca vydá ústavný „zákon“, ktorý je vo svojich účinkoch individuálnym právnym aktom zasahujúcim do práv a slobôd chránených článkom 127 ods. 1 ústavy (analogicky čl. 127a ústavy), ústavný súd ho smie/má povinnosť zrušiť. Zadanie je jasné: podmienkou vstupu na maškarný ples právnych aktov bolo, aby každý prišiel v maske ústavného zákona. Našou úlohou je strhnúť masku tomu, o kom vieme s istotou povedať, že v skutočnosti ústavným zákonom nie je. Procházka navrhuje použiť Plaumannov test: o ústavný zákon nepôjde, ak na základe jeho obsahu možno zistiť, že má osobný a priamy účinok na osoby určené alebo určiteľne individuálnymi znakmi.¹⁹ Na splnenie osobnej povahy dopadu stačí, aby právny akt špecifikoval svojho adresáta prostredníctvom „okolností, za ktorých je jeho situácia iná ako situácia všetkých ostatných osôb“ (príklad takejto okolnosti – držba poslaneckého mandátu).²⁰ Na splnenie priamej povahy dopadu stačí, aby právny akt „priamo zasahoval do právneho postavenia navrhovateľa a adresátom aktu povereným jeho vykonaním neposkytoval žiadny priestor na uváženie“.²¹ Posudzovaný právny akt by mal byť individuálny vždy, ak stanovuje *určitým* osobám práva a povinnosti spôsobom, ktorý nedokážu zvrátiť ani aplikačné orgány. Pýtajme sa: Čo všetko sú *určité* osoby? Čo všetko môže byť okolnosťou, ktorá charakterizuje osobu tak, že jej situácia je iná ako situácia ostatných? Logik by povedal, že to môže byť *akýkoľvek* predikát, ktorý v určitom čase nepatrí všetkým subjektom naraz. Z tohto hľadiska sú normatívnymi právnymi aktmi iba tie akty, ktoré sa skladajú z noriem adresovaných všetkým. Ak je naopak nejaká norma stanovená len niektorým z týchto všetkých (napr. poberateľom starobných dôchodkov, účastníkom cestnej premávky, manželom, zdravotným sestrám...), potom v zmysle uvedeného kritéria („osobný účinok“) ide o individuálny právny akt. Daný akt totiž osobne individualizuje tie subjekty, ktoré tvoria časť z celku všetkých subjektov; táto časť z celku sa jednoducho dostala do „okolností, za ktorých je ich situácia iná ako situácia všetkých ostatných“. Prirodzene, že Súdny dvor EÚ používa Plaumannov test inak, ale len za tú cenu, že do kritéria osobného

¹⁸ Ibidem, s. 42 – 7.

¹⁹ Ibidem, s. 44.

²⁰ Ibidem, s. 44 – 45.

²¹ Ibidem, s. 44.

účinku zahrnul aj požiadavku na pevnosť a relatívnu nemeniteľnosť väzby medzi subjektom a jeho predikátom, väzby medzi osobou a okolnosťou, ktorá ju odlišuje od ostatných osôb. Tým však výsledok aplikácie testu na konkrétny právny akt nevieme predpovedať s logickou istotou. Týmto testom môže prejsť „takmer čokoľvek alebo takmer nič, alebo niečo medzi takmer čokoľvek a takmer nič“.

Predošlou úvahou som nechcel poprieť rozdiel medzi individuálnym a normatívnym právnym aktom, rovnako nebolo mojím zámerom spochybniť Procházkov návrh, ako legálnymi prostriedkami bojovať proti protiústavným individuálnym právnym aktom schváleným vo forme ústavného zákona. Predchádzajúce riadky boli demonštráciou ťažkostí, s ktorými sa musíme stretávať, ak chceme presne formulovať podstatu kritéria, na základe ktorého rozdeľujeme jeden rod do viacerých druhov. To, že tieto ťažkosti máme; to, že naša formulácia je nepresná a že sa dá zneužiť, to všetko ešte nijako nespeje k záveru, že by hľadaný rozdiel medzi porovnávanými druhmi neexistoval. A takto podobne existuje aj kritérium, ktoré vecnú kompetenciu ústavodarnej právomoci odlišuje od všetkých ostatných.

Ak doktrína proti uplatneniu ústavodarnej moci príležitostne niečo namietala, navzdory jej vlastným vyjadreniam to vyzeralo skôr tak, akoby zmysel jej výhrad nespočíval v tom, že ústavodarca upravil, resp. prejavil zámer upraviť niečo, čo nepatrí do jeho *vecnej kompetencie*, ale v tom, že upravil, alebo mienil upraviť „obsahovo ústavnú vec“ takým *spôsobom*, ktorým (by) oslabil účinnosť tých ústavných princípov, ktoré daná doktrína považovala za podstatné pre charakter demokratického a právneho štátu. Ak chcela časť slovenskej doktríny bojovať proti ústavodarcovi a pritom stále ostať pozitivistickou, bola nútená uchýliť sa pod strechu tézy taxatívnej ústavnej blankety. Problém obmedzenia spôsobu uplatnenia právomoci ústavodarcu (Ako smie..?) sa tak nebadane preformuloval do problému obmedzenia jeho vecnej kompetencie (V ktorých prípadoch smie..?); čím sa *podobné* začalo chápať ako *rovnaké*. Taxatívec je produktom núdze, je to Materialista z cnosti hrajúci rolu pozitivistu. Ale pozitívne právo podlieha zmene, ako správne podotýka Procházka, ktorý vecnú kompetenciu stanovenú ústavou dáva do neobmedzenej dispozície toho, kto ustanovil samotnú ústavu.²²

²² Pozri: Ibidem, s. 19.

2. Obmedzenie ústavodarnej právomoci

Ak ústavodarca výkonom svojej právomoci pohoršuje časť domácej doktríny, nie je to zväčša preto, že by si prisvojoval vecnú kompetenciu, ktorá mu nepatrí, nie je to preto, že by sa normatívne angažoval vo vzťahoch, ktoré nie sú ústavné. To, čo je spôsobilé vzbudiť obavu, je *spôsob*, akým do vzťahov zasahuje, resp. by mohol zasiahnuť. Ústavodarca nepochybne smie upraviť problematiku dĺžky volebného obdobia parlamentu, skutočný stret názorov však spočíva v otázke, *ako* túto problematiku smie upraviť. Smie ústavným zákonom skrátiť individuálne určené volebné obdobie? Zvykne sa hovoriť, že nie. Smie ústavným zákonom skrátiť druhovo určené volebné obdobie? Povedalo by sa asi áno. Smie však ústavným zákonom druhovo určené volebné obdobie predĺžiť? Tu by sa odpoveď líšila v závislosti od toho, o aké dlhé obdobie by nakoniec malo ísť. Päť rokov áno, sto nie. Od čoho sú závislé odpovede na tieto otázky? Nakoľko sa pri odpovedaní na ne môžeme spoľahnúť na aktuálne platnú ústavu, ktorá ak je výsledkom uplatnenia právomoci ústavného orgánu, neprispieva k rozuzleniu problému, ale naopak tento uzol ešte viac priťahuje?

Ani väčšinová doktrína, ani Procházka sa na ústavu nespolehli, prví odpovedali prostredníctvom konceptu materiálneho jadra ústavy, druhý prostredníctvom spoločenskej zmluvy.

Text v nasledujúcej časti (2.1) ponúka stručnú charakteristiku materiálneho jadra s ambíciou vysvetliť, v čom môže spočívať protiklad, ktorý tento koncept vytvára vo vzťahu k spoločenskej zmluve. Samotné spracovanie tohto protikladu, vzhľadom na delbu moci medzi ústavodarcom a ústavostrážcom, je rozdelené do dvoch perspektív. V idealistickej perspektíve (2.2) bude delba moci navrhnutá *výlučne* len na základe hodnoty rovnosti v slobode všetkých. V realistickej perspektíve (2.3) bude delba moci skúmaná vzhľadom na spoločenské pomery, v ktorých má fungovať.

2.1 Kto je to Materialista?

Najväčší problém prívlastku „materiálny“ spočíva v tom, že jeho význam je iba negatívny. Materiálny je taký, ktorý *nie je* formálny, tým je povedané všetko. Názorný príklad, ktorý pomôže pri pochopení tohto negatívneho významu, ponúka archaické právo charakteristické svojím formalizmom. Pre právne následky dané archaickým právnym vzťahom je typické to, že nie sú závislé od *príčiny*, kvôli ktorej subjekty do vzťahu vstúpili – *causa* nemá na platnosť právneho úkonu

žiadny vplyv. Subjekty mohli do vzťahu vstúpiť z hocakého dôvodu, pri tvorbe právneho úkonu mohli chcieť čokoľvek iné, len nie to, aby právne následky, nerozlučne späté s dokonaním úkonu, skutočne nastali. Nie rozumom uchopiteľná myšlienka, ale zmyslami vnímateľné slovo a gesto;²³ nie zamlčaná životná potreba, ale zavŕšená právna procedúra, výhradne iba toto má svoju právnu relevanciu. Právna forma bola ochotná do seba vpustiť aj *náhodou*, čo si možno všimnúť pri archaickej procedúre dokazovania právnych skutočností. Jednoduchý spôsob, ako založiť súvislosť medzi hydraulickými vlastnosťami ľudského tela a vinou „duše“, ktorá v tomto tele pobýva, je vytvorenie procedúry božieho súdu.²⁴ Materialista vo svojom vlastnom (negatívnom) význame je teda ten, kto je presvedčený, že právnou procedúrou nemožno konštituovať čokoľvek; že zavŕšenie historicky podmienenej právnej formy nie je dostatočným dôvodom na to, aby sa zmenili niektoré *dopredu dané* vzťahy, napríklad vzťah medzi genocídou a vinou toho, kto ju dobrovoľne spáchal. Suma týchto vzťahov, resp. suma základných princípov, od ktorých sú tieto vzťahy odvodené, vytvára tzv. „materiálne jadro“, t. j. normatívne kritériá, ktorých platnosť je nezávislá od akejkoľvek právnej procedúry.

Význam prívlastku „materiálny“ je teda zúfalo široký. V psychologickvej rovine je to celkom bežné, keď si niekto vystačí s identitou, ktorú si založil iba na opozícii voči druhým, avšak v sémantickej rovine vo všeobecnosti (a v juristickej rovine osobitne) si s negatívnym vymedzením nevystačí nikto. Ak vieme o dvoch Materialistoch s istotou povedať len to, že ich spoločným znakom je rezervovaný postoj voči všemocnosti právnej procedúry, potom o nich s istotou nevieme povedať takmer nič.²⁵ A ak tento ich spoločný znak postavíme na miesto prvej premisy v subsumpčnom sylogizme, potom záverom môže byť takmer všetko. Rigoróznosť, s ktorou naši predkovia používali svoje právne formule a viera v nadprirodzené sily, ktoré mali zaistiť ich účinnosť, odôvodňujú prirovnanie archaického právneho formalizmu k mágii.²⁶ Paradoxom je, že od mágie nemá ďaleko ani to, čo sa snaží formalizmus potlačiť, resp. prinajmenšom korigovať.

²³ Porovnaj: HATTENHAUER, H.: Evropské dějiny práva. Praha: C. H. Beck, 1998. s. 6.

²⁴ Porovnaj: Ibidem, s. 37.

²⁵ „Veci, ktoré sa zhodujú len v negácii, t. j. v tom, čo nemajú, sa v skutočnosti nezhodujú v ničom.“ SPINOZA, B.: Etika. Praha: Dybbuk, 2004, s. 199. To je jeden z dôvodov, prečo negáciu voči konkrétnej alternatíve dokážu zastávať široké vrstvy rôznorodých ľudí. Viac k tomu pozri: NEUBAUER, Z.: Státověda a theorie politiky. Praha: Jan Laichter, 1947, s. 398.

²⁶ HATTENHAUER, H.: Evropské dějiny práva. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 9.

Pozri aj: MINDUS, P.: The Life and Work of Axel Hägerström. Dordrecht: Springer, 2009, s. 203 – 216.

Argumenty „z moci materiálneho jadra“ vedú k nepredvídateľným záverom.²⁷ Materiálne jadro je zaklínadlo, prísne strážené tajomstvo, podobné archaickému *ius civile*, ku ktorého znalosti mali prístup iba pontifikovia.²⁸ To, čo sa z materiálnej argumentácie nakoniec dostane do odôvodnenia rozhodnutia, sa v porovnaní s vnútornou inšpiráciou sudcu dá prirovnať iba k zvyškom z hostiny. Existuje ako-tak ustálený súbor princípov, neexistuje však transparentná metodologia ich aplikácie na konkrétne prípady. A čím väčšie je kúzlo zaklínadla, tým dôležitejšou sa stáva otázka, kto smie zaklínadlo použiť, prípadne kto smie použiť účinné protizaklínadlo.

Proti doktríne materiálneho jadra Procházka postavil klasickú teóriu spoločenskej zmluvy. Nechcel tak zbytočne plytvať energiou na revíziu zoznamu „materiálnych princípov“, ani nemal záujem sprehľadniť metodológiu ich aplikácie na konkrétne prípady. Svoju pozornosť primárne nesústredil na *predmet* materiálneho jadra, ale na *subjekt*, ktorý je oprávnený ho tvoriť, a keď nie tvoriť, tak aspoň deklarovať za záväzný. Z Procházkovej strany išlo o dobre cielečný útok: nemal záujem materializmu skosiť jeho plody, ale pokúsil sa vytrhnúť mu korene. Ak by totiž ostal iba pri diskusii o tom, čo je a čo nie je jeho súčasťou, v podstate by implicitne prijal jeho základnú premisu: existuje súbor princípov, ktorých platnosť je nezávislá od zavŕšenia akejkoľvek právnej procedúry. Namiesto toho sa Procházka presunul k otázke, kto je oprávnený tento súbor vyhlásiť za záväzný. Výber subjektu oprávneného na takýto akt je však vždy zároveň aj návrhom na presadenie formálneho (procedurálneho) prístupu k problému.²⁹ Ak už viac nie je rozhodujúce to, či je deľba moci natoľko opodstatnená, aby tvorila súčasť materiálneho jadra, ale to, kto túto opodstatnenosť smie deklarovať (a tým povýšiť do právnej roviny), potom je rozhodujúce zavŕšenie procesu, v ktorom sa toto povýšenie odohralo. A tým sa materiálna kvalita jadra ruší. Aspoň na prvý pohľad.

Hlavný Procházkov argument proti spornej doktríne materiálneho jadra je namierený proti orgánu, ktorý túto doktrínu presadzuje. Tomuto jadru je pri-

²⁷ Pozri: PROCHÁZKA, R.: *Ľud a sudcovia v konštitučnej demokracii*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 35, 41, 96. Na s. 99 v pozn. č. 59 Procházka prirovnáva tézu materiálneho jadra priamo k zaklínadlu.

²⁸ Porovnaj: MOUSOURAKIS, G.: *A Legal History of Rome*. New York: Routledge, 2007, s. 28. Pokus o generalizáciu tejto tendencie možno nájsť v: MAINE, H. S.: *Ancient Law. Its Connection with the Early History of Society and Its Relation to Modern Ideas*. 4th ed., New York: Henry Holt and Co., 1906, s. 10 – 11. (dostupné na: http://www.lulu.com/items/volume_67/8265000/8265095/2/print/8265095.pdf)

²⁹ Pozri: WEYR, F.: *Základy filosofie právní (Nauka o poznávání právnickém)*. Brno: Nakladatel A. Píša 1920, s. 39.

pisovaná taká veľká relevancia, že je neúnosné, aby o ňom smel rozhodovať iba úzky okruh ľudí. O konštitutívnych materiálnych princípoch demokratického a právneho štátu nemajú rozhodovať iba niektorí, ale všetci, a nie iba vo výnimočnom historickom okamihu, ale hocikedy.

2.2 Ideálna forma vlády

2.2.1 *Ideál racionalistický (demokracia vs. aristokracia)*

„...obyčajný ľud nechce vládu riadenú dobrými zákonmi, pre ktorú by musel otročiť; on sám chce byť slobodný a vládnuť. Ale, že vláda je riadená zákonmi zlými, to ho trápi iba málo. Pretože z toho, čo považuješ za vládu riadenú zlými zákonmi, obyčajný ľud čerpá svoju silu a slobodu. Ale, ak hľadáš vládu spravovanú dobre, ako prvé uvidíš najschopnejších mužov vydávajúcich zákony vo vlastnom záujme. Potom dobrí vytlačia zlých; ujmú sa riadenia obce v rade a nedovolia bláznom, aby boli jej členmi, aby tam rečnili alebo sa stretávali na sneme. NePOCHYBNE, takéto vynikajúce opatrenia by obyčajný ľud veľmi rýchlo uvalili do otroctva.“³⁰

V takmer dva a pol tisíc roka starom citáte, ktorého autor sa niekedy zvykne označovať aj ako Starý Oligarcha, nachádzame idealizovaný vzťah medzi vládou na základe dobrých zákonov a vládou ľudu: prvá vylučuje druhú. Svoju slobodu čerpá ľud z vlády spravovanej zlými zákonmi, naopak vláda dobrých zákonov ľud uvrhuje do otroctva.³¹ Jediným výslovne zmieneným kritériom, na základe ktorého robí Starý Oligarcha rozdiel medzi dobrými a zlými zákonmi, je prípustnosť všeobecnej participácie ľudu na ich tvorbe. Ak zákon túto participáciu nepripúšťa, tak je dobrý, ak ju pripúšťa, je zlý. Vláda má byť v rukách tých najschopnejších a všetkých ostatných (t. j. „bláznov“) treba od nej odstaviť.

Do tejto roviny preniesol Procházka debatu o rozdelení moci medzi ústavodarcom a ústavným súdom. Nie je ani také dôležité to, ako smie ústavodarcu nakladať so svojou právomocou, nie je ani také dôležité viesť diskusiu o tom, ktoré

³⁰ PSEUDO-XENOPHON (Old Oligarch): Constitution of the Athenians. I. 8 – 9. In: OSTWALD, M.: Nomos and the Beginnings of the Athenian Democracy. Oxford: Oxford University Press, 1969, s. 83. Alternatívna predloha citovaného textu je dostupná na: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0158>

³¹ Pozri: OSTWALD, M.: Nomos and the Beginnings of the Athenian Democracy. Oxford: Oxford University Press, 1969, s. 83 – 84.

princípy spravovania verejných vecí sú platné bez ohľadu na formálnu procedúru schvaľovania ústavy, dôležité je skôr to, *kto* smie tieto princípy deklarovať ako konštitutívne, kto smie sám seba vyhlásiť za držiteľa najvyššej svetskej moci. Opierajúc sa o teóriu spoločenskej zmluvy Procházka volí to isté kritérium ako Starý Oligarcha, len s opačnými znamienkami. Procházka akoby na Oligarchu priamo reagoval:

„Krásny nový svet, kde rozum, efektivita, dôstojnosť, spravodlivosť, jednoduchosť ako taká, konečne víťazí... kde múdri starešinovia kmeňa strážia svoje ovečky pred pokušením. Pokušením rozhodovať o sebe samých... ..Väčšina je totiž z povahy vecí tvorená ľuďmi, ktorí svojou intelektuálnou a etickou výbavou tvoria priemer, pričom menšinový nadpriemer sa ťažko zmieruje s tým, že mu ‚nižšia‘ forma občianskej existencie má svojou krátkozrakosťou či priamo hlúposťou znepríjemňovať život.“³²

Postmoderní aristokrati sú prefikanejší ako ich predchodcovia. Nedovolia si takú otvorenosť ako Oligarcha, ktorý tvrdí, že tí najschopnejší sa chopia vlády „vo vlastnom záujme“. Ako správne spozoroval Procházka, dnes sa menšina lepších ujíma moci v záujme všetkých, a ak je to nevyhnutné, tak aj proti ich vôli. Analógia s otcovskou mocou chrániacou vlastné nesvojprávne deti je (aspoň sčasti) na mieste. Ak otec buchne do stola, dieťa musí poslúchnuť v prvom rade preto, že do jeho mysle, ktorá ešte nestihla spoznať ani seba, ani svet, v ktorom žije, prehovoril hlas životnej múdrosti. Za akých podmienok však môže byť konflikt medzi ústavodarcom a ústavostrážcom námetom na príbeh o boji medzi všetkými a múdrymi, resp. o boji medzi väčšinou priemerných a menšinou nadpriemerných?

Základnou premisou Procházkovho argumentu je rovnosť v slobode (a dôstojnosti) všetkých členov štátotvorného spoločenstva. Ak má túto slobodu niečo obmedzovať, tak len so súhlasom všetkých, resp. aspoň väčšiny týchto členov, pričom rovnosť ostáva zachovaná, ak súhlas každého jedného má rovnakú váhu ako súhlas každého zo všetkých ostatných.³³ Procházka aplikuje túto axiologickú úvahu na zastupiteľskú demokraciu, v ktorej sa uplatňuje všeobecné a rovné volebné právo, a dospieva k záveru, že orgán, pri ktorého kreácii sa princíp rovnosti

³² PROCHÁZKA, R.: *Ľud a sudcovia v konštitučnej demokracii*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 126, 120.

³³ Pozri: *Ibidem*, s. 64.

v slobode uplatnil najviac, má byť orgánom s najvyššou verejnou mocou, ústavodarcom.³⁴ Skrátka: služobník vybraný väčšinou a zodpovedný väčšine má mať posledné slovo v otázkach verejného (a možno i súkromného) života všetkých tých, z ktorých sa daná väčšina utvorila.

V akom zmysle možno o ústavnom súde vyhlásiť, že je „múdrejší“ ako tento služobník; že ho tvorí menšina nadpriemerných v protiklade k väčšine priemer-
ných? Nadpriemerní v čom? Ak vyjdeme z toho istého axiologického predpokla-
du, t. j. z rovnosti v slobode všetkých, potom ústavní sudcovia môžu byť „múdrej-
ší“ iba v tom, že daný axiologický predpoklad nebudú chápať ako platný z moci
zavŕšenia nejakej právnej procedúry, trebárs aj procedúry, pri fungovaní ktorej sa
daný predpoklad uplatňuje najviac.

V ústave, v ktorej sa základné kritérium váhy (sily, veľkosti...) právomoci urči-
tého orgánu odvodzuje od hodnoty rovnosti v slobode všetkých, teda v ktorej má
určitý orgán tým vyššiu moc, čím väčšmi sa v ňom daná hodnota realizuje, je cel-
kom rozumné dať najvyššiu moc práve tomu orgánu, ktorý bude danú hodnotu
chrániť ako danú raz a navždy. Sudca ako staršina či svetaskúsený otec prehovára
k politikovi, k mladému a neskúsenému služobníkovi (nie väčšiny, ale) všetkých:
„Pamätaj, ak smieš robiť to, čím ťa poverili všetci členovia nášho spoločenstva
práve preto, že ťa tým poverili všetci, potom smieš svoje poverenie plniť len potiaľ,
pokiaľ nezrušíš *dôvod* jeho opodstatnenosti pre všetkých, ktorí prídu po tebe.“ Ak
niekto opodstatňuje svoju moc poukazom na rovnosť v slobode všetkých, potom
táto moc nie je a nemá byť dostatočne mocná na to, aby svoje opodstatnenie
zrušila. Iba neopodstatnená moc je absolútna.³⁵

A predsa len to s múdrosťou trochu súvisí. Je to totiž *predvídavosť*, ktorá odpo-
rúča, že ak mám akceptovať racionálny základ svojej podriadenosti voči ústavo-
darcovi, potom len za predpokladu, že tento základ je nemeniteľný. Ak by naopak
meniteľný bol, teda ak by som mal v jeden deň ústavodarcu poslúchať, pretože *x*;
v druhý deň by som mal robiť to isté, pretože *y*; v tretí deň, pretože *z*; v štvrtý, pre-
tože *q*, potom by sa nedalo ubrániť pocitu, že každý z týchto základov je falošný.
Že sa tu racionálne opodstatňuje niečo, čo racionálny základ nemá. Že moc nie
je mocou kvôli svojim dôvodom (legitimita), ale kvôli svojim účinkom (násilie).
A že väčšina nevládne preto, že vzišla z rešpektu k rovnosti v slobode všetkých,
ale preto, že je reálne schopná sa presadiť na úkor menšiny. Nech to znie moder-
nému čitateľovi akokoľvek paradoxne, nemeniteľnosť konečných (resp. počiatoc-

³⁴ Pozri: Ibidem, s. 59 a nasl., 85 a nasl.

³⁵ Porovnaj: NEUBAUER, Z.: Státověda a theorie politiky. Praha: Jan Laichter, 1947, s. 426 – 428.

ných) dôvodov podriadenosti voči najvyššej moci je prvou indíciou toho, že táto moc je uvedenými dôvodmi opodstatnená aj inak ako len nominálne.

Preto demokraticky zvolený ústavodarca *smie* všetko, okrem zrušenia demokratických volieb, ktoré mu dávajú moc. Volby (ako inštitucionálne premietnutie princípu rovnosti) sú tou jeho súčasťou, ktorej sa nedokáže zbaviť bez toho, aby zničil svoju podstatu. To, čo je tu nemeniteľné, dopredu dané, je osobitný vzťah medzi *rovnosťou* a *mocou*.

Procházkov pokus vytlačiť materiálne jadro zo slovenskej ústavy sa nemohol vydať. Hoci svoju pozornosť zameral na subjekt, ktorý má oprávnenie toto jadro deklarovať za konštitutívne (a tým ho v určitej procedúre povýšiť do právnej roviny), výber tohto subjektu založil na hodnote, ktorej platnosť nie je daná zavŕšením žiadnej procedúry. Všeobecná a rovná participácia na veciach verejných *ako základná hodnota* uplatňovaná v procese tvorby práva nie je výsledkom všeobecnej a rovnnej participácie na veciach verejných. Táto hodnota je daná, je východiskovým bodom, ohniskom, jadrom, matricou platnosti práva v každej konštitučnej demokracii. Legitimita danej formy vlády je v konečnom dôsledku opodstatnená dopredu daným, teda materiálным, vzťahom – rovnosťou v slobode všetkých členov spoločenstva.³⁶ A ak je určitá forma vlády opodstatnená materiálne, potom táto opodstatnenosť bude budúcim generáciám „vládnuť mŕtvou rukou“. Ľud sa môže rozhorčene pýtať: Prečo by som nemal právo o sebe rozhodovať? Sudca mu však pokojne odvetí: Ty to právo máš a ja ho chránim, ale nielen v záujme tvojom, ale aj všetkých tých, čo prídu po tebe. Moderný čitateľ v tom možno vidí paradox, no pre čitateľa nemoderného by to paradoxné nebolo. Je to totiž zásada *lex prior derogat legi posteriori*, ktorá platila od nepamäti a ktorej jarma sa západná civilizácia zbavila až v 19. storočí. Zásada, ku ktorej sa však (implicitne) vraciame vždy, keď svoju vládu a zákony opierame o materiálne dôvody, a nie o náhodne zveršované zaklínadlá.³⁷

A že existovala konštitučná demokracia, v ktorej posledné slovo o otázke rovnosti v slobode všetkých mal súd a nie ľud, o tom by nás mohol presvedčiť aj historický ideál – aténska polis.

³⁶ Táto rovnosť nie je dôsledkom spísania spoločenskej zmluvy, ale naopak jej predpokladom. Tam, kde niet rovných v slobode, tam niet ani potreby, aby sa ich spoločné veci riešili za účasti všetkých, t. j. na pomyselnom začiatku určite uzavretím zmluvy.

³⁷ „Tam, kde sa úloha živých vyčerpáva snahou o to, aby odovzdali odkaz v neskrátenej podobe ďalej potomkom, je každá zmena negáciou práva a jeho porušením.“ HATTENHAUER, H.: Evropské dějiny práva. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 9. Pozri aj: Ibidem, s. 27, 40, 205, 271, 287... Porovnaj: PROCHÁZKA: Ľud a sudcovia v konštitučnej demokracii. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 86.

2.2.2 Ideál historický (suverén v aténskej demokracii)

„Kto by dokázal nájsť nejaký verejný prospech v zákone, ktorý prelamuje rozhodnutia súdu spravodlivosti a ktorý vyžaduje od ľudí neviazaných prísahou, aby zrušili rozhodnutia sudcovského zboru prísahou viazaného? Verím, že nikto. Je jasné, že Timokratov zákon má obe tieto chyby; a ak beriete, každý jeden z vás, ohľad na ústavu, alebo ak si nárokujete rešpekt voči vášmu vlastnému rozhodnutiu vo veciach, v ktorých ste prijali verdikt pod prísahou, potom musíte takýto zákon zrušiť a nesmiete dovoliť, aby dnes nadobudol platnosť... ...myslím si, že každý bude súhlasiť, že rušenie súdnych rozhodnutí je ohavné, bezbožné a podlamujúce demokraciu.“³⁸

Aténske spoločenské zriadenie bolo v histórii európskeho politického myslenia dlho považované za ideál demokracie. Ideál nie racionalistický, ale historický; ideál nielen predstavovaný, ale aj prežívaný. Kde inde prestávajú reči o vláde ľudu vyvolávať skeptické úškrny, ak nie práve v systéme, v ktorom vládne ľud a nie jeho zástupcovia? Kde inde prestáva byť spoločenská zmluva alegóriou, ak nie práve tam, kde sa na zákonoch uznášajú masy, a nie elity? A aj napriek tomu v aténskej demokracii štvrtého storočia pred naším letopočtom najvyššiu právnu silu nepožívali zákony schvaľované všetkými, ale rozhodnutia prijímané múdrejšími.

Démostenes adresoval citovanú reč ľudovému súdu (*dikasterion*) oprávnenému preskúmať a zrušovať akty prijaté na ľudovom zhromaždení (*ekklesia*). Aténska súdna kontrola ústavnosti mala dve základné formy³⁹ postavené na spoločnom procesnom základe: každý občan mal právo podať súdnu žalobu na ochranu ústavnosti, ktorej predmetom bol návrh na zrušenie právneho aktu prijatého (alebo navrhnutého) v *ekklesii*, a prípadne aj návrh na uloženie trestu pre navrhovateľa daného aktu.⁴⁰

³⁸ DEMOSTHENES: Against Timocrates. 24.78 a 24.152. Anglická verzia dostupná na: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0074%3Aspech%3D24%3Asection%3D78>

K okolnostiam súdneho prieskumu Timokratovho zákona pozri: LANNI, A.: Judicial Review and the Athenian 'Constitution'. In: Public Law & Legal Theory Working Paper Series. Paper No. 10 – 21, Harvard Law School, s. 10-12. Dostupné na: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1555858

³⁹ *Graphē paranomon* bol proces, v ktorom sa posudzovala ústavnosť dekrétov (*psephismata*) a *graphē nomon me epitēdeion theinai* bol proces, v ktorom sa posudzovala ústavnosť zákonov (*nomos*); pozri odkaz v nasledujúcej poznámke.

⁴⁰ Pozri: HANSEN, M. H.: The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes: Structure,

Dikasterion posudzoval ústavnosť napadnutého aktu na základe právnych i politických argumentov.⁴¹ V systéme, v ktorom neexistoval formálne ohraničený súbor noriem s najvyššou právnou silou, mala technika „hľadania ústavy“ svoje špecifické črty. Sudcovia boli okrem iného nútení skonštruovať *ústavu* z doteraz platných *zákonov*, konkrétne z tých zákonných noriem, ktoré považovali za osobitne spoločensky významné.⁴² *Aténski sudcovia z dosiaľ platných zákonov abstrahovali princípy, z ktorých vytvorili kritériá na posudzovanie ústavnosti zákonov prijatých neskôr*. A o intenzite, s akou svoju preskúmvaciu právomoc využívali, svedčia dochované pramene, ktoré indikujú, že v priebehu dvoch desaťročí *dikasterion* posúdil toľko právnych aktov, koľko posúdil Najvyšší súd Spojených štátov v priebehu takmer dvesto rokov.⁴³ Moc aténskeho ľudového súdu však išla ešte ďalej. Okrem zrušovania nariadení a zákonov mohol *dikasterion* trestne stíhať tých, ktorí takéto akty navrhli. Ľud je neomylný a ak prijal zlý zákon, tak len preto, že ho ľstivo zmanipuloval jeho predkladateľ.⁴⁴ A ten musel niesť súdom vynútiteľnú zodpovednosť podobne ako všetci ostatní, ktorí z moci ľudu zastávali verejné úrady.⁴⁵ Z dochovaných prameňov sa dá usudzovať, že súdna kontrola politickej elity v Aténach nemá vo svetovej histórii obdobu a že počet aténskeho politických procesov pravdepodobne konkuruje aj Francúzskej revolúcii za Robespiera.⁴⁶

Principles, and Ideology. University of Oklahoma Press, 1999, s. 205 a nasl. Náhľad dostupný na: <http://books.google.sk>

⁴¹ LANNI, A.: Judicial Review and the Athenian 'Constitution'. In: Public Law & Legal Theory Working Paper Series. Paper No. 10 – 21, Harvard Law School, s. 3 – 5.

Dostupné na: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1555858

⁴² Ibidem, s. 7. Pozri aj: HANSEN, M. H.: The Athenian Democracy. 1999, s. 206.

Obidvaja z autorov odkazujú na: WOLFF, H. J.: 'Normenkontrolle' und Gesetzesbegriff in der attischen Demokratie. Heidelberg, 1970, s. 45 – 67.

⁴³ HANSEN, M. H.: The Political Powers of the People's Court in Fourth-Century Athens. In: Murray, O. – Price, S. (eds.): The Greek City From Homer to Alexander. New York: Oxford University Press, 1990, s. 239.

⁴⁴ HANSEN, M. H.: The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes: Structure, Principles, and Ideology. University of Oklahoma Press, 1999, s. 207.

⁴⁵ Súdna preskúmanie spôsobilosti zastávať verejnú funkciu sa nazývalo *dokimasia*. Po skončení svojho funkčného obdobia sa úradníci (*archai*) museli zodpovedať v procese nazývanom *euthynai*. Okrem toho súd prejednával verejné žaloby; mimo žalôb priamo súvisiacich s ochranou ústavnosti existovala aj *eisangelia*, žaloba proti osobe obvinenej z vlastizrady, z pokusu o zvrhnutie demokracie alebo z korupcie. Pozri: HANSEN, M. H.: The Political Powers of the People's Court in Fourth-Century Athens. In: Murray, O. – Price, S. (eds.): The Greek City From Homer to Alexander. New York: Oxford University Press, 1990, s. 233 a nasl.

⁴⁶ Ibidem, s. 237 – 239.

Prečo mali členovia *dikasteria* vyššiu moc ako členovia *ekklesie*? Odvíja sa politické a právne postavenie týchto orgánov výlučne iba od hodnoty rovnosti v slobode všetkých? Možno aténsky ľudový súd označiť za elitársky, ak vieme, že jeho personálne obsadenie sa do určitej miery prekrývalo s ľudovým zhromaždením?

Prístup do *ekklesie* mal každý aténsky muž, ktorý dosiahol dvadsiaty rok života. Hoci v prvej polovici 4. storočia pred naším letopočtom bolo v Aténach takýchto občanov približne 30 000 a miesto ľudového zhromaždenia bolo fyzicky prístupné len pre zhruba štvrtinu z nich, akty schválené na tomto zhromaždení sa považovali za schválené všetkými.⁴⁷ Bol to *demos*, presne to isté politické teleso, ktoré Procházka vo vzťahu k Slovenskej republike označil zámenom „my“.⁴⁸ Na druhej strane *dikasterion* tvorilo 6000 žrebom určených Aténčanov, ktorí dosiahli tridsiaty rok života.⁴⁹ Hoci takýto spôsob obsadenia súdu vyzerá byť dostatočne reprezentatívny, dochované pramene nepotvrdzujú, že by aténski demokrati *dikasterion* chápali ako orgán, v ktorom schôdzoval ľud. Na aténskom súde totiž nezasadali *všetci*, ale iba *niektorí*; v tomto orgáne nezasadal ľud, ale sudcovia.⁵⁰

Uvedený desaťročný vekový rozdiel na výkon funkcie sudcu zapríčinil, že až tretina⁵¹ Aténčanov sa nemohla podieľať na činnosti orgánu, ktorý mal právomoc rušiť právne akty vytvorené za účasti všetkých. Ako to, že v priamej demokracii neplatí princíp, podľa ktorého orgán je tým mocnejší, čím viac ľudí sa podieľa na tvorbe jeho vôle? Odpoveď je jednoduchá: sudcovia boli mocnejší, pretože boli považovaní za múdrejších. V dobe, v ktorej panuje predstava, že všetka „múdrosť“ je zachytená na neživých pamäťových nosičoch, sa intelektuálny rozdiel medzi dvadsiatnikom a tridsiatnikom nevníma tak dra-

⁴⁷ HANSEN, M. H.: The Concepts of *Demos*, *Ekklesia*, and *Dikasterion* in Classical Athens. In: Greek, Roman, and Byzantine Studies. 50 (2010), s. 512. Dostupné na: <http://www.duke.edu/web/classics/grbs/FTexts/50/Hansen2.pdf>

⁴⁸ PROCHÁZKA, R.: Ľud a sudcovia v konštitučnej demokracii. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 127, posledná veta. Pozri aj: COLOTKA, P.: Ľud a sudcovia v konštitučnej demokracii – recenzie. In: Právny obzor, roč. 94, č. 6, 2011, s. 639.

⁴⁹ Senáty posudzujúce ústavnosť aktov *ekklesie* mali najmenej 501 členov. Pozri: HANSEN, M. H.: The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes: Structure, Principles, and Ideology. University of Oklahoma Press, s. 207. Ďalej aj: HANSEN, M. H.: The Political Powers of the People's Court in Fourth-Century Athens. 1990, s. 222.

⁵⁰ HANSEN, M. H.: The Concepts of *Demos*, *Ekklesia*, and *Dikasterion* in Classical Athens. 2010, s. 514. Ďalej aj: HANSEN, M. H.: The Political Powers of the People's Court in Fourth-Century Athens. 1990, s. 223.

⁵¹ HANSEN, M. H.: The Concepts of *Demos*, *Ekklesia*, and *Dikasterion* in Classical Athens. 2010, s. 531.

matically. Avšak pre Aténčana išlo o rozdiel zásadný: starší mali viac praktických skúseností, vedeli prestať prudký zápal vášne, *nechceli veci za každú cenu meniť*, nechceli zbytočne robiť revolúciu.⁵²

Citát z úvodu tejto kapitoly indikuje, že s „múdrostou“ ľudových sudcov súvisí aj zloženie prísahy. Prečo je podľa Démosthena zrušenie súdnych rozhodnutí vydaním zákona „ohavné, bezbožné a podlamujúce demokraciu“? Pretože zákon prijali občania prísahou neviazaní a rozhodnutie prijali občania prísahou viazaní. Na čo musí taký občan prisahať a žiť v *nezlomnom* presvedčení, že prísahu nemá právo porušiť, aby mohol získať prístup k orgánu s najvyššou svetskou mocou? Aténski sudcovia prisahali na to, že budú:

- „– hlasovať v súlade so zákonmi a nariadeniam aténskeho ľudu,
- hlasovať iba o veciach, ktoré boli vznesené v žalobe,
- počúvať rovnako aj žalobcu, aj žalovaného,
- hlasovať a súdiť podľa svojho najspravodlivejšieho úsudku.“⁵³

Posledná klauzula prísahy sa týkala iba tých prípadov, ktoré zákony neupravovali, takže nemožno usudzovať, že by aténski sudcovia smeli nedodržať zákon tam, kde by sa im zdal nespravodlivý.⁵⁴ Aténska sudcovská prísaha obsahuje záruky zákonnosti a sudcovia boli mocnejší ako ľud preto, že prisahali dodržiavať zákony. Dodržiavať zákony tak, že z nich abstrahujú princípy nosné pre demokratické zriadenie, z ktorých urobia kritériá ústavnosti pre zákony vydané neskôr. Dodržiavať zákon tak, že dodržiavajú zákaz jeho zmeny, hoc aj takej, ktorá bola prijatá v najdemokratickejšej procedúre, akú európska civilizácia zažila.

Aténčania v tom nevideli kontradikciu azda preto, že *dikasterion* sa obmedzoval predovšetkým na ochranu špecifickej podoby aténskeho práva a právo aplikačných procesov a nesnažil sa presadzovať právnu úpravu špecifického obsahu. To materiálne, čo súd presadzoval, bol dôvod opodstatnenosti moci, ktorú posudzoval. Ak *dikasterion* používal právne argumenty, snažil sa v prvom rade chrániť aténsky demokratický proces, rovnosť v slobode všetkých.⁵⁵ A ak

⁵² Pozri: HANSEN, M. H.: The Political Powers of the People's Court in Fourth-Century Athens. 1990, s. 223 – 224. Ďalej aj: HANSEN, M. H.: The Concepts of *Demos*, *Ekklesia*, and *Dikasterion* in Classical Athens. 2010, s. 532.

⁵³ HARRIS, E. M.: The Rule of Law In Athenian Democracy. Reflections on the Judicial Oath. In: DIKE – Rivista di storia del diritto greco ed ellenistico. 9 (2006), s. 159 – 160. Dostupné na: http://www.ledonline.it/Dike/allegati/Dike9_Harris-judicial-oath-Athens.pdf

⁵⁴ Ibidem, s. 160 – 170.

⁵⁵ LANNI, A.: Judicial Review and the Athenian 'Constitution'. In: Public Law & Legal Theory

zoberíme do úvahy aj to, že zásada *lex prior derogat legi posteriori*⁵⁶ platí presne s takou istou logickou nutnosťou ako *lex posterior derogat legi priori*, potom sa kontradikcia stratí úplne. Aténsky súd bol suverénom, pretože hodnotu rovnosti v slobode všetkých chápal ako raz a navždy danú a ľud s ním v tom súhlasil, hoci sa predkladateľmi zákonov občasne nechal zviešť na nesprávnu cestu.

2.3 Reálna forma vlády

V predchádzajúcej časti (2.2) sme rozoberali problém rozdelenia moci medzi ústavodarcom a ústavostrážcom z pozície, ktorá neprihliadala na aktuálnu spoločenskú realitu. Základnou premisou bola rovnosť v slobode všetkých chápaná ako dopredu postulovaný axiologický predpoklad. V ideálnej predstave demokratický ústavodarcu odvodzuje svoju moc z toho, že pri tvorbe jeho vôle sa hodnota rovnosti v slobode všetkých realizuje najviac, kým ústavný súd odvodzuje svoju moc z toho, že hodnotu rovnosti v slobode všetkých chápe ako raz a navždy danú a takto ju pri výkone svojej právomoci chráni. V tejto predstave môže ústavodarcu robiť všetko, len nie to, aby svojimi aktmi poprel dôvod svojej moci. Ak to ústavodarcu predsa len spraví, ústavný súd ho má zastaviť.

Pre diskusiu nie je žiaduce, aby sa bez ďalšieho argumentu zanedbával rozdiel medzi ideálom a realitou. Takáto nedbanlivosť môže vzniknúť napríklad vtedy, keď pri konštruovaní vzájomného vzťahu medzi ústavodarcom a ústavným súdom jeden orgán vymedzíme tak, ako by mal fungovať a druhý vymedzíme tak, ako skutočne funguje. Nemožno stavať do protikladu ústavodarcu ako verného služobníka vôle väčšiny a ústavný súd ako orgán prekračujúci svoju právomoc alebo zanedbávajúci poskytnutie ochrany proti flagrantnému porušeniu ústavy zo strany zákonodarcu. Rovnako nemožno porovnať ústavodarcu ako orgán, ktorého jediným účelom je materiálne zabezpečenie svojich členov a ich veriteľov, s ústavným súdom, ktorý je stelesnením cnosti, múdrosti a striedmosti v nakladaní so svojou mocou. Ani v jednom prípade sa neporovnáva to isté. Jeden orgán je vykreslený ako ideál, druhý ako realita.

Working Paper Series. Paper No. 10 – 21, Harvard Law School, s. 8, 21.

⁵⁶ „Každý by súhlasil, myslím si, že zákony, ktoré upravujú také prípady, ako je ten dnešný, si zaslúžia najviac obdivu a sú najspravodlivejšie zo všetkých zákonov. Nie iba preto, že sú najstaršie v tejto krajine, ale aj preto, že sa vôbec nezmenili tak ako ani zločin, ktorý upravujú; a toto je najistejším znamením dobrých zákonov, pretože čas a skúsenosť ukazujú ľuďstvu to, čo je nedokonalé.“ ANTI-PHON: On the murder of Herodes. 5.14. Dostupné na: <http://www.perseus.tufts.edu/>

2.3.1 Rovnosť ako hodnota základná a odvodená

Ak vyjdeme z realistického hľadiska, potom rovnosť ľudí v konštitučnej demokracii nie je daná v rovine axiologickej, ale v rovine mocenskej. Ľudia sú si rovní v tom, že každý z nich má približne rovnako veľa faktickej sily a že ani jeden z nich nie je dostatočne silný na to, aby mohol vládnuť nad druhými. Bol to práve tento predpoklad, z ktorého vychádzal Hobbes, keď formuloval svoju teóriu spoločenskej zmluvy: človek neuzatvára spoločenskú zmluvu preto, že predstavuje hodnotu osebe, ktorá je rovná hodnote osebe každého z tých ostatných; ľudia túto zmluvu uzatvárajú preto, lebo rovnosť ich fyzickej a duševnej sily spôsobuje, že vzájomný boj medzi nimi nikdy neskončí.⁵⁷ Aplikáciou tejto tézy na zvrchovanú vládu ľudu sa dostaneme k záveru, že väčšina má právo vládnuť nie preto, že si ctí rovnosť ľudí, z ktorých je vytvorená, ale preto, že je silnejšia ako menšina, t. j. že dokáže menšinu násilne potlačiť, ak by jej vzdorovala. A ochrana menšín sa z princípu väčšinového hlasovania *analyticky* odvodiť nedá.

Procházka sa naopak pokúsil dokázať, že niektoré práva jednotlivca sú rozhodovaním na základe väčšiny nedotknuteľné. Súlad väčšinového rozhodovania s vrozenými právami jednotlivcov považuje za kvalitatívny parameter väčšiny.⁵⁸ Ako argument pre toto tvrdenie uvádza, že človek má hodnotu bez ohľadu na to, či patrí k väčšine alebo k menšine a že ochrana jeho vrodenej práv je prvým a posledným účelom štátu.⁵⁹ A tak je napätie medzi princípom väčšinového rozhodovania a princípom vrodenej hodnoty jednotlivca v teoretickej rovine iba zdanlivé.⁶⁰ Nie je.

Princípom väčšinového rozhodovania je to, že rozhodnutie je platné, ak ho prijala väčšina členov oprávnených na rozhodovanie. *Princípom* vrodenej hodnoty jednotlivca je to, že každý človek má súbor určitých práv, ktoré mu prislúchajú z titulu svojej príslušnosti k ľudskému rodu. Tieto dva princípy sú v priamom protiklade: nemožno tvrdiť, že kritériom platnosti určitého rozhodnutia je väčšinový súhlas s ním a zároveň pripustiť, že kritériom pripísania určitých práv určitým subjektom *nie je* väčšinový súhlas s ním, ale príslušnosť týchto subjektov k určitému rodu. V realistickej perspektíve sa vec jednoducho nedá odbiť kon-

⁵⁷ Pozri: HOBBS, T.: *Leviathan*. Praha: Oikoymenh, 2009, s. 87 – 91. Porovnaj: PROCHÁZKA, R.: *Ľud a sudcovia v konštitučnej demokracii*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 56 – 57.

⁵⁸ PROCHÁZKA, R.: *Ľud a sudcovia v konštitučnej demokracii*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 61.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 64.

⁶⁰ *Ibidem*, s. 64.

štatovaním, že pripísanie vrodenných práv človeku nie je rozhodnutím, vôľovým aktom. To, či majú všetci ľudia rovnakú hodnotu, alebo či je táto hodnota závislá od príslušnosti k väčšine alebo k menšine a aký je prvý a posledný účel štátu, toto všetko sú otázky, na ktoré dokážeme odpovedať iba rozhodnutiami, nie poznatkami. Prečo by zrazu platnosť týchto rozhodnutí nemala byť závislá od väčšinového súhlasu s nimi? Na základe akého dôvodu vytvárame dva typy rozhodnutí: jeden odvodený od väčšiny, druhý odvodený od osobitnej charakteristiky predmetu a subjektu, ktorého sa týkajú? Procházka previedol *princíp* väčšinového rozhodovania na *základ*, z ktorého tento princíp vychádza: „Len aplikáciou pravidiel, že rozhoduje väčšina, nie menšina, je v praxi možné vyhovieť axiomatickému predpokladu rovnakej hodnoty každého člena spoločenstva.“⁶¹ Avšak, ak si ako základný predpoklad procedúry rozhodovania dopredu *postulujem* rovnosť všetkých ľudí v slobode a dôstojnosti, potom *v praxi* sa tomuto postulátu nedá urobiť zadosť len tým, že zavediem väčšinový princíp, ale až tým, že samotný tento postulát nechám schváliť väčšinou. Ako inak možno v praxi urobiť zadosť axiologickému predpokladu rovnosti všetkých, ak o samotnom tomto predpoklade nechcem dať všetkým hlasovať? A analogicky: ako veľmi sa s rovnosťou v slobode všetkých znáša doktrínarska požiadavka, podľa ktorej určitých práv sa človek nemôže vzdať? Prečo doktrína rozhoduje o vrodennosti určitých práv namiesto toho, aby o nej rozhodovali všetci? Pretože len ona *vie*, čo je prvým a posledným účelom štátu.⁶²

Ochrana jednotlivca a menšín sa nedá odvodiť z princípu väčšinového hlasovania a nie je žiadnou jej kvalitou. Túto ochranu nemožno odvodiť analyticky, ale len synteticky – spojením väčšinového princípu s nejakým cudzorodým prvkom, napríklad s konceptom vrodennosti určitých práv. Niektorí by mohli väčšinový

⁶¹ Ibidem, s. 64.

⁶² Toto je spôsob argumentácie „proti materiálnemu jadrú“. Idealista z predchádzajúcej kapitoly by sa ňou nedal zaskočiť: rovnosť, z ktorej nevyhnutne vyplýva princíp väčšinového hlasovania a princíp ochrany každého jednotlivca, je axiologický postulát; axióma, jadro, ohnisko, a nie nejaký hypotetický (neexistujúci) stav mocenskej rovnováhy medzi všetkými jednotlivcami navzájom. Ten, kto by chcel z poverenia ľudu zrušiť axiómu, na základe ktorej toto poverenie dostal, by určite nebol *múdrejší* ako doktrína, ktorá by danú axiómu považovala za raz a navždy danú. *Múdrejší* by v tomto predmete (t. j. za alebo proti rovnosti) rozhodli lepšie.

Realista odvetí: **Ak** princíp ochrany jednotlivca tvorí nerozlučnú jednotu s princípom väčšinového hlasovania (pretože pre obidve je *nutnou* podmienkou jedna a tá istá axióma – rovnosť), potom ešte stále treba zodpovedať otázku, či sú „múdrejší“ schopní takéto videnie veci presadiť v praxi. Nikdy v histórii totiž nebola daná záruka, že ľudia si vo väčšinovom hlasovaní vyberú z dvoch protichodných alternatív tú lepšiu, tú múdrejšiu.

princíp spojiť s materiálnym jadrom a mohol by tvrdiť, že len taká väčšina, ktorá je s týmto jadrom v súlade, má osobitné kvalitatívne parametre, ktoré vylučujú pochybnosti o jej platnosti. To, s akým iným princípom sa väčšinové hlasovanie synteticky spojí, môže byť produktom historickej náhody. No takmer akékoľvek apriórne obmedzenie predmetu, o ktorom smie väčšina rozhodovať, je popretním princípom väčšiny, nie jeho kvalitou.⁶³

V praxi je veľmi zložitá založiť demokraciu na rovnosti chápanej výlučne len v axiologickej rovine. V tomto aspekte je Procházkovu dielo (aspoň na tuzemské pomery) unikátne, avšak ani v ňom sa rovnosť ľudí nechápe vždy len ako základná hodnota. Aj Procházka miestami zachádza do významu, v ktorom je rovnosť ľudí rovnosťou ich fyzických síl. Na námietku, že ľudia si predsa len nie sú rovní v schopnosti tvoriť politiku, Procházka reaguje:

„Ja si o sebe tiež myslím, že som kvalifikovanejší decízor ako väčšina ostatných ľudí, a že ak by mala moja účasť na prijímaní spoločných rozhodnutí vyššiu váhu ako účasť ledva svojprávneho príživníka tráviaceho čas pred hracím automatom v nejakej umakartovej krčme, boli by tie rozhodnutia lepšie aj pre neho, aj pre mňa. Zároveň ale viem, že si to isté o sebe myslí kvantum iných ľudí, a že vždy, keď sa upustilo od princípu rovnosti v slobode a dôstojnosti, vždy, keď sa niekomu podarilo presvedčiť ostatných, že má zhora dané právo rozhodovať aj za nich, lebo je na to – múdrosťou, odvahou, inou cnosťou – povolanejší, zvrhlo sa to. Rovnaká miera tvojej slobody a tvojej účasti na správe celku je cena, ktorú musím platiť za svoju slobodu a rovnosť svojej účasti. A naopak.“⁶⁴

Je tu rovnosť v slobode všetkých chápaná ako *základná* hodnota, cez ktorú posudzujem mieru účasti každého na správe verejných vecí? Ak sú si všetci rovní v schopnosti tvoriť politiku, potom prečo sa reprezentanti väčšiny vyberajú prostredníctvom volieb a nie prostredníctvom žrebu?⁶⁵ Ak verím v správnosť rovnosti ľudí, musím veriť aj v správnosť náhody, ktorá vyberie niektorých z nich, aby zastupovali ostatných. Ak však verím v správnosť rovnosti ľudí *kvôli* tomu, aby „sa to nezvrhlo“, potom základom demokracie nie je axiologická rovnosť občanov, ale vyvážený pomer ich fyzických síl. A demokracii opretej o takýto základ

⁶³ Jedinú výnimku tvorí iba rozhodovanie o platnosti samotného väčšinového princípu (preto slovo „takmer“ v hlavnom texte).

⁶⁴ PROCHÁZKA, R.: *Ľud a sudcovia v konštitučnej demokracii*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 120.

⁶⁵ WEYR, F.: *Teorie práva*. Brno – Praha: Orbis, 1936, s. 278.

nerobí problém axiologickú rovnosť popierať, resp. aspoň ju oslabovať. Všeobecné a rovné voľby postavené do protikladu k všeobecnému a rovnému losovaniu sú toho príkladom.

Prečo sa rovnosť ľudí v moderných demokraciách aktualizuje v procese volieb a nie v procese losovania? Preto, aby sa fakticky znížila šanca, že sa k moci dostane „ledva svojprávny príživník z umakartovej krčmy“. Ak aj pripustíme, že moc v demokracii nie je vyhradená len pre nadpriemerných, ešte stále sa nedokážeme ubrániť námietke, podľa ktorej demokratické voľby fakticky vylučujú z prístupu k nej podpriemerných, tých ledva svojprávnych, tých, ktorí si nevedia zorganizovať ani len vlastný súkromný život, a nie to ešte aj život verejný. Predpokladajme ako demokrati, že každý má rovnakú schopnosť prijímať správne politické rozhodnutia a že táto schopnosť sa preukazuje príslušnosťou k ľudu. Ako však vyzerá kvalifikácia k vládnutiu v systéme, v ktorom sa vládnci vyberajú na základe všeobecných a rovných volieb? Na dočasné nadobudnutie verejnej moci nestačí len to, že niekto je schopný prijímať správne politické rozhodnutia, ale až to, že je schopný o správnosti tohto rozhodnutia presvedčiť ostatných, že je schopný vzbudiť u druhých dôveru. Voľby (na rozdiel od losovania) spôsobujú, že faktická nerovnosť v schopnosti presviedčať druhých sa premieta do faktickej nerovnosti v prístupe k verejným funkciám. Voľby delia rovných na tých, ktorí sú schopní politiku tvoriť a tých, ktorí sú schopní ju iba posudzovať.⁶⁶

Voľby tak nie sú iba dôsledkom preferencie hodnoty rovnosti, ale aj dôsledkom skepsy voči obyčajnosti a priemernosti, dôsledkom obavy z nedostatočnej kvalifikácie *náhodne* vybraného reprezentanta. Ide o druhovo tú istú nedôveru, ktorú Procházka odsudzoval, keď sa ňou odôvodňovala snaha o presun moci z politických orgánov na orgány súdne.⁶⁷ Avšak aj keby sme uznali, že v parlamente sedí skupina nadpriemerných rovnako ako takáto skupina sedí na ústavnom súde, predsa len nás to nezbaňuje povinnosti skúmať, aký je medzi nimi rozdiel, a prípadne, či tento rozdiel opodstatňuje nerovnomerné rozdelenie moci v prospech jednej z nich. Hlavným Procházkovým argumentom je politická zodpovednosť.

⁶⁶ Vôbec tak nemusí ísť iba o faktické vylúčenie menšieho množstva podpriemerných. Doktrína si už dávno všimla, že rovnaký prístup k voleným funkciám nezabráni faktickému deleniu ľudí na menšinu politicky aktívnych a väčšinu politicky pasívnych. Úvahu o spojení medzi demokratickými voľbami a vytváraním spoločenskej elity možno rozšíriť o problém oligarchického riadenia politických strán. K tomu pozri: NEUBAUER, Z.: Státověda a theorie politiky. Praha: Jan Laichter, 1947, s. 255 – 274, 350 – 358, 416 – 425.

⁶⁷ Pozri: PROCHÁZKA, R.: Lud a sudcovia v konstitučnej demokracii. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 110 – 112.

2.3.2 Politická zodpovednosť ako dôvod verejnej moci

Ústavní sudcovia na rozdiel od členov parlamentu sa občanom „z ničoho nemusia a nebudú zodpovedať“,⁶⁸ čo znamená, že sú „inštitucionálne imunizovaní voči potrebe usilovať o obnovu poverenia tými, ktorí ho poskytujú“. ⁶⁹ Nositeľ verejnej funkcie je politicky zodpovedný vtedy, ak je jeho zotrvanie v danej funkcii podmienené udelením súhlasu toho, kto je oprávnený ho udeliť.

Tak ako sa slobodou dokáže bezbreho opájať len ten, komu nezviera hrdlo zodpovednosť, tak ako slobodné zahryznutie do plodu stromu poznania priťažilo človeku dedičným hriechom, tak možno spojiť veľkosť verejnej moci (slobody vo výbere mocenských prostriedkov) s ťarchou zodpovednosti, ktorú nesú jej držiteľia: priamo volený ústavodarca má mať vyššiu moc ako nevolení ústavní sudcovia, pretože na rozdiel od nich nesie politickú zodpovednosť.

Skúsme sa pozrieť, akým spôsobom funguje termín „zodpovednosť“ v nasledujúcej vete: „Eichmann bol zodpovedný za smrť dvoch miliónov Židov.“⁷⁰ Význam skúmaného výrazu sa líši od kontextu, v ktorom ho používame a ten možno zreteľne odlišiť prostredníctvom odpovede na otázku, komu bol Eichmann zodpovedný. Ak bol zodpovedný Hitlerovi, potom smrť dvoch miliónov Židov je politický cieľ a Eichmannova zodpovednosť je výrazom na určenie konkrétnej osoby, ktorá má tento cieľ splniť. Ak bol zodpovedný pred súdom, potom smrť dvoch miliónov Židov je zločin a Eichmannova zodpovednosť je iným výrazom pre vinu, ktorá je nutnou podmienkou uloženia trestu.⁷¹

Trik používania termínu „politická zodpovednosť“ spočíva v tom, že kým jeho pôvodný význam sa obmedzuje na pripísanie určitej úlohy konkrétnej osobe (určenie príjemcu poverenia), v bežnej jazykovej praxi spontánne dochádza k „splynutiu“ s významom, v ktorom „byť politicky zodpovedný“ znamená splňať podmienku pre uloženie sankcie (určenie viny a trestu). Až v tomto význame môže zodpovednosť slúžiť ako argument pre udelenie moci, podobne ako v morálnej filozofii možno bez výčítiek trestať iba tých, ktorým sa pripíše sloboda vôle. Takto sa zdôraznením politickej zodpovednosti odkazuje na jednoduchosť, s ktorou sa zodpovedná osoba môže previniť a na zvýšenú šancu, že raz bude

⁶⁸ Ibidem, s. 100.

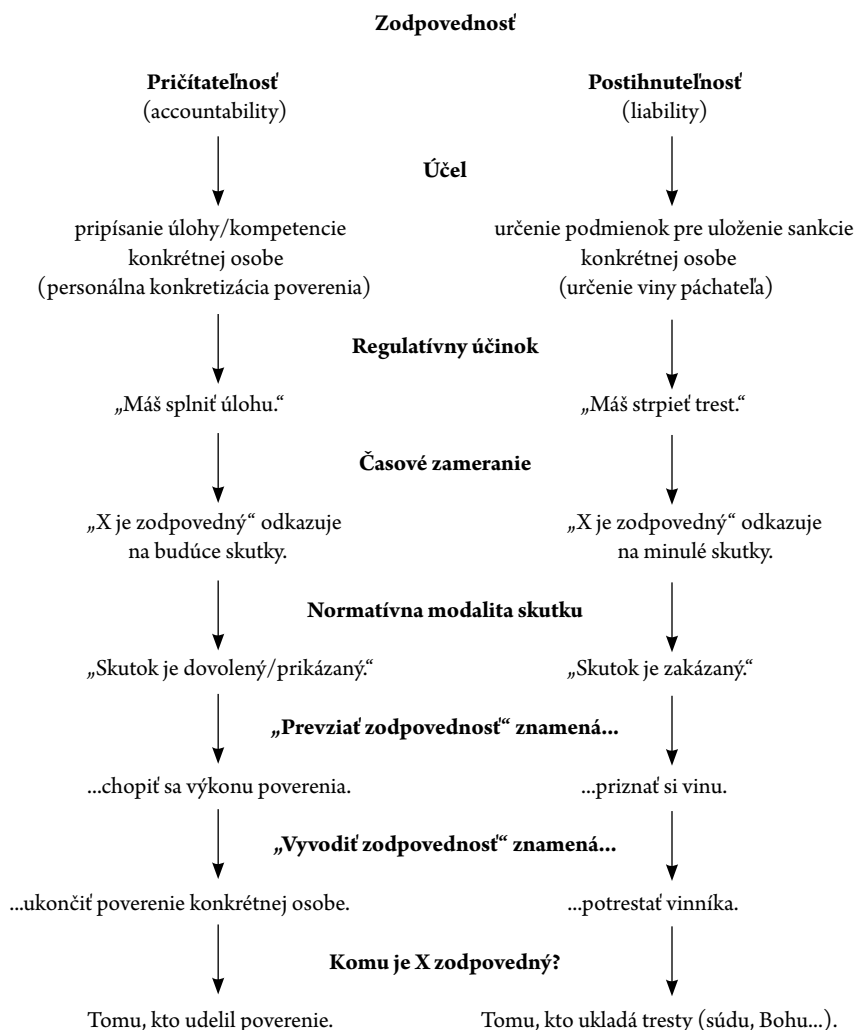
⁶⁹ Ibidem, s. 107.

⁷⁰ Ross, A: On Guilt, Responsibility and Punishment. Berkeley-Los Angeles: University of California Press, 1975, s. 19.

⁷¹ Ibidem, s. 19.

nútená túto vinu pretrpieť odpykaním trestu. Prechodom do zodpovednostného vzťahu sa z podozrivého politika stáva politik obvinený. Ľud tu už nepôsobí len ako zdroj moci, ktorý je oprávnený poveriť politika jej dočasným výkonom, ale aj ako sudca, ktorý posudzuje politikovu vinu a ukladá mu náležitý trest.

Medzi *pričítateľnosťou* a *postihnuteľnosťou* však existujú rozdiely, ktoré nedokážeme vyjadriť adekvátne, ak používame iba slovo „zodpovednosť“. Nasledujúce schematické znázornenie je pokusom o ilustráciu týchto rozdielov:

Ak sa namiesto politického poverenia hovorí o politickej zodpovednosti, vzniká ilúzia, akoby sa poverený politik dostal do nepriaznivého postavenia podobného postaveniu obvineného v trestnom konaní, v ktorom poverovateľ ako sudca rozhoduje o uložení trestu straty funkcie. Takáto analógia je však neudržateľná, pokiaľ sa poverenie získava na základe všeobecného a rovného volebného práva a pokiaľ je jeho dĺžka dopredu časovo ohraničená. Veď sa len zamyslime: Môže byť terajší volebný neúspech, ktorý nasleduje po minulom volebnom úspechu, bez ďalšieho interpretovaný ako sankcia? Môže byť volebný neúspech poslancu, ktorý do bodky splnil svoj minulý predvolebný sľub, čo najviac zo všetkých sľubov prospieval spoločenstvu, interpretovaný ako trest za jeho previnenie? Ak niekto tvrdí, že volení členovia parlamentu sa za výkon svojej funkcie „zodpovedajú“ svojim voličom, nemali by sme to interpretovať tak, že voliči môžu týchto členov vytrestať za to, že si neplnili svoju funkciu poriadne. Príčinnú súvislosť medzi riadnym spravovaním verejných záležitostí a volebným úspechom toho, kto bol za takéto spravovanie „zodpovedný“, nemožno založiť, pretože volebné správanie je z povahy veci slobodné a nie je viazané ohľadmi na zásluhy alebo prešľapy tých, o ktorých sa rozhodovalo naposledy. Pre výsledok volieb vôbec nie je podstatná *causa* (dôvod udelenia hlasu), ale „iba“ zavŕšená procedúra (to, že sa hlas platne udelil). Motivácia udeliť hlas niekomu inému ako tomu, koho som volil naposledy, môže byť rôznorodá a ani zďaleka nemusí mať sankčný charakter. A čo je ešte dôležitejšie: vo voľbách sa nikdy nerozhoduje o strate mandátu, ale o jeho obnove, a preto ukončenie poverenia nikdy nie je dané výsledkom volieb, ale uplynutím času. Mandát bol od začiatku iba dočasný a dopredu živú nádej na jeho obnovu⁷² nemožno nijako prirovnať k nádeji obvineného, ktorý si zúfalo praje, aby jeho sloboda nebola obmedzená nespravodlivým rozsudkom. Technicky vzaté: ak je dôvod straty mandátu daný uplynutím času jeho trvania a súčasne, ak platí zákaz jeho imperatívnej formy, teda aj zákaz ukončiť ho z moci toho, kto ho udelil, potom dočasný držiteľ mandátu nie je „zodpovedný“ nikomu.

Až tu sa dostávame k premise, na základe ktorej možno z poverenia implikovať zodpovednosť v celom jej rozsahu: ide o *osobnú* ambíciu nesklamať dôveru toho, kto poverenie poskytol. Až vtedy, keď sa volený funkcionár z vlastného presvedčenia uchádza o budúcu priazeň voliča, ktorý mu prejavil priazeň minulú, až vtedy dostávajú slová o jeho zodpovednosti reálny obsah. Takýto funkcionár cíti

⁷² Porovnaj: PROCHÁZKA, R.: *Ľud a sudcovia v konštitučnej demokracii*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 109.

záväzok voči spoločenstvu, ktoré si ho v dobrej viere vybralo, aby presadil jeho vôľu proti nutnosti historického diania, alebo aby toto dianie podľa danej vôle aspoň z časti spoluurčoval. Zodpovednosť za splnenie tohto záväzku cíti politik o to viac, o čo viac si uvedomuje, že hlas nedostal on ako súkromná osoba, ale on ako nositeľ určitej predstavy o dobre spravovaných veciach verejných; predstavy, ktorú predostrel vo forme predvolebných sľubov. Avšak nie akýkoľvek sľub, ale až sľub *mienený vážne*, vytvára zodpovednosť voči tomu, komu sa sľubuje. Táto vážnosť sľubujúceho nie je podmienená vôľou k moci, ale vôľou k čestnosti. Volený funkcionár, ktorý konečný zmysel svojej verejnej činnosti vidí iba v čo najdlhšom zotrvaní vo svojej funkcii, si nedokáže vypestovať zmysel pre zodpovednosť voči spoločenstvu, ktoré reprezentuje, hoci aj u neho môže vidina neúspechu v nastávajúcich voľbách pôsobiť motivujúco. Takýto funkcionár vidí konečné kritérium správnosti svojho pôsobenia v osobnom ciele a splnenie svojich predvolebných sľubov chápe iba ako prostriedok na jeho dosiahnutie. Voľby sú podľa neho zmanipulovaným procesom, v ktorom sa rozhoduje iba na základe krivých svedectiev. Zodpovednostnú povahu tak v konečnom dôsledku nemá jeho vzťah k voličom, ale iba jeho vzťah k sebe samému. Takže iba ten, kto deklaroval dôvody svojho poverenia vážne, môže mať zodpovednosť voči tomu, kto mu udelil poverenie na základe týchto dôvodov.

Táto zamlčaná premisa, na základe ktorej možno z poverenia usudzovať na zodpovednosť v celom jej rozsahu, nie je daná (len) inštitucionálnym nastavením spôsobu, akým sa poverenie udeľuje, ale (aj) osobnostnými charakteristikami toho, kto sa o poverenie uchádza. A v tomto zmysle rozdiel medzi priamo voleným poslancom a ústavným sudcom, dosadeným priamo voleným poslancom a priamo voleným prezidentom, nevyzerá tak dramaticky.

Je pravda, že ústavný sudca sa „nezodpovedá“ osobám, ktoré ho ustanovili do funkcie, ale iba v tom zmysle, že tieto osoby ho nesmú z funkcie odvolať. Takáto nezodpovednosť však nie je nutne odlišná od nezodpovednosti poslanca vytvorenej zákazom imperatívneho mandátu. Obidve „nezodpovednosti“ imunizujú daných funkcionárov od moci, ktorá ich do funkcie ustanovila a účel obidvoch spočíva v garancii nezávislosti ich rozhodovania. Ak má hrať úlohu rozhodujúceho rozdielu v zodpovednosti daných funkcií iba to, že do jednej sa môže určitý človek dostať aj viackrát za sebou, kým do tej druhej nie, potom tento rozdiel je s *istotou* daný iba vtedy, ak za hlavný motivačný faktor vytvárania pocitu zodpovednosti považujeme vôľu k moci neopodstatnenú nejakým vyšším účelom. Je to starosť o vlastnú stoličku, a nie starosť o blaho spoločenstva, ktorá nadobro robí rozdiel medzi zodpovednosťou za splnenie predvolebných sľubov a zodpoved-

nosťou za ochranu ústavnosti. V prípade druhej z menovaných starostí podstatný rozdiel medzi porovnávanými zodpovednosťami neexistuje. Tak jedna, ako aj druhá je založená na osobných kvalitách ich nositeľov, na miere zvnútornenia povinností spojených s výkonom ich funkcií.

Paradoxom je, že pôvodne autonómna zodpovednosť funkcionárov nabera heteronómnu povahu tým viac, čím vyššia je šanca, že ľud preberie zodpovednosť za *svoj* osud do *vlastných* rúk, a to mimo alebo proti inštitucionálnemu mechanizmu, ktorý je na to právom určený.

2.3.3 Jozef Mak ako signatár spoločenskej zmluvy

Kým idealista si vystačí s dopredu daným východiskovým (axiologickým) predpokladom, realista žiada jeho potvrdenie v praxi. Či už je to materiálne jadro alebo rovnosť v slobode všetkých, idealista sa nepýta, odkiaľ tieto predpoklady pochádzajú, z moci akého dôvodu platia; jednoducho ich chápe ako *dané*. Naopak pre realistu je *daná* iba realita a ak z nej na platnosť sporných predpokladov usudzovať nemožno, potom tieto dané nie sú. Realista berie tézu materiálneho jadra alebo tézu rovnosti v slobode všetkých prinajlepšom len ako hypotézu, ktorá musí prejsť testom skúsenosti. A najlepším laboratóriom na skúmanie takejto hypotézy je spoločenstvo, v ktorom sa ústavodarnej procedúry chopia tí, čo chcú cez ňu pretlačiť protidemokratické návrhy. Čím väčšie a zrejmejšie je legálne ohrozenie materiálneho jadra alebo rovnosti v slobode všetkých, tým presvedčivejší bude konečný výsledok testu ich „danosti“. Ak ústavná procedúra demokratické základy určitého spoločenstva natrvalo odstráni, potom tieto základy neboli dané materiálne. Ak sa rovnosť ľudí poprie a ľudia s tým nič neurobia, potom táto rovnosť sama osebe nemohla byť východiskovým predpokladom ich vzájomných vzťahov. Potom, vyjmúc ústavodarnú procedúru náhodne platnú v určitom čase, nebol žiadny východiskový predpoklad, na ktorom stálo právne usporiadanie spoločenstva. Realista by mohol tvrdiť, že písaná ústava nie je nič iné ako len komplikovaný súbor právom stanovených podmienok, ktorých faktické naplnenie zakladá právo na odpor a že hranice podstatných náležitostí demokratického a právneho štátu určujú až dôvody oprávneného a úspešného využitia tohto práva.

Všetci sme tak trochu idealisti aj realisti. Holländer zakladá svoju teóriu ústavy demokratického a právneho štátu na dopredu postulovanom materiálnom jadre, pričom však nezabúda pripomenúť, že takáto ústava nedokáže sama zaistiť svoje

trvanie len s využitím prostriedkov práva,⁷³ že ak by mal niekedy ústavný súd posudzovať ústavné odstránenie demokratických základov spoločenstva, tak už bude neskoro. Podobne Procházka: svoju teóriu konštitučnej demokracie založil na dopredu postulovanej rovnosti v slobode všetkých, no na druhej strane priznal, že na udržanie demokracie takýto postulát nestačí: svoju relevanciu získava až vtedy, keď za ním stojí reálna spoločenská sila, no tá nie je stelesnená v ústavnom súde ani v nijakej inej elite, ale v „motivovanej verejnosti“.⁷⁴ Algoritmus realistického argumentu je jednoduchý: ústavný súd *nemá mať* právomoc chrániť demokratické základy spoločenstva pred ústavnou väčšinou, *pretože* tieto základy pred takýmto súperom *nie je schopný* ubrániť. Debata o *vyššej moci* sa prenáša do debaty o *väčšej sile*. Celý problém zachovania rovnosti v slobode všetkých sa nakoniec dá premietnuť do ultraklasického kalkulu: právo je moc silnejšieho.⁷⁵

Avšak Radoslav Procházka sa s takýmto riešením uspokojil nielen preto, že je realistické, ale aj preto, že má vnútornú (axiologickú) konzistenciu. Konečným subjektom povinným chrániť rovnosť v slobode a dôstojnosti všetkých ľudí sú práve ľudia sami, a to preto, lebo to utvrdzuje ich slobodu a dôstojnosť. Aj keby mal ústavný súd rovnako veľa sily ako motivovaná verejnosť, aj tak by bolo lepšie, aby ochrana demokracie patrila ľuďom, pretože opačné riešenie by oslabovalo ich „občiansku sebaúctu, pestovanie morálnej autonómie a výchovu k zodpovednosti za spoločné rozhodnutia“.⁷⁶ Ak demokracia – to najlepšie, čo ľudstvo vynašlo – nie je „daná“ z moci dobrodenia nejakej spoločenskej elity, ale naopak z moci osobnej zásluhy každého z priemerných, z moci ich spoločne vytrpených obetí v jej prospech, potom je stabilnejšia a ľud v nej dôstojnejší a zodpovednejší. Pôžitok z demokracie živej z osobných občianskych zásluh je podobný pôžitku z peňazí zarobených vlastnou poctivou prácou.⁷⁷ „Čo po svojich otcoch zdediť máš, získaj sám, aby si mohol to vlastniť.“⁷⁸

Avšak to, čo je silným argumentom za morom, nemusí mať rovnakú váhu

⁷³ HOLLÄNDER, P.: Ústavní změny: Mezi neurózou a surrealismem. In: Příbělský, P.: Ústavné právo 20 rokov po páde komunizmu. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 8.

⁷⁴ PROCHÁZKA, R.: Ľud a sudcovia v konštitučnej demokracii. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 104.

⁷⁵ Právo ako moc silnejšieho explicitne spojil s problémom zachovania ústavy už Aristoteles: „Tá časť občianstva, ktorá chce udržať ústavu, musí byť vždy silnejšia ako tá, ktorá ju nechce.“ Aristoteles: Politika. Bratislava: Kalligram, 2006, s. 163. Pozri aj: Ibidem, s. 123, 205.

⁷⁶ Pozri: PROCHÁZKA, R.: Ľud a sudcovia v konštitučnej demokracii. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 118.

⁷⁷ Porovnaj: JHERING, R.: Boj o právo. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 14 – 15, 35.

⁷⁸ GOETHE, J. W. In: Schopenhauer, A.: Parerga a paralipomena. (2. sv.). Nová tiskárna Pelhřimov, 2011, s. 274.

v strednej Európe.⁷⁹ Totiž nie všade možno zo slobody rozhodovania nad sebou samým odvodzovať pocit vlastnej dôstojnosti. Existujú ľudia, azda aj celé národy, ktoré (vo svojej väčšine) nemajú až takú veľkú záľubu v rozhodovaní o vlastných verejných veciach; ktoré na svojich „dobrých pastierov“ prenášajú zodpovednosť aj za veci, čo by sami vedeli oveľa lepšie obstaráť; ktoré vinu za svoj osobný neúspech často pripisujú nie sebe, ale vládcom, čo im nevytvorili „dostatok príležitostí“, a ktoré svoju dôstojnosť nečerpajú z toho, že vedia vládcom panovačne rozkazovať, ale že ich vedia oddane poslúchať. Otázka znie: Existujú predpoklady, že by sa slovenský národ vedel zhostiť úlohy ochrancu rovnosti v slobode všetkých s takou vervou ako národ americký? A pridala by mu takáto úloha na jeho sebaúcte?

Analýzu empirických dát, ktoré tvoria jediný podklad pre odôvodnenú odpoveď na nastolenú otázku, ponúkol Procházka v ucelenej forme na inom mieste.⁸⁰ Tu je citát, ktorý hovorí za všetko:

„Azda niet v národe väčšej zhody než tej, že ani arizátorský a deportačný slovakštát, ani teror päťdesiatych rokov, ani zatuchnuté, banálne zlo normalizácie nebolo našim dielom, ale že sme ako národ aj ako jeho jednotliví predstavitelia nemohli konať inak, doba nás prigniavila, zovrel *Zeitgeist*, zachráň sa, kto môžeš, kdeže tam na blízkeho sa obzerať, seba samého bolo treba ratovať pred zlovoľnými mi kapricom mocnosti.“⁸¹

Nebol by to namiesto oprávnenej sebaúcty skôr pocit nevysvetliteľnej trápnoti, ktorú by zakúsil Jozef Mak, ak by sme mu predostreli, že je spoluzodpovedný za osud celého svojho národa? Môže byť tento človek milión, ktorého „treba ku konaniu popchýňať, vyslovenie tísnuť“⁸² a u ktorého len „máločo, a už tobôž

⁷⁹ Problém kultúrnej univerzálnosti Procházkových argumentov predostrel vo svojej recenzii Peter Colotka. Pozri: COLOTKA, P.: Ľud a sudcovia v konštitučnej demokracii – recenzia. In: Právny obzor, roč. 94, č. 6, 2011, s. 639 – 640.

⁸⁰ PROCHÁZKA, R.: Mak proti Gatsbymu. Osud, vina a zodpovednosť za škodu. Trnava: Edition Ryba, 2009. Brilantnú analýzu slovenského naturelu ponúkol Procházka ako súčasť vysvetlenia rozdielu medzi slovenskou a americkou úpravou občianskoprávnej zodpovednosti za škodu. Niet dôvodu, prečo by vysvetlenie viazané na kultúrnu osobitosť určitého spoločenstva malo viesť k rozdielnému chápaniu zodpovednosti iba v oblasti súkromného práva.

⁸¹ PROCHÁZKA, R.: Mak proti Gatsbymu. Osud, vina a zodpovednosť za škodu. Trnava: Edition Ryba, 2009, s. 139.

⁸² Ibidem, s. 148.

máločo skutočne zásadné, je výsledkom jeho vedomého rozhodnutia“;⁸³ pretože je „viac objektom konania iných, než autonómne konajúcim subjektom“;⁸⁴ môže byť tento človek, ktorý „na svet a na osud nároky nekladie a neočakáva od neho inú spravodlivosť, ako spravodlivosť pravidelnej distribúcie utrpenia“;⁸⁵ a ktorého preto ako „hovädo ešte stokrát povezu na porážku“;⁸⁶ môže byť takýto človečik suverénom asertívne obhajujúcim svoje najvyššie oprávnenie vládnuť?

Svetská moc v akejkol'vek forme a založená na akomkoľvek základe je pre našinca skôr výsledkom jeho osudu ako jeho slobodného rozhodnutia. Dokonca aj samotná teória spoločenskej zmluvy mu slúži skôr ako technika zmierovania sa s osudom, a nie ako technika uvedomelej konštrukcie sociálnej reality: Trp Jozef Mak, veď si im dal súhlas, veď je to aj tvoja vina! Ak ti osud udelí ďalšiu ranu v podobe zlého výsledku, upokoj sa myšlienkou, že aspoň proces bol v poriadku! Takto statočne to všetko znáša človek, ktorý je iba obyčajný milión. A to všetko v ostrom kontraste k jeho námorskému náprotivku s typicky „babylonskými nárokmi“;⁸⁷ ktorý si dokáže spoločenskú zmluvu vyložiť tak, akoby bol svojou účasťou vo voľbách schopný zmeniť dokonca aj minulosť,⁸⁸ akoby tým, že si dnes zvolil svojho zástupcu, zároveň prispel k vzniku štátu, ku ktorému reálne došlo pred stovkami rokov. Prvý čerpá dôstojnosť zo svojej schopnosti osud uniesť, druhý zo schopnosti ho meniť.⁸⁹ Prvý si zakladá na potencii trpieť, druhý na potencii konať. Volebnou cnosťou prvého je zabudnúť na minulé, kým cnosťou druhého je predvídať budúce. Má teda stráženie demokracie pre oboch z nich rovnaký morálny význam a rovnakú šancu na úspech? Bolo by rozloženie moci medzi ústavnou väčšinou a ústavným súdom rovnaké v oboch krajinách, aj keby sledovalo jeden a ten istý cieľ – zachovanie rovnosti v slobode a dôstojnosti všetkých?

Dá sa predpokladať, že nie. Kým v kultúre, kde teória spoločenskej zmluvy vznikla, vedia ľudia za svoju slobodu bojovať a tento ich boj im dáva pocit dôstojnosti, ba priam až nadradenosti,⁹⁰ u nás sa sloboda užíva akoby z milosti, a to tiež len s nejasne uvedenou výčitkou, že ide o výstrednosť urážajúcu hrdosť

⁸³ Ibidem, s. 148.

⁸⁴ Ibidem, s. 144.

⁸⁵ Ibidem, s. 142.

⁸⁶ Ibidem, s. 159.

⁸⁷ Porovnaj: Ibidem, s. 155.

⁸⁸ Porovnaj: Ibidem, s. 147.

⁸⁹ Porovnaj: Ibidem, s. 139.

⁹⁰ Porovnaj: Ibidem, s. 158.

národnej duše. Slobodu a rovnosť máme len potiaľ, pokiaľ sa nás naši páni zastanú, a ak to neurobia tí v parlamente alebo tí v Európe, poslednou (i keď planou) nádejou ostávajú tí na ústavnom súde. Samozrejme, z praktického hľadiska je súdne preskúmanie ústavnosti legálne prijatých protidemokratických zmien iba zbytočnou scénou v dráme, ktorej tragický koniec vytušili aj tí menej predvídavi. Avšak záverečná scéna, v ktorej sa z družiny trinástich niektorí vyberú na istú smrť, neozbrojení, bez poverenia a šance na úspech, len tak, akoby obetou svojich životov dúfali obrátiť večnú nepriazeň božstiev, toto dodáva príbehu o osude jedného stredoeurópskeho národa hĺbku, potrebné utlmenie priamočiarosti dopredu známej dejovej línie; toto umocňuje tragické precitnutie, niečo, čo by „v príbehu o upachtenom, zažiadanom úsilí dostať sa čo najrýchlejšie čo najďalej“ akosi prirodzene chýbalo.⁹¹

Záver

Problém hraníc ústavodarnej moci sa artikuluje v dvoch navzájom súvisiacich, ale predsa odlišných, otázkach: Čo smie ústavodarca upraviť výkonom svojej právomoci? a *Akým spôsobom* smie ústavodarca svoju právomoc uplatniť? Snaha právnika hľadať odpovede na tieto otázky v pozitívnom práve sa podobá snahe lekára liečiť nejakú chorobu výlučne len podľa inštrukcií pacienta, ktorý ňou trpí. Osobitné blankety na vydávanie ústavných zákonov neponúkajú všeobecne akceptovateľné riešenie, pretože toto riešenie: i) sa dotýka primárne len prvej z nastolených otázok; ii) vychádza z nedokázanej premisy, podľa ktorej normatívnou funkciou daných blankiet je spoluzverenie ústavodarnej právomoci; iii) úmyselne opomína spôsob, akým dané blankety ako súčasť pozitívneho práva vznikli.

Z rieše pozitívneho práva sa tak presúvame do rieše teórií, ktoré pozitívne právo ospravedlňujú alebo aspoň vysvetľujú okolnosti jeho pôsobenia. Radoslav Procházka chápe problém limitácie ústavodarnej moci ako problém identifikácie subjektu, ktorý by bol *oprávnený* a *schopný* danú limitáciu presadiť. Proti teórii materiálneho jadra, ktorá má ambíciu nájsť súbor právnych princípov nezmeniteľných žiadnou právnou procedúrou, postavil Procházka teóriu spoločenskej zmluvy, ktorá má ambíciu vložiť najvyššiu svetskú moc do rúk tomu subjektu, v ktorom sa najväčšmi aktualizuje princíp rovnosti v slobode všetkých. Vyššiu

⁹¹ Porovnaj: Ibidem, s. 160.

ako ústavodarnú moc môže mať iba ľud sám. Iba on je oprávnený rozhodovať sám za seba, ak sa ním zvolený ústavodarca pokúsi odstrániť rovnosť v slobode všetkých. Navyše ľud má v porovnaní s ústavným súdom reálne mocenské prostriedky, ktorými dokáže svoju vôľu presadiť. Nie je podstatné, čo tvorí materiálne jadro, podstatné je to, že ak existuje, tak jediným subjektom, ktorý ho smie a dokáže ochrániť, je ľud.

Všetky legitimizačné teórie kopírujú tú istú schému usudzovania: z dopredu daných, ďalej neodvoditeľných, dôvodov (postulátov, axióm...) sa odvodzuje špecifická podoba štátnej moci. Pre všetky legitimizačné teórie zároveň platí: nech je štátna moc, resp. moc osobitného štátneho orgánu, ospravedlnená akýmkoľvek dôvodom, tento dôvod sám vytyčuje hranicu, ktorú ním ospravedlnená moc nesmie prekročiť. Preto demokraticky zvolený ústavodarca nesmie zrušiť demokratické voľby. **Ak by** sa ústavný súd v konštitučnej demokracii pri preskúvaní ústavných zákonov obmedzil výlučne len na ochranu rovnosti v slobode všetkých, výkonom takejto právomoci by chránenú hodnotu ani neoslabil, ani nepoprel. To, čo by sa snažil odovzdať budúcim generáciám, by bol základ formy vlády, v ktorej žijú generácie súčasné. Z jeho strany by nešlo o vyslanca „vlády mŕtvej ruky“, vlády minulého ústavodarcu nad súčasnými občanmi, ale o vyslanca chrániaceho základy moci súčasného ústavodarcu s vyhlídkou uchovať ich do budúcnosti. Napokon opodstatnenosť *takto* vykonávanej negatívnej ústavodarnéj právomoci je daná bez ohľadu na to, či je štátna moc odvodená z materiálneho jadra alebo zo spoločenskej zmluvy a bez ohľadu na to, komu túto právomoc nakoniec pripíšeme.

Stále sa však môžeme pýtať, komu pripísať negatívnu ústavodarnú právomoc vzhľadom na potenciálnu schopnosť presadiť jej výkon voči každému, kto by sa jej vzpíeral. Kritérium tohto pripísania sa prenáša z ideálnej do empirickej, takpovediac fyzikálnej, roviny: stráženie axiologických základov štátnej moci by mal mať v rukách ten, kto je silnejší. Aspoň dočasné riešenie komplikovaného teoretického sporu sa takto dostáva do rúk víťaza prípadnej občianskej vojny. Je pravda, že právo na odpor nie je jediným prostriedkom, ako vyjadriť občiansky nesúhlas, v každom prípade ten, kto sa rozhodne odstrániť doteraz platný ústavný poriadok a nahradiť ho novým, diametrálne odlišným, je spravdla pripravený presadiť takéto rozhodnutie aj za cenu prípadných obetí na životoch. Je nespornou Procházkovou zásluhou, že mal pri obhajobe práva na odpor starosť aj o kultiváciu občianskych cností. Ak pripustíme, že konečnú zodpovednosť za demokraciu nesú na svojich pleciah obyčajní ľudia, potom môžeme dúfať nielen v to, že v porovnaní s ústavným súdom budú mať títo lepšie vyhliadky na presa-

denie svojej vôle, ale aj v to, že si cez prípadné osobné obete vypestujú pevnejší vzťah k ideálom, za ktoré trpeli. Takýto optimizmus však naráža na rôznorodosť politických kultúr. Kultúra, ktorá štátnu moc vníma ako prejav nutnosti, a nie prejav slobody, môže ostať voči demokracii ľahostajná.

Literatúra

- ANTIPHON: On the murder of Herodes. (<http://www.perseus.tufts.edu>)
- ARISTOTELES: Politika. Bratislava: Kalligram, 2006.
- COLOTKA, P.: Ľud a sudcovia v konštitučnej demokracii – recenzia. In: Právny obzor, roč. 94, č. 6, 2011.
- DEMOSTHENES: Against Timocrates. (<http://www.perseus.tufts.edu>)
- HANSEN, M. H.: The Political Powers of the People's Court in Fourth-Century Athens. In: Murray, O. – Price, S. (eds.): The Greek City From Homer to Alexander. New York: Oxford University Press, 1990.
- HANSEN, M. H.: The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes: Structure, Principles, and Ideology. University of Oklahoma Press, 1999.
- HANSEN, M. H.: The Concepts of Demos, Ekklesia, and Dikasterion in Classical Athens. In: Greek, Roman, and Byzantine Studies. 50 (2010), s. 499 – 536.
- HARRIS, E. M.: The Rule of Law In Athenian Democracy. Reflections on the Judicial Oath. In: DIKE – Rivista di storia del diritto greco ed ellenistico. 9 (2006), s. 157 – 181.
- HATTENHAUER, H.: Evropské dějiny práva. Praha: C. H. Beck, 1998.
- HOBBS, T.: Leviathan. Praha: Oikymen, 2009.
- HOLLÄNDER, P.: Základy všeobecné státovědy. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009.
- HOLLÄNDER, P.: Ústavní změny: Mezi neurózou a surrealismem. In: Příbělský, P.: Ústavné právo 20 rokov po páde komunizmu. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 7 – 27.
- JELLINEK, J.: Všeobecná státověda. Praha: J. Laichter, 1905.
- JHERING, R.: Boj o právo. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009.
- LANNI, A.: Judicial Review and the Athenian 'Constitution'. In: Public Law & Legal Theory Working Paper Series. Paper No. 10 – 21, Harvard Law School.
- MAINE, H. S.: Ancient Law. Its Connection with the Early History of Society and Its Relation to Modern Ideas. 4th ed., New York: Henry Holt and Co., 1906.
- MINDUS, P.: The Life and Work of Axel Hägerström. Dordrecht: Springer, 2009.
- MOUSOURAKIS, G.: A Legal History of Rome. New York: Routledge, 2007.
- NEUBAUER, Z.: Státověda a teorie politiky. Praha: Jan Laichter, 1947.
- OSTWALD, M.: Nomos and the Beginnings of the Athenian Democracy. Oxford: Oxford University Press, 1969.
- PROCHÁZKA, R.: Mak proti Gatsbymu. Osud, vina a zodpovednosť za škodu. Trnava: Edition Ryba, 2009.
- PROCHÁZKA, R.: Ľud a sudcovia v konštitučnej demokracii. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011.
- PRUSÁK, J.: Teória práva. Bratislava: PF UK, 1999.
- PSEUDO-XENOPHON (Old Oligarch): Constitution of the Athenians. (<http://www.perseus.tufts.edu>)
- ROSS, A.: On Guilt, Responsibility and Punishment. Berkeley-Los Angeles: University of California Press, 1975.

- SCALIA, A.: A Matter of Interpretation. Princetone – New Jersey: Princeton University Press, 1997.
SCHOPENHAUER, A.: Parerga a paralipomena. (2. sv.). Nová tiskárna Pelhřimov, 2011.
SPINOZA, B.: Etika. Praha: Dybbuk, 2004.
WEYR, F.: Základy filosofie právní (Nauka o poznávání právnickém). Brno: Nakladatel A. Píša 1920.
WEYR, F.: Teorie práva. Brno – Praha: Orbis, 1936.

Slovenský názorový patriotizmus v autonomizme Dr. Emila Stodolu

PETER MOSNÝ*

Problematika predstáv a koncepcií autonomizmu v historických súvislostiach patrila k najfrekvencovanejším prístupom slovenskej politickej reprezentácie už od čias zápasov o uznanie Slovákov za samobytný národ. Poznačené sú ňou nielen v štúrovskej, ale aj v poštúrovskej dobe rozhodujúce programové dokumenty slovenského národnopolitického pohybu, a to predovšetkým mikulášske Žiadosti slovenského národa z mája 1848, ako aj martinské a viedenské Memorandum slovenského národa z júna a z decembra 1861. Ideovo-programový autonomistický rámec oboch kľúčových dokumentov poznačil aj následné z nich vyplývajúce štátoprávne predstavy o postavení slovenského národa a Slovenska v podstate až do vzniku československého štátu v októbri 1918.

V kontexte iste do značnej miery naznačovaných súvislostí je nutné nachádzať odpovede na otázku, prečo slovenský národnopolitický pohyb v jeho takpovediac počiatkovej etape koncentrovaného prejavu nepredkladal štátoprávne vyjadrenie postavenia slovenského národa vo vyššej forme samosprávnej podoby ako len neustále prezentované autonomistické usporiadanie.¹ Teda, že v podstate ani len v náznakoch myslenia jeho predstaviteľov sa neprejavovala koncepcia samostatného štátu Slovákov.

Zásadnú príčinu stavu neprebojovávania slovenskej národnej požiadavky na samostatnú slovenskú štátnosť je možné vidieť vo viacerých súvislostiach. K najdôležitejším patrila v intelektuálnej rovine absencia jednoliatej neodnárodnenej inteligencie, tak ako aj existencia nielen silnej, ale aj kompaktnej proslovenskej kapitálovotvornej vrstvy spoločnosti. Nazdávam sa však, že nie je možné tento stav pripisovať objektivizovanému výhradne len nesporne existujúcemu silnému maďarizačnému tlaku v Uhorsku brutálne nedemokraticky vládnucej oficiálnej

* prof. JUDr. dr. h. c. Peter Mosný, CSc., Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

¹ Navyše v rozhodujúcej miere vždy išlo o kultúrnu a školskú autonómiu. V menšej miere o autonómiu administratívnu.

politiky. Maďarizačný útlak postihoval bez výnimky všetky nemaďarské národy a národnosti žijúce v monarchii. Ale koncentrovanosť odporu voči nemu mala u niektorých národov a národností prieraznejší, razantnejší a možno aj sofistikovanejší charakter v porovnaní s prezentovaným slovenským.²

Nemožno však zabúdať aj na skoro až konštantne tradicionalistické tendencie. Teda spoliehanie sa na to, že slovenská národná i štátna sloboda sa dá dosiahnuť pomocou prevažne cudzieho zásahu či darom, i v potácaní sa vo vlastných omyloch, bez zásadných vlastných obetí a subjektívnej národnej politickej zodpovednosti. A z toho vyplývalo často u politikov názorové lavírovanie determinované vlastnou prospešnosťou a prepotrebným národným entuziazmom ako prvým a rozhodujúcim predpokladom zásadného bezvýhradného národno-proslovenského postoja a prejavu.

S takýmto dedičstvom v naznačenej miere jeho nepripravenosti zastihli domácu slovenskú politiku aj udalosti v závere prvého svetového vojnového konfliktu. Symptomatickým stanoviskom v danom rámci sa stala politická pasivita v podstate celého slovenského politického tábora až do prvomájového dňa roku 1918. Liptovskomikulášske zhromaždenie malo nesporne medzníkový a to až dvojjedinečný charakter. Jednak bolo prvým verejným vystúpením slovenskej politiky od začatia vojnového konfliktu. Zároveň predstavovalo prvé verejné vystúpenie slovenskej politiky na území Slovenska.³

Ani prijatá Rezolúcia však neprezentovala zásadný už v tej dobe prepotrebný ucelený prelom v otázke budúcich povojnových štátoprávnych aspirácií slovenského národa. Táto problematika našla v Rezolúcii len odťažité vyjadrenie v podobe jej druhého bodu slovami: „Ako prirodzený následok uznanej slobody žiadame bezpodmienečné uznanie práva na sebaurčenie všetkých národov nielen za hranicami našej monarchie, ale aj národov Rakúsko-Uhorska, teda i uhorskej vetvy československého kmeňa“ (podč. P. M.).⁴

Takto zostavená koncepcia však neumožňovala presnejšie dešifrovať ani politické, ale ani štátoprávne predstavy riešenia povojnovej slovenskej otázky. Hoci verejným zhromaždením na 1. mája 1918 išlo o pomerne neskorý verejný národnoslobodzovací prejav na Slovensku, liptovskomikulášska Rezolúcia predstavo-

² Porovnaj napríklad akcie a úsilia Chorvátov a Srbov.

³ Výsledkom tejto aktivity bolo prijatie Mikulášskej Rezolúcie zo zhromaždenia sociálnodemokratickej strany koncipovanej V. Šrobárom. Aktívna účasť V. Šrobára na tomto zhromaždení bola dôsledkom nezdaru menovaného zvolať poradu Slovenskej národnej strany, ktorej členom nebol.

⁴ Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti I., Bratislava, 1998, s. 472.

vala pre československý zahraničný odboj významný dokument. Súčasne to bol významný impulz k tomu, aby sa aktivizovali aj ďalšie politické skupiny.

Najvýznamnejšia predvojnová politická strana na Slovensku – Slovenská národná strana – koncom mája roku 1918 opúšťa od roku 1914 proklamovanú platformu politiky pasivity. Najvýznamnejším prvkom tzv. dôvernej porady z konca mája 1918 v Martine bolo prijaté vyhlásenie o tom, že Slovenská národná strana reprezentujúca práva slovenského národa zastáva stanovisko vytvorenia samostatného štátu zloženého zo Slovenska, Čiech, Moravy a Sliezska.⁵ Stanovisko uvedené vo vyhlásení teda jednoznačne vychádzalo zo sebaurčovacieho práva samobytného slovenského národa v spoločnom československom štáte bez vyjadrenia štátoprávneho postavenia územia Slovenska v ňom.

Slovenská národná strana nielen v bezprostrednom procese konštituovania sa nástupníckeho československého štátu, ale aj v rokoch jeho existencie, sa intenzívne zasadzovala za jeho autonomistické usporiadanie. Nebola sama na slovenskom politickom poli. S nemennou vysokou intenzitou sa o to zasadzovala aj Hlinkova slovenská ľudová strana. Ústrednou postavou v Slovenskej národnej strane bol a v tomto úsilí výrazne koncepčne a so znalosťou veci vystupoval, pričom dal aj základy autonomistickému procesu v nej samej, v určitom období jej čelný predstaviteľ JUDr. E. Stodola. V rovnakom postavení ústrednou postavou v Hlinkovej slovenskej ľudovej strane bol jej dlhodobý vedúci činiteľ A. Hlinka.⁶

Pri čisto mierne analyzujúcom a zovšeobecňujúcom pohľade na spôsob prezentácie či prebojovávania autonomistických koncepcií možno medzi oboma politickými stranami vidieť jeden zásadný nespochybniteľný rozdiel. A ním bola prevaha expresívnejších prostriedkov pri presadzovaní autonómneho usporiadania spoločného štátu zo strany Hlinkovej slovenskej ľudovej strany a osobne aj A. Hlinku spolu s nepretržite uznávaným stanoviskom existencie samobytného slovenského národa bez fiktívnej, nereálnej čechoslovakistickej kapulácie.⁷

⁵ Známa porada sa konala 24. mája 1918 za účasti 27 predstaviteľov Slovenskej národnej strany. Predseda strany M. Dula bol zároveň poverený s týmto stanoviskom oboznámiť českých politikov. Slovenská národná strana sa tak oficiálne prihlásila k politickému programu, ktorý už prebojoval československý zahraničný odboj i odbojové hnutie v Čechách.

⁶ Pozri bližšie: MOSNÝ, P.: Slovenský autonomizmus v parlamentnom prejave poslanca Andreja Hlinku, In: Procházka, R. – Káčer, M. (eds.): *De arte boni et aequi: Pocta k životnému jubileu Alexandry Krskovej*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2012, s. 35 – 47.

⁷ Boli aj iné rozdiely so základom vo východiskových premisách, predstavách realizácie i podoby takéhoto štátoprávneho usporiadania. Navyše Hlinkova slovenská ľudová strana ako jediná slovenská politická strana a politická sila túto koncepciu presadzovala v rámci parlamentného zápasu

Dôležitým medzníkom na ceste k trvalému názorovému autonomizmu JUDr. E. Stodolu sa stáva jeho účasť na deklaračnom martinskom zasadnutí v októbri 1918. Nie tým, že spolupodpísal Deklaráciu slovenského národa, ktorá v slovenskom národnom ohľade sa formulačne prispôsobila čechoslovakistickej prezentácii československého odboja v zahraničí.⁸ Ale vo väzbe na prijatú Martinskú deklaráciu v národnom ohľade bola pozoruhodnou konkurenčná Stodolova osnova vyjadrujúca samobytné postavenie slovenského národa bez zakomponovania čechoslovakistického jednonárodného spojenia slovami: „...keďže niet, že by spravodlivé nároky slovenského národa od maďarských politických strán vôbec kedy uspokojenia došli, preto za potrebné uznáva v túto vážnu svetohistorickú chvíľu ozvať sa a predkladá vec národa slovenského aeropagu slobodných národov sveta, požadujúc i pre Slovákov právo samourčenia národov.“⁹

Nesporne sa však rozhodujúcou skutočnosťou trvalého názorového poprevratového autonomizmu JUDr. E. Stodolu stali popoludňajšie udalosti 31. októbra 1918, keď sa uskutočnilo zasadnutie 24 deklarantov prerokúvajúce štátoprávny návrh na úpravu prechodných pomerov na Slovensku.¹⁰ Zásluhou iniciatívy predsedajúceho zasadnutia JUDr. E. Stodolu došlo k nasmerovaniu diskusie zameranej na postupné budovanie autonómie na Slovensku. Teda v jeho predstavách malo ísť o rozširovanie právomocí nielen existujúcich, ale aj novovznikajúcich administratívnych zložiek v časovom horizonte desiatich rokov.¹¹ Odôvodnenie jeho postoja možno zosumarizovať slovami: „Náš revolučný výdobytok záležal z oslobodenia sa spod jarma maďarského a zo spojenia sa s Čechmi. Spojenie toto bolo diktované ... potrebou života, lebo malo v sebe všetky vlastnosti prakticky k dobru zanedbaného ľudu slovenského smerujúcej akcie. ... Tým nie je rečené, že by sa o tom spojení i kritické slovo povedať nedalo. Bola tu rozdielnosť v náhľadoch a hospodárskych záujmoch, ktorá musela viesť ku konfliktom. Ale

aj legislatívnymi návrhmi na zmenu ústavnoprávneho unitaristického rámca predmníchovského i pomníchovského Československa. JUDr. E. Stodola nikdy nevypracoval paragrafové znenie návrhu zmien štátoprávnej podstaty československého štátu.

⁸ Na deklaračnom zhromaždení v Martine boli predložené na rokovanie tri texty rezolúcií, autorami ktorých boli Samuel Zoch, JUDr. Emil Stodola a Ján Damborský. Nacionálnu otázku vzťahu Slovákov a Čechov JUDr. E. Stodola v napokon prijatej Martinskej deklarácii charakterizoval ako „...vrchol elánu, na ktorý sa vyšvihla adhézia naša (rozumej slovenského národa – pozn. P. M.) k národu českému. Po prevrate prišiel i tu – podľa pravidiel prítoku a odtoku – pokles, otriezvenie a rozladenie“. In: STODOLA, E.: Prelom. Spomienky. Úvahy. Štúdie. Praha 1933, s. 241.

⁹ STODOLA, E.: Prelom. Spomienky. Úvahy. Štúdie. Praha 1933, s. 143.

¹⁰ Jeho autorom bol český odborník na štátoprávne otázky JUDr. F. Pantůček.

¹¹ Pozri tiež MOSNÝ, P. – HUBENÁK, L.: Dejiny štátu a práva na Slovensku, Košice 2008, s. 174.

spojenie to znamenalo pre Slovákov nacionálnu záchranu a pre Čechov znamenitú posilu.¹²

Významným faktorom, ktorý mal vplyv na Stodolov slovenský názorový autonomizmus, bola poprevratová polarizácia v podstate celej slovenskej politiky dotýkajúca sa zaujatia stanoviska k postaveniu Slovákov. Z hľadiska vývojového predprevrátového procesu, v ktorom skoro celá slovenská politika prijala status samobytnosti slovenského národa, spôsob konštituovania sa československej štátnosti spôsobil názorovú diferenciáciu. Teda, či v poprevratovom období prikloniť sa k jednonárodnému či dvojnárodnému charakteru spoločného štátu.

V bezprostrednom poprevratovom období aktivizácia názorového autonomizmu JUDr. E. Stodolu súvisela s jeho politickou aktivizáciou v Slovenskej národnej strane. Dôsledne zaujatá autonomistická pozícia tejto strany teda súvisela s koncipovaním jeho pretrvávajúcich predstáv o postupnom zavádzaní autonómneho štátoprávneho začlenenia územia Slovenska v rámci spoločného štátu Čechov a Slovákov. Prvým výrazným momentom v tomto smere bolo prijatie Programu Slovenskej národnej strany v jeho komplexnej podobe.¹³ V smere národno-slovenskom sa strana jednoznačne prihlásila k samobytnosti slovenského národa,¹⁴ k Československej republike,¹⁵ odmietala okrem iného triednosť, konfesionalizmus i stavovskosť.¹⁶

Z nášho stanoviska sa rozhodujúcim slovenským národno-politickým cie-

¹² STODOLA, E.: Prelom. Spomienky. Úvahy. Štúdie. Praha 1933, s. 145 – 146.

¹³ Po vzniku československého štátu začala Slovenská národná strana svoju politickú činnosť v auguste 1919. Jej rámcový program prijatý desaťčlenným predsedníctvom však v mnohých ohľadoch odstúpil od dovtedajších nesporne pronárodných pozícií. Preto predsedníctvo strany vystúpilo s ostrou kritikou v článku Národná strana sa pochovať nedá okrem iného slovami: „10-členný výbor sa zišiel, ale medzi časom väčšina jeho členov zmenila svoje stanovisko a podľa toho zmenila i program ... bez poverenia pretvorili samostatnú národnú stranu na stranu, ktorá sa stavia na záujmy jednej triedy a do odvislosti od agrárnej strany českej. ... Preto predsedníctvo národnej strany zvolalo širší redakčný výbor, ktorý by program zredigoval podľa intencií zhromaždenia: na základe národnom a neodvisle.“ In: Národné noviny, 11. septembra 1919, ročník L, č. 208, s. 1.

¹⁴ „Slovenská národná strana ostáva nositeľom tých národných a politických zásad, ktoré slovenský národ od úplného zahynutia v maďarskom jarme zachránili. ... Sme stranou národnou, čo znamená, že veríme v svoj národný genij.“ In: Národné noviny, 11. septembra 1919, ročník L, č. 208, s. 1.

¹⁵ „...obnovujeme s nimi (s Čechmi – pozn. P. M.) náš štátny celok spred tisícročia vo forme Česko – slovenskej Republiky. Sme za jednotnosť a nerozdielnosť nášho štátu ...“. In: Národné noviny, 11. septembra 1919, ročník L, č. 208, s. 1.

¹⁶ V úvodnej časti Programu Slovenskej národnej strany sú vyjadrené všeobecné zásady: „1. Nacionalizmu, 2. Všenárodnej politickej solidarity a 3. Úplnej demokracie.“ In: Národné noviny, 11. septembra 1919, ročník L, č. 208, s. 1.

lom názorovo bezvýhradne presadzovaným JUDr. E. Stodolom stala požiadavka predovšetkým zriadenia autonómie na Slovensku: „Žiadame, aby nám podľa dohodnutia patriaca (išlo o odvolávku na ustanovenia Pittsburskej dohody – pozn. P. M.) a v záujme Česko-slovenskej republiky potrebná autonómia postupne vybudovaná bola. Pokiaľ sa to nestane, žiadame podržať ministerstvo s plnou mocou pre Slovensko a to s rozšírenou právomocou“.¹⁷ Do tohto kontextu zapadalo aj programové vyjadrenie: „Sme za samosprávu obcí, za samosprávu župy...“.¹⁸

Názorový autonomizmus v Slovenskej národnej strane ustúpil v súvislosti s prvými parlamentnými voľbami v predmníchovskom Československu.¹⁹ Odstúpenie od ustúpenia národného princípu a nemeniteľnej požiadavky na zriadenie autonómie pre územie Slovenska však trvalo len do doby opätovného osamostatnenia sa Slovenskej národnej strany v marci 1921. To v konečnom dôsledku spolu s dosiahnutím predsedníckej funkcie JUDr. E. Stodolu znamenalo návrat k pôvodnému jej programu zo septembra 1919 pri zvýraznení najpodstatnejších základov svojho národného programu. Na jednej strane to bolo požadovanie postupného zavedenia autonómie na Slovensku odvolávajúc sa tak na ustanovenia Pittsburskej dohody. Druhým pilierom sa stalo vymedzenie česko-slovenského pomeru majúceho základ vo všeslovanskej vzájomnosti a bratských vzťahoch. Hoci takto vyjadrená špecifikácia vzájomného pomeru mala skôr menej adresnejšie špecifikačné črty, nemožno tvrdiť, že išlo o popretie samobytného chápania podstaty slovenského národa. Rozhodne nie je na mieste prejedukovanie prihlásenia sa k čechoslovakistickej orientácii.

JUDr. E. Stodola sa ešte konzekventnejšie vyjadroval k požiadavke autonómie Slovenska po svojom nastúpení na predsednícky post Slovenskej národnej strany. V podstate však išlo len o pokračovanie jeho dlhodobej názorovej vyhranenosti v tejto otázke do podoby väčšej odbornej cizelácie problému. Jeho komplexná podoba sa nachádzala už v práci *O samospráve Slovenska*.²⁰ V nej sa v spätnom

¹⁷ Národné noviny, 11. septembra 1919, ročník L, č. 208, s. 1.

¹⁸ Ibidem, s. 1, Program cizeloval aj niektoré čiastkové slovenské národnopolitické požiadavky: „Slovenčine, ktorá práve tak ako čeština je rečou štátnou, patrí miesto vo všetkých inštitúciách politických, súdnych, administratívnych i osvetových. ... Ináče našu Republiku považujeme za štát českou a slovenskou krvou vykúpený, za štát národný, ktorého úradnou rečou na Slovensku je reč slovenská.“ In: Národné noviny, 11. septembra 1919, ročník L, č. 208, s. 1, 2. V časti o osvetovom a kultúrnom programe nachádza sa stanovisko: „Univerzita na Slovensku nech je postupne zariaďovaná s vyučujúcou rečou slovenskou.“ In: Národné noviny, 12. septembra 1919, ročník L, č. 209, s. 1.

¹⁹ Slovenská národná strana sa zlúčila s Národnou a republikánskou stranou roľníckou pod názvom Slovenská národná a roľnícka strana.

²⁰ Pozri bližšie: STODOLA, E.: *O samospráve Slovenska*, Martin 1921, 63 strán.

pohľade vracia do obdobia zásadných legislatívnych úprav formujúcich podobu centralistickej československej štátnosti, „...keď sa robila nová ústava a keď prví vyvolení poslanci vtiahli do Národného zhromaždenia nielen žiadúce, ale povinnosťou ich bolo tam sa osvedčiť, že je želaním Slovákov, vysloveným i v Amerike i na Slovensku, mať istú postupne vybudovať sa majúcu samosprávu a že naši poslanci vyhradzuju si toto právo pre Slovensko ...“.²¹ Názorovo teda nadväzoval na celé svoje konanie a postoje prezentujúce od začiatku vzniku československej štátnosti. Aj jeho retrospektívny pohľad umocňoval nemennosť jeho pôvodných stanovísk slovami: „Pričlenením Slovenska s cele odchylnymi pomerami k zemiám historickým postavená bola správa štátu nášho pred ťažké úlohy, ktoré bolo možno riešiť úspešne iba tak, keby sa bolo so Slovenskom zaobchádzalo ako so zvláštnym územím a keby sa bol šetril jeho doterajší vývin. Miesto toho sa tu unifikovalo a voviedol prísne centralistický režim“.²²

Z podstaty týchto úvah vychádzal aj článok E. Stodolu uverejnený dňa 12. apríla 1921 v tlačovom orgáne strany Národné noviny pod názvom „O autonómii“. Pri krátkom zovšeobecnení jeho obsahu sa v ňom opätovne odôvodňovala požiadavka zavedenia autonómneho zriadenia na Slovensku, predovšetkým pre absenciu vplyvu Slovákov na verejnú správu, personálnych nominácií a celkovo na zásadné otázky vnútorného spravovania Slovenska. Toto sa podľa predstáv jeho autora malo eliminovať vytvorením osobitného systému správy Slovenska na čele s vlastným snemom a s krajinským miestodržiteľom na základe legislatívnych zmien platnej ústavy československého štátu.²³

V súvislosti s autonomistickými predstavami JUDr. E. Stodolu je potrebné zvýrazniť jeden rozhodujúci fakt. A ním bola v širokom jeho rozhlade a zastáva-

²¹ STODOLA, E.: O samospráve Slovenska, Martin 1921, s. 18.

²² STODOLA, E.: Prelom. Spomienky. Úvahy. Štúdie. Praha 1933, s. 157 Opierajúc sa v otázkach zavedenia autonomizmu o Pittsburskú dohodu konštatoval: „Pittsburská dohoda neobsahuje ustanovenia federatívneho zriadenia republiky, kde by rovnoprávne štátoprávne subjekty boli zoskupené, lebo sa myslelo na tvorenie jedného štátu. Neobsahuje ustanovenia o tom, čo patrí do oboru krajinského snemu a krajinskej administratívy. Jej tvorcovia nepodali dosiaľ autentického výkladu, na čo sa pri jej utvorení myslelo. Ona obsahuje len zásadné všeobecné ustanovenia, podrobnosti má určiť náš zákonodarný zbor.“ In: STODOLA, E.: Prelom. Spomienky. Úvahy. Štúdie. Praha 1933, s. 199.

²³ Pozri bližšie: Národné noviny, ročník LII., 12. apríla 1921, číslo 80. Stodolova jadrnosť odôvodnenia potreby autonómie na inom mieste bola vyjadrená slovami: „Pohľad na teritoriálne pomery, zaokrúhlenosť Slovenska, jeho etnické a hospodárske rozdiely medzi ním a ostatnými zemami republiky samy natískajú každému mysliacemu človeku presvedčenie, že je zem táto ako stvorená pre samosprávu a má k tomu omnoho lepšie predpoklady, než napr. Karpatská Rus, ktorá má svoju autonómiu.“ In: STODOLA, E.: O samospráve Slovenska, Martin 1921, s. 15 – 16.

ných predstáv konštantná ich platforma spočívajúca v zachovaní československej štátnosti, s vylúčením dualizmu a separatizmu. A navyše, aby odlúčil politické možnosti zneužívania pojmu autonómia za pomoci širšieho výkladu, prezentoval, že „mnohí z našich pod autonómiou rozumejú štátne odlúčenie, hoci mýlne, preto hovoríme k vôli vyhnutiu sa nedorozumeniam vždy o samospráve“.²⁴

V zmysle Stodolom hlásanej základnej premisy postupného zavádzania autonómie na Slovensku sa pripravované i realizované zámery (či skôr diplomaticky povedané pokusy) pražských vládnych kruhov o zavádzaní samosprávných prvkov do rámca celého systému riadenia československého štátu stali preň trvalým zdrojom pozornosti. Z hľadiska historickej postupnosti išlo tak v prvom rade o tzv. župný zákon (zákon o zriadení župných a okresných úradov v republike Československej – zák. č. 126/1920 Zb. z. a n.).²⁵

Ako rozhladený politik s úspešnou advokátskou praxou JUDr. E. Stodola správnosť prijatia tohto zákona od začiatku neustále ostro spochybňoval: „Sme-lo možno povedať, že väčšina Slovenska bola proti tejto zmene, a že ona bola revolučným národným zhromaždením Slovensku naoktrojovaná. ... Násilné vy-

²⁴ STODOLA, E.: O samospráve Slovenska, Martin 1921, s. 18. Úprimnosť a hodnovernosť týchto pozícií je možné vydokumentovať neustálym otvoreným, nebojácnym dištancovaním sa v reagen-ciách na diskrepancie vo vyjadreniach niektorých slovenských politikov už v súvislosti s Martin-skou deklaráciou i následne: „...poznávam, že šarlatánstvo dr. Tuku upotrebiť týchto mnou ohľadom desiatich rokov nadhodených slov k formulovaniu onoho známeho „*Vacuum juris*“, že totižto po uplynutí týchto rokov, teda r. 1928 nastal čas *ex lex*, keď si Slovensko svoje veci samo-statne upraviť môže.“ Ako aj: „Faktum je, že spôsob, ako so samosprávou Slovenska zachádzal Tuka a spôsob písania o tejto veci v časopise Slovák a niektorých iných orgánoch bol častokrát v stave vzbudiť na českej strane nedorozumenie a úplne diskreditovať túto myšlienku.“ In: STODOLA, E.: Prelom. Spomienky. Úvahy. Štúdie. Praha 1933, s. 182.

²⁵ Formálno-právnym i politickým cieľom zavedenia župnej reformy bolo odstránenie pred roku 1918 existujúceho dualizmu vo verejnej miestnej správe na základe zák. č. 11/1918 Zb. z. a n. a za-vedení jej unifikácie tak v historických zemiach, ako aj na Slovensku. V jednote s tým aj odstránenie dvojkoľajnosti verejnej miestnej správy. Nepopierateľným zmyslom tejto reformy malo byť aj štá-toprávne začlenenie územia Slovenska do unitárneho československého štátu ako výraz potlačenia autonomistických snáh aj Hlinkovej slovenskej ľudovej strany.

V zmysle ustanovení tohto zákona sa malo namiesto starých v uhorskej nadvláde vytvorených na území Slovenska dovtedajších 17 župách ich ahistorickým spojením vytvoriť 6 tzv. veľžúp. Samo-správný charakter tzv. veľžúp v systéme štruktúry tvorby a vzájomných vzťahov v rámci ich jednot-livých orgánov bol však v pomere s predchádzajúcim stavom nesporne ústupkom so silne centralis-tickým akcentom. Jediným prvkom tzv. samosprávy podľa ustanovení tzv. župného zákona sa mali stať tri župné zväzy – český, moravsko-sliezsky a slovenský – kopírujúce bývalé krajiniské (zemské) zriadenie historických zemí (na území Podkarpatskej Rusi zákon nezakotvoval zriadenie župného zväzu). Nielenže sa systém župného slovenského zväzu nikdy neutvoril. Zásadnejšou však bola skutočnosť nenastupenia účinnosti tohto zákona na území Čiech, Moravy a Sliezska.

konanie unifikačnej šablóny na Slovensku nie je odôvodnené ani z príčin administratívnych, ani momentmi úspory a politiky. ... A jestli by všetky tieto dôvody nestačili, je ešte jeden vážny dôvod, ktorý hovorí za zachovanie starých žúp, a to je ohľad na samosprávu Slovenska.“²⁶ Neváhal dokonca prejsť z defenzívneho kritického postoja do otvoreného ofenzívneho tvrdením: „Týmto zákonodarcachce odbiť nárok Slovákov na samosprávu Slovenska, ale celkom neprávom, lebo veľké župy v nijakom ohľade nemožno porovnať so zemiami, čiže s krajinami.“²⁷

JUDr. E. Stodola teda správne odhadoval nielen pravý zmysel takto prijatej reformy, ale predpokladal jej negatívny účinok na zachovanie osobitného charakteru slovenského územia, ktorý bol preň východiskovým momentom v úvahách o nutnosti autonómneho usporiadania. Preto tak, ako obdobne aj A. Hlinka,²⁸ na adresu zavádzania tzv. župného zákona na Slovensku do značnej miery nezaobalene povedal: „Končím s tým, že to, či sú pre Čechy a Moravu potrebné veľké župy, nech si tam sami riešia: my však musíme na tom stáť, že u nás veľké župy sú nemožné a nepotrebné.“²⁹

V konečnom dôsledku tak u Stodolu nedošlo k zásadnému presunu od ním neustále proklamovaného slovenského názorového autonomizmu založeného na potrebe tzv. legislatívnej autonómie.³⁰ Jej vrcholným reprezentantom sa mal stať, podľa vzoru v ústave z roku 1920 (úst. zák. č. 121/1920 Zb. z. a n.) zakotvenej autonómie Podkarpatskej Rusi, samosprávny autonómny slovenský snem.

Do istej miery v máji 1921 možno badať u JUDr. E. Stodolu prehodnotenie niektorých prvkov z jeho dovtedajších stanovísk. Netýkalo sa to jeho autonomisticko-samosprávneho presvedčenia ako nevyhnutnosti postavenia Slovenska v československom štáte, ale jeho vzťahu k pretrvávajúco stupňujúcej sa polemike jedno či dvojnárodného chápania vzťahu Slovákov a Čechov v spoločnom štáte.

²⁶ STODOLA, E.: Prelom. Spomienky. Úvahy. Štúdie. Praha 1933, ss. 158, 162, 164.

²⁷ STODOLA, E.: Prelom. Spomienky. Úvahy. Štúdie. Praha 1933, s. 164 Vzorom mu bol moravský zemský systém.

²⁸ Pozri bližšie MOSNÝ, P.: Slovenský autonomizmus v parlamentnom prejave poslanca Andreja Hlinku. In: Procházka, R. – Káčer, M. (eds.): De arte boni et aequi: Pocta k životnému jubileu Alexandry Krskovej. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2012, s. 35 – 47.

²⁹ STODOLA, E.: Prelom. Spomienky. Úvahy. Štúdie. Praha 1933, s. 164.

³⁰ Tak ako A. Hlinka, ani JUDr. E. Stodola neprijímal názory Dr. M. Hodžu požadujúceho pre Slovensko len administratívnu autonómiu.

Rozhodujúcou v tomto smere sa stalo prijatie Deklarácie Slovenskej národnej strany (ďalej len Deklarácia SNS) jej širším výkonným výborom.³¹ Z hľadiska obsahovej konfigurácie Deklarácia SNS hneď vo svojom úvode zdôrazňovala, že nemenne stojí za ustanoveniami Martinskej deklarácie z októbra 1918. Dokonca v úvodnej vete Deklarácia SNS načrela hlbšie do histórie hovoriac, že „Slovenská národná strana stojí i dnes na tom istom základe, ktorý si pred mnohými desiatkami rokov položila, to jest: na základe slovensko-národnom a kresťanskom“.³²

Už avizovaný obrat v stanoviskách JUDr. E. Stodolu sa nachádza v tých ustanoveniach Deklarácie SNS, ktoré vyjadrujú zastávanie názorovej prezentácie existencie jedného československého kmeňa s jeho dvoma vetvami – Slováckmi a Čechmi – so zdôrazňovaním takého postupného splývania do jedného celku, ktoré bude rešpektovať tri pre Slovákov zásadné fundamenty. A to v prvom rade udržanie slovenského jazyka, národného svojrázu a osobitného náboženského citu.³³

Vo vzťahu JUDr. E. Stodolu k autonómii sa však ani týmto kompromisom v chápaní nacionálnej otázky v Československu naoko nič podstatného nezmenilo. Teda ochranu slovenských záujmov v tom najširšom zmysle slova videl v existencii okamžitého autonomistického zriadenia dokonca aj prostredníctvom podstatného rozšírenia právomocí a rekonštrukcie Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska. Základnou podstatou zmeny však ostávalo pretvorenie autonomistického chápania štátoprávneho postavenia Slovenska na dôslednú samosprávnú reformu celého systému verejnej správy.³⁴

Slovenská národná strana nebola názorovo jednoliatou politickou stranou. Bola poznačená typickou slovenskou historickou konfesionálnou nevraživosťou najmä v rovine luteráni verzus katolíci. Prejavilo sa to aj v chápaní slovenskej otázky vo vzťahu k československým štátom presadzovanému fiktívnemu jednonárodnému čechoslovakizmu. Uvádzaný obrat JUDr. E. Stodolu v tomto smere

³¹ Deklarácia Slovenskej národnej strany bola uverejnená v jej tlačovom orgáne Národné noviny 12. mája 1921. Rozhodujúcou skutočnosťou bol fakt, že JUDr. E. Stodola bol jedným z dvoch jej autorov. Teda ovplyvnil jej text svojimi osobnými názormi a predstavami.

³² Národné noviny, 12. mája 1921, roč. LII., číslo 105, s. 1.

³³ „Slovenská národná strana chce ... všetky svoje sily vynaložiť na upevnenie, zveladenie a na splnutie v bratskom spoložití Slovákov a Čechov, dvoch vetví jedného kmeňa.“ In: Národné noviny, 12. mája 1921, roč. LII., číslo 105, s. 1.

³⁴ „Slovenská národná strana ... chce v prvom rade hájiť špeciálne záujmy Slovenska ... keď sa bude domáhať takých autonómnych zariadení a ustanovizní, ktoré – pri stálom zreteli na jednotnosť republiky – obľahčia a zabezpečia kultúrny a hospodársky vývin Slovenska, najmä postupné vybudovanie autonómnych inštitúcií v obci, v okrese, v župe a v celom Slovensku ...“ In: Národné noviny, 12. mája 1921, roč. LII., číslo 105, s. 1.

rozhodujúcou mierou prispel k pádu jeho predsedníckeho postavenia v strane a následne dokonca aj k jeho celkovej politickej izolácii. Neakceptovali sa pri tom ani ním samým neustále prezentované dôvody pre zmenu jeho stanoviska priklonením sa k čechoslovakizmu.³⁵ Avšak jeho chápanie jednonárodného Československa v kontexte s vlastným vývojom v tejto oblasti v kombinácii so samosprávnym autonomistickým usporiadaním vykazovalo nestálosť a neucelenosť prvkov tak národných, ako aj štátoprávných. Teda konglomerát v podobe politicko-štátoprávno-etnického čechoslovakizmu.

Aj keď nie je zámerom tejto štúdie rozoberať príčiny neúspechu Stodolovej koncepcie riešenia autonómneho postavenia Slovenska v unitárnom Československu, nazdávam sa, že v globálnom pohľade najpodstatnejšie je nepochopenie potrieb vtedajšej bežnej politickej praxe v nadväznosti na stav celospoločenskej situácie. Jeho právnický vysoko erudované prepracované predstavy nemohli zaujať širšiu slovenskú verejnosť. A úspešná politika bez nej sa ani vtedy nedala robiť. K tomu aj používaná výkladová pojmovlogická rovina mala často nedostatočne konzistenčnú vypovedateľnosť v rozhodujúcich dimenziách slovensko-národných, ako aj autonomisticko-štátoprávných. Znamenalo to, že prístup JUDr. E. Stodolu k potrebe autonómie Slovenska, bez v tej dobe časovo už prezretej potreby jednoznačného riešenia slovenskej národnej otázky, a teda prevažne len pre lepšie fungovanie správy Slovenska i celého československého štátu, mal ne realizovateľné, nepotrebné prvky teoretického politického lavírovania a ústupkov, v podstate už od vzniku spoločnej československej štátnosti k zavádzanému centralistickému systému pražskými vládnucimi kruhmi v unitaristickom štáte vo vzťahu k slovenskému národu a jeho územiu.

Aj po abdikácii JUDr. E. Stodolu z miesta predsedu Slovenskej národnej strany sa v podstate už skôr ako jej radový člen naďalej zaoberal problematikou autonómie Slovenska.³⁶ V tejto pozícii privítal ako slovenský autonomista druhý, na

³⁵ Bola to v prvom rade jeho predstava, že udržanie československej štátnej jednoty je možné, len ak bude zachovaná československá národná jednota. Tiež obava JUDr. E. Stodolu z dualizmu a separatizmu. Z tohto obviňoval aj vedúcich predstaviteľov Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, preto aj legislatívny návrh prof. JUDr. V. Tuku na ústavné zakotvenie autonómie Slovenska z leta 1921 odmietal podporiť. Okrem iného to znamenalo, že hoci fakt nutnosti spojenia sa všetkých slovenských politických síl a strán v záujme presadenia autonomistického zriadenia presadzoval, nedokázal nájsť spoločnú reč s touto najvýznamnejšou politickou stranou na Slovensku.

³⁶ Slovenská národná strana s novým predsedom a predsedníctvom zaujala v slovenskej otázke jednoznačné stanovisko existencie samobytného slovenského národa, ktoré ostalo konštantným stanoviskom počas predmníchovského obdobia spolu v pravom slova zmysle premeny unitaristickej formy štátu.

rozdiel od tzv. župného zákona, už úspešný pokus o reformu verejnej miestnej správy v Československu prijatím zák. č. 125/1927 Zb. z. a n. (zákon o organizácii politickej správy) zavádzajúci rozdelenie československého štátu na štyri krajiny: Českú (Čechy), Moravskosliezsku (Morava a Sliezsko), Slovenskú (Slovensko) a Podkarpatskoruskú (Podkarpatská Rus).

V porovnaní s tzv. župným zákonom konštatoval, že „zväz žúp mohol plniť len kultúrne, hospodárske a pod. úlohy, nie ale úlohy správy, lebo by to involvovalo popri podržaní župných úradov kreovanie najvyššieho inštančného fóra v krajine. Toto ale u nás nechceli. Povstala preto dilema: alebo župy a popri nich Zväz bez správnych úkonov, alebo pominutím žúp krajinu so správnymi úkonami a okresy. Tak povstal – ale len po tuhých parlamentárnych bojoch – zákon o politickej správe krajinskej“.³⁷ Kriticky sa však vyjadril k spôsobu politických nominácií do krajinských orgánov (napríklad až jedna tretina krajinského zastupiteľstva, považovaného v zákone za samosprávny orgán, mala byť takto vymenovaná), ťažkopádnosť správy a podobne. Ostáva však skutočnosťou, že ani prijatie zákona o organizácii politickej správy objektívne nepovažoval za formu autonomistického zriadenia na Slovensku.

Napriek uvádzaným dôvodom nezdaru autonomistickej misie JUDr. E. Stodolu je nutné vidieť politickú i ľudskú veľkosť jej nositeľa. Nielenže s pokorou prijal výsledok osobného nezdaru i nezdaru autonomistických plánov, ale vo svojich publikovaných spomienkach hľadal so značnou mierou pre objektivizáciu (čo nepatrí k vlastnostiach bežného politika) príčiny vedúce k danému výsledku. V tomto zmysle osobitnú pozornosť venoval slovenským konfesijným problémom ako rozhodujúcemu činiteľovi nejednotnosti (ba až hašterivosti) slovenského politického tábora so všetkými z toho plynúcimi následkami. Aj keď konštatoval, že „v každom národe sú rozličné prúdy a protivy. Nebezpečnými pre národ sú zvlášte konfesijnálne rozopre...“, ktoré „...ohrozujú národ v jeho bytí, znemožňujú imponujúce jednomyselné vystupovanie, paralyzujú jeho sily a vedú niekedy k pádu“³⁸, nedá mi nedopovedať, že tým jedinečným nadkonfesijným tmelivom mohlo, malo i môže byť, a nielen vtedy, slovenské samobytné národné spoločenstvo. Bez prepiatej úcty jeho uznania, s reálnym východiskovým základom a konštruktívnou tvorivou národnou budúcnosťou.

Napriek všetkým uznávaným pozitívam vplyvu českého národa na národ slovenský v predmníchovskom Československu faloš úprimnosti idey postup-

³⁷ STODOLA, E.: Prelom. Spomienky. Úvahy. Štúdie. Praha 1933, s. 169.

³⁸ STODOLA, E.: Prelom. Spomienky. Úvahy. Štúdie. Praha 1933, s. 223.

ného splynutia oboch vetiev štáto tvorných národov – českého a slovenského – sa v čisto legislatívnej rovine rozplynula v kontradiktórnej podstate zakotvenia a uplatňovania ustanovení ústavného zákona č. 122/1920 Zb. z. a n. („ktorým sa stanovujú zásady jazykového práva v republike Československej“, nazývaný tiež jazykový zákon). Ten v § 1 stanovil, že oficiálnym štátnym jazykom je jazyk československý s tým, že v Čechách jeho rovnocennou podobou bola čeština a na Slovensku slovenčina.³⁹ Ak teda ústavný tzv. jazykový zákon uznával to, čo vždy patrilo a patrí k rozhodujúcemu znaku, že určujúcou charakteristikou národnej diferenciácie je vlastný jazyk, nesporne prinajmenšom nepriamo uznal touto formuláciou existenciu dvoch samobytných národov vo vtedajšom československom štáte.

A následne *ipso facto* aj potrebné *ipso iure* vyjadrenie adekvátnej ústavnej formulácie o jednotnom československom národe. Teda, že československý národ má dve rovnocenné podoby: český národ a slovenský národ.

Štúdia bola vypracovaná vrámci projektu KEGA 003TTU-4/2012 pod názvom Formácia podnikateľských schopností študentov spojená s reformnou optimalizáciou výučby dejín štátu, prameňov práva a právnych inštitútov.

³⁹ Pozri bližšie znenie § 1 úst. zák. č. 122/1920 Zb. z. a n.

Bezdôvodné obohatenie a žaloba z prípadu krádeže podľa justiniánskych Digest

PETER BLAHO*

1. Základná myšlienka

O bezdôvodnom obohatení hovorili klasickí rímski právnici vtedy, ak niekto niečo získal z majetku druhého *sine iusta causa* (bez právneho dôvodu), tak napríklad, ak sa niekto mylne domnieval, že dlhuje druhému peniaze, a preto zaplatil peňažnú sumu. V takomto prípade existovala v Ríme *condictio* ako zvláštny procesný prostriedok na vydanie tohto bezdôvodného obohatenia.

Právnym východiskom pre bezdôvodné obohatenie bolo v Ríme bezprostredné susedstvo bezdôvodného obohatenia so zmluvou o pôžičke (*mutuum*). Pre obidva prípady totiž jestvovala rovnaká kondikcia a síce *condictio certae pecuniae* (kondikcia na určitú peňažnú sumu). Ešte v čase klasickej jurisprudencie sa uvedená omylom zaplatená nedlhovaná peňažná suma zaradovála ako plnenie nedlhu (*condictio indebiti*) medzi reálne kontrakty vychádzajúce z predstavy, že nie *consensus*, ale výlučne *res* (*res contrahitur obligatio*), t. j. medzi kontrahentmi uskutočnené odovzdanie veci tvorilo vznik reálneho kontraktu. Z toho preto vyplývalo, že v takomto prípade mizli hranice, ktoré pre moderné súkromné právo ležia medzi pôžičkou na jednej strane a bezdôvodným obohatením ako neoprávneným majetkovým prospechom na druhej strane. Bezdôvodné obohatenie existovalo potom ako prameň reálnej obligácie v takej istej podobe ako pôžička, takže pôžička bola v tomto prípade zvláštnym druhom všeobecnej zodpovednosti za bezdôvodné obohatenie. Základom takéhoto tvrdenia môže byť názor klasického právnika Gaia, ktorý považoval príjemcu omylom vyplatených peňazí za povinného vrátiť poskytnuté peniaze „ako keby prijal pôžičku“ (*ac si mutuum accepisset*).¹

* prof. JUDr. dr. h. c. Peter Blaho, CSc., Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

¹ Gai Inst 3, 91: *Is quoque, qui non debitum accepit ab eo, qui errorem soluit, re obligatur; nam proinde ei condici potest SI PARET EVM DARE OPORTERE, ac si mutuum accepisset*. Cit. podľa GAI INSTITUTIONES, ed. E. Seckel et B. Kuebler, octavam ed. curavit B. Kuebler. Lipsiae MCMXXXIX, p. 148 – 149.

Autori učebníc rímskeho práva začleňujú bezdôvodné obohatenie (*condictio*) v duchu justiniánskych *Institutiones* (3, 27) zväčša medzi záväzky z akoby kontraktu (*obligationes quasi ex contractu*), inými slovami medzi tzv. nekонтрактuálne záväzkovoprávne vzťahy.²

Okrem tohto problému je lákavé písať o kondikcii a to z viacerých dôvodov. Značí analyzovať inštitút kondikcie vôbec, určiť, kam kondikciu systematicky zaradiť, ďalej ako právne postupovať v prípadoch, ak napríklad niekto plnil v očakávaní, že i druhý bude plniť, alebo niekto plnil v očakávaní budúcej udalosti, ktorá potom nenastala, alebo niekto plnil v rozpore s dobrými mravmi či v rozpore so zákonným zákazom, alebo niekto z ospravedlniteľného omylu plnil, čo druhému nedlhoval alebo nedlhoval tak, ako druhý prijal, alebo niekto druhému úmyselne a protiprávne odcudzil vec a podobne. Všetkým týmto prípadom, s výnimkou posledného, patril v Ríme jeden spoločný znak: vec niekoho sa bezdôvodne ocitla v cudzom majetku na základe *datio*, v dôsledku čoho poškodený stratil vlastnícke právo. Došlo v zásade k majetkovému prevodu veci na úkor toho, komu sa stala škoda a vždy sa tak dialo *sine iusta causa*.

Treba podotknúť, že v klasickom práve nedošlo k vypracovaniu všeobecnej skutkovej podstaty bezdôvodného obohatenia, ale známe boli iba jednotlivé prípady bezdôvodného obohatenia: *condictio in debiti*, *condictio ob turpem vel iniustam causam* (D 12, 5), *condictio causa data causa non secuta* (D 12, 4), *condictio sine causa* (D 12, 7).³

Pútavosť témy ďalej dovoľuje písať o pôvode kondikcie (*lex Silia a lex Calpurnia*),⁴ alebo o historicko-právnom vývoji *condictiones* v práve klasickom a justiniánskom,⁵ či uvažovať o kondikciách podľa civilného a podľa prétorského práva, či

² Inak G. Klingenberg v APATHY, P. – KLINGENBERG, G. – STIEGLER, H.: Einführung in das römische Recht, 4. Aufl. Böhlau Verlag, Wien – Köln – Weimar 2007, ktorý nepozná kategóriu kvázi kontrakty a o bezdôvodnom obohatení píše osobitne, s. 158 – 162; SCHIAVONE, A. et alii: Diritto romano, Torino 2003; GUARINO, A.: Diritto privato romano, 11. ed. Napoli 1997, rozlišuje *obligationes non contractae*, s. 959 – 994; BURDESE, A.: Manuale di diritto privato romano, 4. ed. Torino 1996, s. 501 – 508; EXNER, A.: Grundriss zu Vorlesungen über Geschichte und Institutionen des römischen Rechts. Wien 1891, uznal inštitút bezdôvodného obohatenia ako *obligationes ex variis causarum figuris*, podobne aj MALENICA, A.: Rimsko pravo. Nový Sad 1995, s. 335 – 336; ARANGIO-RUIZ, V.: Istituzioni di diritto romano, 14. ed. Napoli 1998, bezdôvodné obohatenie ako le obbligazioni non contrattuali da atto lecito.

³ KASER, M.: Das Römische Privatrecht, Bd. 1, 2. Aufl. München 1971, s. 596.

⁴ Porov. Gai Inst 4, 17b – 19.

⁵ FREUNDENTHAL, M.: Zur Entwicklungsgeschichte der römischen Condictio. 1911; SANTORO, R.: Per la storia della condictio. Studi G. Scaduto III, 1970, s. 545 a n.

venovať záujem základnému problému v spojitosti s pojmom *causa condictiois*,⁶ prípadne sústrediť pozornosť na myšlienku vyslovenú právnikom Pompóniom ako všeobecný princíp kondikcie (alebo v inej súvislosti), ktorá takmer nikdy nechýba v monografiách o kondikcii.⁷

Našu pozornosť vo vzťahu s bezdôvodným obohatením priťahuje otázka žalobnej konkurencie (*concurrere actionis*) z prípadu krádeže (*condictio ex causa furtiva*). Najprv ale krátka úvaha na tému, čo nás priviedlo k tomuto námetu.

2. Fata sunt articuli a Ulp D 14, 6, 9, 2

Fata sunt libeli – knihy majú svoje osudy – zvykneme hovoriť. Je možné to isté povedať o vedeckom článku? Platí teda *fata sunt articuli*? Azda áno, pretože priamym popudom k mojej téme o bezdôvodnom obohatení z dôvodu krádeže (*condictio ex causa furtiva*) bola publikácia Karola Rebru o latinských právnych pravidlách, definíciách a výrokoch,⁸ do ktorej Rebro zaradil vyjadrenie neskoroklasického právnika Ulpiana (D 14, 6, 9, 2): *Si extet res, vindicetur, si consumpta sit, condictetur*.⁹

⁶ HÄHNCHEN, S.: Die causa condictiois. Ein Beitrag zum klassischen römischen Kondiktionenrecht (Schriften zur Rechtsgeschichte, H. 98). Berlin 2003; MAYER-MALY, Th.: Fragmente zur causa. Festschrift W. Wilburg, 1975, s. 243 a n.; DONATUTI, G.: Le „causae“ delle „condictiones“, 1951, k tomu F. Schwarz, IURA 3, 1952, s. 297 a n.; SIMONIUS, A.: Zur Frage einer einheitlichen „causa condictiois“. Festschrift Lewald, 1953, s. 161 a n.; SÖLNER, A.: Die causa im Kondiktionen- und Vertragsrecht des Mittelalters bei den Glossatoren, Kommentatoren und Kanonisten. ZSS 77, 1960, s. 182 a n.; WILLVONSEDER, R.: s. v. causa, Der Neue Pauly II, stfp. 1041. Pojmu *causa* v rímskom práve možno priradiť viacej významov – v HEUMANN, H. G. – SECKEL, E.: Handlexikon zu den Quellen des römischen Rechts, 9. Aufl. Jena 1914. s. 59 – 61 ich nájdeme deväť.

⁷ Pomp D 50, 17, 206: *Iure naturae aequum est neminem cum alterius detrimento et iniuria fieri locupletiores* („Podľa prirodzenej slušnosti a spravodlivosti je slušné a spravodlivé, že nikto sa zo škody druhého a z protiprávnosti nesmie obohatiť“) Aj Cic de off. 3, 21; Pomp D 12, 6, 14; Pap D 12, 6, 66 pr.; Ulp D 17, 1, 10, 3. K tomu WOLLSCHLÄGER, Chr.: Das stoische Bereicherungsverbot in der römischen Rechtswissenschaft, [in:] O. Behrends – M. Diesselhorst – W. E. Voss (eds.): Römisches Recht in der europäischen Tradition. Ebelsbach 1985, s. 41 – 88; BLAHO, P.: Aequitas ako základná zásada súkromného práva, [in:] J. Lazar – P. Blaho (eds.): Základné zásady súkromného práva v zjednotenej Európe. Bratislava 2007, s. 206 – 207.

⁸ REBRO, K.: Latinské právnické výrazy a výroky. Bratislava 1995.

⁹ REBRO, K.: op. cit. v pozn. 8, s. 264. Rebro uvedený Ulpianov výrok preložil takto: ak vec existuje, treba ju vymáhať vlastníckou žalobou (*rei vindicatio*), ak bola spotrebovaná, treba ju vymáhať kondikciou (obligáčnou žalobou). Stručnejší preklad by znel: „ak vec jestvuje, možno ju vindikovať, ak bola spotrebovaná, možno ju kondikovať.“

I začal som pátrať v romanistickej literatúre po Ulpiánovom fragmente, do justiniánskych Digest som nenazrel. Na moje prekvapenie, nikde som sa v literatúre o kondikcii nestretol s týmto fragmentom. Preto som nepremyslene považoval fragment v náuke o bezdôvodnom obohatení za „vlastný objav“. Ale nemohol som sa uspokojiť s týmto prvým konštatovaním, a tak som zameral pozornosť na otázku, odkiaľ K. Rebro zobral uvedený fragment a napokon som prišiel na „záhadu“. Rozpamätal som sa totiž na osemdesiate roky minulého storočia, keď mi Rebro láskavo daroval zo svojej knižnice niekoľko kníh o rímskom práve a medzi nimi i slovník latinských výrokov a právnych pravidiel dvoch autorov, srbského a chorvátskeho, vtedy ešte dvoch juhoslovanských autorov,¹⁰ ktorý Rebrowi aj s venovaním poskytol jeden z nich, Dragomir Stojčević.¹¹ A v tomto slovníku som konečne natrafil na Ulpiána a jeho text o vindikácii jestvujúcej veci a o kondikcii nejestvujúcej veci. Obaja autori slovníka najprv uviedli text po latinsky a potom, pochopiteľne, preklad. Prekladu predchádza, tak postupovali v celom slovníku, v okrúhlej zátvorke prameň latinského textu, v našom prípade: *Ulpianus – D 14, 6, 9, 2.*¹² Rozhodujúcim pre Ulpiánov deviaty fragment § 2 je však pripojená skratka *Sec. = Secundum*, ktorú Stojčević a Romac vysvetlili na s. X takto: „Izreka nije uzeta neposredno iz dela navedenog autora nego je sastavljena na taj način što je originalni tekst nešto izmenjen ili je iskorišćen samo njegov smisao.“ Čiže prameň nie je prevzatý doslovne, pričom obaja romanisti dbali na zachovanie významu a zmyslu daného pravidla.

Po tomto zistení som siahol k justiniánskym Digestám. Ulpiánov deviaty fragment, paragraf dva šiesteho titulu štrnástej knihy Digest patrí Macedoniánskemu senátnemu uzneseniu (D 14, 6: *De senatus consulto Macedoniano*) a pochádza z 29. knihy právnika Ulpiána „K prétorskému ediktu“. Zapodieva sa rozšírením právnych účinkov aj na dcéry podriadených otcovskej moci: „Toto senátne uznesenie sa vzťahuje aj (*quoque*) na dcéry rodiny a nie je rozhodujúce, ak sa zdôrazňuje, mohli si z pôžičky (z požičanej sumy) kúpiť šperk; pretože aj tomu, kto požičal synovi rodiny, sa podľa čnostného senátu odmietne žaloba a nezáleží na

¹⁰ STOJČEVIĆ, D. – ROMAC, A.: *Dicta et regula iuris*. Latinska pravna pravila, izreke i definicije sa prevodom na srpskohrvatski i objašnjenjima. Beograd 1969.

¹¹ D. Stojčević, profesor rímskeho práva v Belehrade a K. Rebro boli nielen kolegami, ale i dôvernými priateľmi, o čom som mal možnosť presvedčiť sa na mojej prvej zahraničnej konferencii, ktorú organizoval významný maďarský právny romanista európskeho mena, Elemér Pólay, 18. – 20. 9. 1969 v Szegede na tému: „Einzelne Probleme der Rechtsgeschichte und des römischen Rechts.“ Prestávky konferencie trávili D. Stojčević a K. Rebro obyčajne v družnej debate.

¹² STOJČEVIĆ, D. – ROMAC, A.: op. cit. v pozn. 10, s. 362, bod 167.

tom, či sa (požičané) peniaze spotrebujú (*consumpti sint*) alebo ešte jestvujú (*an existent*) v pekúliu.“¹³ Z toho vyplýva, že D. Stojčević a A. Romic na základe Ulpianovho textu formulovali rímske právne pravidlo o vindikácii jestvujúcej veci a o kondikcii nejestvujúcej (konzumovanej) veci, čo zároveň znamená zaradenie kondikcie nejestvujúcej veci do náuky o bezdôvodnom obohatení. Teória dvoch bývalých juhoslovanských právnych romanistov má, ako sa ďalej ukáže, význam pre našu tému.

3. Vlastný problém

Prejdime k otázke, ktorá tvorí jadro príspevku: *condictio ex causa furtiva*. Predpokladom tejto kondikcie bola uskutočnená krádež veci (*furtum*). Tým, že sa zlodej (*fur*) úmyselne a protiprávne zmocnil veci z majetku druhého, spáchal civilný delikt, z ktorého podľa súkromného práva vyplynula právna možnosť žalobnej ochrany okradnutého vlastníka veci z príčiny bezdôvodného obohatenia zlodeja.

Základný prameň ochrany okradnutého vlastníka pomocou kondikcie sú justiniánske *Digesta*. Tie obsahujú osobitný titul s dvadsiatimi fragmentmi zo spisov ôsmich právnikov (Celsus, Iulianus, Pomponius, Scaevola, Papinianus, Tryphoninus, Paulus, Ulpianus) zameraný na kondikciu z prípadu krádeže.¹⁴ Aj tento prameň používa promiskue výraz „*condictio furtiva*“ (sám názov prvého titulu trinástej knihy, ďalej Ulp D 13, 1, 1; Ulp D 13, 1, 6) alebo „*condictio ex causa furtiva*“ (Pomp D 13, 1, 2; Paul D 13, 1, 3; Paul D 13, 1, 5; Ulp D 13, 1, 9; Pomp D 13, 1, 16; Scaev D 13, 1, 18) alebo všeobecne iba „*condictio*“, čím sa mal na mysli prvý či druhý výraz (Ulp D 13, 1, 10; Paul D 13, 1, 11; Ulp D 13, 1, 12; Paul D 13, 1, 13; Iul D 13, 1, 14; Cels D 13, 1 15; Pomp D 13, 1, 16; Paul D 13, 1, 19; Tryph D 13, 1, 20). V každom prípade aktívna legitimácia ku kondikcii patrila iba vlastníkovi veci (*in furtiva re soli domino condictio competit*)¹⁵ a dedičovi vlastníka odcudzenej veci, ak vlastníkovi v čase jeho smrti vec patrila,¹⁶ pasívna legitimácia patrila

¹³ Ulp D 14, 6, 9, 2: *Hoc senatus consultum et ad filias quoque familiarum pertinet nec ad rem pertinet, si adfirmetur ornamenta ex ea pecunia comparasse nam et ei quoque qui filio familias credidit decreto amplissimi ordinis actio denegatur nec interest, consumpti sint nummi an existent in peculio.*

¹⁴ D 13, 1: *De conductione furtiva*. Slovenský preklad: BLAHO, P. – VAŇKOVÁ, J.: *Corpus iuris civilis. Digesta*, Tomus I. Bratislava 2008, s. 241 – 247.

¹⁵ Ulp D 13, 1, 1, ba aj Paul D 13, 1, 11.

¹⁶ Paul D 25, 2, 3, 2.

zlodejovi alebo jeho dedičovi.¹⁷ Čiže *condictio ex causa furtiva* náležala k žalobám (kondikciám) *transeunt ad heredes et in heredes* (žaloby „prechádzajúce na dedičov a proti dedičom“), inými slovami *condictio ex causa furtiva* bola aktívne i pasívne zdediteľná.¹⁸

Druhý prameň ochrany vlastníka odcudzenej veci je justinánsky *Codex*, ktorý bol stručnejší než *Digesta*, nemal myšlienkovito bohatý obsah, pretože poskytoval odpoveď iba na dva problémy: zodpovednosť za spolupáchateľstvo pri krádeži a zodpovednosť zlodēja za každú spôsobenú škodu.¹⁹

Keďže zloděj sa dopustil protiprávneho činu, postupovali rímski právnici svojsky. Dali sa počuť právnikom Gaiom, ktorý zdôraznil, že „predovšetkým z odporu k zlodějom“ (*plane odio furum*) možno uznať proti zlodějovi zodpovednosť z viacerých žalôb (*quo magis pluribus actionibus teneantur*).²⁰ „Odpor k zlodějom“ bol podľa Gaia dostatočný základ vzniku tzv. konkurencie žalôb, prichádzajúcej do úvahy, ak z jedného činu, v tomto prípade krádeže veci, súťažili medzi sebou dve alebo viacej žalôb s rovnakým či odlišným petitom, a to buď kumulatívne, alebo elektívne. Považovalo sa totiž v klasickom práve za spravodlivé (*iustum est*), aby proti zlodějovi sa hlavne okradnutý vlastník domáhal žaloby dva razy, raz tzv. žalobou z krádeže (*actio furti*), zameranou na zaplatenie pokuty (*poena*), druhý raz tzv. žalobou z prípadu krádeže (*condictio furtiva*) zameranou na vydanie odcudzenej veci alebo na náhradu jej hodnoty. Prvá žaloba mala penálny (trestný) charakter, druhá žaloba vec vymáhajúci (reiperzekutórny) charakter, pričom obidve patrili k osobným žalobám (*actiones in personam*), prvá do kategórie *actiones poenales* ako žaloba, aby žalovaný zloděj zaplatil peňažnú pokutu ako trest za svoj protiprávny čin, druhá do kategórie *actiones rei persecutoriae* ako žaloba, aby žalovaný zloděj vydal odcudzenú vec, pretože spáchaním protiprávneho činu bol vlastník nejaký čas neoprávnene zbavený držby svojej veci.²¹

¹⁷ Paul D 13, 1, 5; Ulp D 13, 1, 9; Ulp D 47, 1, 1 pr. K tomu PIKA, W.: *Ex causa furtiva condicere im klassischen römischen Recht*. Berlin 1988, s. 88 a tam uvedená lit.

¹⁸ Nie takto pri žalobe z krádeže (*actio furti*) podľa pravidla (Marcell D 39, 1, 22) *in poenam heres non succedit* („na dediča neprechádza žiaden trest“). K tomu KRANJC, J.: *Latinski pravni reki*. Ljubljana 1994, s. 118.

¹⁹ C 4, 8: *De conditione furtiva*.

²⁰ Gai Inst 4, 4: „Predovšetkým z odporu k zlodějom presadil sa názor, aby zloději zodpovedali z viacerých žalôb, odhladiť od pokuty v dvojnásobnej alebo štvornásobnej výške, ešte aj dostať vec späť z nasledujúcej žaloby: AK SA PREUKÁŽE, ŽE SÚ POVINNÍ (NIEČO) DAŤ, hoci proti nim je použiteľná aj žaloba, s ktorou sa žiada vec ako NÁM PATRIACA.“ Gaius pokračuje ďalej (4, 5; 4, 8) výrokom o vindikácii (vecná žaloba na vydanie veci) a kondikcii (záväzková žaloba na vydanie veci).

²¹ Na tomto poli sú rozhodujúce už klasické monografie LEVY, E.: *Die Konkurrenz der Aktionen*

Treba jednoznačne povedať, že rímske súkromné právo, na rozdiel od moderného súkromného práva s typovou voľnosťou, bolo ovládnuté hmotnoprávnou zásadou typovej viazanosti v oblasti záväzkového práva, a preto *ius civile*, vychádzalo z právnej konštrukcie: na typický prípad existovala na neho sa vzťahujúca a podľa neho pomenovaná žaloba.²² Tento jav dostatočne, veľmi stručne povedané, objasňuje príčinu žalobnej konkurencie najmä pri deliktých záväzkovo-právnych vzťahoch. Ak k tejto zásade pripočítame ešte druhú zásadu procesno-právnej povahy: *ne bis de eadem re non sit actio*,²³ podľa ktorej bola nová žaloba vylúčená preto, že sa pôvodný právny pomer medzi žalobcom a žalovaným litiskontestáciou zničil,²⁴ máme vymedzené hranice pôsobenia žalobnej konkurencie v klasickom práve.

Použitie obidvoch žalôb proti jednému zlodejovi, *actio furti a condictio ex causa furtiva*, bola základnou a najjednoduchšou schémou a nevyhnutný právny následok spáchanej krádeže. Predvídal ju napríklad Ulpianus, keď zoširoka a uvažene napísal toto: „Ak sa za zlodeja vyrovnala pokuta, nebráni to kondikcii; a je to úplne správne (*verissimum est*). Vyrovnaním sa totiž síce ruší *actio furti*, avšak nie *condictio ex causa furtiva*.“ V týchto slovách je s vysokou mierou pravdepodobnosti obsiahnutá kumulácia obidvoch žalôb, pretože Ulpianus pokračoval ďalej takto: „[...] ani žaloba z krádeže sa nevyčerpá (*neque consumatur*) kondikciou, ani kondikcia žalobou z krádeže“, keďže právom usúdil Ulpianus, že „žaloba z krádeže je zameraná na pokutu (*poenam petit legitimam*), kondikcia na samu vec (*rem ipsam*)“²⁵, a preto ich možno v jednom prípade použiť proti zlodejovi obidve. Tento najjednoduchší model vytvorila v praxi situácia, že zlodej odcudzil vec vlastníkovi a odcudzená vec sa nachádzala stále v rukách zlodeja.

und Personen im klassischen römischen Recht I – II. Berlin 1918 – 1922, dotlač Aalen 1964; LEVY, E.: Nachträge zur Konkurrenz der Aktionen und Personen. Weimar 1962; LIEBS, D.: Die Klagenkonkurrenz im römischen Recht. Göttingen 1972. Zo staršej literatúry KANN, R.: Klagenmehrheit bei einem Delikt. Berlin 1901.

²² K typovej viazanosti najmä BETTL, E.: Der Typenzwang bei den römischen Rechtsgeschäften und die sogenannte Typenfreiheit des heutigen Rechts. Festschrift L. Wenger I, München 1944, s. 249 – 283; BOHÁČEK, M.: K otázce vzniku a významu smluvních typů obligačních v právu římském i moderním. Bratislava. Časopis Učené Společnosti Šafářkovy, Bratislava 2, 1928, s. 619 – 629.

²³ K tomu CORNIL, G.: Une conjecture sur l'origine de la maxime bis de eadem re ne sit actio. Studi P. Bonfante III, Milano 1930; LIEBS, D.: Die Herkunft der „Regel“ bis de eadem re ne sit actio. ZSS 84, 1967, s. 104 a n.; Gai Inst 4, 106 – 108.

²⁴ VÁŽNÝ, J.: Římský proces civilní. Praha 1935, s. 58.

²⁵ Ulp D 13, 1, 7, 1 (lib. 42 ad Sab.): *Furti actio poenam petit legitimam, condictio rem ipsam. ea res facit, ut neque furti actio per conditionem neque condictio per furti actionem consumatur. is itaque, cui furtum factum est, habet actionem furti et conditionem et vindicationem, habet et ad exhibendum actionem.*

Prípád sa ale mohol odohrať celkom inak a, pravdaže, komplikovanejšie. Ulpianus na inom mieste uviedol kauzu uzavretej kúpnej zmluvy s tým, že tretia osoba sa dopustila krádeže predaného a ešte neodovzdaného predmetu kúpy. Vtedy, tak rozhodli Ulpianus a Celsus, patrila predávajúcemu *actio furti*, veď naďalej niesol zodpovednosť za kustódiu²⁶ s povinnosťou odstúpiť kupujúcemu *actio furti*, kondikciu (*condictio ex causa furtiva*) a vindikáciu (*rei vindicatio*).²⁷ Niektorí romanisti považujú povinnosť predávajúceho odstúpiť kupujúcemu žaloby za interpolovaný text (F. Schulz, F. Stella Maranca, W. W. Buckland, F. Haymann, M. Konstantinovitch, Ch. Appleton, F. Bossowski, G. Beseler, V. Arangio-Ruiz, G. MacCormack), iní za klasický text (E. Seckel – E. Levy, W. Pika).²⁸ Vzhľadom na cieľ nášho príspevku považujeme za zbytočné, púšťať sa do debaty na interpoláčnú tému.

Pre úplnosť chceme ešte dodať, že podobným prípadom sa zaoberal Papinianus, hoci nebol natoľko konkrétny ako Celsus a Ulpianus:

Pap D 47, 2, 81 (80) pr.: „Ak predám a [kupujúcemu] ešte neodovzdám otroka a ten bude bez mojej viny odcudzený, je potrebné sa domnievať, že mne patrí *actio furti*: má sa totiž za to, že mne na tom záleží, pretože ja som vlastník [otroka], alebo pretože sám som povinný odstúpiť žaloby.“²⁹

Z Papiniánovho fragmentu, rovnako ako z Ulpianovho, vyplývala povinnosť predávajúceho odstúpiť žaloby kupujúcemu (*actiones teneor*), ktorému ako nevlastníkovi veci popri *actio furti* patrili aj *condictio ex causa furtiva* a dokonca i *rei vindicatio*?

Do celkom inej kategórie patrili prípady, keď spáchanie krádeže predchádzal záväzkovoprávny (obligačný) vzťah, napríklad druhá zmluvná strana užívala vypožičanú alebo u nej uloženú vec. V takom prípade patrila vlastníčkovi veci tiež *condictio ex causa furtiva*, pretože buď príjemca vypožičanej veci, alebo depoziár sa užívaním vypožičanej alebo uloženej veci spáchali krádež. Takto rozhodol právnik Pomponius: „Kto sa dopustil krádeže tým, že užíval vypožičanú (*re com-*

²⁶ PIKA, W.: cit. op. v pozn. 17, s. 43 a tam uvedená lit.

²⁷ Ulp D 47, 2, 14 pr.

²⁸ Pozri PIKA, W.: cit. op. v pozn. 17, s. 44 – 46. Povinnosť predávajúceho odstúpiť kupujúcemu žaloby aj Gaius D 18, 1, 35, 4.

²⁹ Pap D 47, 2, 81 (80) pr. (lib. 12 quaest.): *Si vendidero neque tradidero servum et is sine culpa mea subripiatur, magis est, ut mihi furti competat actio: et mea videtur interesse, quia dominium apud me fuit vel quoniam ad praestandas actiones teneor.*

modata) alebo uňho uloženú vec (*re deposita*), je tiež zodpovedný kondikciou z krádeže.³⁰ Z daného prípadu vyplýval nevyhnutný procesnoprávny následok v podobe viacerých žalôb, opäť v duchu Gaiovho „odporu k zlodejom“ (Gai Inst 4, 4). Totižto v prípade užívania vypožičanej či uschovanej veci k dvom doterajším žalobám „pribudla“ ešte *actio commodati (directa)* alebo *actio depositi (directa)*, teda záväzkovoprávna (zmluvná) žaloba, čo Pomponius potvrdil,³¹ majúca identický cieľ ako vecnoprávna *rei vindicatio*.

Katalóg konkrétnych prípadov sa s aspoň pravdepodobnou istotou uzavrel poslednou do úvahy pripadajúcou alternatívou: napríklad zlodej odcudzenú vec poškodil alebo zničil alebo spracoval (čo sa rovnalo zničeniu veci). Ak zlodej protiprávne a zavinene poškodil odcudzenú vec, mohol vlastník poškodenej veci popri *actio furti*, *actio commodati (directa)* vel *actio depositi (directa)* použiť proti zlodejovi i deliktuálnu *actio legis Aquiliae*, pretože zlodej cudziu vec nielen odcudzil (*furtum*), ale i bezprávnne poškodil (*damnum iniuria datum*), a tak patrila vlastníkovi veci i žaloba podľa Aquiliovho zákona.³²

Predovšetkým nás zaujíma východisková situácia: krádež vlastníkovej veci a z nej vyplývajúce žaloby – *actio furti*, *rei vindicatio a condictio ex causa furtiva*. Medzi nimi šlo o vzťah vyjadrený v romanistickej literatúre ako už spomenutá žalobná konkurencia. Ak máme reagovať na obsedantnú otázku ich vzájomnej interakcie, pripomeňme žalobný petit všetkých troch žalôb, ktoré vyplývali iba z jednej skutkovej podstaty – z krádeže veci.

Actio furti bola penálna (trestná) žaloba, zároveň žaloba podľa *ius civile* (nie podľa prétorského práva), ktorá vychádzala zo skutku spáchanej krádeže veci a smerovala na zaplatenie pokuty (*poena*). *Rei vindicatio* ako vlastnícka žaloba civilného (nie prétorského) práva prichádzala tiež do úvahy, pretože vlastník veci mohol vec vindikovať na každom držiteľovi veci, teda aj na zlodejovi a ak žalovaný zlodej odmietol odcudzenú vec vydať, smerovala na hodnotu veci s tým, že žaloba zároveň zohľadňovala spôsobenú škodu a plody. Napokon *condictio ex*

³⁰ Pomp D 13, 1, 16 prvá veta.

³¹ Pomp D 13, 1, 16 druhá veta: „Tá sa od žaloby z vypožičania líši tým (*sc. condictio ex causa furtiva*), že aj keď vec zlodej zničil bez zlého úmyslu alebo nedbanlivosti, predsa podľa kondikcie zodpovedá, zatiaľ čo pri žalobe z vypožičania len výnimočne zodpovedá za nedbanlivosť a pri žalobe z úschovy vôbec nezodpovedá za zlý úmysel ten, kto sa z úschovy žaluje.“

³² D 9, 2: *Ad legem Aquiliam*. Slovenský preklad: BLAHO, P. – VAŇKOVÁ, J.: *Corpus iuris civilis. Digesta, Tomus I.* Bratislava 2008, s. 177 – 217. K tomu rozsiahla lit., okrem inej napr. HAUSMANNINGER, H. – BLAHO, P.: *Praktické prípady z rímskeho práva*, 3. dopl. a prepr. vyd. Bratislava – Viedeň 2008, s. 228 – 243, 271 – 272.

causa furtiva bola podobne ako *rei vindicatio* žalobou vymáhajúcou vec a zabezpečovala vlastníkovi veci hodnotu odňatej veci.³³ Takže možno predpokladať nasledujúce eventuality žalobnej konkurencie: a) *actio furti – rei vindicatio*, b) *actio furti – condictio ex causa furtiva*, c) *rei vindicatio – condictio ex causa furtiva*.

Ad a) Okradnutý vlastník veci mohol proti zlodejovi použiť vedľa penálnej *actio furti* ešte aj *rei vindicatio* (kumulatívna konkurencia) a takáto úprava sa považovala za spravodlivú (*iustum est*). Napokon, použitie iba ktorejkoľvek jednej žaloby sa pokladalo za nespravodlivú úpravu (*iniustum est*), pretože raz by bol zlodej síce zaslúžene potrestaný, ale naďalej by zostal držiteľom odcudzenej veci, druhý raz by zlodej síce stratil držbu odcudzenej veci, ale zostal by nezaslúžene nepotrestaný.

Ad b) Okradnutý vlastník veci mohol vedľa *actio furti* uplatniť proti zlodejovi reiperzekutórnu *condictio ex causa furtiva* (kumulatívna konkurencia), čím by dosiahol podobný účinok ako sub a).

Ad c) *Rei vindicatio* a *condictio ex causa furtiva* stelesňovali v sebe rovnaký žalobný petit, slúžili obdive majetkovému vyrovnaníu, stáli skrátka k sebe navzájom vo vylučujúcom vzťahu.

V prípade týchto dvoch žalôb treba mimoriadnu dôležitosť pripísať slovám právnika Gaia v jeho Inštitúciách. Na adresu reivindikačnej žaloby vyriekol úsudok, že *rei vindicatio* bolo možné použiť, pokiaľ veci existovali. Ak veci zanikli, nemohli byť už vindikované (*licet vindicari non possint*). Ten istý o *condictio ex causa furtiva* ale povedal, že kondikciu možno predsa len použiť, a to bez ohľadu, či sú veci k dispozícii, alebo nie (*condici tamen possunt*):

Gaiove Inštitúcie 2, 79: „[...] pretože veci, ktoré [už] nejestvujú, nemôžu sa síce vyžiadať [vindikovať], ale napriek tomu ich možno žiadať [kondikovať] od tých, ktorí ich odcudzili a od niektorých iných držiteľov.“³⁴

Pre *condictio ex causa furtiva* zostáva prameňom stanovisko Ulpiána (D 13, 1, 8) a zaslúži si hlbšie osvetlenie. Ulpián najprv hodnotil reiperzekutórnu povahu kondikcie *ex causa furtiva*, pretože bola zameraná, podľa jeho názoru, na samotné

³³ K uvedeným trom žalobám túto základnú informáciu podávajú všetky národné učebnice rímskeho práva, ako aj slovníky, encyklopédie a lexikóny.

³⁴ Gai Inst 2, 79: „[...] nec minus adversus eundem conditionem ei competere, quia extinctae res, licet vindicari non possint condici tamen furibus et quibusdam aliis possessoribus possunt. K tomu aj OLDE KALTER, A. L.: *Condictio ex causa furtiva und dominium*, TR 38, 1970, s. 129.

predmety krádeže (*ipsorum corporum competit*).³⁵ Vzápätí položil otázku: možno použiť *condictio ex causa furtiva* vždy, alebo iba ak odcudzené veci zanikli?³⁶ Vzhľadom na formuláciu otázky a nasledujúcu vetu, ktorá nie je odpoveďou na predchádzajúcu otázku,³⁷ je možné konštatovať, že Ulpián vyslovil názor o prípustnosti kondikcie bez ohľadu na existenciu odcudzenej veci. Či odcudzená vec ešte jestvovala v čase litiskontestácie, alebo nie, vlastníak mohol použiť proti zlodejovi *condictio ex causa furtiva*. Z Ulpiánovho stanoviska teda vyplývala selekčná konkurencia kondikcie s vindikáciou, ak vec jestvovala, a žiadna konkurencia kondikcie s vindikáciou, ak vec už nejestvovala. Identický názor vyslovil i Gaius (hore Gai Inst 2, 79). Uvedme teraz Ulpiánov text.

Ulp D 13, 1, 8 pr.: „V prípade krádeže sa kondikcia týka samotných hmotných vecí. Platí to ale kým jestvujú alebo aj vtedy, keď zanikli? A ak totiž zlodej ponúkol [vrátenie veci kým jestvovala], nie je daná nijaká kondikcia; ak neponúkol, zostáva v platnosti kondikcia ocenenia veci; samotný hmotný predmet už nemožno plniť.“³⁸

Tento názor Ulpiána je v súlade s jeho stanoviskom sub 2. tohto príspevku v podaní Stojčević – Romac – Rebro (Ulp D 14, 6, 9, 2). Ulpián na inom mieste justiniánskych Digest zaujal k problému jestvovania odcudzenej veci takéto nekompromisné stanovisko:

Ulp D 24, 1, 5, 18: „Ak vec jestvuje, možno ju vindikovať, ak je spotrebovaná, možno ju kondikovať.“³⁹

Použitie kondikcie *ex causa furtiva* v prípade jestvovania veci je pochopiteľné, ale jej využitie, ak odcudzená vec zanikla, treba vysvetliť. Argumentovať všeobecne tým, že okrem *actio furti* má byť zlodej po zásluže potrestaný aj druhou

³⁵ Ulp D 13, 1, 8 pr., prvá veta.

³⁶ Ulp D 13, 1, 8 pr., druhá veta.

³⁷ Ulp D 13, 1, 8 pr., tretia veta.

³⁸ Ulp D 13, 1, 8 pr. (lib 27 ad edictum): *In re furtiva condictio ipsorum corporum competit: sed utrum tamdiu, quamdiu exstent, an vero et si desierint esse in rebus humanis? et si quidem optulit fur, sine dubio nulla erit condictio: si non optulit, durat condictio aestimationis eius: corpus enim ipsum praestari non potest.*

³⁹ Ulp D 24, 1, 5, 18 (lib 32 ad Sabinum): *In donationibus autem iure civili impeditis hactenus revocatur donum ab eo ab eave cui donatum est, ut, si quidem exstet res, vindicetur, si consumpta sit, condicatur hactenus, quatenus locupletior quis eorum factus est.*

žalobou, ako toto napríklad urobil Gaius, Ulpiánovi nestačilo. Ulpián preto argumentoval právnický: hoci odcudzená vec už nejestvovala, pretože zanikla, je *condictio ex causa furtiva* prípustná preto, že na zlodēja sa treba dívať ako na dlžníka v omeškaní, ešte presnejšie ako na dlžníka, ktorý je stále (*semper*) v omeškaní.

Ulp D 13, 1, 8, 1 na konci: „uznáva sa totiž, že zlodēja treba považovať za stále omeškaného.“⁴⁰

Ulpiánov argument sa stal pravidlom: *fur semper in mora est* („zlodej je stále v omeškaní“), čiže zlodej sa považoval okamihom spáchanej krádeže *ipso iure* za dlžníka v omeškaní, a preto sa jeho zodpovednosť za zhoršenie či zničenie veci sprísnila: zlodej niesol zodpovednosť i za náhodnú udalosť.⁴¹ Sprísnená zodpovednosť bola nevyhnutným právnym dôsledkom Ulpiánovej teórie o zodpovednosti zlodēja za zavinenie a protiprávne odcudzenie veci. Okrem Ulpiána i Papinianus⁴² a Tryphoninus⁴³ považovali zlodēja za dlžníka v omeškaní.

Literatúra vysvetľuje Ulpiánovo pravidlo o omeškaní zlodēja obyčajne tak, že uskutočnenou krádežou veci nesplnil zlodej svoju povinnosť uloženú právnym poriadkom každému zdržať sa neoprávneného zásahu do majetkovej sféry druhého, a preto hneď spáchaním krádeže sa zlodej ocitol v postavení meškajúceho dlžníka, pretože „už má splniť dlh, ale neprávom ho neplní“.⁴⁴

Odôvodniť zlodejovo postavenie možno i iným argumentom, ak zlodej spôsobil zánik odcudzenej veci, ktorý právna veda nazvala *perpetuatio obligationis*, t. j. hoci vec už zanikla, fingovalo sa, že v rozhodujúcom čase, v čase litiskontestácie, vec ešte jestvovala. Fikciu vytvorila neskororepublikánska jurisprudencia a znamenala popravde trvanie záväzkovoprávneho vzťahu, hoci vec ako predmet záväzku už zanikla. Preto bolo možné vďaka tejto fikcii použiť kondikciu smerujúcu na vydanie veci.⁴⁵

⁴⁰ Ulp D 13, 1, 8, 1 in fine (lib 27 ad edictum): *semper enim moram fur facere videtur*.

⁴¹ JACOBS, H. H.: Sprichwörtliche Rechtsprinzipien und europäische Rechtsangleichung. OIR 5, 1999, s. 196, 199; LIEBS, D.: op. cit. v pozn. 21, s. 87, 132; SACCOCCIO, A.: Si certum petetur. Dalla condictio dei veteres alle condictiones giustinianee, 2002.

⁴² Pap D 13, 1, 17 in fine (lib 10 quaestionum): [...] *mora, quae eveniebat ex furto* [...].

⁴³ Tryph D 13, 1, 20 in fine (lib 15 disputationum): [...] *semper* [...] *moram facere*.

⁴⁴ VÁŽNÝ, J.: Římské právo obligační I – II, 2. vyd. Brno 1946, s. 17.

⁴⁵ LITEWSKI, W.: Słownik encyklopedyczny prawa rzymskiego. Kraków 1998, s. v. Perpetuatio obligationis, s. 195 – 196; MAYER-MALY, Th. Perpetuatio obligationis: D 45, 1, 91. IURA 7, 1956, s. 6 – 23; KASER, M.: Perpetuari obligationem. SDHI 46. 1980, s. 87 – 146. Hlavné aj rozsiahly fragment Paul D 45, 1, 91, predovšetkým § 3. Na porovnanie rímskeho práva a moderného práva

Posledný problém, o ktorom sa chceme zmieniť, je formálna podoba kondikcie *ex causa furtiva* v klasickom rímskom práve. My vieme, že každá žaloba, ak ju *praetor* zahrnul do svojho ediktu, mala jasný procesnoprávny obsah. Avšak márne by sme hľadali v prétorskom edikte formulu našej kondikcie, nenašli by sme nič.⁴⁶ Vzhľadom na naše znalosti, domnievame sa, že nami rekonštruovaný typ kondikcie *ex causa furtiva* by mohol znieť takto:

„Ak sa dosvedčí, že žalovaný je povinný odovzdať 100 meríc⁴⁷ najlepšieho afrického obilia, potom sudca odsúdi žalovaného v prospech žalobcu na takú sumu peňazí, koľko je táto vec ocenená,⁴⁸ ak sa toto nedosvedčí, oslobodí ho.“⁴⁹

Z uvedenej formuly vyplýva, že kondikcia klasického formulového súdneho sporu patrila k *actiones in personam* prísneho práva, ktorá vymedzila povinnosť žalovaného voči žalobcovi podľa *ius civile* (*oportere*) výnimočne na obstaranie kviritského vlastníctva (*dare*) v tom zmysle, že žalovaný bol povinný neoprávnené obohatenie žalobcovi vydať, hoci žalobca zostal naďalej vlastníkom odcudzenej veci a jeho nárok na *dare* bol právne nemožný. Povinnosť žalovaného znejúcu na *dare* vysvetlil Gaius ako výnimku, aby sa proti zlodejovi mohli použiť viaceré žaloby. Kondikcia bola zásadne zameraná na *certa res* (pozri formulu hore) alebo na *certa pecunia*, t. j. na *species* či na vec určenú vážením, počítaním alebo meraním,⁵⁰ pričom právny dôvod spovinnostnenia žalovaného nebol vo formule uvedený.

FLUME, W.: Der Wegfall der Bereicherung in der Entwicklung vom römischen zum geltenden Recht. Festschrift Niedermeyer, 1953, s. 103, 165.

⁴⁶ Pozri rekonštrukciu prétorského ediktu od LENEL, O.: Das Edictum perpetuum. Ein Versuch zu seiner Wiederherstellung, 3. Aufl. Leipzig 1927.

⁴⁷ Merica (*modius*), najväčšia rímska dutá miera pre obilie, dieža, súdok (drevená nádoba), ktorá mala objem 8,75 l, t. j. 16 sextáriov. K tomu RICH, A.: Illustriertes Wörterbuch der römischen Altertümer. Paris–Leipzig 1862, reprint Leipzig, sine datis, s. v. Modius, s. 398 – 399; BAHNÍK, V. et alii: Slovník antické kultury. Praha 1974, s. v. Míry duté, řecké a římské, s. 390.

⁴⁸ Ulp D 13, 1, 8, 1.

⁴⁹ Si paret Numerium Negidium Aulo Agerio tritici Africi optimi modios centum dare oportere quanti mea res est, tantam pecuniam iudex Numerium Negidium Aulo Agerio condemnato, si non paret absolvito. Pozri aj DAJCZAK, W. – GIARO, T. – LONGCHAMPS DE BÉRIER, F.: Trener akademicki, Prawo rzymskie. Warszawa – Bielsko-Biala 2010, s. 60.

⁵⁰ Ako sa vyjadřili prameň *res quae pondere, numero, mensura constant* (Gai Inst 3, 90; Just Inst 3, 14 pr.).

Facit

Už sme raz zdôvodnili, že *condictio ex causa furtiva* je v právnej romanistike príťažlivá téma. Poskytujú o tom dôkaz napríklad tri monografie z jedného vydavateľstva Duncker&Humblot Berlín za posledných 24 rokov,⁵¹ alebo vedecké príspevky, recenzné články a drobnosti uverejnené v Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Romanistische Abteilung, ktorých počet v rokoch 1895 – 1982 dosiahol číslo 20, čo je v priemere za štyri roky jedna publikácia.

Ak tvrdíme, že spáchanou krádežou veci sa zlodej neoprávnene a zavinene obohatil, tak to nebol, samozrejme, v dejinách rímskeho práva prvý a jediný prípad obohatenia *sine iusta causa*. Ale na druhej strane nie každé majetkové posunutie, s ktorým nemožno vysloviť súhlas, dávalo príležitosť ku kondikcii. Ako príklad možno uviesť známe vyjadrenie právnika Paula v neskoroklasicckom práve týkajúce sa výmenných vzťahov, keď hospodársky úspech jedného kontrahenta sa dosiahol na úkor druhého kontrahenta. Išlo o problém výšky kúpnej ceny a právna veda nevyhlásila vzájomne sa poškodiť (*circumscribere*, Pomponius, Ulpianus, Paulus).

Paul D 19, 2, 22, 3: „Tak ako je pri kúpe od prírody dovolené drahšiu vec lacnejšie kúpiť alebo lacnejšiu drahšie prediť, a tak sa vzájomne poškodiť, je to isté podľa práva aj pri nájme veci, árende, pracovnej zmluve a zmluve o diele.“⁵²

Aj v tomto prípade možno povedať, že jeden kontrahent sa materiálne obohatil na škodu či na ujmu druhého kontrahenta, ale navzdory tomu nemožno použiť *condictio* vôbec, keďže nevýhodná kúpna zmluva zakladala platnú kauzu, takže plnenie z nej nebolo plnením *sine iusta causa* a v dôsledku toho si mohol kontrahent plnenie ponechať.

⁵¹ PIKA, W.: op. cit. v pozn. 17, 142 strán, bibl. s. 120 – 142, reg. prameňov; HÄHNCHEN, S.: op. cit. v pozn. 6, 155 strán, bibl. s. 130 – 144, reg. prameňov; HEINE, S.: *Condictio sine datione. Zur Haftung aus ungerechtfertigter Bereicherung im klassischen römischen Recht und zur Entstehung des Bereicherungsrecht im BGB*. Berlin 2006, 244 strán, reg. prameňov, bibl. s. 227 – 244.

⁵² Paul D 19, 2, 22, 3 (lib 34 ad edictum): *Quemadmodum in emendo et vendendo naturaliter concessum est quod pluri sit minoris emere, quod minoris sit pluri vendere et ita invicem se circumscribere, ita in locationibus quoque et conductionibus iuris est*. K tomu MAYER-MALY, Th.: *Privatautonomie und Vertragsethik im Digestenrecht* IURA 6, 1955, s. 128 – 138; WACKE, A.: *Circumscribere, gerechten Preis und die Arten der List*, ZSS 94, 1977, s. 184 a n.; HAUSMANINGER, H. – BLAHO, P.: *Praktické prípady z rímskeho práva*, 3. dopl. a prepr. vyd. Bratislava – Viedeň 2008, s. 154.

Uvažujúc v súlade s rímskym klasickým právom hovoríme o zodpovednosti zlodēja z viacerých žalôb, pričom všeobecný odpor k zlodejom bol sociálnym a psychologickým motívom k zvýšenej zodpovednosti zlodēja. Popri *actio furti* mohol vlastník odcudzenej veci, jeho sme stále mali na mysli, použiť aj *rei vindicatio*, prípadne *condictio ex causa furtiva*. Identicky sa postupovalo, ak krádeži predchádzal obligačno-právny vzťah medzi vlastníkom a budúcim zlodejom kvôli vypožičaniu, úschove a podobne, alebo ak zlodej odcudzenú vec zavinene a protiprávne poškodil či zničil. Právna povaha do úvahy prichádzajúcich žalôb pripúšťala ich vzájomnú konkurenciu ako prostriedok zvýšenej účinnosti právnej ochrany vlastníka. Takže katalóg žalôb môžeme ako výsledok našich doterajších úvah schematicky vymedziť nasledujúco: *actio furti*, *rei vindicatio*, *condictio ex causa furtiva*, *actio commodati*, *actio depositi*, *actio legis Aquiliae* a podľa okolností aj *actio vi bonorum raptorum*, *actio locati*, *actio pro socio*, *actio ad exhibendum*.

Článok je písomným výstupom projektu VEGA pod reg. č. 1/0381/11.

Má právo slobodne sa združovať svoje hranice?

MARTINA GAJDOŠOVÁ*

„...Potom, v polovici tohto storočia, niektorí mali tú česť pridať sa k francúzskemu socializmu a prijali ho bez najmenšieho zaváhania za konečné riešenie zjednotenia všetkých ľudí, teda za definitívne naplnenie sna, ktorý nás doteraz zamestnával. Týmto sme za dosiahnutie cieľa považovali to, čo bolo vrcholom egoizmu, vrcholom neludskosti, vrcholom ekonomickej motanice a priekov, vrcholom pohany ľudskej prirodzenosti, vrcholom likvidácie akejkoľvek slobody človeka, ale nás to vôbec neznepekojovalo...”¹

Tieto ťažké slová zaznamenal F. M. Dostojevskij v 70. rokoch 19. storočia.

Dlhodobý vzťah medzi občianskou spoločnosťou a štátom má svoje periódy a má aj svoje základné črty. V zásade ide o akési vyvažovanie medzi nimi, kde podchvíľou jeden z nich (nieť pochýb, ktorý) hrá prím.

Občianska spoločnosť je protikladom spoločnosti organizovanej vo forme štátu. Organizuje sa podľa záujmov jednotlivcov a jej prejavom sú napr. občianske združenia, ktoré sa vytvárajú a pôsobia na základe záujmov jednotlivcov, združených ich spoločným záujmom.²

„Štáty zastávali a zastávajú rôzny postoj k združovaniu ľudí podľa rôznych kolektívnych ideí: od najväčšej prísnosti, ktorá nepripúšťa iné združenia, len tie – štátom zavedené a riadené, až po najväčšiu slobodu združovania a slobodu činnosti združení. Združovanie ľudí je oddávna považované za jednu zo základných občianskych slobôd a združovacia sloboda (spolčovacia, koalíčná) sa dostala do katalógu tzv. občianskych práv moderných štátnych ústav, pokiaľ prijali – aspoň čiastočne – ideológiu demokratickú a individualistickú.“³

* JUDr. Mgr. Martina Gajdošová, PhD., Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

¹ DOSTOJEVSKIJ, F. M.: My sme pre Európu iba prašivci. In: Rusko a Európa: Z denníka spisovateľa. Vydavateľstvo Európa, s.r.o., 2010, s. 114.

² PRUSÁK, J.: Teória práva. Bratislava: VO PF UK, 1995, s. 50.

³ NEUBAUER, Z.: Státověda a theorie politiky. Praha: Jan Laichter, 1947, s. 171.

Občianske združenia, spolky, spoločnosti a iné združenia sú prejavom práva slobodne sa združovať a predstavujú významný prvok občianskej spoločnosti. Dokonca sú nevyhnutné pre riadne fungovanie demokraticky usporiadaného štátu, ktorý si ctí princípy právneho štátu. Bez pátosu možno povedať, že takéto združenia a spolky sú (zrejme nie „vrcholom“, ale určite) jedným z prejavov realizácie slobody človeka a realizácie ľudskej prirodzenosti. A to nás v súčasnosti vôbec neznepokojuje, naopak, považujeme to za normálne a ich prítomnosť za potrebnú.

Nasledujúce riadky sú motivované úvahami, kam až siaha právo slobodne sa združovať, lepšie povedané, kam už nesiaha. Vychádzajúc zo základných definícií uvedeného práva a samotných združení, ktoré sú jeho realizáciou,⁴ cieľom príspevku je nahliadnuť do limitácií práva slobodne sa združovať. Nie však do limitácií, ktoré by prípadne vychádzali z charakteru združenia či spolku samotného, z jeho stanov či iných vnútorných predpisov, ale do limitácií vyplývajúcich predovšetkým z príslušnej právnej úpravy.

Má právo slobodne sa združovať svoje hranice?

Hranice práva slobodne sa združovať – ústava a medzinárodné dohovory

Ak hľadáme hranice v ústavných obmedzeniach či obmedzeniach v jednotlivých medzinárodných dohovorech – nájdeme možnosť obmedziť výkon tohto práva zákonom, ak je to v demokratickej spoločnosti nevyhnutné pre bezpečnosť štátu, na ochranu verejného poriadku, predchádzanie trestným činom alebo na ochranu práv a slobôd iných.⁵

Podľa Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, čl. 11, na výkon práva slobodne sa združovať sa nemôžu uvaliť žiadne obmedzenia okrem tých, ktoré ustanovuje zákon a sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, predchádzania nepokojom a zločinnosti, ochrany zdravia alebo morálky alebo ochrany práv a slobôd iných.

⁴ Slobodný priestor pre súkromnú iniciatívu zakladať spolky, spoločnosti a združenia, prostredníctvom ktorých sa fyzické a právnické osoby môžu združovať a môžu si v nich slobodne naplňať svoje ambície. K základným znakom združení patrí: súkromnoprávny charakter, samostatná právna subjektivita, členská báza, samosprávny charakter, dobrovoľnosť, oddelenosť od štátu, súdna ochrana člena...

⁵ Čl. 29 ods. 3 Ústavy SR.

Tento článok nebráni uvaleniu zákonných obmedzení na výkon týchto práv príslušníkmi ozbrojených síl, polície a štátnej správy.⁶

Chronologicky neskôr: výkon tohto práva sa nesmie žiadnym spôsobom obmedzovať; výnimkou sú obmedzenia, ktoré sú ustanovené zákonom a ktoré sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej alebo verejnej bezpečnosti, verejného poriadku, ochrany verejného zdravia alebo morálky alebo ochrany práv a slobôd iných. Nič v tomto článku nebráni zákonom obmedziť výkon tohto práva príslušníkom ozbrojených síl a polície.⁷

Článok 6 Zmluvy o Európskej únii odkazuje na Chartu základných práv Európskej únie (vyhlásenej 7. 12. 2000 v Nice a upravenej 12. 12. 2007 v Štrasburgu), ktorej sa priznáva rovnaká právna sila ako zakladajúcim zmluvám, tento článok tiež uvádza, že Európska únia pristupuje k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Charta zakotvuje aj právo slobodne sa združovať.⁸ Prístupový proces k európskemu dohovoru začal v roku 2010 a toto prístupenie podriadi Európsku úniu vonkajšej súdnej kontrole v oblasti základných práv Európskemu súdu pre ľudské práva. Ide o posilnenie ochrany práv jednotlivcov. Práva, slobody a zásady, ktoré Charta upravuje, sa musia uplatňovať o. i. aj v súlade s Dohovorom o ochrane ľudských práva a základných slobôd. Teda všade tam, kde sa svojou úpravou práva zhodujú, majú tieto práva rozsah, obsah a prípustné obmedzenia tak, ako sú definované judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva. Európska únia môže v súlade s Chartou základných práv Európskej únie poskytovať aj väčší rozsah ochrany práv, pričom ustanovenia Charty sú určené členským štátom len vtedy, keď vykonávajú právo Únie.⁹ Obmedzenie výkonu práva slobodne sa združovať musí byť ustanovené zákonom a musí rešpektovať podstatu tohto práva. Zároveň za predpokladu dodržiavania zásady proportionalita možno toto právo obmedziť len vtedy, ak je to nevyhnutné a skutočne to zodpovedá cieľom všeobecného záujmu, ktoré sú uznané úniou, alebo ak je to

⁶ Oznámenie FMZV č. 209/1992 Zb.

⁷ Čl. 22 vyhl. MZV č. 120/1976 Zb. o Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach a o Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach.

⁸ Článok II-12: Sloboda zhromažďovania a združovania. 1. Každý má právo pokojne sa zhromažďovať a slobodne sa združovať s inými na všetkých úrovniach, predovšetkým v súvislosti s politickými, odborárskymi a občianskymi otázkami, z čoho vyplýva, že každý má právo zakladať na svoju ochranu odbory alebo do nich vstupovať. 2. Politické strany na úrovni Únie prispievajú k vyjadrovaniu politickej vôle občanov Únie.

⁹ Podrobnejšie k potenciálu Lisabonskej zmluvy pozri: ŠVÁBY, D.: Lisabonská zmluva – posilnenie súdnej kontroly práv jednotlivcov. In: Procházka, R. (ed.): Vnútroštátne súdy a európske súdy: spojené alebo paralelné svety? Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 19 a nasl.

potrebné na ochranu práv a slobôd iných.¹⁰ Keďže pre výklad práva slobodne sa združovať sú dôležité ústavné tradície spoločné pre členské štáty (čl. 52 ods. (4) Charty), analogicky možno odvodiť aj výklad obmedzení daného práva.

Teda predovšetkým bezpečnosť štátu, ochrana verejného poriadku, predchádzanie trestným činom alebo ochrana práv a slobôd iných môžu byť dôvodom na zákonné obmedzenie práva slobodne sa združovať. Potreba národnej bezpečnosti je požiadavkou nielen nedávnej histórie, ale aj súčasnou mierou obmedzenia politických práv, ktorá sa vyčleňuje z ideálov občianskej slobody.¹¹

Legitímne obmedziť právo slobodne sa združovať možno aj v mimoriadnej situácii v živote štátu – v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu.¹²

Je hranicou aj čas? Dokedy bude právo slobodne sa združovať požívať svoju ochranu? Na trocha odvážne položenú otázku je potrebné odpovedať s odkazom na čl. 12 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky ... základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné.

Akým subjektom patrí právo slobodne sa združovať?

O akých ďalších hraniciach práva slobodne sa združovať možno ešte uvažovať? Že nie je pre každého? Patrí právo slobodne sa združovať len fyzickým osobám, alebo aj právnickým osobám? Patrí všetkým fyzickým osobám?

„Subjektmi základných práv a slobôd upravených v druhej hlave Ústavy SR sú zásadne fyzické osoby, ... pričom ústava neobsahuje žiadne špeciálne ustanovenie, z ktorého by bolo možné priamo a pritom spoľahlivo vyvodiť okruh základných práv a slobôd, ktorými disponujú (aj) právnické osoby.“¹³ Pokiaľ sme v množine fyzických osôb, mohla by sa javiť nejasnou otázka, či právo slobodne

¹⁰ Čl. 52 ods. (1) a (3) Charty základných práv Európskej únie.

¹¹ GEARTY, C.: Civil Liberties. Clarendon Law Series, Oxford University Press, 2007, s. 181.

¹² Čl. 51 ods. 2 Ústavy SR, úst. zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu; napr. podľa § 2 ods. (3) písm. m) v čase vojny možno v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas v závislosti od priebehu udalostí obmedziť základné práva a slobody a uložiť povinnosti na celom území Slovenskej republiky alebo na jej časti, a to najviac v tomto rozsahu: obmedziť právo slobodne sa združovať a obmedziť alebo zakázať činnosť spolkov a iných občianskych združení, politických strán a politických hnutí a odborových organizácií.

¹³ OROSZ, L.: Právnické osoby ako subjekty základných práv a slobôd. In: Právny obzor, roč. 87, 2004, č. 5, s. 416.

sa združovať patrí iba občanom, alebo všetkým. Hoci základná zákonná úprava združovania už priamo v názve definovala subjekty: zákon o združovaní občanov (z. č. 83/1990 Zb.), chronologicky neskoršia – ústavná úprava počíta s „každým“. Zároveň výkladové pravidlo v čl. 52 ústavy pomáha rozlišovať subjekty práv a slobôd druhej hlavy ústavy občanom, cudzincom či každému. Obmedzenia veku – napr. 18 rokov a dosiahnutie spôsobilosti na právne úkony v plnom rozsahu – nie sú rozhodujúce, keďže aj Dohovor o právach dieťaťa, v článku 15 zakotvuje,¹⁴ že štáty ako zmluvné strany Dohovoru sa zaväzujú uznávať právo dieťaťa na slobodu združovania a slobodu pokojného zhromažďovania.

Osobitné obmedzenia (v súlade s medzinárodnými dohovormi) – výlučne však v združovaní v odborových organizáciách – sa viažu na osoby definované ich povoláním – tých „so zbraňou v ruke“.¹⁵ Napr. profesionálni vojaci majú zákonom obmedzený výkon niektorých politických práv.¹⁶ Policajtov sa tiež týkajú obmedzenia v tejto oblasti.¹⁷ Konkrétne obmedzenia združovať sa v tzv. klasických spolkoch, spoločnostiach a iných združeniach príslušníkom takto špecifikovaných povolání však autorke nie sú známe.¹⁸

¹⁴ Oznámenie FMZV č. 104/1991 Zb.

¹⁵ § 2 ods. (4) z. č. 83/1990 Zb.: Vojaci v činnej službe nemôžu vytvárať odborové organizácie a združovať sa v nich. Rozsah oprávnení odborových organizácií združujúcich príslušníkov Zboru národnej bezpečnosti a zborov nápravnej výchovy pri uplatňovaní a ochrane ich sociálnych záujmov ustanoví osobitný zákon.

¹⁶ § 11 z. č. 346/2005 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov ozbrojených síl Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov: (1) Petičné právo profesionálnych vojakov vo veciach súvisiacich s výkonom štátnej služby sa obmedzuje na individuálne žiadosti, návrhy a sťažnosti profesionálneho vojaka. (2) Profesionálny vojak nesmie byť členom politickej strany alebo politického hnutia. (3) Profesionálny vojak sa nesmie aktívne zúčastňovať na zhromaždeniach organizovaných politickými stranami alebo politickými hnutiami. (4) Profesionálny vojak sa nesmie združovať v odborových organizáciách, ktoré pôsobia v ozbrojených silách a na pracoviskách, kde vykonáva štátnu službu.

¹⁷ § 48 ods. (5) z. č. 73/1998 Z. z. o štátnej službe príslušníkov Policajného zboru, Slovenskej informačnej služby, Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky a Železničnej polície: Policajt nesmie byť členom politickej strany alebo politického hnutia ani vyvíjať činnosť v ich prospech; to neplatí, ak ide o policajta uvedeného v § 44 ods. 2.; Činnosť odborových orgánov je upravená v § 225 a nasl. Uvedeného zákona;

¹⁸ Svedčí o tom napr. ustanovenie, ktoré počíta so záujmovým združením policajtov – združenie nie je inak definované: § 188a ods. (2) z. č. 73/1998 Z. z.: Výkonom štátnej služby je aj činnosť vykonávaná pre služobný úrad na podnet záujmového združenia policajtov, prípadne aj činnosť vykonávaná pre služobný úrad z vlastnej iniciatívy, ak na ňu policajt nepotrebuje osobitné oprávnenie alebo ak ju nevykonáva proti výslovnému zákazu nadriadeného.

Právo slobodne sa združovať – použijúc členenie Ladislava Orosza¹⁹ – patrí medzi práva, ktoré vzhľadom na svoju podstatu (povahu) je účelné zaručiť aj právnickým osobám. Napriek tomu, že právnická osoba sa nemôže dostať do pozície zakladateľa združenia, či spolku – to je doménou fyzických osôb, právnická osoba sa môže stať členom existujúceho združenia či spolku. Dokonca spolky samotné ako právnické osoby sa podľa zákona o združovaní občanov môžu zmluvne spojiť do zväzu, a tak vytvoriť nový subjekt – teda predsa aj pozícia zakladateľa.

Teória i prax ukazuje, že aj právnické osoby sú nositeľmi práva slobodne sa združovať. A to nie len tie, ktoré vznikli realizáciou práva slobodne sa združovať. V zásade to možno tvrdiť vo všeobecnosti pre všetky právnické osoby a výnimky by bolo možné identifikovať v individuálne posudzovanom prípade, ak by prípadne zákonná úprava nedovoľovala istému typu právnickej osoby byť členom združenia podľa zákona o združovaní občanov, prípadne žiadnym spôsobom sa združiť s inými subjektmi. Autorke však v súčasnosti nie sú také prípady známe (a neprihliada ani na spolky štátov).

Je každé združenie ľudí prejavom práva slobodne sa združovať?

Iná hranica práva slobodne sa združovať môže vyplývať z úvahy, či sem patrí každé ľudské združenie, teda akékoľvek združenie ľudí, alebo len istý typ združení. Toto právo je ústavne zaradené medzi politické práva a vnútorne sa delí na právo občanov združovať sa v politických stranách a politických hnutiach a na právo každého združovať sa v spolkoch, spoločnostiach a iných združeniach. Je možné chápať jeho výkon výlučne v medziach zákonnej úpravy – z. č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach a z. č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov?

V prvej kategórii niet pochybností. Problematickejšie to však bude s kategóriou občianskych združení. V odbornej spisbe sa bežne uvádzajú na prvom a základnom mieste subjekty, ktoré vznikajú a existujú podľa zákona o združovaní občanov. Zároveň sa však pripájajú aj ďalšie, napr.: združenia podľa Občianskeho zákonníka, a to záujmové združenie právnických osôb (§ 20f a nasl. OZ), tzv. *de facto* združenia (§ 829 a nasl. OZ), organizácie s medzinárodným prvkom

¹⁹ OROSZ, L.: Právnické osoby ako subjekty základných práv a slobôd. In: Právny obzor, roč. 87, 2004, č. 5, s. 418. v nadväznosti na DRGONEC, J.: Základné práva a slobody podľa Ústavy Slovenskej republiky (zv. 1). Bratislava: MANZ, 1997, s. 37.

(z. č. 116/1985 Zb., o podmienkach činnosti organizácií s medzinárodným prvkom v Československej socialistickej republike), združenia obcí (čl. 66 ods. 1 Ústavy SR, z. č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení).

Popri týchto združeniach sa uvádzajú aj osobitné typy združení, ktoré sú viazané na výkon slobody náboženského vyznania (čl. 24 Ústavy SR), združenia za účelom ochrany hospodárskych a sociálnych záujmov (čl. 37 Ústavy SR), združenia za účelom rozvoja národnostných menšín (čl. 34 Ústavy SR).²⁰

Podľa rozhodovacej činnosti ústavného súdu „článok 29 ústavy ... nedopadá na také formy združovania, ktoré sú bytostne späté s realizáciou základných práv a slobôd chránených inými ústavnými článkami [sloboda náboženského vyznania a viery (čl. 24 ods. 2 Ústavy SR), základné právo podnikat' (čl. 35 ods. 1 Ústavy SR), právo združovať sa na ochranu svojich hospodárskych a sociálnych záujmov (čl. 37 Ústavy SR)]“.²¹ Taktiež ústavný súd uviedol, že združovanie v cirkvách a náboženských spoločnostiach nie je formou uplatnenia základného práva slobodne sa združovať podľa čl. 29 ústavy, ale podlieha úprave čl. 24 ods. 2 ústavy.²²

Vo všeobecnosti možno uzavrieť, že právo slobodne sa združovať je postavené na možnosti združovať sa bez toho, aby štát do výkonu tohto práva neprípustným spôsobom zasahoval. Teda štát je povinný aktívne vystupovať na ochranu tohto práva.²³

Aká veľká je teda množina združení, ktoré sú výkonom práva slobodne sa združovať?

Možno sem podradiť vytvorenie akéhokoľvek subjektu na základe súkromnoprávnej iniciatívy a založenom na osobnom (členskom) princípe? Alebo možno hovoriť len o súkromnoprávných subjektoch? Končia tieto hranice pri organizáciách osôb, alebo „počítame“ aj s organizáciami majetku, napr. s nadáciami? Je podstatou tohto práva slobodná možnosť subjektov práva vytvoriť nový subjekt práv – novú právnickú osobu? Alebo musí pri združovaní nevyhnutne ísť o vy-

²⁰ Napr.: TELEČ, I.: Spolkové právo. Praha: C. H. Beck, 1998. OROSZ, L.: Právnické osoby ako subjekty základných práv a slobôd. In: Právny obzor, roč. 87, 2004, č. 5. ČERNÝ, P.: Zákon o sdružování občanů: Komentář. Praha: C. H. Beck, 2010.

²¹ Z odôvodnenia nálezu ÚS SR, bod 1.1, spis. zn.: PL. ÚS 11/2010-42.

²² Nález ÚS SR sp. zn. PL. ÚS 10/08.

²³ ČERNÝ, P.: Zákon o sdružování občanů: Komentář. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 11.

tvorenie nového subjektu práva? Zahrnieme do sféry práva slobodne sa združovať aj združenia bez právnej subjektivity?

Má právo slobodne sa združovať hranicu vyplývajúcu z charakteru politických práv?

Kam vedú hranice práva slobodne sa združovať, ak sa naň dívame ako na podmnožinu z množiny politických práv? Prečo patria spolky a združenia medzi výkon politických práv, keď ide o subjekty takpovediac nepolitickej povahy? Alebo možno na ne hľadiť ako na subjekty, ktoré síce neusilujú o získanie politickej moci, ale o participáciu na riešení vecí verejných, čo je v konečnom dôsledku tiež politikum, teda vec verejná?²⁴ Politické práva sú právne prostriedky pre aktívnu účasť oprávnených subjektov na správe vecí verejných, a to nielen vo forme volebného práva či výkonu verejnej funkcie, ale tiež v podobe uplatnenia iných politických práv (napr. sloboda prejavu, združovania, zhromažďovania...). Pôsobenie v politickej, t. j. verejnoprávnej sfére, nie je len doménou politických strán a hnutí. V zásade veľká miera subjektov vznikajúcich na základe zákona o združovaní občanov má obdobné ambície.²⁵

Pojem politika vyjadruje súperenie o moc v štáte, súperenie o podiel na uskutočňovaní štátnej moci a možno ju charakterizovať ako činnosť, ktorej obsahom je presadzovanie mocenských a s nimi spätých ekonomických, sociálnych, kultúrnych a iných záujmov v štáte. Občianske združenia spolu s voľbami, základnými právami a slobodami, slobodou prejavu, politickými stranami spolupôsobia pri utváraní zásad tvorby politickej vôle.²⁶ Cieľom demokratického pluralitného politického systému je ochrana jednotlivca a prenos spoločenských potrieb do oblasti politického rozhodovania. K základným subjektom pluralitného politického systému okrem štátu patria politické strany, ale radia sa sem aj odbory, cirkvi, organizácie zamestnávateľov, profesijné združenia, masmédiá... V tomto priestore patria občianske združenia k subjektom politického systému s inštitucionalizovanou právnou podobou. Takéto subjekty sa vyznačujú stálosťou, resp.

²⁴ K posledným dvom otázkam autorku inšpiroval prof. Prusák (pozn. aut.).

²⁵ Porovnaj aj: OROSZ, L.: Právnické osoby ako subjekty základných práv a slobôd. In: Právny obzor, roč. 87, 2004, č. 5, s. 424.

²⁶ HOLLÄNDER, P.: Základy všeobecné štátovedy. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 152 a nasl.

trvalosťou svojho pôsobenia. Právna úprava predpokladá dobrovoľné združovanie v spolkoch, združeniach či odboroch, ale subjekty politického systému môžu byť aj verejnoprávne korporácie zriadené zákonom.²⁷

„Pokiaľ ide o politický charakter združovacieho práva, ten znamená ambíciu podieľať sa na formovaní a tvorbe politického systému. V tomto zmysle predstavuje združovacie právo významnú úroveň procesu, prostredníctvom ktorého sa jednotlivci pochádzajúci z atomizovanej masy individuálnych právnych subjektov integruje do spoločnosti na účely presadzovania a pretvárania vlastnej vôle a individuálnych záujmov do roviny záujmov celospoločenských. Uvedený proces je ústavnoprávne determinovaný v prvom stupni slobodou prejavu (čl. 26 ods. 1 a 2), právom pokojne sa zhromažďovať na druhom stupni (čl. 28), právom slobodne sa združovať na treťom stupni (čl. 29 ods. 1) a vrcholí realizáciou práva združovať sa v politických stranách a hnutiach (čl. 29 ods. 2).“²⁸

V zmysle nášho ústavného zakotvenia (čl. 31) zákonná úprava všetkých politických práv a slobôd a jej výklad a používanie musia umožňovať a ochraňovať slobodnú súťaž politických síl v demokratickej spoločnosti.

Túžba po moci a túžba po slobode je súčasťou ľudskej prirodzenosti a jej výrazom je aj účasť združení a iných foriem občianskej spoločnosti na spoluvytváraní politického prostredia súčasnosti, minulosti a určite aj budúcnosti.

Ústavný súd vo svojej rozhodovacej činnosti zdôrazňuje „politickú“ podstatu základného práva garantovaného čl. 29 ústavy a celkom samozrejme vylučuje previazanosť realizácie tohto základného práva s výkonom verejnej moci.²⁹

Je hranica práva slobodne sa združovať spojená s členením: verejnoprávny – súkromnoprávny?

V európskom prostredí je ustálený názor, že sloboda združovať sa s inými sa nevťahuje na združenia verejnoprávneho charakteru, na verejnoprávne inštitúcie, ktoré sú zriadené štátom a štát na ne preniesol plnenie úloh na úseku napr. administratívnom alebo disciplinárnom (združenie lekárov s povinným členstvom).³⁰ Dokonca ani združenia verejnoprávneho charakteru nemajú obme-

²⁷ HOLLÄNDER, P.: Základy všeobecné štátovedy. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 171.

²⁸ Z odôvodnenia nálezu ÚS SR, bod 1.1, spis. zn.: PL. ÚS 11/2010-42.

²⁹ Z odôvodnenia nálezu ÚS SR, bod 1.1, spis. zn.: PL. ÚS 11/2010-42.

³⁰ Rozsudok Súdu vo veci Le Compte, Van Leuven a De Mayere v. Belgicko, 1981, A-43. Menovaní lekári povinne združení vo flanderskom Ráde lekárov zaslali sťažnosť voči disciplinárnemu trestu im udelenému orgánom tohto subjektu, pričom lekári namietali porušenie čl. 11 Dohovoru. Súd konštatoval, že právo slobodne sa združovať nebolo porušené, keďže v Belgicku existovalo v tom čase

dzujúce účinky na slobodu združovania.³¹ Použijúc odôvodnenie Komisie uvedeného rozhodnutia, podľa ktorého Komora lekárov svojou právnou podstatou a následkom svojej verejnej funkcie nie je združením v zmysle čl. 11 Dohovoru, možno generalizovať: výkon práva slobodne sa združovať sa nespája so združovaním v profesijných komorách (napr. advokátskej, notárskej, veterinárnej), ktoré sa vyznačujú povinným členstvom a ktorých úlohy majú iný charakter ako klasické súkromnoprávne združenia. Tu je teda jedna z hľadaných hraníc.

Opätovne sa vrátiac do európskeho prostredia – právo slobodne sa združovať sa viaže na základné znaky: zásadu dobrovoľnosti a existenciu spoločného cieľa, ktorý je dovolený a súkromnoprávny.³² Rozšírime definíciu hranice: tam, kde je legálna požiadavka „nútenosti“, alebo neexistuje spoločný cieľ, vyjmeme nedovolený cieľ (keďže neuvažujeme o hraniciach práva slobodne sa združovať v priestore *contra legem*), alebo spoločný cieľ nie je súkromnoprávny – teda je verejnoprávny, tak tam sme sa dostali za hranicu sveta práva slobodne sa združovať.

Duálna štruktúra vzťahov medzi verejným a súkromným právom charakterizuje všetky právne systémy prináležiace ku kontinentálnemu právnemu systému.³³ Členenie na verejné právo a súkromné právo pochádza z rímskoprávnej teórie a bolo prevzaté aj do iných neskorších právnych teórií. Ulpián to vyjadril nasledujúco: „Táto veda (totiž o práve) má dve časti: verejnú a súkromnú. Verejné právo sa vzťahuje na rímsky štát, kým súkromné právo na záujem jednotlivcov: sú totiž veci, ktoré sú prospešné verejnosti, a veci prospešné súkromným osobám.“³⁴ Nie je účelné na tomto mieste podrobne sa pristaviť pri všetkých aspektoch členenia vzťahov na verejnoprávne a súkromnoprávne, ktoré zohľadňujú záujmy celku či jednotlivcov, vzťahy subordinácie, či vzťahy založené na princípe právnej rovnosti, etc. Nepochybne je to veľká téma právnej teórie, ktorá je

niekoľko združení lekárov profesijného zamerania, do ktorých mohli vstupovať slobodne podľa vlastného uváženia. Flanderský Rád lekárov však bol zriadený štátom ako verejnoprávna inštitúcia, zaradený do štátnych štruktúr, plnil funkcie naň prenesené štátom – disciplinárnu a administratívnu, a preto ho nebolo možné považovať za združenie podľa čl. 11 Dohovoru. Pozri: ČAPEK, J.: Právnický slovník evropské ochrany lidských práv. Praha: Orac, 1998, s. 180.

³¹ Volne nadväzujúc na odôvodnenia rozhodnutia Le Compte, Van Leuven a De Mayere v. Belgicko. Pozri: SVÁK, J.: Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práva). II. rozšírené vydanie. Bratislava: Euro Kódex, 2006, s. 840.

³² SVÁK, J.: Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práva). II. rozšírené vydanie. Bratislava: Euro Kódex, 2006, s. 836 a nasl.

³³ PRUSÁK, J.: Teória práva. Bratislava: VO PF UK, 1995, s. 252.

³⁴ Ulp. (D. 1, 1, 2). In: REBRO, K. – BLAHO, P.: Rímske právo. 2. doplnené vydanie. Bratislava: MANZ, 1997, s. 47.

aj v aplikačnej praxi stále prítomná. Zaujímavo vyznieva konštatovanie Weyra, ktorý poznamenal, „...že to bola teória, ktorá rozdiel medzi verejným a súkromným právom stvorila, nie normotvorná prax, pretože presahuje kompetenciu empirického zákonodarcu, aby podobné rozdiely stanovil, presnejšie: aby ich ustanovením tvoril...“³⁵

Sú všetky združenia, ktoré vznikli realizáciou práva slobodne sa združovať, výlučne súkromnoprávnymi subjektami?

„Súkromné zväzy (združenia a spolky, pozn. aut.) patria k súkromnoprávnym subjektom, sú výtvorom súkromnoprávneho konania, majú súkromnoprávny účel a slúžia individuálnym záujmom. Súkromnoprávne záujmy sa totiž môžu saturovať nielen individuálnym konaním, ale aj v istom zmysle kolektívnym konaním, napr. formou združenia (asociáciou). Aj vnútorný poriadok takýchto združení sa nevymyká zo súkromnoprávných vzťahov. Nelíšia sa ani prostriedky, ktorými si takéto zväzy (združenia a spolky) zabezpečujú splnenie svojho usporiadania a určenia od prostriedkov, ktoré má k dispozícii jednotlivec na ochranu svojej súkromnoprávnej sféry. Hoci postavenie súkromných zväzov (združení a spolkov) k ich členom a členské práva majú iný charakter ako majetkovoprávne vzťahy jednotlivcov voči sebe, predsa len sú osobitnou skupinou súkromných práv.“³⁶

Jedným z kritérií členenia právnických osôb je hľadisko realizácie právnych noriem, podľa ktorého sa subjekty členia na osoby súkromnoprávnej povahy a na verejnoprávne korporácie uplatňujúce na základe a v medziach zákona verejnú moc prostredníctvom na to zriadených orgánov.³⁷ Združenia (ako aj ostatné subjekty z množiny subjektov realizácie práva slobodne sa združovať) – v rámci tohto členenia – patria do skupiny osôb súkromnoprávnej povahy, resp. ide o korporácie súkromného práva.

Prihliadnuc na rozhodovaciu činnosť ústavného súdu, právo na slobodu združovania sa nevzťahuje na zakladanie verejnoprávných inštitúcií a združení, ako napríklad korporácií verejného práva. Na inom mieste súd uvádza, že čl. 29 ods. 1 ústavy (právo slobodne sa združovať v spolkoch, spoločnostiach alebo iných združeniach) zaväzuje štátnu, resp. verejnú moc, aby nezasahovala do slobody združovania, ktorá patrí súkromným osobám.³⁸

³⁵ WEYR, F.: Teorie práva. Praha – Brno: Nakladatelství „Orbis“, 1936, s. 179.

³⁶ JELLINEK, J.: Všeobecná státověda. Praha: Jan Laichter, 1906, s. 409 a nasl.

³⁷ Podľa Gerlocha sa subjekty práva delia podľa jednotlivých kritérií: z hľadiska objektívneho práva, z hľadiska subjektívneho práva i z hľadiska realizácie právnych noriem. Pozri: GERLOCH, A.: Teorie práva. 4. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 117 a nasl.

³⁸ Nález ÚS SR sp. zn. PL. ÚS 10/08 a III. ÚS 205/07.

Hoci definovanie spolkov a združení ako korporácií súkromného práva je v ich prevažnej väčšine postačujúce, nemožno sa v – niektorých prípadoch – vyhnúť prvkom verejnoprávneho charakteru. Hranica súkromnoprávny – verejnoprávny charakter združení je hranicou priestupnou, pružnou a vyžaduje citlivé posúdenie v individuálnom prípade.

Rozlíšenie súkromnoprávneho či verejnoprávneho charakteru združení totiž nemusí byť vždy jednoznačné. *Telec* kladie dôraz skôr na právny účel založenia spolku ako na právny titul založenia spolku.³⁹ Za presnejšie považuje triedenie právnických osôb nie na verejné a súkromné, ale na verejno-účelné (a to či už trvale alebo dočasne, úplne alebo len čiastočne) a súkromno-účelné (t. j. vzájomne prospešné či účelné alebo individuálne prospešné a účelné).

Pre právnické osoby, ktoré vznikli na základe súkromnoprávnej iniciatívy a aktu súkromného práva spravidla platí, že nie sú vybavené verejnoprávnymi oprávneniami (zverenou verejnou mocou) a verejnými zdrojmi. Výnimkou z tohto pravidla je, že v niektorých prípadoch môžu plniť i verejnoprávne úlohy, ako napr. dobrovoľné verejné hasičské zbory. Rovnako verejnoprávne úlohy plnia aj rybárske spoločenstvá, ktoré vznikajú podľa zákona o združovaní, organizačne však podliehajú Slovenskému rybárskemu zväzu, ktorému príslušné ministerstvo prideli výkon rybárskeho práva vo vodných tokoch. Rybárske právo⁴⁰ v sebe zahŕňa aj ochranu rýb, čo je činnosť verejne prospešná. Podľa názoru Ústavného súdu Slovenskej republiky však rybársky zväz ako občianske združenie je súkromnou osobou a nie je nositeľom verejnej moci.⁴¹

Podľa jedného z charakteristických znakov združení, t. j. ich oddelenosti od štátu, pre združenia platí, že združenia nesmú vykonávať funkciu štátnych orgánov, pokiaľ osobitný zákon neustanovuje inak; nesmú riadiť štátne orgány a ukla-

³⁹ TELEC, I.: Spolkové právo. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 11 a nasl.

⁴⁰ Rybárske právo ako také patrí štátu a rozumie sa ním oprávnenie chrániť, chovať a loviť ryby vo vodách určených ako rybárske revíry a ulovené ryby si privlastňovať, ako aj oprávnenie užívať na to v nevyhnutnej miere pobrežné pozemky, § 4 z. č. 139/2002 Z. z., o rybárstve.

⁴¹ Spis. zn.: III ÚS 205/07-14. Sťažovateľ – fyzická osoba namietal svoje vylúčenie z rybárskeho zväzu; V odôvodnení uznesenia Ústavný súd Slovenskej republiky uviedol, že vychádzajúc zo zákona o združovaní občanov ide o súkromnoprávnu právnickú osobu, do postavenia a činnosti ktorej môžu štátne orgány, a teda aj súdy, zasahovať len v medziach zákona, pričom orgány združenia nemajú zákonom založenú právomoc rozhodovať o právach a povinnostiach fyzických alebo právnických osôb v oblasti verejnej správy. Ústavný súd neprerokúva sťažnosti smerujúce proti súkromným osobám. Spory medzi súkromnými osobami patria do právomoci všeobecných súdov, pričom špeciálnym prípadom tejto právomoci je aj § 15 zákona o združovaní občanov. Sťažnosť podľa čl. 127 ústavy možno podať len proti orgánu verejnej moci.

dať povinnosti občanom, ktorí nie sú ich členmi (§ 5 zákona o združovaní občanov). Teda všetko, čo je napojené na štát, alebo verejnoprávny priestor, je mimo práva slobodne sa združovať. Keďže však zákon môže určiť také prepojenie, je potrebné sa pri ňom pristaviť. Podiel na výkone funkcie štátneho orgánu teda čiastočne zodpovedá rybárskym združeniam, dobrovoľným hasičským zborom, v minulosti aj poľovníckym združeniam (ktoré sa svojou úpravou od roku 2009 vyčlenili zo zákonnej úpravy o združovaní občanov).

V Českej republike ako príklad prenosu časti štátnej moci na súkromnoprávnu korporáciu možno uviesť kolektívneho správcu majetkových autorských a súvisiacich práv.⁴² V Slovenskej republike je v autorskom zákone obdobne definovaná organizácia kolektívnej správy, t. j. právnická osoba, ktorej bolo udelené oprávnenie na výkon kolektívnej správy. Takéto oprávnenie na výkon kolektívnej správy možno udeliť len právnickej osobe, ktorá má sídlo na území Slovenskej republiky a je založená na nepodnikateľský účel podľa osobitného predpisu (napr. zákon o združovaní občanov). Rozhoduje o tom Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky.⁴³ Takýto spôsob ochrany autorského práva v sebe spája súkromnoprávne i verejnoprávne prvky. V súčasnosti v podmienkach Slovenskej republiky sa kolektívnemu uplatňovaniu a kolektívnej ochrane majetkových práv autora a majetkových práv výkonného umelca, výrobcu zvukového záznamu, výrobcu zvukovo-obrazového záznamu a vysielateľa a umožneniu uvedenia predmetu týchto práv na verejnosti, venuje niekoľko subjektov s právnou formou združenia podľa zákona o združovaní občanov a s príslušným oprávnením ministerstva kultúry.⁴⁴

Ďalším osobitným prepojením medzi dobrovoľnou spolkovou činnosťou a verejnoprávnymi úlohami sú miestne a územné spolky Slovenského Červeného kríža. Slovenský Červený kríž je jediná národná spoločnosť Červeného kríža pôsobiaca na celom území Slovenskej republiky podľa Ženevských dohôd a ich dodatkových protokolov, ktorá ako pomocná organizácia orgánov verejnej

⁴² Podľa § 97 z. č. 121/2000 Sb., autorský zákon. Pozri: ČERNÝ, P.: Zákon o sdružování občanů: Komentář. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 73.

⁴³ § 78 – § 85 z. č. 618/2003 Z. z., autorský zákon.

⁴⁴ SOZA – Slovenský ochranný zväz autorský pre práva k hudobným dielam, LITA – autorská spoločnosť, SLOVGRAM – nezávislá spoločnosť výkonných umelcov, výrobcov zvukových a zvukovo-obrazových záznamov, OZIS – ochranné združenie interpretov Slovenska, SAPA – Slovenská asociácia producentov v audiovizii, AGICOA Europe Slovensko. Podľa: <http://www.culture.gov.sk/media-audiovizia/autorske-pravo-a-prava-suvisiace-s-autorskym-pravom/kolektivna-sprava-prav> (náhľad 6.6.2012).

správy v humanitárnej oblasti plní úlohy ustanovené medzinárodnými zmluvami a zákonom.⁴⁵

O inom prenose časti štátnej moci na spolky a združenia možno hovoriť v súvislosti so subjektmi poskytujúcimi sociálne služby. Právne predpisy v tejto oblasti hovoria o verejných a neverejných poskytovateľoch sociálnej služby. Neverejní poskytovatelia sa členia na tých, ktorí poskytujú sociálne služby s cieľom dosiahnuť zisk a na tých, ktorí poskytujú sociálne služby, ktorých cieľom nie je dosiahnuť zisk.⁴⁶ Samotným poskytovateľom sociálnej služby môže byť obec, právnická osoba zriadená alebo založená obcou, právnická osoba zriadená alebo založená vyšším územným celkom, teda ide o verejného poskytovateľa sociálnej služby. Iné osoby sa považujú za neverejných poskytovateľov sociálnej služby. Práve neverejní poskytovatelia sociálnych služieb, ktorí neposkytujú sociálnu službu s cieľom dosiahnuť zisk, majú najčastejšie právnu formu občianskych združení (zriadené podľa zákona o združovaní občanov), ale aj neziskových organizácií poskytujúcich všeobecne prospešné služby (z. č. 213/1997 Z. z. o neziskových organizáciách poskytujúcich všeobecne prospešné služby), a charitatívnych organizácií, ktoré svoju právnu formu odvodzujú od cirkví a náboženských spoločností (z. č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a o postavení cirkví a náboženských spoločností), alebo aj územného spolku Slovenského Červeného kríža.⁴⁷ Teda spolky a združenia sa podieľajú o. i. na plnení sociálnej politiky štátu ako neverejní poskytovatelia sociálnej služby. Neverejní poskytovatelia sociálnych služieb takto pomáhajú plniť sociálnu politiku štátu (obcí a vyšších územných celkov), ktorá celkom jednoznačne nepostačuje „s dychom“. Zároveň je to však znakom pluralitnej spoločnosti, ktorá pripúšťa – až počíta – s účasťou sektora „neštátneho“ na plnení úloh štátu, a tak umožňuje osobám a rodinám, ktoré sú na takýto charakter služieb odkázané, možnosť výberu. Uvedenú „neverejnosť“ v zákone je možné viazať na moment, že subjekt vznikol na základe súkromnoprávneho úkonu. Ambíciou takéhoto subjektu je však realizovať činnosti predovšetkým

⁴⁵ § 1 z. č. 460/2007 Z. z. o Slovenskom Červenom kríži a ochrane znaku a názvu Červeného kríža a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁴⁶ Napr. § 8 ods. 9 z. č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.

⁴⁷ Pozri Zoznam subjektov, ktorým bola udelená akreditácia na vzdelávací program a na vykonávanie odborných činností (špecializované sociálne poradenstvo, sociálna rehabilitácia). In: <http://www.employment.gov.sk/index.php?SMC=1&id=17218> (náhľad 28.8.2011); Zoznam akreditovaných subjektov podľa z. č. 448/2008 Z. z. In: <http://www.employment.gov.sk/zoznam-akreditovanych-subjektov-podla-zakona-c-4482008-z.z.html> (náhľad 22.5.2012).

verejnoprospešné, a takýto súkromnoprávny subjekt je aj priamo zapojený vo verejnoprávných vzťahoch. Celkom zreteľne to možno vidieť aj v napojení na verejné financie, keďže obce a vyššie územné celky majú zákonom určenú povinnosť poskytovať finančný príspevok neverejným poskytovateľom sociálnej služby.⁴⁸ Uvedený verejný záujem je priamo definovaný uvedeným právnym predpisom: Sociálna služba, ktorá sa poskytuje podľa tohto zákona, sa považuje za sociálnu službu poskytovanú vo verejnom záujme. Za verejný záujem sa považuje najmä poskytovanie sociálnej služby neverejným poskytovateľom sociálnej služby prijímateľovi sociálnej služby, ktorý je na sociálnu službu odkázaný, alebo poskytovanie sociálnej služby neverejným poskytovateľom sociálnej služby, ktorá v príslušnej obci alebo v príslušnom vyššom územnom celku chýba alebo je nedostatková.⁴⁹

Úvahy o verejnoprávnom či súkromnoprávnom charaktere spolkov možno nadviazať aj na úvahy o činnosti spolkov, ktoré sú zameraná buď dovnútra – len s cieľom vzájomnej prospešnosti pre členov – alebo navonok, ktoré sú prospešné v externom prostredí. V nie dávnej minulosti – v roku 2007 – bol v pripomienkovom konaní návrh nového zákona o spolkoch. V jeho paragrafovom znení sa objavil návrh ustanovenia: *„Spolok môže vyvíjať činnosť len za účelom vzájomnej prospešnosti svojich členov. ... Na účely tohto zákona sa vzájomnou prospešnosťou členov spolku rozumie zabezpečovanie služieb ako protihodnota členského príspevku pre svojich členov.“*⁵⁰

Zrejme tu možno vidieť súvislosti so snahou o jednotnú právnu reguláciu združovania v európskej perspektíve. Charakteristika spolkov v zmysle judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva sa ustálila na definovaní združenia ako dobrovoľného zoskupenia za spoločným cieľom. Pričom spoločný cieľ musí byť dovoľený a súkromnoprávny. Práve súkromnoprávny charakter sa dá ťažšie zistiť a zásadne sa neopiera o jeho právne zachytenie a charakteristiku vo vnútroštátnom práve.⁵¹ Takýmto zadefinovaním činnosti spolku sa normotvorca pravdepodobne pokúsil navrhnúť právne zakotvenie a charakterizovať súkromnoprávny charakter spolku (združenia), ale tato cesta mala a aj má mnoho úskalí. Vzhľa-

⁴⁸ Tretia hlava – Finančná podpora neverejného poskytovateľa sociálnej služby poskytujúceho sociálnu službu vo verejnom záujme, § 75 a nasl. z. č. 448/2008 Z. z..

⁴⁹ § 75 ods. (10) a (11) z. č. 448/2008 Z. z.

⁵⁰ § 3 ods. (4) a (5) návrhu zákona o spolkoch. Práce na návrhu nového zákona o spolkoch zastali v roku 2008.

⁵¹ SVÁK, J.: Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv). II. rozšírené vydanie. Bratislava: Eurokódex v spolupráci s BVŠ, 2006, s. 839 a nasl.

dom na našu modernú históriu i súčasnosť – súčasný právny stav – nie je opodstatnené vyčleniť činnosti, ktoré sa pojmovo radia k všeobecne prospešným, verejne prospešným, alebo pri ktorých badať prvky verejnoprávneho charakteru, mimo dovolenej činnosti združení a spolkov.

Pojmovo sa tu prelína verejnoprávny charakter s verejnou prospešnosťou, všeobecnou prospešnosťou a napokon aj s „neziskovosťou“. Tzv. neziskový sektor naštartoval svoju etapu u nás po roku 1989. V slovenskom (i v českom) prostredí je cítiť silný vplyv „amerických expertov a expertiek“, keďže od začiatku 90. rokov ovplyvňovali tzv. teóriu neziskového sektora v strednej a vo východnej Európe. Bez rešpektovania nášho historického kontextu došlo k preberaniu neadekvátnej terminológie i zavedeniu nového typu právnickej osoby, ako je *obecne prospěšná společnost* v Čechách a na Slovensku *nezisková organizácia poskytujúca všeobecne prospešné služby*.⁵² Všeobecne prospešné služby majú svoju legálnu definíciu zakotvenú niekoľkokrát, (v zásade obdobne, nie však totožne): v zákone o nadáciách, v zákone o neinvestičných fondoch, ale aj v zákone, ktorým sa vytvoril osobitný typ právnickej osoby na Slovensku – nezisková organizácia poskytujúca všeobecne prospešné služby. Všeobecne prospešné služby sú demonštratívnym výpočtom stanovené nasledujúco: poskytovanie zdravotnej starostlivosti, poskytovanie sociálnej pomoci a humanitárna starostlivosť, tvorba, rozvoj, ochrana, obnova a prezentácia duchovných a kultúrnych hodnôt, ochrana ľudských práv a základných slobôd, vzdelávanie, výchova a rozvoj telesnej kultúry, výskum, vývoj, vedecko-technické služby a informačné služby, tvorba a ochrana životného prostredia a ochrana zdravia obyvateľstva, služby na podporu regionálneho rozvoja a zamestnanosti, zabezpečovanie bývania, správy, údržby a obnovy bytového fondu.⁵³ Mohlo by sa zdať, že verejne prospešná činnosť má svoju sféru pôsobenia legálne nasmerovanú k všeobecne prospešným právnickým osobám nadačného typu. A preto by združenia a spolky – ako organizácie osôb – mali údajne byť vymedzené vzhľadom na vzájomnú či vnútročlenskú prospešnosť. Takéto rozlíšenie však, ako už bolo spomenuté vyššie, nemá opodstatnenie.

Podľa súčasnej právnej úpravy nie je možné vyčleniť združeniam výlučne činnosti, ktoré sú zamerané len „vnútročlensky“. Medzi dovolené činnosti združení možno zaradiť najrôznejšie „vnútročlensky“ i externe pôsobiace činnosti, alebo

⁵² MAGUROVÁ, Z.: recenzie – Ronovská, K.: Tendence vývoje českého nadačního práva v rámci sjednocené Evropy. MU Brno, 2010. In: Právny obzor, roč. 93, 2010, č. 3, s. 279.

⁵³ § 2 ods. 2, zákona č. 213/1997 Z. z., o neziskových organizáciách poskytujúcich všeobecne prospešné služby.

aj ich rozmanité kombinácie. Keďže v praxi nie sú neznáme združenia s poverením od štátu vykonávať úlohy verejného charakteru, možno v týchto prípadoch hovoriť o združeniach s čiastočnými prvkami verejnoprávneho charakteru. Združenia sa teda môžu dostať aj do pozície, že v zákonom prenesenej alebo zverenej delegovanej pôsobnosti konajú a rozhodujú vo veciach verejnej správy. Verejnoprávny charakter je potrebné posúdiť vždy vzhľadom na konkrétne združenie a aj to – vzhľadom na konkrétnu činnosť, ktorá môže byť predmetom záujmu, prípadne predmetom sporu. Takéto posúdenie vyplýva z aplikačnej praxe. Zreteľne sa to prejavuje napr. v správnom súdnictve, keď je potrebné posúdiť, či združenie vystupuje ako orgán verejnej správy. Ako aktuálnu ilustráciu možno uviesť prípad z rozhodovacej činnosti Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z roku 2011.⁵⁴ Súd zamietol návrh navrhovateľa – člena združenia – proti združeniu – Svetovému združeniu Slovákov v zahraničí,⁵⁵ a to v konaní o návrhu proti nečinnosti orgánu verejnej správy. Člen chcel prinútiť svoje združenie, ktoré nekonalo, aby konalo, a to správnou žalobou. Súd v tomto prípade vo svojom odôvodnení významne poukázal na odlíšenie občianskeho združenia od orgánu verejnej správy. Poukázal totiž na rozlíšenie medzi občianskymi združeniami, na ktoré je zákonom prenesený výkon časti verejnej moci, a na tie, ktoré sú čisto súkromnoprávnymi subjektami. V odôvodnení tohto uznesenia súd zdôraznil skutočnosť, že nie je možné preskúmať v správnom súdnictve rozhodnutia, činnosť alebo nečinnosť orgánov občianskeho združenia, pokiaľ ho nemožno považovať za orgán verejnej správy. Takýmto správnym orgánom môže byť za určitých okolností aj záujmové združenie, založené podľa zákona o združovaní občanov, avšak iba v prípade, ak mu zákon zveruje rozhodovanie o právach a povinnostiach fyzických a právnických osôb v oblasti verejnej správy. To, že združeniu alebo jeho orgánom vyplýva povinnosť zachovať určitý postup pri reakcii na podnet člena združenia z jeho stanov alebo organizačného a rokovacieho poriadku však neznamena, že ide o správne konanie. Ani to nie je možné považovať za vydanie rozhodnutia v rámci správneho konania a jeho vrchnostenského oprávnenia v rámci zákonom prenesenej alebo zverenej delegovanej pôsobnosti konať a rozhodovať vo veciach verejnej správy. Správnymi orgánmi môžu byť aj

⁵⁴ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 25.1.2011, spis. zn. 4Sžnč/1/2010. Vyjadrenia súdu v nasledujúcom texte sú použité z odôvodnenia tohto uznesenia.

⁵⁵ Združenie je v evidencii občianskych združení na web stránke Ministerstva vnútra Slovenskej republiky. Pozri: <http://portal.ives.sk/registre/detailOZ.do?action=aktualny&formular=nazov&id=182682> (náhľad 17. 10. 2011).

orgány záujmovej samosprávy a ďalších právnických osôb, pričom sú nutné dve podmienky, a to, že im musí byť zákonom (nie stanovami alebo podobným vnútorným predpisom) zverené rozhodovanie o právach a povinnostiach fyzických či právnických osôb a taktiež musí ísť o rozhodovanie v oblasti verejnej správy.

Podľa názoru autorky nie je vhodná cesta normatívne vymenovať (či už demonštratívne alebo taxatívne) verejnoprospešné činnosti a tie priradiť len subjektom s právnou formou neziskovej organizácie poskytujúcej verejnoprospešné služby, nadácie alebo neinvestičného fondu alebo inak špecifikovanému typu právnickej osoby, pričom združeniam by takéto činnosti neboli dovolené. Prípadne činnosti inak označené ako verejnoprospešné by mohli vyvíjať aj združenia, ale len s pôsobením pre svojich členov. Takto paradoxne by mohla vyznieť napríklad limitácia združení s environmentálnymi ambíciami. Tradične sú totiž aj činnosti verejnoprospešného charakteru spojené s činnosťou združení a aj súčasná právna úprava s uvedenými presahmi počíta.

Združenia a spolky sú subjektami súkromnoprávnymi. Za istých okolností ich činnosť môže mať viac či menej verejnoprávny charakter. Združenie v určitých prípadoch možno považovať za nositeľa verejnoprávných oprávnení, nutné je však rozumne rozlíšiť daný vzťah. Teda hranica súkromnoprávny – verejnoprávny charakter spolkov je hranicou priestupnou a pre posúdenie je vždy nutné nazrieť aj do osobitnej zákonnej úpravy.

Možno ohraničiť okruh subjektov, ktoré vznikajú realizáciou práva slobodne sa združovať?

Opäť je tu otázka: aká veľká je teda množina subjektov, ktoré sú výkonom práva slobodne sa združovať?

Ak by sme sa inšpirovali zahraničím, podľa švédskeho práva do kategórie združení sú zahrnuté spoločnosti, partnerstvá a neziskové združenia. Medzi nimi sa rozlišujú združenia so stanovami, ktoré umožňujú fluktuáciu členstva, iné členské organizácie, ako sú združenia (*partnerships*) a spoločnosti. Vo Švédsku združovanie zahŕňa nasledujúce formy: jednoduché partnerstvá, obchodné partnerstvá, spoločnosť s ručením obmedzeným, akciové spoločnosti, družstvá, neziskové členské organizácie, nadácie a európske zoskupenie hospodárskych záujmov. Neziskové členské organizácie nevyvíjajú činnosť kvôli zisku, ale nevyklučuje to vyvíjať i ekonomické aktivity. Bežné sú obchodné zväzy, politické strany, športové kluby a náboženské spoločnosti.⁵⁶ Vo Švajčiarsku sa medzi

⁵⁶ HEMSTRÖM, C.: Business and Private Organizations. International Encyclopedia of Comparative Law. Vol. XIII, Chapter 8, Tübingen: Martinus Nijhoff Publisher, 2002, s. 5. MOBERG, K.:

združenia neziskového charakteru počítajú politické strany, organizácie výrobcov a odberateľov, zamestnancov a zamestnávateľov, združenia pre šport, hobby a spoločenské aktivity, náboženské združenia, združenia pre vedu a umenie, na podporu biednych a chudobných, spoločnosti zdravotného poistenia a poľovnícke (strelecké) združenia.⁵⁷

V slovenských pomeroch sú to bez pochybností: politické strany a politické hnutia a spolky, spoločnosti, zväzy, hnutia, kluby a iné občianske združenia, ale aj odborové organizácie, ak uvažujeme v kontexte osobitnej úpravy k ústavnému zakotveniu práva slobodne sa združovať. Keďže právo slobodne sa združovať má hlavný cieľ: umožniť združovanie ľudí a ochrániť ho pred neprimeranými zásahmi štátu, je nevyhnutné „zoom“ posunúť a získať širší záber.

Je potrebné pripojiť subjekty, ktoré Občiansky zákonník definuje ako záujmové združenia právnických osôb (§ 20f a nasl. OZ), tiež organizácie s medzinárodným prvkom (z. č. 116/1985 Zb. o podmienkach činnosti organizácií s medzinárodným prvkom v Československej socialistickej republike).

Možno sem priradiť vytvorenie akéhokoľvek subjektu na základe súkromnoprávnej iniciatívy a založenom na osobnom (členskom) princípe? Na základe základnej charakteristiky združenia – zásady dobrovoľnosti a existencie spoločného cieľa (dovoleného a súkromnoprávneho – aj s odchýlkami), môžeme rozširovať hranice. (Prirodzene, základné znaky možno rozvinúť: samosprávny charakter, oddelenosť od štátu, súdna ochrana členov atď., ale v tejto chvíli sa nimi nebudeme zaoberať.)

Za určitých okolností aj obce – alebo združenia obcí – môžu byť subjektom práva slobodne sa združovať. A to aj popri už spomenutého ich ústavného práva združovať sa s inými obcami na zabezpečenie vecí spoločného záujmu (čl. 66 ods. 1 a zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení, § 20 a nasl.). Zákon o obecnom zriadení tiež používa pojem medzinárodné združenie územných celkov alebo územných orgánov. Obce sa teda môžu podieľať aj na medzinárodnej spolupráci, kde môžu v rozsahu svojej pôsobnosti spolupracovať s územnými a správnymi celkami alebo s úradmi iných štátov vykonávajúcimi miestne funkcie a vystupovať ako členovia v takýchto medzinárodných združeniach. Dohoda alebo členstvo v takomto medzinárodnom združení nesmie byť v rozpore s Ústa-

Company Law. In: Bogdan, M. (ed.): Swedish Law in the New Millenium. Norstedts Juridik, 2000, s. 374 a nasl.

⁵⁷ HEMSTRÖM, C.: Business and Private Organizations. International Encyclopedia of Comparative Law. Vol. XIII, Chapter 8, Tübingen: Martinus Nijhoff Publisher, 2002, s. 18.

vou Slovenskej republiky, ústavnými zákonmi, so zákonmi a s medzinárodnými zmluvami, ktorými je Slovenská republika viazaná, alebo s verejným záujmom. V záujme zvýraznenia prvku štátnej suverenity zákon počíta aj s možnosťou zriaďiť dohodou osobitný orgán, ten však môže mať len súkromnoprávnu povahu. Obvodný úrad takéto združenia neregistruje (registruje štandardné združenia obcí), eviduje však rovnopisy uzatvorených dohôd alebo dokladov o členstve obcí v medzinárodných združeniach, ktoré mu zašlú obce. Vrchnostenský prvok je zakomponovaný v možnosti obvodného úradu podať súdu návrh na určenie povinnosti obce vypovedať dohodu alebo členstvo v medzinárodnom združení pre vyššie uvedený rozpor. Obdobnú úpravu majú aj združenia vyšších územných celkov, resp. členstvo v medzinárodnom združení územných celkov alebo územných orgánov (§ 5 zákona č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov (zákon o samosprávnych krajoch)).

Vo veľmi úzkom kontakte s právom slobodne sa združovať je právo združovať sa v cirkvách a náboženských spoločnostiach (viazané na výkon slobody náboženského vyznania, čl. 24 Ústavy SR), právo združovať sa v združeniach na ochranu hospodárskych a sociálnych záujmov (čl. 37 Ústavy SR) a právo združovať sa v združeniach za účelom rozvoja národnostných menšín (čl. 34 Ústavy SR).

Poľovnícke združenia dopĺňajú výpočet osobitných typov združení. Zákon č. 274/2009 Z. z. o poľovníctve od septembra 2009 vyňal združenia na výkon práva poľovníctva z pôsobnosti zákona o združovaní občanov a zaviedol pre ne nové osobitné pravidlá. Podľa novej právnej úpravy ide o poľovnícke organizácie, ktoré majú samostatnú právnu subjektivitu. Zákon ich definuje ako neziskové organizácie, ktoré združujú občanov Slovenskej republiky, ktorí sú držiteľmi poľovných lístkov. Zaviedlo sa zapisovanie do centrálného registra vedeného ministerstvom, pričom registráciu vykonáva príslušný obvodný lesný úrad. Svojím charakterom sú naďalej združeniami, ktoré sa vyznačujú dobrovoľnosťou a spoločným cieľom, v ktorom nájdeme prvky súkromnoprávne i verejnoprávne.

Keď by sme svoj pohľad rozšírili aj o subjekty podnikateľského prostredia – právo fyzických a právnických osôb združovať sa v obchodných spoločnostiach, celkom iste by sme sa pri jeho prípadnej ochrane, ako aj pri úprave vzniku takého subjektu, dostali len do rámca zákonnej úpravy – Obchodný zákonník, Občiansky zákonník, z. č. 530/2003 Z. z. o Obchodnom registri a o zmene a doplnení niektorých zákonov, Občiansky súdny poriadok atď. Z rozhodovacej činnosti ústavného súdu to dokladá aj vyjadrenie, „že zakladanie obchodných spoločností nemožno považovať za výkon združovacieho ‚politického‘ práva v zmysle čl.

29 ods. 1 ústavy, ale základného ‚hospodárskeho‘ práva podnikat' a uskutočňovať podnikateľskú činnosť podľa čl. 35 ods. 1 ústavy.“⁵⁸

Právo slobodne sa združovať umožňuje vznik rozmanitého okruhu subjektov, ktorých cieľ nie je v prvom rade podnikateľský (dosahovať zisk a zisk deliť pre svojich členov). Dokonca právo slobodne sa združovať môžeme pripočítať aj k možnosti združovať sa v združeniach bez právnej subjektivity. Teda nemusí ísť výlučne o právo osôb slobodne rozhodnúť o vzniku nového subjektu práv. Stačí len slobodné rozhodnutie dohodnúť spoločné riešenie a napĺňanie istých (dovolených) záležitostí. Takýmito združzeniami sú napr. tzv. de facto združenia (§ 829 a nasl. Občianskeho zákonníka). Na účely ochrany životného prostredia má veľký význam definícia alebo „nedefinícia“ združenia v § 2, písm. l) z. č. 137/2010 Z. z. o ovzduší, kde na účely daného zákona sa rozumie verejnosťou jedna alebo viacero osôb alebo ich združenia. Pričom sa nedefinuje typ združenia, ani či ide o združenie s právnou subjektivitou, alebo bez nej. Legislatívnu nejednotnosť a nejednoznačnosť evokuje aj ustanovenie § 71 ods. (1) písm. d) z. č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov, podľa ktorého sociálne služby poskytované verejným poskytovateľom sociálnej služby môžu byť financované o. i. z prostriedkov združenia obcí, združenia vyšších územných celkov a združenia osôb. Rovnako sa nedefinuje typ združenia.

Týka sa právo slobodne sa združovať aj organizácií majetku?

Končia hranice práva slobodne sa združovať pri organizáciách osôb alebo priradíme aj organizácie majetku, napr. nadácie alebo organizácie poskytujúce všeobecne prospešnú činnosť?

Ochrana základných práv sa zreteľne prejaví vtedy, keď život prinesie spor. Ochrany svojho práva slobodne sa združovať zo strany štátu sa podchvílou domáhajú členovia združenia alebo vylúčení členovia, alebo uchádzači o členstvo, alebo... Hranice súdnej ochrany – v rámci práva slobodne sa združovať – nespočívajú len v § 15 zákona o združovaní občanov.⁵⁹ Pochopiteľne, vníma sa v celko-

⁵⁸ (PL. ÚS 8/96), z odôvodnenia nálezu ÚS SR spis. zn.: PL. ÚS 11/2010-42, bod 1.1.

⁵⁹ (1) Ak člen združenia považuje rozhodnutie niektorého z jeho orgánov, proti ktorému už nemožno podľa stanov podať opravný prostriedok, za nezákonné alebo odporujúce stanovám, môže do 30 dní odo dňa, keď sa o ňom dozvedel, najneskôr však do 6 mesiacov od rozhodnutia požiadať okres-

vých súvislostiach – v práve na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky a podľa všeobecných ustanovení Občianskeho súdneho poriadku.

Jedna odpoveď, ktorá pochádza z našej aplikačnej praxe, je naporúdzi: Z rozhodovacej činnosti ústavného súdu je zrejмый názor, že „...neziskové organizácie v podmienkach súčasnej právnej úpravy nie sú výrazom realizácie združovacieho práva podľa čl. 29 ústavy. Zmyslom zákona o neziskových organizáciách totiž nie je kreácia legálnej platformy pre slobodné združovanie fyzických osôb a právnických osôb, ale výlučne tvorba základne na poskytovanie všeobecne prospešných služieb právnickými osobami odlišnými od štátu či od územnej samosprávy. Prioritou právnej úpravy nie je orientácia na slobodné spoločenské zoskupovanie jednotlivcov na báze ich rovnakých alebo príbuzných záujmov, ale zvýšenie kvality všeobecne prospešných služieb na pozadí fungujúceho konkurenčného prostredia...“.⁶⁰ Veľmi inšpiratívne pôsobí celé odôvodnenie uvedeného rozhodnutia, pretože hoci spornou otázkou daného konania o súlade právnych predpisov bola právna úprava o nakladaní s majetkom neziskovej organizácie poskytujúcej všeobecne prospešné služby s vyššou alebo nižšou miery kontroly zo strany štátu, súd musel vyriešiť otázku práva slobodne sa združovať vo vzťahu k právnickým osobám s členským substrátom, resp. vo vzťahu k právnickým osobám korporatívneho alebo fundatívneho typu. V citovanom odôvodnení súd tiež uviedol, že: „...Európsky súd pre ľudské práva v rozsudku Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas v. Rakúsko (bod 62) zdôraznil, že jedným z najdôležitejších aspektov slobody združovania podľa čl. 11 dohovoru je možnosť založiť právnu bytosť (*legal entity*) na účely kolektívneho konania na poli spoločných záujmov. Podľa názoru ústavného súdu takto vymedzený cieľ musí byť v prvom rade vlastný každej zákonnej regulácii, ktorá konkretizuje slobodu združovania v individualizovanej právnej forme. Prijatie právnej úpravy neziskových organizácií však zjavne nemalo za prvoradý cieľ zabezpečiť právnu subjektivitu kolektívnemu konaniu subjektov majúcich spoločné záujmy (preto môže neziskovú organizáciu založiť napríklad aj len jeden zakladateľ). Na dosiahnutie tohto cieľa už predsa v právnom

ný súd o jeho preskúmanie. (2) Návrh na preskúmanie nemá odkladný účinok. Súd však môže v odôvodnených prípadoch výkon napadnutého rozhodnutia pozastaviť.

⁶⁰ Z odôvodnenia nálezu ÚS SR zo dňa 23.11.2011 vo veci vyslovenia nesúlady určených ustanovení z. č. 213/1997 Z. z. o neziskových organizáciách poskytujúcich všeobecne prospešné služby v znení zákona č. 8/2010 Z. z. a určených ustanovení z. č. 578/2004 Z. z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 8/2010 Z. z. s čl. 20 ods. 1 a čl. 13 ods. 4 Ústavy SR, bod 1.11, spis. zn.: PL. ÚS 11/2010-42.

poriadku existoval právny inštitút občianskych združení, ktorých členmi môžu byť i právnické osoby. Prioritným a najdôležitejším zámerom zákona o neziskových organizáciách sa stalo zabezpečenie poskytovania všeobecne prospešných služieb na neštátnej (neverejnej), teda na súkromnej báze. Možno konštatovať, že cieľovou skupinou právnej úpravy neziskových organizácií sú užívatelia všeobecne prospešných služieb, nie tí, ktorí neziskové organizácie zakladajú, prípadne sa na ich činnosti podieľajú. Predmetná právna regulácia je tak adresovaná subjektom, ktorých ambíciou v žiadnom prípade nie je prezentovať spoločné záujmy prostredníctvom zjednocujúcej legálnej inštitucionalizácie. Formovanie majetkového a v bode 1.9 popísaného „čiasťočného“ personálneho substrátu je tak len prostriedkom na dosiahnutie uvedeného prvoradého cieľa zákona o neziskových organizáciách, ktorý nie je spojený s úmyslom zákonodarcu poskytnúť fyzickým osobám a právnickým osobám legálnu platformu pre ich slobodné združovanie...“⁶¹

Záver

Občianska spoločnosť je protikladom spoločnosti organizovanej vo forme štátu. Jeden spôsob realizácie občianskej spoločnosti je chránený právom slobodne sa združovať. Uvedené riadky sa pokúsili hľadať hranice tohto práva. Zrejme niekedy postačí iba položiť otázky a nevnučovať hneď odpovede...

Podakovanie

Tento príspevok je venovaný prof. JUDr. Jozefovi Prusákovi, CSc. Od mojich študentských čias je pre mňa prvou osobou univerzitného prostredia. Je vzácnou príležitosťou a skúsenosťou byť v blízkosti – na jednej katedre – výnimočného vedca a učiteľa, morálne pevného a zároveň ľudsky jemného človeka.

Vďaka za všetko a k životnému jubileu želám mnoho rokov – šťastných rokov...

M.G.

Článok je písomným výstupom projektu VEGA pod reg. č. 1/0275/11.

⁶¹ Z odôvodnenia nálezu ÚS SR, bod 1.11, spis. zn.: PL. ÚS 11/2010-42. Keďže teda postavenie neziskových organizácií nesúvisí so základným právom podľa čl. 29 ods. 1 ústavy, nemôžu tieto právnické osoby požívať ani ochranu zahrnutú v čl. 29 ods. 4 ústavy a v spojení s čl. 13 ods. 4 ústavy. V tejto časti preto ústavný súd návrhu navrhovateľov nevyhovel. Spracované podľa: www.concourt.sk

Sokratovská metóda ako pedagogická forma v procese vzdelávania právnikov

DANIEL KROŠLÁK*

Úvod

Sokratovská metóda je v súčasnosti na amerických právnických fakultách jednou z najpopulárnejších foriem výučby.¹ Pomenovaná podľa gréckeho filozofa Sokrata (469 pred n. l. – 399 pred n. l.) sa zakladá na vedení dialógu, v ktorom učiteľ premyslene kladie študentom otázky a v rámci vzájomného rozhovoru hľadajú vysvetlenia a odpovede. Vo svojej podstate táto metóda reprezentuje opak situácie, keď učiteľ od študenta očakáva len prezentáciu mechanicky naučených poznatkov. Od študentov sa vyžaduje intenzívna domáca príprava na každú vyučovaciu hodinu spočívajúca v prečítaní desiatok súdnych rozhodnutí. Už od začiatku štúdia sú vedení k tomu, aby si spracovávali vlastné výťahy zo súdnych rozhodnutí (tzv. *outlines*). Hodina prebieha tak, že sa o materiáloch, ktoré si mali študenti prečítať v rámci domácej prípravy, v triede diskutuje. Vyučujúci len vedie a usmerňuje diskusiu. Málokedy sa stáva, že študenti prídu na hodinu nepripravení – je to totiž možnosť prezentovať jednak svoje študijné výsledky, ako aj rétorické schopnosti, ktoré sú pre amerických právnikov také dôležité.

Zlatým vekom využívania sokratovskej metódy na amerických právnických fakultách boli 60. a 70. roky 20. storočia. Veľmi výstižne je toto obdobie vykreslené v americkom filme *The Paper Chase* (čo by sa pracovne dalo preložiť napríklad ako „Hon na papier“), ktorý bol natočený v roku 1973 na motívy rovnomenného románu Johna Jay Osborna.² Sám Osborne ukončil v roku 1970 štúdium na Harvard Law School a jeho román je inšpirovaný skúsenosťami z danej inštitúcie. Príbeh filmu sa sústreďuje na Jamesa Harta, mladého študenta práva na Harvar-

* JUDr. Mgr. Daniel Krošlák, PhD., LL.M., Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

¹ Vyskytujú sa však aj názory o poklese až úpadku jej využívania. Pozri napr. KERR, O. S.: *The Decline of the Socratic Method at Harvard*. In: 78 *Nebraska Law Review*, 1999, s. 113 – 134.

² Pozri OSBORNE, J. J.: *The Paper Chase*. Albany, NY: Whitston Publishing Co Inc, 2003.

de, ktorý postupne trpí posadnutosťou jedného zo svojich učiteľov, Charlesa W. Kingsfielda jr. Profesor Kingsfield, expert na zmluvné právo, je vo filme vykreslený ako panovačný, rešpektovaný a obávaný učiteľ, ktorý neodpúšťa neznalosť svojho predmetu a zanedbávanie domáceho štúdia súdnych prípadov. Medzi študentmi sa stal známym najmä na základe neľútostného používania sokratovskej metódy. Jeho výrok – „*You teach yourselves the law, but I train your minds. You come in here with a skull full of mush; and if you survive, you'll leave thinking like a lawyer*“³ – sa stal medzi profesormi a študentmi na amerických právnických fakultách legendárnym.⁴

Kingsfieldov prístup k používaniu sokratovskej metódy zrejme presahoval rozumné hranice a dosiahnutie účelu právnického vzdelávania. Napriek takémuto negatívne mu vzoru si však i dnes mnohí učitelia sokratovskú metódu pochvaľujú, keďže významným spôsobom vplýva na rozvoj kritického myslenia.⁵ V tomto

³ The Paper Chase. Dostupné online: [http://en.wikipedia.org/wiki/The_Paper_Chase_\(film\)](http://en.wikipedia.org/wiki/The_Paper_Chase_(film)) (17. 1. 2011)

⁴ V čase po uvedení filmu bolo publikovaných množstvo článkov, ktoré majú názov odvodený od tohto výroku (najmä z frázy „myslieť ako právnik“). Napr. CALHOUN, E.: Thinking Like a Lawyer. In: 34 Journal of Legal Education, 1984, s. 507 a nasl.; DAVIS, P. C. – FRANCOIS, A. B.: Thinking Like a Lawyer. In: 81 North Dakota Law Review, 2005, s. 795 nasl.; ELKINS, J. R.: Thinking Like a Lawyer: Second Thoughts. In: 47 Mercer Law Review, 1995, s. 511 a nasl.; CHOROWSKY, J.: Thinking Like a Lawyer. In: 80 University of Detroit Mercy Law Review, 2002, s. 463 a nasl.; MACLEAN, R.: Thinking Like a Lawyer? In: Environmental Quality Management, 2010, Vol. 20, Issue 1, s. 117 a nasl.; PRIEL, D.: Thinking Like a Lawyer. Dostupné online: <http://ssrn.com/abstract=1096170> (17. 1. 2011) a mnohé ďalšie s podobnými názvami. Táto fráza sa dostala i do názvu viacerých kníh, napríklad: MACKECHNIE, P.: Thinking Like a Lawyer: Essays on Legal History and General History for John Crook on His Eightieth Birthday. Leiden: Brill, 2002.; REDFIELD, S. E.: Thinking Like a Lawyer: An Educator's Guide to Legal Analysis and Research. Durham, N. C.: Carolina Academic Press, 2002.; VANDEVELDE, K. J.: Thinking Like a Lawyer: An Introduction to Legal Reasoning. Boulder, CO: Westview Press, 1996.; najnovšie tak nazval svoju prácu o právnej argumentácii aj známy americký právny teoretik SCHAUER, F.: Thinking Like a Lawyer: A New Introduction to Legal Reasoning. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2009.

⁵ Napríklad Právnická fakulta University of Chicago potenciálnych záujemcov o štúdium lanári s odkazom na sokratovskú metódu, ktorá sa využíva inak, ako profesor Kingsfield: „*John Houseman may have won an Oscar for his impressive performance, but if anyone ever did teach a law school class like his Professor Kingsfield, no one at Chicago does today. Instead, our students discover quickly that the Socratic Method is a tool and a good one at that used to engage a large group of students in a discussion, while using probing questions to get at the heart of the subject matter. The Socratic Method is not used at Chicago to intimidate, nor to „break down“ new law students, but instead for the very reason Socrates developed it: to develop critical thinking skills in students and enable them to approach the law as intellectuals.*“ The Socratic Method. Dostupné online: <http://www.law.uchicago.edu/prospectives/lifeofthemind/socraticmethod> (13. 4. 2012)

príspevku sa pokúsime hľadať odpoveď na otázku, kde sa tieto hranice nachádzajú so zreteľom na to, aby nebol narušený „normálny“ vzťah medzi študentom a učiteľom, a aby nebol výsledok pedagogického procesu inšpirovaného touto metódou kontraproduktívny.

Sokratovská metóda „*elenchos*“

Grécky filozof Sokrates je prvou veľkou ikonou filozofie, prototypom filozofa životnej praxe.⁶ Nezanechal za sebou ani jeden spis a o jeho živote a názoroch sa dozvedáme od jeho žiaka Platóna, historika Xenofonta (*Spomienky na Sokrata*) a tiež skreslene od dramatika Aristofana (komédia *Oblaky*).⁷

V Platónových dialógoch vystupuje Sokrates ako neúnavný rečník, ktorý odhaľuje a napáda slabé stránky hypotéz svojich diskusných partnerov. Prostredníctvom tejto negatívnej metódy, ktorú nazýval *elenchos* (z gréčtiny „skúmanie“, „skúšanie“) sa v dialógu vylučujú slabé hypotézy vedúce k logickému sporu a posilňujú sa hypotézy, ktoré sa ako sporné neukázali. Typickým postupom kladenia otázok Sokrates núti svojich partnerov objasniť často predpoklady, tvrdenia či axiómy, na ktorých sa ich hypotézy zakladajú.⁸

Dôležité je, že filozof nekládol otázky, ktoré sa zdali byť ťažké. Boli to otázky, ktorými si boli druhí celkom istí, keď na ne odpovedali. Pri diskusii si však začali postupne uvedomovať, že niečo nie je v poriadku. Nedokázali totiž poskytnúť adekvátne odpovede na otázky, ktoré Sokrates kladie.⁹ Keď si napríklad Sokratov priateľ Menon uvedomil, že nie je schopný odpovedať na otázku „čo je cnosť“, tak filozofovi hovorí:

„Sokrates, už skôr, ako som sa stretol s tebou, počul som, že ty sám si bezradný a potom spôsobuješ, že aj ostatní sú bezradní, a teraz mám dojem, že na mňa pôsobíš čarami, kúzлами a priamo zariekavaním, takže som úplne bezradný. Ak si smiem trochu zažartovať, mohol by som povedať, že sa aj zovňajškom, aj ostatnými vlastnosťami veľmi

⁶ Jan Patočka o ňom hovorí ako o mysliteľovi životnej múdrosti a nositeľovi osobitného poslania, ktorý nie je predovšetkým bádateľom a teoretikom. Pozri PATOČKA, J.: *Sókratés. Přednášky z antické filosofie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 90.

⁷ Bližšie k porovnaniu charakteristických čŕt Sokratovej osobnosti v dielach uvedených autorov pozri: FISCHER, J. L.: *Případ Sokrates*. Praha: Lidové noviny, 1994, s. 33 a nasl.

⁸ Porovnaj: FISCHER, cit. dielo, s. 67.

⁹ MAY, H.: *Sokrates*. Bratislava: Albert Marenčin – Vydavateľstvo PT, 2006, s. 63 – 64.

*podobáš širokej morskej raji, lebo aj tá spôsobuje zmeravenie tomu, kto sa k nej priblíži a dotkne sa jej. Teraz sa cítim, akoby si so mnou bol urobil niečo podobné – mám totiž skutočne zmeravenú aj dušu, aj ústa, a nie som schopný ti odpovedať. A predsa som už tisíc ráz obšírne hovoril o cnosti, ba pred mnohými poslucháčmi a celkom dobre, ako sa aspoň mne zdalo; teraz však nemôžem vôbec povedať, čo cnosť je. A myslím, že robíš dobre, keď odtiaľto ani neodplávaš, ani neodchádzaš na cesty. Keby si totiž toto robil ako cudzinec v inom meste, čoskoro by ťa odvedli do väzenia ako čarodejníka.*¹⁰

Menon si teda myslel, že je to Sokrates, kto niečo robí s jeho odpoveďami. Neuvedomuje si, že je to práve on sám, koho názory sú nejakým spôsobom nekonzistentné, a preto ľahko spochybniteľné. Sokrates sa Menonovi len pokúša ukázať, že má v sebe niečo, čo rozoznáva, že sú jeho odpovede problematické. Niečo v Menonovi naozaj odpovedalo na Sokratove otázky, ale nemohla to byť tá časť, ktorá chápe, prečo sú jeho odpovede neadekvátne. Tak sa Menonovi môže zdať, že on sám má dve Ja, jedno, ktoré problém so svojimi odpoveďami rozoznáva, a druhé, ktoré tieto výroky predkladá. Nevie pochopiť, že Sokrates nerobí nič iné iba to, že za neho rozmýšľa.¹¹

Všetko toto Sokratovo diskusné úsilie sa odvíjalo od dvoch zásad, ktorými sa riadil: Prvou bola inštrukcia: „*Poznaj sám seba!*“ Podľa Sokrata, ak nepoznáme dôsledky svojich presvedčení, nepoznáme ani sami seba. Tým, že Sokrates poukazuje na logické dôsledky presvedčení svojich spolubesedníkov, v skutočnosti im pomáha poznať samých seba a uvedomiť si, o čom sú naozaj presvedčení. Pokiaľ si dokážu túto skutočnosť uvedomiť a akceptovať ju, môžu následne spolu so Sokratom vychádzať z pozície „znaleho neznalca“ a pristupovať ku každej diskutovanej veci z pozície druhej zásady: „*Viem, že nič neviem.*“

Sokrates zo všetkých najviac vyvracal názory ľudí, ktorí boli presvedčení, že sú múdri, a ostatní ich za múdrych aj považovali. Ak je však niekto uznávaný a pokladaný za múdreho, je to istým spôsobom zaslepujúce. Je to pasca na ceste sebapoznania a pravdy a kto sa do nej chytí, bude poznať svoje Ja iba tak, ako mu ho bude prezentovať zrkadlo nastavené jeho okolím. Funkcia vlastného poznávajúceho introspektívneho Ja sa tak otupí.

Pri tom všetkom je dôležité uvedomiť si, že Sokrates nekládol druhým otázky o hocičom. Rozoberal morálne témy a druhých žiadal, aby odpovedali na otázky o vlastných názoroch na mravnosť a ukazoval im, že ich odpovede odhaľujú ich

¹⁰ PLATÓN: Eutyfron, 4b-e. In: Platón: Dialógy. Prel. J. Špaňár. Bratislava: Tatran, 1990.

¹¹ MAY, cit. dielo, s. 65.

neznalosť nielen pokiaľ ide o mravnosť, ale aj pokiaľ ide o ich vlastné názory na ňu. Prakticky pri svojej *elenchos* využíval tri logické postupy:

- 1) poukazovanie na logické dôsledky morálnych tvrdení,
- 2) odhaľovanie, že ľudské bytosti majú nekonzistentné morálne presvedčenia,
- 3) uvádzanie protipríkladov k definíciám morálnych termínov.¹²

Pokiaľ ide o prvé dva postupy, tie sa dajú ilustrovať napríklad na Sokratovom dialógu s Eutyfronom: Eutyfron plánuje zažalovať svojho otca za vraždu otroka. Stalo sa totiž, že jeden z otrokov patriacich Eutyfronovmu otcovi zabil druhého otroka. Otec dal otroka spútať a hodiť do jamy a poslal do Atén človeka, aby sa spýtal vykladača božieho práva, čo má ďalej robiť. Otrokom však medzičasom bez ďalšej starostlivosti zomrel.¹³

Eutyfron chce Sokrata presvedčiť, že robí správnu vec a upozorňuje ho, že aj Zeus a Kronos spúťali svojich otcov pre zlé skutky, ktorých sa dopustili. Snaží sa tak ukázať, že ak je dovolené olympským bohom spútať svojich otcov, pravdepodobne aj Eutyfronovi je dovolené žalovať svojho otca. Sokrates tvrdí, že týmto príbehom o bohoch neverí, aj keď Eutyfron nalieha, že sú pravdivé. Dôležité pre ďalšie pokračovanie dialógu je Eutyfronovo priznanie, že rovnako, ako verí tradičným príbehom o olympských bohoch, verí aj, že bohovia sa medzi sebou sporili, klamali a správali sa k sebe vo všeobecnosti nepriateľsky.¹⁴

Sokrates Eutyfronovi pripomína jeho vieru v pravdivosť príbehov o vzájomnom nepriateľskom vzťahu bohov. Následne sa ho pýta, o čom sa vlastne bohovia sporia, a Eutyfrón mu odpovedá, že sa sporia o morálnych témach, napríklad aké konania sú spravodlivé, zbožné a pod. Eutyfron je tak presvedčený o dvoch nasledujúcich tvrdeniach:

1. Medzi bohmi panuje zloba a nepriateľstvo.¹⁵
2. Bohovia sa nezhodujú na tom, čo je spravodlivé a čo nespravodlivé, zbožné alebo bezbožné a pod.¹⁶

Okrem toho verí aj tretiemu tvrdeniu:

3. Žaloba na vlastného otca je zbožná.¹⁷

Ak však verí druhému a tretiemu výroku, musí tiež veriť tomu, že existujú

¹² MAY, cit. dielo, s. 67 – 70.

¹³ PLATÓN: Eutyfron, 4b-e. In: Platón: Dialógy. Prel. J. Špaňár. Bratislava: Tatran, 1990.

¹⁴ Cit. dielo, 5e-6c.

¹⁵ Cit. dielo, 7b.

¹⁶ Cit. dielo, 7d.

¹⁷ Cit. dielo, 8b-c.

bohovia, ktorí si v skutočnosti myslia, že to, čo robí, je bezbožné. Pretože ak sa bohovia sporia o tom, ktoré konanie je zbožné a ktoré bezbožné, a ak je Eutyfron presvedčený, že žaloba na vlastného otca je zbožná, tak bohovia sa na tom nezhodnú. Z vlastných Eutyfronových presvedčení teda vyplýva záver:

4. Bohovia sa nezhodujú v tom, či je Eutyfronova žaloba na vlastného otca za vraždu v skutočnosti bezbožná.

Sokrates tak ukázal nekonzistentnosť Eutyfronových morálnych presvedčení a ich dôsledkov s jeho samotným konaním.

Ďalšiu sokratovskú špecialitu – vyvrátenie definície pomocou protipríkladu – si môžeme priblížiť na Platónovom dialógu *Laches*. Stručne si opíšme Sokratov postup: Žiada Lacheta, aby sa zameral na pojem odvahy a následne chce, aby ho definoval. Avšak zakaždým, ako sa bojovník Laches pokúša slovami vystihnúť to, čo pod odvahou rozumie, mu Sokrates ukazuje, že to nevie adekvátne urobiť. Laches o odvahe uvažuje, ale buď ju definuje príliš úzko, alebo príliš široko. Sokrates mu každú jeho definíciu na základe predloženia protipríkladu vyvracia.¹⁸

Sokratovská metóda v právnickej pedagogike

Po opísaní Sokratom využívaných postupov teraz môžeme pristúpiť k otázke, akým spôsobom sa sokratovská metóda dá využívať ako pedagogická forma pri výučbe práva. Začnime od pojmov a ich definícií. V prípade predmetu teória práva nie je ťažké predstaviť si využitie sokratovskej metódy vyvracania protipríkladom. Výučba teórie práva sa bežne začína od otázky „čo je právo?“. Študenti aj obyčajne majú akési predporozumenie pojmu práva. Z toho potom môže pedagóg vychádzať a pomocou sokratovskej metódy v dialógu modelovať lepšie uchopenie pojmu zo strany študentov. Alternatívne sa dá pracovať s množstvom definícií pojmu práva akcentujúcich či už rôzne uhly pohľadu alebo sa líšiacich z hľadiska ich šírky v tom istom zornom uhle.

Samozrejme, nemusí to byť len pojem z oblasti teórie práva, ktorý sa takýmto spôsobom rozoberie. Rovnako úspešne je možné analyzovať aj viaceré pozitívno-právne pojmy, a to dokonca aj za predpokladu, že sú legálne definované. Vhodnými objektmi sokratovského dialógu sú napríklad tzv. neurčité, vágne pojmy (napr. verejný poriadok), ktoré v rámci takejto analýzy nadobúdajú konkrétne

¹⁸ PLATÓN: *Laches*, 190e a nasl. In: Platón: *Dialógy*. Prel. J. Špaňár. Bratislava: Tatran, 1990.

črty v súvislosti s riešením vopred daného prípadu. Avšak ani to, že nejaký pojem je definovaný v zákone, nebráni vedeniu sokratovského dialógu o ňom; z dialógu môže vzísť eventuálne zistenie nedostatkov platnej úpravy alebo dokonca návrhy *de lege ferenda*.

Sokratovské poukazovanie na logické dôsledky morálnych tvrdení, resp. odhalovanie nekonzistentnosti morálnych presvedčení ľudí, v rámci predmetu teória práva pre túto časť metódy poskytuje ideálny priestor diskusia o vzťahu práva a morálky, resp. práva a spravodlivosti. Prostredníctvom sokratovskej analýzy chápania spravodlivosti alebo morálnosti jednotlivými študentmi možno analyzovať konzistentnosť ich morálnych presvedčení. Takisto im možno načrtnúť niektoré *hard cases* a skúmať ich prípadne rozporné morálne presvedčenia na pozadí platnej právnej úpravy (nonpozitivizmus verzus pozitivizmus) či skúmať ich reakcie na niektoré metodologické východiská vzťahu práva a spravodlivosti či vzťahu práva a morálky (napr. na Radbruchovu formulu).

Aj pozitívno-právne disciplíny poskytujú priestor na skúmanie, či už myšlienkovvej nekonzistentnosti študentov alebo logických dôsledkoch ich morálnych presvedčení. Napríklad v rámci občianskeho práva je možné poukázať na nekonzistentnosť alebo logické dôsledky študentovho chápania inštitútu dobrých mravov. V obchodnom práve sa dá obdobným spôsobom analyzovať inštitút poctivého obchodného styku, prípadne inštitút dobrých mravov súťaže. V rámci výučby ktorejkoľvek pozitívno-právnej disciplíny je možné skúmať konzistentnosť morálnych predstáv študentov o tom, ako by sa mal nejaký prípad riešiť (ako by to bolo podľa nich spravodlivé), aká by mala byť právna úprava určitej otázky a následne urobiť porovnanie takéhoto cvičenia so znalosťou platnej právnej úpravy (interpretovanej judikatúrou a doktrínou). Aj keby do hry nevstúpila otázka morálnych presvedčení *stricto sensu* (povedzme, že niektoré oblasti úpravy *eo ipso* morálnu úvahu neumožňujú), ich dôsledkov alebo nekonzistencie, stále je k dispozícii skúmanie myšlienkovvej konzistencie a správneho uplatňovania logických postupov.

Sokratovská logika pri aplikácii práva

Sokratovská, resp. aristotelovská logika je súčasťou kontinentálneho spôsobu aplikácie práva. V rámci procesu aplikácie práva teória práva rozoznáva tri štádiá, ktoré zodpovedajú základnej schéme sokratovského usudzovania:

1. zisťovanie faktického skutkového stavu riešeného prípadu,

2. zistenie zákonnej právnej úpravy – identifikácia príslušnej právnej normy, pod ktorú možno konkrétny prípad subsumovať,
3. vydanie aktu aplikácie práva.

S uvedenou schémou sa oboznamujú študenti práva už v prvom ročníku svojho štúdia a sprevádza ich počas celého ich profesionálneho života. V lepšom prípade sa na fakulte s ňou učia pracovať aj prakticky (t. j. neočakáva sa od nich len mechanické naučenie sa požadovanej platnej právnej úpravy), riešia praktické prípady a učia sa byť schopní právnej argumentácie.

Pedagóg na právnickej fakulte by si mal byť vedomý toho, že jeho cieľom nie je vychovávať „stroje na aplikáciu práva“, ale zdokonaľovať ľudské bytosti v tom, čo od práva očakávali už Rimania: „*Ius est ars boni et aequi*.“¹⁹ Aj keď sa dnes pojem práva definuje často iným spôsobom, uvedený výrok právnika Celsa pôsobí inštruktívne.

Pokiaľ analyzujeme legitimitu nejakej právnej úpravy, t. j. pýtame sa, prečo je právna úprava platná (aký je dôvod jej platnosti), prečo je uvedený model správania záväzný, po očistení od všetkého balastu dospejeme k odpovedi, že ide o morálne, spravidla konsenzuálne rozhodnutie konkrétnych ľudí (bez ohľadu na to, či ich vieme identifikovať, alebo nie), ktoré je z nejakého dôvodu rešpektované. Títo ľudia majú dôvod, prečo presadzujú prijatie danej právnej úpravy, ostatní zase majú dôvod, prečo takú reguláciu rešpektujú. Domnievame sa, že posledná vrstva každého zdôvodnenia rozhodnutia či už na jednej alebo druhej strane (t. j. na strane decízora alebo na strane adresáta) je etická, t. j. reflektuje nejakým spôsobom ako svoj posledný cieľ „dobro“ (v extrémnych prípadoch aj opačne – t. j. tak, že ho nemá spôsobovať).²⁰

Preto je nevyhnutné, aby aj právnici (t. j. tí, ktorí právo aplikujú alebo sa nejakým spôsobom na procese aplikácie podieľajú) pristupovali k svojmu remeslu ako morálne bytosti, čo možno najvýraznejšie ovplyvniť práve u adeptov právnického štúdia napr. tým, že okrem zautomatizovaného riešenia prípadov sa im poskytne priestor aj na zhodnotenie spravodlivosti alebo morálnej správnosti zisteného riešenia, čo následne možno využiť na preskúmanie v rámci sokratovského dialógu.

¹⁹ CELSUS: Digesta 1.1.1. Pozri: BLAHO, P. – VAŇKOVÁ, J.: Corpus iuris civilis. Digesta. Tomus I. Bratislava: Eurokódex, 2008.

²⁰ Bližšie pozri a porovnaj JOYCE, R.: The Evolution of Morality. Cambridge: MIT Press, 2007.

Parametre a hranice využitia sokratovskej metódy

Sokratova nie vždy užitočná eristika, v tých lepších momentoch však spojená so schopnosťou odhaľovať neznalosť u svojich spolubesedníkov, spôsobila, že bol obžalovaný z bezbožnosti a nakoniec aj odsúdený na smrť.²¹ Také niečo sa nám dnes v spoločnosti zakladajúcej si na dodržiavaní ľudských práv môže zdať len ako ťažko ospravedlniteľné. A to tým skôr, ak máme tendenciu vysvetľovať Sokratovo skúmanie a vyvracanie tvrdení druhých snahou o ich zdokonalenie, resp. tak, že Sokrates im pomáha veci vnímať správne, a tak môžu viesť lepší, šťastnejší život.²²

Predbežne síce možno s týmto postulátom súhlasiť, dôležité je však empiricky preskúmať konkrétne parametre a hranice sokratovského dialógu. Tejto nie jednoduchej úlohe venoval svoju dizertačnú prácu Ioannis N. Kanakis.²³ Kanakis si dal za úlohu:

1. preskúmať, či sokratovská metóda vedie k získaniu reflexívno-kritického postoja prostredníctvom zneistenia partnera v dialógu, k vysokej motivácii a tolerancii k iným názorom;
2. či dochádza v dôsledku použitia sokratovskej stratégie k ťažkostiam a ak áno, akú úlohu pritom zohráva učiteľ;
3. či sa následne získané údaje a z nich vyplývajúce dôsledky dajú využiť v rámci pedagogického procesu.²⁴

Vzhľadom na komplexnosť výskumu nás bude predovšetkým zaujímať hlavne naplnenie bodu č. 1.²⁵ Závery výskumu indikujú, že táto pracovná hypotéza bola

²¹ K obžalobe a procesu bližšie pozri BRÖSTL, A.: *Aténsky ľud proti občanovi Sokratovi*. Bratislava: Kalligram, 2006, s. 35 a nasl.

²² MAY, cit. dielo, s. 91. K tomu porovnaj menej pozitívny výsledný obraz Sokrata: FISCHER, cit. dielo, s. 124 a nasl.

²³ KANAKIS, I. N.: *Theoretische und empirische Untersuchungen zur Wirksamkeit der Untersuchungen zur Wirksamkeit der sokratischen Lehrstrategie*. Inauguraldissertation zur Erlangung eines Dr. phil. an der Fakultät für Sozial- und Verhaltenswissenschaften der Universität Heidelberg. Heidelberg, 1984.

²⁴ Cit. dielo, s. 77 – 78.

²⁵ Je totiž zrejmé, že viac ako kedykoľvek predtým sa snažíme vytvárať spoločnosť, ktorá by sa skladala z motivovaných a tolerantných jedincov disponujúcich reflexívno-kritickým myslením. V tomto momente si však musíme byť vedomí, že vnútorné postoje každého z nás a ich prejavy vo vonkajšom svete sú produktom socializačného procesu, v rámci ktorého tvorí školská pedagogika len jednu, aj keď nie nepodstatnú časť. Bližšie k otázke socializácie pozri napr.: GIDDENS, A.: *Sociologie*. Praha: Argo, 2005, s. 39 a nasl.

potvrdená.²⁶ Na naplnenie uvedených cieľov je však podľa Kanakisa potrebné dodržať v pedagogickom procese pri využití sokratovskej metódy základné pravidlá týkajúce sa tak pedagóga (a-d), ako aj študenta (e-i):

- a) učiteľ musí určiť tému diskusie (najlepšie je, ak ide o kontroverznú tému); téma nesmie byť pre študenta bez všetkého príliš komplikovaná;
- b) použitie sokratovskej metódy kladie na učiteľa požiadavku solídnej predprípravy (t. j. takej, že dokáže anticipovať reakcie študentov a klást otázky alebo udávať protipríklady, poukazovať na protirečenia a na chyby v myslení);
- c) učiteľ položí jasnú a jednoznačnú otázku, následne sa však drží späť a očakáva spontánne reakcie; až keď sa dostavia, začne vystupovať v role „zneisťovateľa“; ak dialóg medzi učiteľom a študentmi viazne, mal by učiteľ študentom pomôcť (napr. zhrnúť doterajší priebeh rozhovoru a dať indície na jeho pokračovanie) alebo prejsť k inej téme, resp. do iného dialógu;
- d) žiadny hodnotový súd by nemal učiteľ prezentovať ako dogmu, práve naopak – mal by požadovať jeho kritické preskúmanie;
- e) študenti by mali mať dostatočné predpoznanie diskutovanej problematiky;
- f) musia byť pripravení od prvej otázky vyjadrovať svoje názory, myšlienky a vedieť tieto aj náležite zdôvodniť, objasniť a robiť na ich základe závery;
- g) takisto musia vedieť uznať nesprávnosť svojich odpovedí a pokúsiť sa po prednesení presvedčivých argumentov zmeniť svoj názor;
- h) vždy by mal hovoriť iba jeden z nich, mali by sa navzájom počúvať;
- i) mali by vedieť znášať neistotu, nevzdávať sa príliš skoro a pri prerušení diskusie by mali vedieť na ňu plynule nadviazať.²⁷

Takto sformulované všeobecné zásady vedenia sokratovského dialógu sa dajú plne využiť aj v rámci výučby na právnických fakultách. Pokiaľ sa vrátíme na začiatok príspevku k profesorovi Kingsfieldovi, dá sa k uvedeným usmerneniam pridať ešte jedno: tvrdým „cepovaním“, ako ho realizoval Kingsfield, je možné dosiahnuť buď frustráciu, alebo vybudovať formát, ktorý sa bude správať podľa svojho vzoru. Či je takýto výsledok želaný, zostáva na zvážení čitateľa, avšak podľa nášho videnia je vhodnejšie využívať láskavejší prístup k študentskej duši, ktorý skôr prinesie učiteľovi motivovanejších študentov, ako aj pozitívnu spätnú reakciu. Nakoniec, úspešnými právnikmi nie sú len tí, ktorí sú bezohľadní a tvrdí. Úspech môže predsa spočívať aj v niečom inom...

²⁶ KANAKIS, cit. dielo, s. 209.

²⁷ KANAKIS, cit. dielo, s. 202 – 204.

Čo sa týka bodu č. 2, používanie sokratovskej metódy je náročné na čas a z toho vyplývajú ťažkosti najmä v prípade, ak je potrebné prebrať veľké penzum učebnej matérie. Takisto sa ťažšie realizuje „sokratovský dialóg“, ak je v učebni príliš veľký počet študentov.²⁸

No a pre úplnosť dodávame k bodu č. 3, že údaje získané vo výskume sa dajú, samozrejme, plne využiť v pedagogickom procese a mali by byť aj implementované.²⁹

Záver

Azda sa touto krátkou štúdiou podarilo autorovi naznačiť význam sokratovskej metódy ako pedagogickej formy pre vzdelávanie právnikov. Niektoré dôležité momenty vybranej témy boli načrtnuté len v stručnosti a je im potrebné venovať ďalšie bádateľské úsilie. V tomto momente sa však dá cieľ našej práce považovať za splnený a nie je potrebné ju uzatvárať zhrnutím dosiahnutých výsledkov (práca sa koniec koncov pohybuje na rozhraní odbornej literatúry a esejistiky a nejde o typickú vedeckú štúdiu). Miesto obsiahlejšieho záveru preto pripájame pre čitateľa na koniec názor českého právnika Petra Brízu, ktorý okúsil sokratovskú metódu v pedagogickom procese počas študijného pobytu v USA: *„Má zkušenost z Georgetownu a NYU je ta, že se ve své klasické podobě, kdy profesor „griluje“ konkrétními otázkami snažícími se zpochybnit studentovy argumenty a přimět ho odhalit slabiny dané pozice (podotýkám ovšem, že ne každý si pod pojmem Sokratovská metoda představuje to samé, a to včetně profesorů samých), tolik neobjevuje, ale má jemnější odstíny, odvislé od povahy každého profesora. Některé diskuse tak mají „sokratovský“ charakter více, některé méně, ale důležité je, že i „nesokratovská“ diskuse je podle mne mnohem přínosnější než jednostranný monolog...“*³⁰

Literatúra

BLAHO, P. – VAŇKOVÁ, J.: Corpus iuris civilis. Digesta. Tomus I. Bratislava: Eurokódex, 2008.
BRÖSTL, A.: Aténsky ľud proti občanovi Sokratovi. Bratislava: Kalligram, 2006.

²⁸ Cit. dielo, s. 201.

²⁹ Cit. dielo, s. 198, 210.

³⁰ BŘÍZA, P.: Výuka práva made in America (konkrétně na NYU). Dostupné online: <http://jinepravo.blogspot.sk/2008/01/vuka-prva-made-in-america-konkrtn-na.html> (26. 6. 2012)

- BŘÍZA, P.: Výuka práva made in America (konkrétně na NYU). Dostupné online: <http://jinepravo.blogspot.sk/2008/01/vuka-prva-made-in-america-konkrtn-na.html>
- CALHOUN, E.: Thinking Like a Lawyer. In. 34 Journal of Legal Education, 1984, s. 507 a nasl.
- DAVIS, P. C. – FRANCOIS, A. B.: Thinking Like a Lawyer. In. 81 North Dakota Law Review, 2005, s. 795 nasl.
- ELKINS, J. R.: Thinking Like a Lawyer: Second Thoughts. In. 47 Mercer Law Review, 1995, s. 511 a nasl.
- FISCHER, J. L.: Případ Sokrates. Praha: Lidové noviny, 1994.
- GIDDENS, A.: Sociologie. Praha: Argo, 2005.
- CHOROWSKY, J.: Thinking Like a Lawyer. In. 80 University of Detroit Mercy Law Review, 2002, s. 463 a nasl.
- JOYCE, R.: The Evolution of Morality. Cambridge: MIT Press, 2007.
- KANAKIS, I. N.: Theoretische und empirische Untersuchungen zur Wirksamkeit der Untersuchungen zur Wirksamkeit der sokratischen Lehrstrategie. Inauguraldissertation zur Erlangung eines Dr. phil. an der Fakultät für Sozial- und Verhaltenswissenschaften der Universität Heidelberg. Heidelberg, 1984.
- KERR, O. S.: The Decline of the Socratic Method at Harvard. In. 78 Nebraska Law Review, 1999, s. 113 – 134.
- MACLEAN, R.: Thinking Like a Lawyer? In. Environmental Quality Management, 2010, Vol. 20, Issue 1, s. 117 a nasl.
- MACKECHNIE, P.: Thinking Like a Lawyer: Essays on Legal History and General History for John Crook on His Eightieth Birthday. Leiden: Brill, 2002.
- MAY, H.: Sokrates. Bratislava: Albert Marenčin – Vydavateľstvo PT, 2006.
- OSBORNE, J. J.: The Paper Chase. Albany, NY: Whitston Publishing Co Inc, 2003.
- PATOČKA, J.: Sókratés. Prednášky z antické filosofie. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990.
- PLATÓN: Eutyfron. In. Platón: Dialógy. Prel. J. Špaňár. Bratislava: Tatran, 1990.
- PLATÓN: Laches. In. Platón: Dialógy. Prel. J. Špaňár. Bratislava: Tatran, 1990.
- PLATÓN: Menon. In. Platón: Dialógy. Prel. J. Špaňár. Bratislava: Tatran, 1990.
- PRIEL, D.: Thinking Like a Lawyer. Dostupné online: <http://ssrn.com/abstract=1096170>
- REDFIELD, S. E.: Thinking Like a Lawyer: An Educator's Guide to Legal Analysis and Research. Durham, N.C.: Carolina Academic Press, 2002.
- SCHAUER, F.: Thinking Like a Lawyer: A New Introduction to Legal Reasoning. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2009.
- VANDEVELDE, K. J.: Thinking Like a Lawyer: An Introduction to Legal Reasoning. Boulder, CO: Westview Press, 1996.
- The Paper Chase. Dostupné online: [http://en.wikipedia.org/wiki/The_Paper_Chase_\(film\)](http://en.wikipedia.org/wiki/The_Paper_Chase_(film))
- The Socratic Method. Dostupné online: <http://www.law.uchicago.edu/prospectives/lifeofthemind/socraticmethod>

Článok je výstupom z vedeckého projektu VEGA s názvom Kultúrne a náboženské rozdiely, migrácie a ľudské práva registrovaného pod číslom 1/0507/12.

H. L. A. Hart a analytická jurisprudencia

LUCIA BERDISOVÁ*

Rozšafný Hart pobehuje po chodbách oxfordského New College a okoloidúceho kolegu informuje: „*Bol som hore celú noc! Bol som hore celú noc! Nemôžem myslieť na nič iné!*“¹ Takže, čo mohol Herbert Hart robiť celú noc a nemyslieť potom na nič iné? Nech už nás napadne čokoľvek, zrejme neuhádneme. Nie, nediskutoval s priateľmi pri pive, neoslavoval narodenie potomka, nepodával daňové priznanie ani nehral adventúru na počítači.² Herbert Hart čítal Wittgensteinove *Filozofické skúmania*.

Práve náčrt tejto menej známej tváre Herberta Harta, tváre, ktorá priamo čerpá z obratu k jazyku a z novej analytickej filozofie a zároveň ich dotvára a prenáša na pole právnej vedy, je predmetom a cieľom tohto príspevku.³ Hoci je Hartovo meno spojené najmä s dielom *Pojem práva*, jeho pero je ostrejšie a brisknejšie v esejistickej tvorbe, v ktorej formuje a používa svoju analytickú metódu a opisuje zmysel svojho snaženia. V príspevku teda vymedzujeme analytickú jurisprudenciu a jej význam tak, ako ho Hart videl a formuloval, a to na príklade troch jeho esejí.⁴ Takýmto spôsobom ozrejníme jeho metódu skúmania práva,⁵ hoci, samozrejme, rovnako ako pri analytickej filozofii, je pokus o vymedzenie analytickej jurisprudencie zložitý a náročný. Rovnako ako pri analytickej filozofii i pod analytickú jurisprudenciu patrí mnoho právno-teoretických smerov a prístupov.

Na začiatok však ešte krátko k analytickej filozofii, z ktorej „nová“ analytická jurisprudencia vykličila.

* Mgr. Mgr. Lucia Berdisová, PhD., Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

¹ LACEY, N.: A Life of H. L. A. Hart: The Nightmare and the Noble Dream. Oxford: Oxford University Press, 2004, s.140.

² Adventúry môžeme poľahky vylúčiť, keďže v danom čase PC ani herné konzoly neexistovali. Pohybujeme sa totiž v 60. rokoch minulého storočia.

³ Môžeme sa sporiť o to, či Ludwig Wittgenstein bol alebo nebol proponentom analytickej filozofie, ak áno, v ktorej svojej „fáze“ atď., nič to však nemení na tom, že ten, kto sa stretol s analytickou filozofiou, stretol sa aj s prácami Wittgensteina, hoci Wittgensteinov záber je podstatne širší.

⁴ Nejde, samozrejme, o jediné Hartove eseje k danej „tému“, zdajú sa nám však ilustratívne.

⁵ Tieto eseje pochádzajú z ranejšieho obdobia a od niektorých názorov a záverov Hart neskôr ustúpil, čo však nič nemení na tom, ako Hart vymedzuje metódy a úlohy analytickej filozofie a jej „nepriateľov“.

I. Analytická filozofia

Ako sme už naznačili, o tom, čo je to vlastne analytická filozofia a kto sú analytíci filozofi, neexistuje vo filozofických kruhoch zhoda. Jaroslav Peregrin pristupuje k vymedzeniu analytickej filozofie prostredníctvom vymedzenia filozofie ako takej. *„Filozofiu (...) chápeme ako prostriedok odpovedania na otázky, a to najmä na tie otázky, ktoré sa nepodarilo pridelit' žiadnej zo zavedených vied. Môžeme teda povedať, že filozofia začína tam, kde končí veda, a rozprestiera sa tak ďaleko, ako ďaleko ešte existujú (rozumné, pozn. aut.) otázky.“*⁶ Analytická filozofia sa aspoň spočiatku zameriavala na filozofické otázky, na ktoré sa dá očakávať explicitná odpoveď a robila tak prostredníctvom vymedzenia kritérií *rozumnosti* otázok.⁷ Analytíci filozofi nabádali, aby sme predtým, ako začneme hľadať odpoveď na nejakú otázku, bezpodmienečne skúmali, či *„táto otázka dáva dobrý zmysel, či je zrejmé, že slová v nej obsiahnuté majú jasný význam a či je jasné, ako by vôbec mohla vyzerat' prijateľná odpoveď na takú otázku“*, čím sa vyhnete filozofickému „tliachaniu“.⁸ V niektorých svojich verziách, ako logický pozitivizmus, vymedzila analytická filozofia kritériá rozumnosti otázok tak prísne, že otázky, ktoré pokladala za rozumné už iní filozofi nepokladali za filozofické, resp. pokladali analytickými filozofmi vymedzený okruh otázok za príliš úzky a sústredili sa na tie otázky, ktoré analytíci filozofi „zavrhlí“. Z nich sa potom vytvorilo krídlo filozofie, ktorá bola pomenovaná ako kontinentálna, keďže jej predstavitelia väčšinou pôsobili na európskom kontinente.⁹

Podľa Peregrina úplne prirodzene po fáze, v ktorej sa filozofia akoby odtrhne od života a začne sa zaoberať „umelými“ problémami, na ktoré odpovedá v han-tírke nedostupnej nefilozofom, prichádza filozofická revolta, ktorá sa sústreďuje na reálne problémy a berie vážne obyčajný jazyk, v ktorom sú tieto problémy formulované.¹⁰ Analytická filozofia mala byť podľa neho tiež takouto revoltou. A rovnako, ako u každej revolty, *„tu boli radikáli, ktorí prehlásili všetku dovtedajšiu filozofiu za nezmysel a ohlásili počiatok skutočnej filozofie; a boli tu i umiernení, kto-*

⁶ PEREGRIN, J.: Kapitoly z analytickej filosofie. Praha: Filosofia, 2005, s. 14. Za týmto územím filozofie sa už rozprestiera územie poézie a ďalšieho umenia, ktoré odpovedajú na otázky len v metaforickom zmysle slova. Ibidem.

⁷ Ibidem, s. 14 – 15.

⁸ PEREGRIN, J.: Filosofie a jazyk. Praha: TRITON, 2003, s. 25.

⁹ PEREGRIN, J.: Kapitoly z analytickej filosofie, s. 15.

¹⁰ Ibidem, s. 16.

rí chápali to, čo bolo vo filozofii pred nimi za zmysluplné, ale už prežité“.¹¹ Analytická filozofia, sumarizuje Peregrin, je v tomto zmysle „pokusom premyslieť tradičné filozofické problémy ‚matematickým‘ rozumom dvadsiateho storočia“.¹²

Podľa Michaela Dummeta sú korene analytickej filozofie v podstate na kontinente, teda v dielach Gottloba Fregeho. Dummet prisudzuje obrat k jazyku (ang. *linguistic turn*)¹³ Fregemu v tom, že Frege na analýzu *myšlienok* použil metódu *analýzy viet*.¹⁴ Frege tak mal urobiť, keď sa jeho pôvodná otázka po povahe čísla zmenila na otázku po význame viet obsahujúcich pojmy čísel a Frege sa stal starým otcom analytickej filozofie.¹⁵ Analytickými filozofmi sú potom tí, ktorí nasledujú Fregeho v tom, že chápu filozofiu jazyka ako základ celej ostatnej filozofie.¹⁶ Ray Monk však argumentuje, že takejto definícii nevyhovujú mnohí filozofi, ktorí sú pokladaní za analytických filozofov par excellence, medzi nimi aj Bertrand Russell. Podľa Monka, nech už išlo Russellovi o čokoľvek, aj napriek zmenám v jeho filozofii, nebol to jazyk a porozumenie vetám, ale porozumenie *svetu*. Preto ani posun v Russellovom myslení ukazujúcim sa v tvrdení, že „význam, v zmysle v akom slová majú význam, je irelevantný pre logiku“ v porovnaní s neskorším tvrdením, že „porozumenie jazyku je nevyhnutné pre poznanie logickej *propozície*“ nemožno interpretovať tak, že Russell za úlohu filozofie považoval analýzu viet, ale tak, že zistil, že sa mýlil v tom, aký filozofický význam má logika.¹⁷ Russella zaujímal jazyk do tej miery, do akej mohol osvetliť epistemologické otázky a my dodávame, že aj ontologické otázky.¹⁸ Preto Monk definuje analytic- kú filozofiu inak, nie na základe obratu k jazyku, ale dôraz dáva na *analýzu* ako metódu.

¹¹ Ibidem, s. 17.

¹² PEREGRIN, J.: Kapitoly z analytickej filozofie, s. 17.

¹³ Ide tu o zmenu v chápaní filozofie, jej problémov, metód a postavenia. Podľa filozofov, ktorí sa „obrátili“, filozofické problémy vznikajú buď zväčša, alebo nevyhnutne tým, že nerozumieme povahe jazyka, tomu ako funguje a aký je jeho vzťah k svetu. Preto je nevyhnutné analyzovať jazyk (alebo bežný jazyk), a tak sa dopátrame k odpovediam na filozofické otázky alebo zistíme, že nie je zmysluplné si ich klásť.

¹⁴ MONK, R.: What is Analytical Philosophy? In: MONK, R. – PALMER, A. (eds.): Bertrand Russell and the Origins of Analytical Philosophy. Bristol: Thoemmes Press, 1996, s. 3.

¹⁵ Ibidem, s. 3.

¹⁶ Ibidem, s. 4.

¹⁷ Ibidem, s. 5.

¹⁸ MONK, R.: What is Analytical Philosophy?, s. 10.

II. Analytická jurisprudencia podľa Harta

Prvá z Hartových esejí o analytickej jurisprudencii, ktorej sa budeme venovať, vznikla v roku 1953 a je nazvaná *Definícia a teória v jurisprudencii*.¹⁹ Ako sám Hart píše, intelektuálne vrenie okolo novej filozofie jazyka v Oxforde i Cambridge, upriamenie pozornosti na rôznorodosť spôsobov používania jazyka, jeho rôzne formy a funkcie, ho nadchlo a ovplyvnilo tak, že sa pokúsil poukázať na relevanciu tejto formy filozofie jazyka pre filozofiu práva a právnu vedu.²⁰

Hart v esejí predovšetkým poukazuje na zmätenia, ktoré sa ukazujú vtedy, ak sa pýtame po definíciách ako napríklad: Čo je právo? Čo je štát? Čo je vlastníctvo? Konkrétne, keď sa pýtame: Čo je významom slova „právo“? Čo je významom slova „štát“? Čo je významom slova „vlastníctvo“? atď. Zmätok vzniká tak, že síce *vieme*, ako sa slová „právo“, „štát“, „vlastníctvo“ bežne používajú, ale tomuto bežnému použitiu *nerozumieme*, a to podľa Harta preto, lebo tieto slová sú viacerými spôsobmi anomálne. Podľa Harta sa napríklad slovo právo (ang. *law*) používa takými rozličnými spôsobmi, že je zložené, ak nie nemožné, nájsť princíp jeho používania, keďže hovoríme napríklad o národnom práve, ale aj o medzinárodnom práve, pričom sú nápadne rozdielne. Rovnako nás však ako odpoveď neuspokojí poukaz na nejakú arbitrárnú konvenciu, ktorá by nás poučila o tom, kedy slovo aplikovať a kedy neaplikovať. Hart následne poukazuje na známy problém, keď pri pokuse o definíciu slov ako „právo“ (tentoraz ang. *right*), „povinnosť“, „korporácia“ atď. neexistuje priame prepojenie s náprotivkami vo svete faktov, na rozdiel od iných bežných slov, ktorým niečo vo svete faktov korešponduje.²¹

Túto situáciu veľmi vtipne popisuje aj autor fantasy noviel – Terry Pratchett – v Zemeplošskom románe *Otec Prasiatok*. Priblížme kontext. Na Zemeploche v Deň prasačej hliadky Otec prasiatok²² rozdáva deťom darčeky. Audítori vesmíru si objednájú jeho anihiláciu (mytologické postavy totiž nemožno zavraždiť) s cieľom zničiť vieru ľudí, ktorá robí život na Zemeploche, a aj na Zemeguli, ako možno dodať, nepredvídateľným. Otca prasiatok preto zastúpi Smrť s cieľom udržať vieru a spolu so svojou ľudskou vnučkou Otca prasiatok napokon zachrá-

¹⁹ HART, H. L. A.: Definition and Theory in Jurisprudence. (prvýkrát vyšlo v 1953) In: HART, H. L. A.: Essays in Jurisprudence and Philosophy. Oxford: Clarendon Press, 1983, s. 21 – 48.

²⁰ HART, H. L. A.: Essays in Jurisprudence and Philosophy, s. 3.

²¹ HART, H. L. A.: Definition and Theory in Jurisprudence. (prvýkrát vyšlo v 1953) In: HART, H. L. A.: Essays in Jurisprudence and Philosophy, s. 21 – 23.

²² Kontext priblíži aj fotka Otca prasiatok dostupná na http://lifegoggles.com/files/main_hogfather1.jpg [2.apríl 2012].

nia. Následne prichádza rozhovor medzi Smrťou a jeho vnučkou o tom, čo by sa stalo ak by Otec prasiatok bol anihilovaný. (Smrť hovorí, ako vždy, kapitálkami.)

„Povedz mi...

ČO BY SA STALO, AK BY SI HO NEZACHRÁNILA?

Áno! Slnko by vyšlo tak či onak, nie?

NIE.

Ale choď. Nechceš predsa, aby som verila niečom takému. Je to astronomický fakt.

SLNKO BY BOLO NEVYŠLO. SVET BY BOLA OŽIARILA OBYČAJNÁ GULA ŽERAVÝCH PLYNOV.

Dobre, tvrdíš teda, že bez fantázie by bol život pre ľudí neznesiteľný?

NIE. ĽUDIA POTREBUJÚ FANTÁZIU, ABY BOLI ĽUĎMI. ABY SA UDRŽALI V MIESTACH, KDE SA STRETÁVA PADAJÚCI ANJEL SO STÚPAJÚCOU OPICOU.

S vílami zubničkami, otcami prasiatok...

ÁNO. AKO TRÉNING. MUSÍŠ ZACÁŤ S TÝM, ŽE SA NAUČÍŠ VERIŤ MALÝM KLAMSTVÁM.

Aby sme mohli veriť i tým veľkým?

ÁNO. SPRAVODLIVOSŤ. MILOSRDENSTVO. POVINNOSŤ A TAKÉ TIE VECI.

Ale to je niečo úplne iné!

MYSLÍŠ? TAK VEZMI VESMÍR, ROZOMEL HO NA PRACH A TEN PREOSEJ CEZ TO NEJJEMNEJŠIE SITO A UKÁŽ MI JEDINÝ ATÓM SPRAVODLIVOSTI, JEDINÚ MOLEKULU MILOSRDENSTVA. A I TAK SA SPRÁVATE, AKOBY NA SVETE VLÁDOL NEJAKÝ IDEÁLNY PORIADOK. AKOBY V ŇOM BOLA SPRÁVNOSŤ, PODĽA KTOREJ BY MOHOL BYŤ SÚDENÝ...

Ale ľudia tomu musia veriť, aký by to malo inak zmysel –

ĽUDIA POTREBUJÚ VERIŤ VO VECI, KTORÉ NIE SÚ PRAVDIVÉ, AKO INAK BY TIETO VECI MOHLI EXISTOVAŤ?²³

Pratchett poukazuje nielen na to, že isté slová „nekorešpondujú“ s realitou, ale že zdrojom existencie entít, ktoré sú ich významom, je spoločnosť, že na *existenciu* práva, spravodlivosti, atď. potrebujeme skupinu ľudí. Podľa tohto obrazu prá-

²³ Citácia pochádza z filmovej verzie diela, kde je rozhovor oproti knižnej verzii skrátený. Relevantná časť filmovej verzie je dostupná na <http://www.youtube.com/watch?v=I4oxrTSRkC0> [2. apríl 2012].

vo, spravodlivosť, či milosrdenstvo sú držané vierou (nie náboženskou vierou) v rámci society a patria tak do sociálnej reality.²⁴ Ako sa stane neskôr v príspevku zjavným, Pratchettove (Smrťovo) riešenie bude pripísateľné skôr proponentom škandinávskej jurisprudencie, než Hartovi. Aj iná interpretácia je však možná.

Hart teda, ako sme už vyššie naznačili, poukazuje na to, že pri slovách ako „právo“, „povinnosť“ či „korporácia“ nevieme nájsť ich ekvivalent. Vyššie opísaná situácia dala vzniknúť niečomu, čo Hart hodnotí ako pozoruhodné, a to celým právnym školám, ktoré odpovedajú na vyššie položené otázky nielen odlišným spôsobom, ale poskytujú iné druhy odpovedí. Hart však pokladá prístup, ktorý hľadá a vytvára definície, za neplodný²⁵ a snaží sa hľadať iný spôsob objasnenia významu slov, ktoré rozvinuté právne systémy používajú bez problémov, až kým sa nezačne teoretizovať.²⁶ Hart teda identifikuje v zásade tri nasledujúce typy odpovedí na otázku významu právnych výrazov:

Slovo zastupuje nejaký nečakaný variant niečoho, čo už poznáme, alebo nejaký komplexný fakt, alebo nejaký budúci fakt, kde očakávame existenciu niečoho, alebo psychologický fakt, kde očakávame niečo externé. Príkladom tohto prístupu je tvrdenie amerických právnych realistov, že právo (*right*) je slovo, ktorým opisujeme náš predpoklad pravdepodobného konania súdu.²⁷ Ďalším príkladom je tvrdenie, že právnická osoba (vyššie sme hovorili o korporáciách) je skratka pre fakty o bežných fyzických osobách.

Slovo zastupuje niečo, čo je v istom zmysle fikciou. Príkladom sú škandinávski právní teoretici, ktorí hovorili, že právo (*right*) je ideál, alebo fikcia, či imaginárna sila a taktiež tvrdenie, že slovo „právnická osoba“ je menom fiktívnej osoby.

Slovo zastupuje niečo, čo je odlišné od vecí v tom, že sa toho nemôžeme dot-

²⁴ Hoci o tom, čo je a čo nie je sociálnym konštruktom, môžeme dlho diskutovať. Pozri napríklad diskusiu Searla a Hackinga. Myslím, že Pratchett, resp. Smrť, práve na Searlovo rozlíšenie „brute facts“ od „institutional facts“ naráža. Pozri SEARLE, J. R.: *The Construction of Social Reality*. The Free Press: New York 1995 a HACKING, I.: *Sociálna konštrukcia – ale čoho?* Kalligram: Bratislava 2006.

²⁵ Porovnajme napr. odmietnutie vysvetľovacej schopnosti definícií vo WITTGENSTEIN, L.: *Modrá a Hnedá kniha*. Bratislava: Kalligram, 2002, s. 58 – 59.

²⁶ Aj tu je viditeľná inšpirácia Wittgensteinom v jeho volaní po pozeraní sa na jazyk vtedy, keď pracuje. Pozri WITTGENSTEIN, L.: *Filozofické skúmania*. Bratislava: Pravda, 1979, § 132, s. 78. To, že daný Wittgensteinov apel Hart poznal, je zjavné aj z jeho eseje *Jheringovo nebo konceptov a moderná analytická jurisprudencia*. HART, H. L. A.: *Jhering's Heaven of Concepts and Modern Analytical Jurisprudence* (prvýkrát vyšlo v 1970). In: HART, H. L. A.: *Essays in Jurisprudence and Philosophy*, s. 277.

²⁷ Americkí realisti sa preslávili tvrdením, že právo (*law*) je to, čo povie súd, o tomto však už Hart nehovorí.

knúť, počuť to, či vidieť to. Príkladom je tvrdenie, že právo (*right*) je objektívnou realitou, ktorá existuje bez ohľadu na správanie človeka a taktiež tvrdenie, že právnická osoba je skutočná osoba, ktorá však nemá telo.²⁸

Tieto teórie považujeme za potrebné spomenúť preto, že Hart vníma úlohu analytickej jurisprudencie tak, že práve teórie, ktoré vytvárajú právnici s hlavou v oblakoch bez pohľadu na používanie slov, ktoré chcú definovať, sú v praxi neplodné, prázdne a mätúce. Práve analytická jurisprudencia má odstrániť tento nedostatok, toto prázdne teoretizovanie. Rovnako je dôvodom pripomenúť tieto doktríny to, že i doposiaľ sa v právnej teórii používajú. Hartov odkaz je teda stále aktuálny.

Čo teda Hart navrhuje? Aká je jeho raná analytická metóda? Predovšetkým, ako už bolo spomenuté, je potrebné pozrieť sa na slová, keď pracujú a poučiť sa aj od Jeremyho Benthamu v tom, že slová majú význam len v kontexte celej vety, s čím síce nie je podľa nášho názoru možné plne súhlasiť, je to však dobrý začiatok.

Hart podáva viacero príkladov, pozrime sa na jeden z nich, cez ktorý bližšie vysvetľuje omyly predošlých teórií a ponúka analýzu. Takže: „*A má právo na to, aby mu B zaplatil 10 libier.*“²⁹ V prvej z predošlých teórií by tento výrok znamenal, že existuje *predpoklad*, že B zaplatí A 10 libier, alebo, že s A sa bude zaobchádzať zo strany súdov a iných orgánov istým spôsobom, ak B 10 libier A nezaplatí. Má ísť teda o deskriptívny výrok, čo Hart odmieta.³⁰ Tvrdí, že povedať, že „A má právo“ *nevyjadruje* relevantné právne pravidlo, pri aplikácii, ktorého na fakty by bolo správnym povedať, že „A má právo“, ani *neopisuje* dané fakty. Hart tvrdí, že ten, kto tento výrok prednesie, vyvodil záver z relevantných, ale nevyjadrených pravidiel a taktiež z relevantných, ale nevyjadrených faktov. Preto takýto výrok nazýva „*právny záver*“ či „*záver z práva*“ (ang. *conclusion of law*).

Teda je potrebné, čo mnohokrát v eseji opakuje, postupovať nasledujúco, treba určiť:

1. podmienky, za akých je veta, v ktorej sa nachádza slovo alebo výraz, ktorý chceme objasniť, pravdivá a
2. ukázať, ako sa slovo alebo výraz použil pri vyvodzovaní záveru z pravidiel v konkrétnom prípade.³¹

²⁸ Pozri HART, H. L. A.: Definition and Theory in Jurisprudence (prvýkrát vyšlo v 1953). In: HART, H. L. A.: Essays in Jurisprudence and Philosophy, s. 24.

²⁹ „A has a right to be paid £10 by B.“ Ibidem, s. 28.

³⁰ Neskôr názor o možnosti, že ide o deskriptívny výrok mení, ale nemení názor, že jednoducho nemožno tento výrok, resp. slovo „právo“ v ňom identifikovať s očakávaním. HART, H. L. A.: Essays in Jurisprudence and Philosophy, s. 5 a s. 6.

³¹ Pozri HART, H. L. A.: Definition and Theory in Jurisprudence (prvýkrát vyšlo v 1953). In: HART,

Hartova analýza, kde sa snaží zdôrazniť voľnosť veriteľa v rozhodovaní o plnení záväzku, je takáto:

- „(1) Výrok vo forme ‚X má právo‘ je pravdivý, ak sú splnené nasledujúce podmienky:
- a) *Existuje právny systém.*
 - b) *Podľa pravidiel alebo pravidiel systému nejaká iná osoba Y je, v prípade, ktorý sa stal, povinná istým spôsobom konať alebo nekonať.*
 - c) *Táto povinnosť je na základe práva závislá od vôle X, alebo inej osoby konať v jej mene, takže Y je povinný konať alebo nekonať, iba ak X (alebo iná oprávnená osoba) tak rozhodne alebo alternatívne, kým X (alebo iná osoba) sa nerozhodne inak.*
- (2) Výrok vo forme ‚X má právo‘ je použitý na vyvodenie záveru z práva v konkrétnom prípade, ktorý patrí pod toto pravidlo.“³²

Takto by sme podľa Harta mali podať tomu, kto sa pýta, dostatočné vodidlo na porozumenie konceptu³³ „právo“ v právnom systéme bez toho, aby sme vytvorili nejakú teóriu, ktorá by nás mohla zmiasť. Hoci neskôr, ako sme už spomenuli, Hart uznáva, že vyššie analyzovaný výrok je deskriptívny, že nejde o „záver z práva“, že na porozumenie právnej vete ešte musíme vedieť, čo to znamená vyžadovať, zakazovať, dovoľovať a taktiež, že podcenil význam kontextu, v ktorom je výrok prednesený a ilokučnú silu výroku, odkaz ostáva zachovaný.

A hoci bola Hartova analýza obvinená z toho, že analytickú jurisprudenciu robí triviálnou a matematickou, a že aplikácia práva je podľa neho len jednoduchou dedukciou za použitia striktné logických pravidiel a čisto právnych premís, Hart túto námietku radikálne odmietol, keďže sám proti „mechanizmu“ v práve brojil. S touto námietkou sa vyrovnáva v odpovedi na kritiku svojej inauguračnej eseje z pera profesora Bodenheimera v eseji *Analytická jurisprudencia v polovici 20. storočia: Odpoveď profesorovi Bodenheimerovi*.³⁴ Hart pripomína, že práve zásluhou analytickej jurisprudencie sa zisťuje, že právne koncepty/pojmy sú jednak vágne a jednak viacznačné (*ambiguous*).³⁵ Práve upriamením pozornosti na jazyk a právny jazyk sa objavuje „otvorená textúra“ (*open texture*), a to, že kon-

H. L. A.: *Essays in Jurisprudence and Philosophy*, s. 33.

³² Ibidem, s. 35. Ďalší príklad je na s. 38.

³³ Termín „concept“ prekladáme ako koncept, ale na miestach, kde je zaužívaný preklad „pojem“, používame tento druhý výraz.

³⁴ HART, H. L. A.: *Analytical Jurisprudence in Mid-Twentieth Century: A Reply to Professor Bodenheimer*. *University of Pennsylvania Law Review*, Vol. 105, No. 7. (Máj, 1957), s. 953 – 975.

³⁵ Pozri Ibidem, s. 956.

cepty, ktoré sú dennodenným životom práva, majú vágne okraje a že v mnohých prípadoch, keď právne pravidlá tieto koncepty obsahujú, jednoducho pravidlá neurčujú jediné unikátne rozhodnutie pre konkrétny prípad.³⁶ Istým spôsobom vlastne aj musíme predpokladať, že ak bral Hart Wittgensteina, teda aj neskorého Wittgensteina vážne, nemohol vnímať jazyk ako matematický kalkul, a preto aj právny jazyk nemohol byť kalkulom, z ktorého sa dá následne, za predpokladu, že poznáme skutkové okolnosti prípadu, vždy „odrátať“ jediné rozhodnutie, teda aplikácia právneho pravidla na prípad.

Hart si však zároveň na mušku berie aj tzv. skepticizmus o pravidlách, ktorý viedol jednak k tvrdeniu, že právo alebo právny systém nie je možné definovať ako systém pravidiel, a jednak k tomu, že sudcovia rozhodujú vlastne arbitrárne v tom zmysle, že rozhodnutie sa nemôže riadiť a nemôže byť vedené pravidlami. Iní právní teoretici sa snažili vymedziť kritériá, na základe ktorých by mali sudcovia rozhodovať, a dospeli tak k teoretizovaniu medzier v práve. Ďalším cieľom Hartovej kritiky sú teoretici, ktorí tvrdili, že v hraničných zložitých prípadoch aplikácie práva musíme siahnuť po účeloch (*purposes*) za právom. Títo teoretici použili terminológiu a východiská prirodzenoprávnej školy.³⁷ Tieto zmätenia Hart považuje za dôkaz stagnácie analytickej filozofie, keďže nenadväzovali na poučenia svojich „otcov“ – J. Benthama a J. Austina z 19. storočia. Malá pozornosť sa podľa Harta venovala rôznorodosti a variabilite fenoménov, ktoré nazývame „právo“, „pravidlo“, „norma“ atď., a práve nový analytický prístup by sa mal pomocou výdobytkov logiky a filozofie jazyka veľmi pozorne zaoberať právnymi konceptmi a právnym jazykom. Totiž pravidlá napríklad nie sú len dodržiavané a nedodržiavané, ale sú aj vyvolané, keď sa na ne odvolávame, sú aplikované a sú aj základom konania (*acted on*) atď..³⁸ Hibernácia analytickej jurisprudencie súvisela podľa Harta teda s tým, že právnici sa pýtali nesprávne otázky, ako napríklad tie, ktoré sme uviedli vyššie, ktoré sa pýtajú, čo je to „právo“, teda čo je význam slova „právo“.³⁹

Ešte raz a naposledy precizujme úlohu analytickej filozofie tak, ako ju vymedzuje už starší Hart, preslávený knihou *Pojem právo* v eseji *Jheringove nebo kon-*

³⁶ Pozri Ibidem, s. 957.

Práve túto tézu atakuje Dworkin s teóriou jedinej správnej odpovede aj v zložitých prípadoch.

³⁷ Pozri HART, H. L. A.: *Analytical Jurisprudence in Mid-Twentieth Century: A Reply to Professor Bodenheimer*, s. 957.

³⁸ Pozri Ibidem, s. 958.

³⁹ Pozri Ibidem, s. 960.

ceptov a moderná analytická jurisprudencia⁴⁰ z roku 1970. V tejto eseji oceňuje Rudolfa von Jheringa za jeho vklad do identifikácie problémov právnej vedy a následne ukazuje, že s tými problémami bojuje analytická filozofia a analytická jurisprudencia verná svojim zakladateľom. Piatimi problémami právnej vedy, ktoré vedú k zmätkom, sú (i) prílišné zaoberanie sa konceptmi abstrahujúc od podmienok, za akých sa v skutočnom živote aplikujú, (ii) ignorancia spoločenských a individuálnych záujmov pri používaní a rozvíjaní právnych konceptov, (iii) viera, že je možné odlíšiť podstatu/esenciu právneho konceptu od jeho právnych následkov, a tak je možné o koncepte uvažovať abstraktne, (iv) prehliadanie záverov a účelov práva a (v) klamlivé prispôsobenie konceptov a metód právnej vedy matematike, tak, že potom má byť právna úvaha obyčajnou kalkuláciou.⁴¹ Proponentov teórií, ktoré podliehajú týmto zmätkom, Jhering a Hart situujú do pojmového neba (*Begriffshimmel*). Podľa Harta ich zmätky vyplývajú z toho, že si myslia, že právne pojmy sú uzavreté alebo fixované, a je preto sa dajú vyčerpávajúco definovať podľa nevyhnutných a dostatočných podmienok.⁴² Opäť teda Hart vyvoláva svoju centrálnu tému otvorenej textúry práva.

Hart v rámci analytickej jurisprudencie rozlišuje dve fázy. Prvú z nich spája s Jeremym Benthamom a Johnom Austinom, utilitaristami z 19. storočia, a druhú z nich s menom Ludwiga Wittgensteina a Johna Langshawa Austina. Analytická jurisprudencia v prvej fáze bola utilitaristická, právo bolo definované prostredníctvom príkazu (čo Hart v *Pojme práva* kritizuje), výskum práva by mal byť hodnotovo neutrálny a mala by sa použiť metóda analýzy, ktorá by bola aplikovaná na výskum pojmu práva a iných právnych konceptov, ale i pre výskum štruktúry a vzájomných vzťahov prvkov práva. Benthamov prínos bol viditeľný najmä v expozícii skúmania významov výrazov v používaní, v kontexte celej vety. Austinov prínos bol podľa Harta, okrem vyššie spomenutých, ten, že Austin začal hovoriť o neurčitosti práva (*indeterminacy of law*) a nespoľahlivosti testu toho, či istá skutková situácia patrí (novšie, či je subsumovateľná) pod istú právnu normu. V druhej fáze prínos Wittgensteina pre jurisprudenciu podľa Harta spočíval v tom, že jeho štúdiá o jazyku, význame a pravidlách má výrazné implikácie pre právo, spomeňme aspoň tézu o tom, že tvrdenia sú skutky, jazyk treba pozorovať,

⁴⁰ HART, H. L. A.: Jhering's Heaven of Concepts and Modern Analytical Jurisprudence (prvýkrát vyšlo v 1970). In: HART, H. L. A.: *Essays in Jurisprudence and Philosophy*, s. 265 – 277.

⁴¹ Pozri *Ibidem*, s. 266.

⁴² Pozri *Ibidem*, s. 269.

keď funguje, beží a koncepciu „rodinných podobností“ (*family resemblances*).⁴³ Austinov⁴⁴ prínos je najmä v zdôraznení toho, že slovami sa robia rôzne veci, teda že slová nielen opisujú svet, ale ho i menia a vytvárajú niečo, použitie jazyka je teda aj operatívne, či Austinovsky „performatívne“.⁴⁵

III. (Klasicky) Namiesto záveru

Hartova menej známa tvár nám otvára dvere do takých filozofických smerov a snažení, ktoré sú inými smermi a snaženiami niekedy považované za príliš technické, neplodné a nedotýkajúce sa podstaty človeka a jeho bytia. Domnievame sa, že opak je, aspoň z väčšej časti, pravdou a dúfame, že tento príspevok je istým argumentom v prospech tohto tvrdenia. Hartove eseje nie sú ľahkým letným čítaním a aj istá miera nervozity, ktorá sa môže vyskytnúť pri nevyhnutnosti opakovaného čítania niektorých pasáží stojí napokon za to.

Vlastne, rovnako je to asi aj pri iných hodnotných dielach, ktoré treba viackrát prežúť a dlho tráviť. Takže: „*Bol/a som hore celú noc! Bol/a som hore celú noc! Nemôžem myslieť na nič iné!*“.

Článok je písomným výstupom projektu VEGA pod reg. č. 1/0275/11.

⁴³ V dizertačnej práci Wittgenstein a právo (2010) tvrdím, že Wittgenstein nehovorí nič, čo by priamo implikovalo niečo pre právo použiteľné takým spôsobom, ako sa veľa teoretikov domnieva. Na vysvetlenie tohto tvrdenia však v tomto príspevku nie je dostatočný priestor.

⁴⁴ Nezabudnime, že J. L. Austin učil jeden predmet istý čas spolu s Hartom.

⁴⁵ Pozri HART, H. L. A.: *Jhering's Heaven of Concepts and Modern Analytical Jurisprudence* (prvýkrát vyšlo v 1970). In: HART, H. L. A.: *Essays in Jurisprudence and Philosophy*, s. 271 – 277.

Ako Austin píše v prednáške *Performatívy a konštatívy*, „filozofi príliš dlho predpokladali, že úlohou ‚tvrdenia‘ [statement] môže byť len ‚opisovať‘ nejaký stav vecí, alebo ‚tvrdiť‘ nejaký fakt, pričom to má robiť buď pravdivo, alebo nepravdivo. Pravda, gramatici pravidelne upozorňovali, že nie všetky ‚vety‘ sú tvrdeniami (resp. použité pri vyslovovaní tvrdení): popri tvrdeniach (gramatikov) existujú tradične aj otázky, zvolania, vety vyjadrujúce príkazy, želania alebo povolenia“. AUSTIN, J. L.: *Ako niečo robiť slovami*. Kalligram: Bratislava 2004, s. 12. Možno aj v snahe nezapaďnúť do daného „starého“ stereotypu Hart v inauguračnej prednáške popieral, že výrok „A má právo...“ je deskriptívny. Rovnako mohlo byť pôvodom tohto tvrdenia to, že súhlasil s Austinom, že práve právnici by si mali uvedomovať rozdiel medzi konštatívom a performatívom, hoci „predsa však budú podliehať svojej vlastnej ustráchaní fikcii, že tvrdenie ‚práva‘ je tvrdením faktu“. AUSTIN, J. L.: *Ako niečo robiť slovami*, s. 15, pozn. 3.

Exemplo ductus

RADOSLAV PROCHÁZKA*

V čase, keď som sa do pocty môjmu veľkému učiteľovi chystal venovať úvahu o vzťahu medzi princípom právnej istoty a hodnotou materiálnej spravodlivosti, už do rúk editorov dorazil príspevok dr. Báránaya, venovaný podobnej téme. Takže sa obmedzím na niekoľko nevedeckých, osobných slov, s následným pokusom o presah k všeobecnejšej myšlienke.

Ale najskôr naozaj to súkromné. Moja najstaršia spomienka na budovanie vzťahu s človekom, ktorý tým najzásadnejším spôsobom ovplyvnil moju vlastnú akademickú kariéru, pochádza z výťahu novej budovy Právnickej fakulty Univerzity Komenského. Odchádzali sme práve viacerí zo zasadnutia Akademického senátu, kde som ako jeho člen v krátkom vystúpení aplikoval na konkrétnu právnu situáciu princípy, ktoré som semester, dva predtým nasal práve od profesora Prusáka. Všimol si to a vo dverách zatvárajúceho sa výťahu mi povedal, aby som po skončení štúdia uvažoval o ďalšom pôsobení na jeho katedre, katedre teórie štátu a práva. Bolo to pre mňa obrovské vyznamenanie a už som sa tej myšlienky nikdy nevzdal.

Dnes, dvadsať rokov od tej chvíle, som nútený priznať, že som po celý ten čas bol protežantom profesora Prusáka. Protežant je slovo s negatívnymi konotáciami, preto ho vysvetlím. Bol som chránencom v tom najlepšom zmysle slova: žiak, na ktorého učiteľ kladie vysoké nároky, ale ktorému učiteľ pomáha tieto nároky plniť. Trpezlivosťou, podporou, vedením, pozornosťou a naliehaním na ďalší rast.

Toto aktívne úsilie profesora Prusáka mi síce veľmi pomohlo, to najcennejšie mi však poskytol akoby mimovoľne a možno aj nevedomky. Tým najcennejším bol a zostáva jeho osobný príklad. Osobný príklad statočnosti, vernosti hodnotám napriek nepohodliu, ktoré táto vernosť s urputnou pravidelnosťou prináša, svedomitosti, zmyslu pre poriadok a pre zodpovednosť, poctivosti, pracovitosti a viery. Áno, viery, že má zmysel vytrvať vo vernosti vlastnému presvedčeniu,

* doc. JUDr. Radoslav Procházka, PhD., LL.M., JSD., Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

akokoľvek nepragmatické a bolestivé to niekedy môže byť. Kiežby som si v tejto súvislosti mohol dovoliť viac, než len povzdychnúť, že si často prajem, aby som býval lepším žiakom.

Keď som písal svoju dizertáciu v Amerike, už som sa mohol oprieť o rady, ktoré mi profesor dal doma: píš tak, aby v tvojom diele boli myšlienky, ktoré iní budú mať dôvod citovať. Píš pôvodné veci, produkuje nové tézy, jednoducho tvor. Môj prvý článok bol o občianskej neposlušnosti a dodnes si pamätám, ako ma profesor primäl dvakrát ho prepracovať, až napokon rezignoval: sú to tvoje slová, ty budeš pod nimi podpísaný, rešpektujem tvoju autenticitu, aj keď ja by som to povedal inak.

Viem, že teraz ponúkam až príliš sebastredný pohľad, ale pre človeka, pre ktorého je profesor Prusák životným vzorom stavovskej cti, je ťažké vzdať sa súkromnej prizmy, vzdať sa snahy sprostredkovať zážitok spoločnej cesty s ním. Takže predsa len ešte jeden osobný návrat: v polovici deväťdesiatych rokov sa stal známy slovenský historik ministrom školstva. Dodnes mi utkvelo v pamäti, ako profesor Prusák krútil hlavou, čo to je prepánakráľa za trend, hrnúť sa do vlády a vymieňať akademické slobody za službu moci. Veď predsa v zdravej spoločnosti sú to práve profesori, ktorí majú podstatne väčší vplyv a väčšiu autoritu ako ministri na jedno použitie. Nuž, v zdravej možno.

Privádza ma tento profesorov údiv k otázke, akú úlohu dnes pre zdravie nášho vlastného národného spoločenstva zohrávajú ľudia, ktorým sa pominuteľné odblesky kamier a suchot červených kobercov tak akosi vyhyba, hoci na roli národa dedičnej toho robia viac, ako frekventanti smotánkových večierkov.

Pestujem v sebe nádej, že dedičstvo ľudí ako Jozef Prusák je síce nenápadnejšie, ale o to trvácnejšie a pevnejšie. A že je takým práve vďaka spôsobu, akým ho tvoria, čiže osobným svedectvom a prácou. Súčasťou svedectva, ktoré profesor Prusák ešte aj dnes vydáva svojím profesijným životom, je snaha vlastným príkladom reprodukovať základné morálne kódy v spoločenstve, ktoré mu je zverené – v obci svojich žiakov, kolegov a nasledovníkov.

Súčasťou inauguračných kritérií všade na svete je pestovanie vlastnej vedeckej školy. Profesor Prusák robil a robí viac, než to: osobným príkladom pomáha klonovaniu svojich morálnych postojov v kolektívoch, ktoré do praxe, takpovediac do života, pripravujú stovky mladých ľudí. Ľudí, ktorí raz budú súdiť, prijímať zákony, učiť, rozhodovať, viesť. Ľudí, ktorí si možno v tej pravej chvíli budú vedieť spomenúť, že všetci, ktorí tu žijeme, tvoríme viacgeneračné spoločenstvo, viazané vzájomnými nárokmi a očakávaniami a že ak si na svojich úlohách a poslaniach doprajeme zľavu sami sebe, budú si ju rovnako dopriavať aj iní. Jedno-

ducho, že sme všetci, na svojich miestach a svojím spôsobom, zodpovední za kvalitu tkaniva, z ktorého je utkaná naša spoločnosť.

Osobitne my, akademici, sme obec, ktorá stratí svoj étos a svoj *raison d'être*, ak pred ľpením na bazálnych morálnych pravidlách uprednostní rýchly úspech, pred pravdou účasť na moci, pred trnistou cestou skratku a pred integritou popularitu a pohodlie. Veľkorysosť, s akou Jozef Prusák posúval hore a dopredu svojich zverencov, odhodlanie, s akým sa rozdával pre potreby školy, ktorú spolu zakladal, obetavosť, s akou venoval svoj čas a energiu robote na diele verejnom nielen v podstate, ale aj v účinkoch, sa niekde musí prejavíť, niekde musí vyvrieť a priniesť ovocie.

Tuším, že tým ovocím sú ľudia, ktorých Jozef Prusák inšpiroval a naďalej inšpiruje. Niet asi väčšieho úspechu, než keď vaše duchovné a intelektuálne dedičstvo má kto nieť ďalej, pretože ho považuje za vzácny dar.

Chcem Ti teda, Jozef, vzdať hold nielen jednoduchým „ďakujem“, ale najmä prísľubom, že to, čo si nás naučil a ešte naučíš, sa budeme snažiť odovzdať ďalej. Budeme tvoju múdrosť ešte veľmi potrebovať.

Dodatok

Zoznam publikácií a ohlasov na publikované diela prof. JUDr. Jozef Prusák, CSc.

Štatistika publikácií:

AAB Vedecké monografie vydané v domácich vydavateľstvách 7
ABB Štúdie v časopisoch a zborníkoch charakteru vedeckej monografie vydané v domácich vydavateľstvách 1
ABC Kapitoly vo vedeckých monografiách vydané v zahraničných vydavateľstvách 2
ACB Vysokoškolské učebnice vydané v domácich vydavateľstvách 4
ADE Vedecké práce v zahraničných nekarentovaných časopisoch 6
ADF Vedecké práce v domácich nekarentovaných časopisoch 34
AEC Vedecké práce v zahraničných recenzovaných vedeckých zborníkoch, monografiách 1
AED Vedecké práce v domácich recenzovaných vedeckých zborníkoch, monografiách 4
AEE Vedecké práce v zahraničných nerecenzovaných vedeckých zborníkoch, monografiách 2
AEF Vedecké práce v domácich nerecenzovaných vedeckých zborníkoch, monografiách 4
AFA Publikované pozvané príspevky na zahraničných vedeckých konferenciách 7
AFB Publikované pozvané príspevky na domácich vedeckých konferenciách 15
AFC Publikované príspevky na zahraničných vedeckých konferenciách 4
BBB Kapitoly v odborných monografiách vydané v domácich vydavateľstvách 2
BCI Skriptá a učebné texty 10
BDB Heslá v odborných terminologických slovníkoch a encyklopédiách vydaných v domácich vydavateľstvách 5
BDF Odborné práce v domácich nekarentovaných časopisoch 5
BED Odborné práce v domácich recenzovaných zborníkoch (konferenčných aj nekonferenčných) 1
EDI Recenzie v časopisoch a zborníkoch 3
EDJ Prehľadové práce, odborné preklady v časopisoch a zborníkoch 2
FAI Redakčné a zostavovateľské práce knižného charakteru (bibliografie, encyklopédie, katalógy, slovníky, zborníky...) 5
GII Rôzne publikácie a dokumenty, ktoré nemožno zaradiť do žiadnej z predchádzajúcich kategórií 3
Spolu: 127

Štatistika ohlasov:

1 – citácie v zahraničných publikáciách registrovaných v citačných indexoch: 3
2 – citácie v domácich publikáciách registrovaných v citačných indexoch: 5
3 – citácie v zahraničných publikáciách neregistrované v citač. indexoch: 281
4 – citácie v domácich publikáciách neregistrované v citač. indexoch: 621
6 – recenzie v domácich publikáciách: 1

Spolu: 911

MENNÝ ZOZNAM PUBLIKÁCIÍ

AAB Vedecké monografie vydané v domácich vydavateľstvách

AAB1 Šport a právo: (úvod do dejín, teórie a praxe právnej zodpovednosti v športe) / Jozef Prusák; [lektorovali: Ján Bavorský, Jiří Hora, Juraj Kukura, Vladimír Mathern, Vladimír Wirgha]. – 1. vyd. – Bratislava: Šport, slovenské telovýchovné vydavateľstvo, 1985. 248 s. (Veda a šport).
[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[2] PRIBAN, J. Several notes on the sociology of law. In Sociologický časopis, vol. 28, iss. 6, 1992, p. 770 – 782. ISSN 0038-0288

[4] GÁBRIŠ, T. Zmluvné záväzky a základné práva športovcov. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, [2011], s. 35. ISBN 978-80-7165-849-8

[4] GÁBRIŠ, T. Zmluvné záväzky a základné práva športovcov. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, [2011], s. 172. ISBN 978-80-7165-849-8

[4] ČOLLÁK, J. Zodpovednosť športovca za (ne)úmyselne ublíženie na zdraví. In Justičná revue, roč. 63, č. 11, 2011, s. 1566. ISSN 1335-6461

[3] BĚLOHLÁVEK, A.J. Rome convention Rome 1 regulation: commentary. Volume 1. New York: Juris, 2010, p. 875. ISBN 978-1-57823-322-9

[3] BĚLOHLÁVEK, A.J. Rozporządzenie Rzym 1 Konwencja rzymska: komentarz. Tom 1. Warszawa: C.H. Beck, 2010, s. 808. ISBN 978-83-255-2165-3

[4] PORUBAN, A. Právno-teoretická interakcia práva a športu – problematika stále živá. In Blaho, P. – Švecová, A. (eds.) Acta Universitatis Tyrnaviensis – Iuridica. 7. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2010, s. 209. ISBN 978-80-8082-415-0

[4] PORUBAN, A. Právno-teoretická interakcia práva a športu – problematika stále živá. In Blaho, P. – Švecová, A. (eds.) Acta Universitatis Tyrnaviensis – Iuridica. 7. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2010, s. 214. ISBN 978-80-8082-415-0

[3] BĚLOHLÁVEK, A.J. Římská úmluva a Nařízení Řím 1. 1. díl.: komentář. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 806. ISBN 978-80-7400-176-5

[3] KRÁLÍK, M. Právní odpovědnost ve sportu. In Jurisprudence, roč. 18, č. 4, 2009, s. 51. ISSN 1802-3842

[4] KRIŽAN, L. Mal by mať profesionálny futbalista na Slovensku postavenie zamestnanca? In Bulletin slovenskej advokácie, roč. 15, č. 3, 2009, s. 33. ISSN 1335-1079

[4] KRÁLÍK, M. Trestněprávní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy: (úvod do problematiky). In Bulletin slovenskej advokácie, roč. 14, č. 1-2, 2008, s. 22. ISSN 1335-1079

[4] KRÁLÍK, M. Trestněprávní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy: (úvod do problematiky). In Bulletin slovenskej advokácie, roč. 14, č. 1-2, 2008, s. 24. ISSN 1335-1079

[3] ČORBA, J. Prejavy autoregulácie obchodnoprávných vzťahov pri činnosti agentov hráčov a klubov. In Bejček, J. (ed.) Regulace, deregulace, autoregulace: sborník příspěvků z 5. konference Katedry obchodního práva Masarykovy univerzity na téma: „Regulace, deregulace, autoregulace“ pořádané dne 18. prosince 2006. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 191. ISBN 978-80-210-4257-5

[3] KRÁLÍK, M. Úvod k otázkám právní odpovědnosti sportovců za sportovní úrazy In Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva, roč. 146, č. 8, 2007, s. 838. ISSN 0231-6625

[3] KRÁLÍK, M. Úvod k otázkám právní odpovědnosti sportovců za sportovní úrazy In Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva, roč. 146, č. 8, 2007, s. 848. ISSN 0231-6625

[3] KRÁLÍK, M. Úvod k otázkám právní odpovědnosti sportovců za sportovní úrazy In Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva, roč. 146, č. 8, 2007, s. 855. ISSN 0231-6625

- [3] KRÁLÍK, M. Úvod k otázkám právní odpovědnosti sportovců za sportovní úrazy In Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva, roč. 146, č. 8, 2007, s. 870. ISSN 0231-6625
- [4] ČORBA, J. Ťažký život legionára – pojednanie o možnostiach vykonávania športovej činnosti v zahraničí. In Burda, E. et. al. (ed.) Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2007: zborník z medzinárodnej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov konanej v dňoch 16. – 18. 4. 2007 v priestoroch ÚZ NR Častá-Papiernička. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2007, s. 269. ISBN 978-80-7160-250-7
- [4] ČORBA, J. Ťažký život legionára – pojednanie o možnostiach vykonávania športovej činnosti v zahraničí. In Burda, E. et. al. (ed.) Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2007: zborník z medzinárodnej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov konanej v dňoch 16. – 18. 4. 2007 v priestoroch ÚZ NR Častá-Papiernička. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2007, s. 270. ISBN 978-80-7160-250-7
- [4] KRÁLÍK, M. Civilněprávní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy v německé a rakouské judikatuře. In Bulletin slovenskej advokácie, roč. 13, č. 7–8, 2007, s. 53. ISSN 1335-1079
- [3] KRÁLÍK, M. Právní odpovědnost za sportovní úrazy, aneb „Quo vadis, moderní sporte?“. In Právnický rádce: měsíčník vydavatelství Economia, roč. 15, č. 2, 2007, s. 17. ISSN 1210-4817.
- [3] KRÁLÍK, M. Právní význam sportovních pravidel pro právní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy ve světle doktrinálního vývoje. In Časopis pro právní vědu a praxi, roč. 14, č. 2, 2006, s. 123. ISSN 1210-9126.
- [3] KRÁLÍK, M. Právní význam sportovních pravidel pro právní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy ve světle doktrinálního vývoje. In Časopis pro právní vědu a praxi, roč. 14, č. 2, 2006, s. 125. ISSN 1210-9126.
- [3] KRÁLÍK, M. Právní význam sportovních pravidel pro právní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy ve světle doktrinálního vývoje. In Časopis pro právní vědu a praxi, roč. 14, č. 2, 2006, s. 129. ISSN 1210-9126.
- [3] KRÁLÍK, M. K právní odpovědnosti sportovce za úraz způsobený během amerického fotbalu. In Jurisprudence: specialista na komentování judikatury, roč. 15, č. 8, 2006, s. 56. ISSN 1212-9909.
- [3] KRÁLÍK, M. Legislativní a judikatorní východiska trestněprávní odpovědnosti sportovců za sportovní úrazy (úvod do problematiky). In Trestněprávní revue, roč. 5, č. 8, 2006, s. 229. ISSN 1213-5313
- [3] KRÁLÍK, M. Civilněprávní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy ve světle evropské a světové judikatury 20. a 21. století. In Soudní rozhledy, roč. 12, č. 8, 2006, s. 287. ISSN 1335-6461
- [3] KRÁLÍK, M. Několik poznámek k právní odpovědnosti sportovců za sportovní úrazy. In Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví, roč. 14, č. 15, 2006, s. 542. ISSN 1210-6410
- [3] KRÁLÍK, M. Několik poznámek k právní odpovědnosti sportovců za sportovní úrazy. In Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví, roč. 14, č. 15, 2006, s. 547. ISSN 1210-6410
- [3] KRÁLÍK, M. Právní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy – historická východiska a přístupy legislativy, úvod do problematiky. In Jurisprudence: specialista na komentování judikatury, roč. 15, č. 5, 2006, s. 27. ISSN 1212-9909
- [3] KRÁLÍK, M. Právní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy – historická východiska a přístupy legislativy, úvod do problematiky. In Jurisprudence: specialista na komentování judikatury, roč. 15, č. 5, 2006, s. 33. ISSN 1212-9909
- [3] KRÁLÍK, M. Právní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy z pohledu zahraniční a tuzemské soudní praxe (úvod do problematiky). In Jurisprudence: specialista na komentování judikatury, roč. 15, č. 6, 2006, s. 33. ISSN 1212-9909
- [3] KRÁLÍK, M. Trestněprávní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy (teoretický a doktrinální úvod do problematiky). In Trestní právo: odborný časopis pro trestní právo a obory související, roč. 11, č. 7–8, 2006, s. 68. ISSN 1211-2860

- [3] KRÁLÍK, M. Trestněprávní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy (teoretický a doktrinální úvod do problematiky). In *Trestní právo: odborný časopis pro trestní právo a obory související*, roč. 11, č. 7–8, 2006, s. 69. ISSN 1211-2860
- [3] KRÁLÍK, M. Trestněprávní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy (teoretický a doktrinální úvod do problematiky). In *Trestní právo: odborný časopis pro trestní právo a obory související*, roč. 11, č. 10, 2006, s. 23. ISSN 1211-2860
- [3] KRÁLÍK, M. Trestněprávní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy (teoretický a doktrinální úvod do problematiky). In *Trestní právo: odborný časopis pro trestní právo a obory související*, roč. 11, č. 10, 2006, s. 24. ISSN 1211-2860
- [4] KRÁLÍK, M. Právní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy v současné judikatuře Nejvyššího soudu České republiky a české právní doktríně. In *Justičná revue: časopis pro právní prax*, roč. 58, č. 8 – 9, 2006, s. 1291. ISSN 1335-6461
- [3] KRÁLÍK, M. K odpovědnosti sportovce za škodu způsobenou sportovním úrazem při výkonu sportovní činnosti. *Jurisprudence. Časopis o evropské, české a slovenské judikatuře a evropském právu*. Roč. 2005, č. 5, s. 58.
- [3] KRÁLÍK, M. K odpovědnosti sportovce za škodu způsobenou sportovním úrazem při výkonu sportovní činnosti. *Jurisprudence. Časopis o evropské, české a slovenské judikatuře a evropském právu*. Roč. 2005, č. 5, s. 60.
- [4] ANTALOVÁ, B. Problém zapříčinenia v rímskom klasickom práve. Košice: UPJŠ 2004, s. 29.
- [4] ANTALOVÁ, B. Problém zapříčinenia v rímskom klasickom práve. Košice: UPJŠ 2004, s. 105.
- [4] SVÁK, J. Rozhodovanie sporov pri výkone športovej činnosti. In *Justičná revue*. Roč. 55, 2003, č. 8 – 9, s. 743.
- [4] SVÁK, J. Rozhodovanie sporov pri výkone športovej činnosti. In *Justičná revue*. Roč. 55, 2003, č. 8 – 9, s. 744.
- [4] SVÁK, J. Rozhodovanie sporov pri výkone športovej činnosti. In *Justičná revue*. Roč. 55, 2003, č. 8 – 9, s. 745.
- [4] SVÁK, J. Rozhodovanie sporov pri výkone športovej činnosti. *Justičná revue*. Roč. 55, 2003, č. 8 – 9, s. 748.
- [3] KRÁLIK, M. Právní rozhledy. Roč. 6, 1998, č. 10

AAB2 Mládež, právo a veda: základné práva a povinnosti mladého vedca / Pavel Hungr, Jozef Prusák. 1. vyd. Bratislava: Smena, 1983. 337 s.

[Hungr Pavel – Jozef Prusák (50 %)]

AAB3 Komentár k Ústave Slovenskej republiky / Milan Čič a kolektív. [1. vyd.]. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 1997. 598 s. J. Prusák: s. 273 – 281, 577 – 585, 590 – 598; vedúci autor. kol. Hlavy IX. (s. 577 – 598). ISBN 80-7090-444-5.

[Jozef Prusák (9 %)]

Ohlasy:

[4] DRLIČKA, P. Antropologické chápanie kánonického práva? In Šmid, M. – Moravčíková, M. (eds.) *Clara pacta – boni amici: zmluvné vzťahy medzi štátom a cirkvami*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2009, s. 86. ISBN 978-80-89096-38-1

[4] DRLIČKA, P. Antropologické chápanie kánonického práva? In Olšovská, A. (ed.) *Teoretické úvahy o práve [elektronický dokument]*. 4: zborník z vedeckej konferencie doktorandov a školiteľov PF TU: 29. 3. 2008. Trnava: Trnavská univerzita, Právnická fakulta, 2009, s. 9. ISBN 978-80-8082-255-2

AAB4 Právo v spoločnosti: (regulačné pôsobenie práva a právna výchova v socialistickej spoločnosti) / Jozef Prusák; [lektorovali: Pavol Dojčák, Otakar Mošner; doslov napísal Otakar Mošner]. 1. vyd. Bratislava: Obzor, 1980. 227s.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[2] PRIBAN, J. Several notes on the sociology of law. In Sociologický časopis, vol. 28, iss. 6, 1992, p. 770 – 782. ISSN 0038-0288

[4] VEČEŘA, M. a kol. Teória práva. Bratislava: Paneurópska vysoká škola; Žilina: Eurokódex, 2011, s. 332. ISBN 978-80-89447-40-4

[3] CVRČEK, F. Právní informatika. Praha: Ústav státu a práva AV ČR; Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 360. ISBN 978-80-87439-00-5

[4] BABČÁK, V. Daňové právo Slovenskej republiky. Bratislava: Epos, 2010, s. 9. ISBN 978-80-8057-851-0

[4] BABČÁK, V. Daňové právo Slovenskej republiky. Bratislava: Epos, 2010, s. 633. ISBN 978-80-8057-851-0

[4] BRÖSTL, A. Frontisterion, alebo Búdky pre vzletné myšlienky. Bratislava: Kalligram, 2009, s. 326. ISBN 978-80-8101-179-5

[4] ŠVIDROŇ, J. – ADAMOVÁ, Z. – NÁVRAT, M. – ŠKREKO, A. Právo duševného vlastníctva v informačnej spoločnosti a v systéme práva. Bratislava: Veda, 2009, s. 85. ISBN 978-80-224-1033-5

[4] ŠVIDROŇ, J. – ADAMOVÁ, Z. – NÁVRAT, M. – ŠKREKO, A. Právo duševného vlastníctva v informačnej spoločnosti a v systéme práva. Bratislava: Veda, 2009, s. 149. ISBN 978-80-224-1033-5

[3] HARVÁNEK, J. a kol. Teorie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 299. ISBN 978-80-7380-104-5

[3] HARVÁNEK, J. a kol. Teorie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 300. ISBN 978-80-7380-104-5

[3] HARVÁNEK, J. a kol. Teorie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 485. ISBN 978-80-7380-104-5

[4] BABČÁK, V. a kol. Finančné právo a finančná správa. Bratislava: Miroslav Mračko, Epos, 2008, s. 440. ISBN 978-80-8057-778-0

[4] CHOVANCOVÁ, J. Morálka a právo – ich odraz v spoločnosti. In Vlková, E. (zost.) Acta Facultatis iuridicae Universitatis Comenianae. Tomus 26. Bratislava: Univerzita Komenského, 2008, s. 131. ISBN 978-80-223-2615-5

[4] VEČEŘA, M. et al. Teória práva. [Bratislava]: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 325. ISBN 978-80-89363-21-6

[4] CIRÁK, J. – FICOVÁ, S. a kol. Občianske právo: všeobecná časť. Šamorín: Heuréka, 2008, s. 182. ISBN 978-80-89122-51-6

[4] CIRÁK, J. - FICOVÁ, S. a kol. Občianske právo: všeobecná časť. Šamorín: Heuréka, 2008, s. 359. ISBN 978-80-89122-51-6

[3] GERLOCH, A. Teorie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 332. ISBN 978-80-7380-023-9

[4] VEČEŘA, M. et al. Teória práva. Žilina: Poradca podnikateľa; Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2007, s. 184. ISBN 978-80-88931-74-4

[3] JANOTOVÁ, H. a kol. Profesní etika. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, s. 94. ISBN 80-86861-42-4

[3] ELIÁŠ, Karel et al. Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. Praha: Linde, 2001, s. 261.

AAB5 Objektívni a subjektívni právo: vybrané problémy / Pavel Hungr, Jozef Prusák; [recenzent: Eduard Kučera; vedecký redaktor Viktor Knapp]. 1. vyd. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1983. 153 s. (Spisy Právnické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně; sv. 49).

[Hungr Pavel – Jozef Prusák (50 %)]

Ohlasy:

[4] BARANCOVÁ, H. – SCHRONK, R. Pracovné právo. Bratislava: Sprint dva, 2009, s. 213. ISBN 978-80-89393-11-4

[4] BARANCOVÁ, H. – SCHRONK, R. Pracovné právo. Bratislava: Sprint dva, 2009, s. 332. ISBN 978-80-89393-11-4

[3] HANUŠ, L. Právni argumentace nebo svévole. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 210. ISBN 978-80-7400-035-5

[3] HARVÁNEK, J. a kol. Teorie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 178. ISBN 978-80-7380-104-5

[3] HARVÁNEK, J. a kol. Teorie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 213. ISBN 978-80-7380-104-5

[3] HARVÁNEK, J. a kol. Teorie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 481. ISBN 978-80-7380-104-5

[4] VEČEŘA, M. et al. Teória práva. [Bratislava]: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 323. ISBN 978-80-89363-21-6

[4] CIRÁK, J. – FICOVÁ, S. a kol. Občianske právo: všeobecná časť. Šamorín: Heuréka, 2008, s. 16. ISBN 978-80-89122-51-6

[4] CIRÁK, J. – FICOVÁ, S. a kol. Občianske právo: všeobecná časť. Šamorín: Heuréka, 2008, s. 222. ISBN 978-80-89122-51-6

[4] CIRÁK, J. – FICOVÁ, S. a kol. Občianske právo: všeobecná časť. Šamorín: Heuréka, 2008, s. 357. ISBN 978-80-89122-51-6

[3] GERLOCH, A. Teorie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 326. ISBN 978-80-7380-023-9

[3] KUBŮ, L. – HUNGR, P. – OSINA, P. Teorie práva. Praha: Linde Praha a.s., 2007, s. 326. ISBN 978-80-7201-637-2

[3] PULKRÁBEK, Z. Zákaz zneužití práva v rozporu s jeho účelem. Praha: Eurolex Bohemia, 2007, s. 16. ISBN 80-86861-93-7

[3] PULKRÁBEK, Z. Zákaz zneužití práva v rozporu s jeho účelem. Praha: Eurolex Bohemia, 2007, s. 19. ISBN 80-86861-93-7

[3] PULKRÁBEK, Z. Zákaz zneužití práva v rozporu s jeho účelem. Praha: Eurolex Bohemia, 2007, s. 20. ISBN 80-86861-93-7

[3] PULKRÁBEK, Z. Zákaz zneužití práva v rozporu s jeho účelem. Praha: Eurolex Bohemia, 2007, s. 157. ISBN 80-86861-93-7

[4] BARANCOVÁ, H. – SCHRONK, R. Pracovné právo. Bratislava: Sprint vŕa, 2007, s. 208. ISBN 978-80-89085-95-8

[4] VEČEŘA, M. et al. Teória práva. Žilina: Poradca podnikateľa; Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2007, s. 184. ISBN 978-80-88931-74-4

[4] BARINKOVÁ, M. Sociálna ochrana zamestnancov so zodpovednosťou za rodinu. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2007, s. 64. ISBN 978-80-7097-67

[4] BARINKOVÁ, M. Sociálna ochrana zamestnancov so zodpovednosťou za rodinu. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2007, s. 101. ISBN 978-80-7097-67

[4] BARINKOVÁ, M. Sociálna ochrana zamestnancov so zodpovednosťou za rodinu. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2007, s. 103. ISBN 978-80-7097-67

- [4] BARINKOVÁ, M. Sociálna ochrana zamestnancov so zodpovednosťou za rodinu. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2007, s. 174. ISBN 978-80-7097-67
- [4] BARANCOVÁ, H. – SCHRONK, R. Pracovné právo. Bratislava: Sprint vŕa, 2006, s. 326. ISBN 80-89085-52-0
- [4] BARINKOVÁ, M. Materská dovolenka – právo či povinnosť? In Justičná revue, roč. 58, č. 5, 2006, s. 786. ISSN 1335-6461
- [4] BARINKOVÁ, M. Materská dovolenka – právo či povinnosť? In Justičná revue, roč. 58, č. 5, 2006, s. 787. ISSN 1335-6461
- [4] BARINKOVÁ, M. Materská dovolenka – právo či povinnosť? In Justičná revue, roč. 58, č. 5, 2006, s. 788. ISSN 1335-6461
- [4] DOBROVIČOVÁ, G. Vybrané otázky recentných prameňov práva v Slovenskej republike. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2004, s. 81. ISBN 80-7097-575-X
- [4] DOBROVIČOVÁ, G. Vybrané otázky recentných prameňov práva v Slovenskej republike. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2004, s. 121. ISBN 80-7097-575-X
- [4] BARANCOVÁ, H. Zabezpečenie záväzkov v pracovnom práve Slovenskej republiky. In: zost. LA-ZAR, J.: Zabezpečenie pohľadávok a ich uspokojenie. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava – Trnava: Iura Edition – PF TU 2002, s. 380.
- [4] BARANCOVÁ, H. – SCHRONK, R. Pracovné právo. Bratislava: Sprint 2002, s. 101.
- [4] BARANCOVÁ, Helena – SCHRONK, R. Pracovné právo. Bratislava: Sprint 2002, s. 103.
- [4] LIPŠIC, D. Zastupovanie hlavy štátu v parlamentných demokraciách. In Justičná revue. Roč. 50, 1998, č. 3, s. 26

AAB6 Optimalizácia uplatnenia verejnej moci v miestnych podmienkach / Jozef Prusák, Peter Škultéty, Soňa Čapková. [1. vyd.]. Banská Bystrica: Inštitút rozvoja obcí, miest a regiónov EF UMB, 1997. 65 s. J. Prusák: s. 4 – 26. ISBN 80-8055-051-4.

[Prusák Jozef (33 %) – Peter Škultéty, Soňa Čapková]

Ohlasy:

- [4] WÁCLAVOVÁ, L. Vyššie územné celky a ich zodpovednosť za škodu v súlade s ustanoveniami Zákona č. 514/2003 Z. z. In Olšovská, A. (ed.) Teoretické úvahy o práve [elektronický dokument]. 4: zborník z vedeckej konferencie doktorandov a školiteľov PF TU: 29. 3. 2008. Trnava: Trnavská univerzita, Právnická fakulta, 2009, s. 3. ISBN 978-80-8082-255-2
- [4] SREBALOVÁ, M. Pôsobnosť, právomoc a príslušnosť subjektov verejnej správy a ich vzťah k rýchlosti správneho konania. In Burda, E. (hlav. ed.) Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2008. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2008, s. 864. ISBN 978-80-7160-271-2
- [4] WÁCLAVOVÁ, L. Právny rámec zodpovednosti vyšších územných celkov za škodu spôsobenú nesprávnym úradným postupom v oblasti výkonu samosprávnych činností. In Burda, E. (hlav. ed.) Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2008. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2008, s. 723. ISBN 978-80-7160-271-2
- [4] SREBALOVÁ, M. Rýchlosť správneho konania a nečinnosť správneho orgánu. Bratislava: Univerzita Komenského, 2008, s. 53. ISBN 978-80-7160-268-2
- [4] SREBALOVÁ, M. Rýchlosť správneho konania a nečinnosť správneho orgánu. Bratislava: Univerzita Komenského, 2008, s.119. ISBN 978-80-7160-268-2

AAB7 Miestna samospráva ako verejná autorita: tvorba práva a všeobecne záväzné nariadenia obce: rozhodovanie starostu obce v správnom konaní / Jozef Prusák, Peter Škultéty. 1. vyd. [S.l.]: Jaspis, 1999. 56 s. J. Prusák: s. 6 – 26. ISBN 80-900477-7-7.

[Prusák Jozef (50 %) – Peter Škultéty]

Ohlasy:

[4] DLUGOLINSKÝ, M. Prokuratúra, správne súdnictvo – kontrola ústavnosti a zákonnosti normotvornej a rozhodovacej činnosti obecného zastupiteľstva. In Kliská, Z. (ed.) Zborník prác z vedeckej konferencie študentov Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave: 18. 3. 2009. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, ELSA Trnava, 2009, s. 273. ISBN 978-80-8082-275-0

ABB Štúdie v časopisoch a zborníkoch charakteru vedeckej monografie vydané v domácich vydavateľstvách

ABB1 Sociologicko-právny výskum prameňov práva a justifikácia súdnych rozhodnutí / Jozef Prusák, Lucia Berdisová, Roman Majerský, Linda Wáclavová.

In: Acta Universitatis Tyrnaviensis, Iuridica. 4: ročenka Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave 2007 / [editor Peter Blaho]; [recenzenti Gustáv Dianiška...[et al.]]. Bratislava: Iura Edition, 2008. ISBN 978-80-8078-207-8. S. 5 – 140.

[Jozef Prusák (54 %), Lucia Berdisová (16 %), Roman Majerský, Linda Wáclavová (14 %)]

Ohlasy:

[3] BARDAČ, R. Aplikácia smerníc všeobecnými súdmi v Slovenskej republike. In Procházka, R. (ed.) Vnútroštátne súdy a európske súdy: spojené alebo paralelné svety?: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 75. ISBN 978-80-7380-307-0

[3] BARDAČ, R. Aplikácia smerníc všeobecnými súdmi v Slovenskej republike. In Procházka, R. (ed.) Vnútroštátne súdy a európske súdy: spojené alebo paralelné svety?: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 96. ISBN 978-80-7380-307-0

[4] BARANIÁK, F. Justifikácia súdnych rozhodnutí Najvyššieho súdu Slovenskej republiky v občianskom a trestnom práve. In Kliská, Z. (ed.) Zborník prác z vedeckej konferencie študentov Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave: 18. 3. 2009. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, ELSA Trnava, 2009, s. 63 (J.P.). ISBN 978-80-8082-275-0

[4] BARANIÁK, F. Justifikácia súdnych rozhodnutí Najvyššieho súdu Slovenskej republiky v občianskom a trestnom práve. In Kliská, Z. (ed.) Zborník prác z vedeckej konferencie študentov Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave: 18. 3. 2009. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, ELSA Trnava, 2009, s. 66. ISBN 978-80-8082-275-0

ABC Kapitoly vo vedeckých monografiách vydané v zahraničných vydavateľstvách

ABC1 Die Verwaltungsorganisation in der Slowakei. Teil 2: Die Selbstverwaltung / Jozef Prusák In: Vergleichendes Verwaltungsrecht in Ostmitteleuropa: Grundriss der Verwaltungsordnungen Polens, Tschechiens, der Slowakei und Ungarns / herausgegeben von Bernd Wieser und Armin Stolz. - Wien: Verlag Österreich, 2004. ISBN 3-7046-4255-X. S. 95 – 108.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[3] STOLZ, A. Die Verwaltungsorganisation im Vergleich. In: Grundriss der Verwaltungsordnungen Polens, Tschechiens, der Slowakei und Ungarns / Hrsg. Bernd Wieser ; Hrsg. Armin Stolz. 1. Aufl. Wien: Verlag Österreich, 2004, s. 180.

[3] STOLZ, A. Die Verwaltungsorganisation im Vergleich. In: Grundriss der Verwaltungsordnungen Polens, Tschechiens, der Slowakei und Ungarns / Hrsg. Bernd Wieser ; Hrsg. Armin Stolz. 1. Aufl. Wien: Verlag Österreich, 2004, s. 181.

- [3] STOLZ, A. Die Verwaltungsorganisation im Vergleich. In: Grundriss der Verwaltungsordnungen Polens, Tschechiens, der Slowakei und Ungarns / Hrsg. Bernd Wieser ; Hrsg. Armin Stolz. 1. Aufl. Wien: Verlag Österreich, 2004, s. 186 (1.x).
- [3] STOLZ, A. Die Verwaltungsorganisation im Vergleich. In: Grundriss der Verwaltungsordnungen Polens, Tschechiens, der Slowakei und Ungarns / Hrsg. Bernd Wieser ; Hrsg. Armin Stolz. 1. Aufl. Wien: Verlag Österreich, 2004, s. 186 (2.x).
- [3] STOLZ, A. Die Verwaltungsorganisation im Vergleich. In: Grundriss der Verwaltungsordnungen Polens, Tschechiens, der Slowakei und Ungarns / Hrsg. Bernd Wieser ; Hrsg. Armin Stolz. 1. Aufl. Wien: Verlag Österreich, 2004, s. 187.
- [3] STOLZ, A. Die Verwaltungsorganisation im Vergleich. In: Grundriss der Verwaltungsordnungen Polens, Tschechiens, der Slowakei und Ungarns / Hrsg. Bernd Wieser ; Hrsg. Armin Stolz. 1. Aufl. Wien: Verlag Österreich, 2004, s. 188.
- [3] STOLZ, A. Die Verwaltungsorganisation im Vergleich. In: Grundriss der Verwaltungsordnungen Polens, Tschechiens, der Slowakei und Ungarns / Hrsg. Bernd Wieser ; Hrsg. Armin Stolz. 1. Aufl. Wien: Verlag Österreich, 2004, s. 189.
- [3] STOLZ, A. Die Verwaltungsorganisation im Vergleich. In: Grundriss der Verwaltungsordnungen Polens, Tschechiens, der Slowakei und Ungarns / Hrsg. Bernd Wieser ; Hrsg. Armin Stolz. 1. Aufl. Wien: Verlag Österreich, 2004, s. 192.
- [3] STOLZ, A. Die Verwaltungsorganisation im Vergleich. In: Grundriss der Verwaltungsordnungen Polens, Tschechiens, der Slowakei und Ungarns / Hrsg. Bernd Wieser ; Hrsg. Armin Stolz. 1. Aufl. Wien: Verlag Österreich, 2004, s. 193.

ABC2 Zur Verkündung von Rechtsvorschriften in der Tschechoslowakei / Jozef Prusák.

In: Normdurchsetzung in osteuropäischen Nachkriegsgesellschaften (1944 – 1989): Einführung in die Rechtsentwicklung mit Quelldokumentation / herausgegeben von Heinz Mohnhaupt und Hans-Andreas Schönfeldt. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1998. ISBN 3-465-02934-8. S. 725 – 740.

[Prusák Jozef (100 %)]

ACB Vysokoškolské učebnice vydané v domácích vydavatelstvách

ACB1 Teória práva / Jozef Prusák . Dotlač 1. vyd. Bratislava: Právnická fakulta UK, 1997. 308 s. (Učebné texty Právnickej fakulty Univerzity Komenského). ISBN 80-7160-094-6.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[4] MURGAŠ, L. Zodpovednosť za škodu spôsobenú nezákonným rozhodnutím (o väzbe). In Olšovská, A. (ed.) Teoretické úvahy o práve [elektronický dokument]. 7. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2011, s. 2. ISBN 978-80-8082-467-9

[4] LACKO, M. Hmotné zabezpečenie v starobe. Bratislava: Sprint dva, 2011, s. 31. ISBN 978-80-89393-65-7

[4] LACKO, M. Hmotné zabezpečenie v starobe. Bratislava: Sprint dva, 2011, s. 117. ISBN 978-80-89393-65-7

[4] CSÁSZÁR, M. Doložka neplatnosti v pracovnom práve. In Corpus delicti [online], roč. 2011, č. 1, 2011, s. 31. ISSN 1338-4821. Dostupné: <<http://tt.elsa.sk/doc/corpus-delicti-2011.pdf>>

[3] KOVÁČOVÁ, D. Znaky právnej normy. In Hamulák, O. (ed.) Addendum: (sborník vybraných příspěvků). Olomouc, Iuridicum Olomucensis, 2010, s. 34. ISBN 978-80-87382-06-6

- [3] KOVÁČOVÁ, D. Znaký právnej normy. In Hamulák, O. (ed.) Addendum: (sborník vybraných příspěvků). Olomouc, Iuridicum Olomucensis, 2010, s. 37. ISBN 978-80-87382-06-6
- [3] KOVÁČOVÁ, D. Znaký právnej normy. In Hamulák, O. (ed.) Addendum: (sborník vybraných příspěvků). Olomouc, Iuridicum Olomucensis, 2010, s. 38. ISBN 978-80-87382-06-6
- [3] KOVÁČOVÁ, D. Znaký právnej normy. In Hamulák, O. (ed.) Addendum: (sborník vybraných příspěvků). Olomouc, Iuridicum Olomucensis, 2010, s. 39. ISBN 978-80-87382-06-6
- [4] PORUBAN, A. Právno-teoretická interakcia práva a športu - problematika stále živá. In Blaho, P. – Švecová, A. (eds.) Acta Universitatis Tyrnaviensis – Iuridica. 7. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2010, s. 208. ISBN 978-80-8082-415-0
- [4] PORUBAN, A. Právno-teoretická interakcia práva a športu – problematika stále živá. In Blaho, P. – Švecová, A. (eds.) Acta Universitatis Tyrnaviensis – Iuridica. 7. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2010, s. 214. ISBN 978-80-8082-415-0
- [4] STRAKA, J. Obmedzenie osobnej slobody pri výkone pátrania. In Hašanová, J. (zost.) Politické, ekonomické a právne problémy výkonu verejnej správy v policajnej oblasti: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej interdisciplinárnej konferencie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2010, s. 62 (1.x). ISBN 978-80-8054-492-8
- [4] STRAKA, J. Obmedzenie osobnej slobody pri výkone pátrania. In Hašanová, J. (zost.) Politické, ekonomické a právne problémy výkonu verejnej správy v policajnej oblasti: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej interdisciplinárnej konferencie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2010, s. 62 (2.x). ISBN 978-80-8054-492-8
- [4] STRAKA, J. Obmedzenie osobnej slobody pri výkone pátrania. In Hašanová, J. (zost.) Politické, ekonomické a právne problémy výkonu verejnej správy v policajnej oblasti: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej interdisciplinárnej konferencie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2010, s. 66. ISBN 978-80-8054-492-8
- [4] SIMAN, M. – SLAŠŤAN, M. Súdny systém Európskej únie. Bratislava: Euroiuris, 2010, s. 774. ISBN 978-80-89406-07-4
- [4] KUPKA, L. Konanie o novoobjavenom majetku a problematika dedenia v uhorskom obyčajovom práve. In Ars notaria, [roč. neuved.] , č. 3, 2010, s. 26. ISSN 1335-2229
- [4] IVOR, J. a kol. Trestné právo procesné. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 51. ISBN 978-80-8078-309-9
- [4] IVOR, J. a kol. Trestné právo procesné. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 103. ISBN 978-80-8078-309-9
- [4] SIMAN, M. – SLAŠŤAN, M. Primárne právo Európskej únie. Bratislava: Euroiuris, 2010, s. 1092. ISBN 978-80-89406-06-7
- [4] IVOR, J. a kol. Trestné právo hmotné.1. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 31. ISBN 978-80-8078-308-2
- [4] IVOR, J. a kol. Trestné právo hmotné.1. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 49. ISBN 978-80-8078-308-2
- [3] KÁČER, M. Ľudská dôstojnosť v pracovnom práve 21. storočia. In Olšovská, A. (ed.) Europeizácia a transnacionalizácia pracovných vzťahov. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 12. ISBN 978-80-7380-242-4
- [3] KOTRUSZ, J. Gap-filling of the CISG by the UNIDROIT principles of international commercial contracts. In Uniform law review = Revue de droit uniforme: ns, Vol. 14, No. 1/2, 2009, p. 120. ISSN 1124-3694
- [3] KOTRUSZ, J. Gap-filling of the CISG by the UNIDROIT principles of international commercial contracts. In Uniform law review = Revue de droit uniforme: ns, Vol. 14, No. 1/2, 2009, p. 121. ISSN 1124-3694
- [3] KOTRUSZ, J. Gap-filling of the CISG by the UNIDROIT principles of international commercial

contracts. In Uniform law review = Revue de droit uniforme: ns, Vol. 14, No. 1/2, 2009, p. 122. ISSN 1124-3694

[3] KOTRUSZ, J. Gap-filling of the CISG by the UNIDROIT principles of international commercial contracts. In Uniform law review = Revue de droit uniforme: ns, Vol. 14, No. 1/2, 2009, p. 124. ISSN 1124-3694

[3] KOTRUSZ, J. Gap-filling of the CISG by the UNIDROIT principles of international commercial contracts. In Uniform law review = Revue de droit uniforme: ns, Vol. 14, No. 1/2, 2009, p. 126. ISSN 1124-3694

[3] KOTRUSZ, J. Gap-filling of the CISG by the UNIDROIT principles of international commercial contracts. In Uniform law review = Revue de droit uniforme: ns, Vol. 14, No. 1/2, 2009, p. 146. ISSN 1124-3694

[3] KOTRUSZ, J. Gap-filling of the CISG by the UNIDROIT principles of international commercial contracts. In Uniform law review = Revue de droit uniforme: ns, Vol. 14, No. 1/2, 2009, p. 147. ISSN 1124-3694

[4] MAMOJKA, M. Štát a jeho miesto v súčasnej etape spoločenského vývoja. In Chovanec, J. (ed.) Notitiae novae Facultatis iuridicae Universitatis Matthiae Beli neosolii. Roč. 15. Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, 2009, s. 11. ISBN 978-80-8083-910-9[4] SUCHOŽA, J. – HUSÁR, J. a kol. Obchodné právo. Bratislava: Iura Edition, 2009, s. 114. ISBN 978-80-8078-290-0

[4] SUCHOŽA, J. – HUSÁR, J. a kol. Obchodné právo. Bratislava: Iura Edition, 2009, s. 120. ISBN 978-80-8078-290-0

[4] SUCHOŽA, J. – HUSÁR, J. a kol. Obchodné právo. Bratislava: Iura Edition, 2009, s. 122. ISBN 978-80-8078-290-0

[4] LENGYELOVÁ, D. In Orosz, L. a kol. Ústavný systém Slovenskej republiky: (doterajší vývoj, aktuálny stav, perspektívy). Košice: UPJŠ, 2009, s. 338. ISBN 978-80-7097-777-4

[4] ĎURANA, M. Notárska zápisnica ako exekučný titul a premlčanie práv z nej vyplývajúcich. In Fogaš, L. (zost.) Občianske právo – miesto a význam diela profesorov Plankovcov. Bratislava: Univerzita Komenského, 2009, s. 259. ISBN 978-80-7160-280-4

[4] ĎURANA, M. Notárska zápisnica ako exekučný titul a premlčanie práv z nej vyplývajúcich. In Fogaš, L. (zost.) Občianske právo – miesto a význam diela profesorov Plankovcov. Bratislava: Univerzita Komenského, 2009, s. 261. ISBN 978-80-7160-280-4

[4] BARANIAK, F. Justifikácia súdnych rozhodnutí Najvyššieho súdu Slovenskej republiky v občianskom a trestnom práve. In Kliská, Z. (ed.) Zborník prác z vedeckej konferencie študentov Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave: 18.3. 2009. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, ELSA Trnava, 2009, s. 65. ISBN 978-80-8082-275-0

[4] DLUGOLINSKÝ, M. Prokuratúra, správne súdnictvo – kontrola ústavnosti a zákonnosti normotvornej a rozhodovacej činnosti obecného zastupiteľstva. In Kliská, Z. (ed.) Zborník prác z vedeckej konferencie študentov Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave: 18. 3. 2009. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, ELSA Trnava, 2009, s. 271. ISBN 978-80-8082-275-0

[4] DLUGOLINSKÝ, M. Prokuratúra, správne súdnictvo – kontrola ústavnosti a zákonnosti normotvornej a rozhodovacej činnosti obecného zastupiteľstva. In Kliská, Z. (ed.) Zborník prác z vedeckej konferencie študentov Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave: 18. 3. 2009. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, ELSA Trnava, 2009, s. 272 (1.x). ISBN 978-80-8082-275-0

[4] DLUGOLINSKÝ, M. Prokuratúra, správne súdnictvo – kontrola ústavnosti a zákonnosti normotvornej a rozhodovacej činnosti obecného zastupiteľstva. In Kliská, Z. (ed.) Zborník prác z vedeckej konferencie študentov Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave: 18. 3. 2009. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, ELSA Trnava, 2009, s. 272 (2.x). ISBN 978-80-8082-275-0

- [4] SVÁK, J. – CIBULKA, L. Ústavné právo Slovenskej republiky. Osobitná časť. [Bratislava]: Bratislavská vysoká škola práva ; Žilina: Poradca podnikateľa, 2009, s. 739. ISBN 978-80-89363-33-9
- [3] HARVÁNEK, J. a kol. Teorie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 305. ISBN 978-80-7380-104-5
- [3] SLÁVIK, S. K realizácii rozhodcovského konania v pracovnoprávných vzťahoch. In Malacka, M. (ed.) Monseho olomoucké právnické dny 2007: sborník příspěvků z konference. [1]. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 210. ISBN 978-80-244-1906-0
- [3] SLÁVIK, S. K realizácii rozhodcovského konania v pracovnoprávných vzťahoch. In Malacka, M. (ed.) Monseho olomoucké právnické dny 2007: sborník příspěvků z konference. [1]. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 213. ISBN 978-80-244-1906-0
- [3] REPÍK, B. K pojmu zákon v Evropské úmluvě o lidských právech. In Právnik: teoretický časopis pro otázky státu a práva, roč. 147, č. 2, 2008, s.107. ISSN 0231-6625
- [4] KLIMKO, J. Viedenská arbitráž a súčasnosť. In Šmihula, D. (ed.) Viedenská arbitráž v roku 1938 a jej európske súvislosti: zborník príspevkov z viedenskej konferencie. Bratislava: Úrad vlády SR, 2008, s. 106. ISBN 978-80-8106-009-0
- [4] DEBRECENIOVÁ, J. Antidiskriminačný zákon: komentár. Bratislava: Občan a demokracia, 2008, s. 263. ISBN 978-80-89140-16-9
- [4] SIMAN, M. – SLAŠŤAN, M. Súdny systém Európskej únie. Žilina: Poradca podnikateľa, 2008, s. 330. ISBN 978-80-89363-02-5
- [4] SIMAN, M. – SLAŠŤAN, M. Súdny systém Európskej únie. Žilina: Poradca podnikateľa, 2008, s. 716. ISBN 978-80-89363-02-5
- [4] SLÁVIK, S. Zmluva o výkone funkcie alebo faktický pracovný pomer? In Justičná revue: časopis pre právnú prax, roč. 60, č. 2, 2008, s. 220. ISSN 1335-6461
- [4] SLÁVIK, S. K realizácii rozhodcovského konania v pracovnoprávných vzťahoch. In Justičná revue: časopis pre právnú prax, roč. 60, č. 1, 2008, s. 95. ISSN 1335-6461
- [3] SLÁVIK, S. K pracovnoprávnym aspektom výkonu činnosti orgánov obchodných spoločností. In Hamulák, O. (ed.) Debaty mladých právnikov 2007: sborník příspěvků z konference Monseho Debaty mladých právnikov, konané ve dnech 10. – 12. 9.2007 Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci. Olomouc: Univerzita Palackého, 2007, s. 67. ISBN 978-80-244-1925-1
- [4] SIMAN, M. Priama aplikovateľnosť a uplatniteľnosť komunitárneho práva. In Blatná, L. (zost.) Perspektívy vývoja európskej integrácie - právne aspekty: zborník z konferencie mladých doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov konanej 20. 9. 2006 v Bratislave. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2007, s. 238. ISBN 978-80-7160-233-0
- [4] SVÁK, J. – KUKLIŠ, P. Teória a prax legislatívy. Žilina: Poradca podnikateľa, spol. s r.o.; Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2007, s. 46. ISBN 80-88931-58-4
- [4] SVÁK, J. – KUKLIŠ, P. Teória a prax legislatívy. Žilina: Poradca podnikateľa, spol. s r.o.; Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2007, s. 104. ISBN 80-88931-58-4
- [4] KRÁLÍK, M. Civilnéprávná zodpovednosť športovcov za športovní úrazy v nemecké a rakouské judikatuře. In Bulletin slovenskej advokácie, roč. 13, č. 7 – 8, 2007, s. 66. ISSN 1335-1079
- [4] SIMAN, M. – SLAŠŤAN, M. – IVANOVÁ-ŽILÁKOVÁ, D. Primárne právo Európskej únie. Bratislava: [s.n.], 2006, s. 675. ISBN 80-969554-0-3
- [4] SVÁK, J. a kol. Ústavné právo Slovenskej republiky. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2006, s. 26. ISBN 80-8054-388-7
- [4] SVÁK, J. a kol. Ústavné právo Slovenskej republiky. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2006, s. 204. ISBN 80-8054-388-7
- [4] SVÁK, J. a kol. Ústavné právo Slovenskej republiky. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2006, s. 470. ISBN 80-8054-388-7

- [4] IVOR, J. a kol. Trestné právo hmotné: všeobecná časť. 1. Bratislava: Iura Edition, 2006, s. 36. ISBN 80-8078-099-4
- [4] IVOR, J. a kol. Trestné právo hmotné: všeobecná časť. 1. Bratislava: Iura Edition, 2006, s. 53. ISBN 80-8078-099-4
- [4] HRNČIAR, D. Kauzálna príslušnosť súdov. In *Justičná revue: časopis pre právnu prax*, roč. 58, č. 11, 2006, s. 1714. ISSN 1335-6461
- [4] IVOR, J. a kol. Trestné právo procesné. Bratislava: Iura Edition, 2006, s. 50. ISBN 80-8078-101-X
- [4] IVOR, J. a kol. Trestné právo procesné. Bratislava: Iura Edition, 2006, s. 100. ISBN 80-8078-101-X
- [4] SLAŠŤAN, M. Základné konštitučné prvky Európskej únie. In Chovanec, J. (zost.) *Notitiae novae Facultatis iuridicae Universitatis Matthiae Beli neosolii: ročník 10. – 11.* Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2006, s. 109 (1.x). ISBN 80-8083-261-7
- [4] SLAŠŤAN, M. Základné konštitučné prvky Európskej únie. In Chovanec, J. (zost.) *Notitiae novae Facultatis iuridicae Universitatis Matthiae Beli neosolii: ročník 10. – 11.* Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2006, s. 109 (2.x). ISBN 80-8083-261-7

ACB2 Teória práva / Jozef Prusák. Dotlač 2. vyd. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 2001. 331 s. ISBN 80-7160-146-2.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

- [3] LYSÝ, M. K otázke vlastníckych vzťahov v Uhorsku v 11. a 12. storočí. In Vojáček, L. – Tauchen, J. – Schelle, K. (eds.) *Proměny soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 28. ISBN 978-80-210-5613-8
- [3] JANKUV, J. – LANTAJOVÁ, D. a kol. Medzinárodné zmluvné právo a jeho interakcia s právnym poriadkom Slovenskej republiky. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 194. ISBN 978-80-7380-342-1
- [3] JANKUV, J. – LANTAJOVÁ, D. a kol. Medzinárodné zmluvné právo a jeho interakcia s právnym poriadkom Slovenskej republiky. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 561. ISBN 978-80-7380-342-1
- [4] KOVÁČ, E. Právny štát, jeho základné princípy a ich uplatňovanie v Slovenskej republike. In Olšovská, A. (ed.) *Teoretické úvahy o práve [elektronický dokument]*. 7. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2011, s. 4. ISBN 978-80-8082-467-9
- [4] KOVÁČ, E. Právny štát, jeho základné princípy a ich uplatňovanie v Slovenskej republike. In Olšovská, A. (ed.) *Teoretické úvahy o práve [elektronický dokument]*. 7. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2011, s. 8. ISBN 978-80-8082-467-9
- [4] KOVÁČ, E. Právny štát, jeho základné princípy a ich uplatňovanie v Slovenskej republike. In Olšovská, A. (ed.) *Teoretické úvahy o práve [elektronický dokument]*. 7. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2011, s. 12. ISBN 978-80-8082-467-9
- [4] LAHKÝ, O. Právna istota ako symetria v práve. In Olšovská, A. (ed.) *Teoretické úvahy o práve [elektronický dokument]*. 7. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2011, s. 2. ISBN 978-80-8082-467-9
- [4] LAHKÝ, O. Právna istota ako symetria v práve. In Olšovská, A. (ed.) *Teoretické úvahy o práve [elektronický dokument]*. 7. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2011, s. 3(1.x). ISBN 978-80-8082-467-9
- [4] LAHKÝ, O. Právna istota ako symetria v práve. In Olšovská, A. (ed.) *Teoretické úvahy o práve [elektronický dokument]*. 7. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2011, s. 3(2.x). ISBN 978-80-8082-467-9
- [4] LAHKÝ, O. Právna istota ako symetria v práve. In Olšovská, A. (ed.) *Teoretické úvahy o práve [elektronický dokument]*. 7. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2011, s. 5(1.x). ISBN 978-80-8082-467-9

- [4] LAHKÝ, O. Právna istota ako symetria v práve. In Olšovská, A. (ed.) Teoretické úvahy o práve [elektronický dokument]. 7. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2011, s. 5(2.x). ISBN 978-80-8082-467-9
- [4] LAHKÝ, O. Právna istota ako symetria v práve. In Olšovská, A. (ed.) Teoretické úvahy o práve [elektronický dokument]. 7. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2011, s. 5(3.x). ISBN 978-80-8082-467-9
- [4] KORPÁŠ, E. Povaha a právne účinky výkladových oznámení Komisie. In Blaho, P. – Švecová, A. (eds.) Acta Universitatis Tyrnaviensis – Iuridica. 8. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2011, s. 9. ISBN 978-80-8082-476-1
- [4] KORPÁŠ, E. Povaha a právne účinky výkladových oznámení Komisie. In Blaho, P. – Švecová, A. (eds.) Acta Universitatis Tyrnaviensis – Iuridica. 8. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2011, s. 10. ISBN 978-80-8082-476-1
- [4] KORPÁŠ, E. Povaha a právne účinky výkladových oznámení Komisie. In Blaho, P. – Švecová, A. (eds.) Acta Universitatis Tyrnaviensis – Iuridica. 8. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2011, s. 12. ISBN 978-80-8082-476-1
- [4] BÁRÁNY, E. a kol. Právo a jeho prostredie. Bratislava: SAP, 2011, s. 252 (1.x). ISBN 978-80-8095-072-9
- [4] BÁRÁNY, E. a kol. Právo a jeho prostredie. Bratislava: SAP, 2011, s. 252 (2.x). ISBN 978-80-8095-072-9
- [4] BÁRÁNY, E. a kol. Právo a jeho prostredie. Bratislava: SAP, 2011, s. 252 (3.x). ISBN 978-80-8095-072-9
- [4] BÁRÁNY, E. a kol. Právo a jeho prostredie. Bratislava: SAP, 2011, s. 268. ISBN 978-80-8095-072-9
- [4] VAČOKOVÁ, L. Teoretické úvahy nad komanditnou spoločnosťou. In Hamulák, J. (zost.) Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2010. 1. časť. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2011, s. 62. ISBN 978-80-7160-308-5
- [4] VAČOKOVÁ, L. Teoretické úvahy nad komanditnou spoločnosťou. In Hamulák, J. (zost.) Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2010. 1. časť. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2011, s. 65. ISBN 978-80-7160-308-5
- [4] VAČOKOVÁ, L. Teoretické úvahy nad komanditnou spoločnosťou. In Hamulák, J. (zost.) Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2010. 1. časť. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2011, s. 66. ISBN 978-80-7160-308-5
- [4] VAČOKOVÁ, L. Teoretické úvahy nad komanditnou spoločnosťou. In Hamulák, J. (zost.) Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2010. 1. časť. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2011, s. 67. ISBN 978-80-7160-308-5
- [4] SURMAJOVÁ, Ž. Vybrané problémy používania právneho jazyka v právnom poriadku SR. In Hamulák, J. (zost.) Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2010. 1. časť. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2011, s. 302. ISBN 978-80-7160-308-5
- [4] SURMAJOVÁ, Ž. Vybrané problémy používania právneho jazyka v právnom poriadku SR. In Hamulák, J. (zost.) Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2010. 1. časť. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2011, s. 310. ISBN 978-80-7160-308-5
- [4] MIHALOVIČ, R. Princíp dobrej správy v oblasti miestnej samosprávy. In Blaho, P. – Švecová, A. (eds.) Právo v európskej perspektíve. 1. diel. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta; Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2011, s. 550. ISBN 978-80-8082-460-0
- [4] MIHALOVIČ, R. Princíp dobrej správy v oblasti miestnej samosprávy. In Blaho, P. – Švecová, A. (eds.) Právo v európskej perspektíve. 1. diel. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta; Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2011, s. 558. ISBN 978-80-8082-460-0
- [4] VLADÁR, V. Tvorba práva v prvotnej Cirkvi. In Blaho, P. – Švecová, A. (eds.) Právo v európskej

- perspektíve. 2. diel. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta; Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2011, s. 704. ISBN 978-80-8082-461-7
- [4] VLADÁR, V. Tvorba práva v prvotnej Cirkvi. In Blaho, P. – Švecová, A. (eds.) Právo v európskej perspektíve. 2. diel. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta; Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2011, s. 724. ISBN 978-80-8082-461-7
- [4] KASINEC, R. Povaha precedensu ako prameň práva. In Bulletin slovenskej advokácie, roč. 17, č. 6, 2011, s. 23. ISSN 1335-1079
- [4] FUNTA, R. Introduzione al diritto commerciale Italiano. Dunajská Lužná: AHO3, 2011, p. 18. ISBN 978-80-969931-4-7
- [4] FUNTA, R. Introduzione al diritto commerciale Italiano. Dunajská Lužná: AHO3, 2011, p. 48. ISBN 978-80-969931-4-7
- [3] VAČOK, J. Do akej miery je potrebné upravovať správne konanie právnymi predpismi? In Horáková, M. – Tomoszoková, V. (eds.) CALS 5. Olomouc: Palacký university, 2010, s. 330. ISBN 978-80-87382-09-7
- [3] VAČOK, J. Do akej miery je potrebné upravovať správne konanie právnymi predpismi? In Horáková, M. – Tomoszoková, V. (eds.) CALS 5. Olomouc: Palacký university, 2010, s. 338. ISBN 978-80-87382-09-7
- [3] BURDA, E. a kol. Trestný zákon: všeobecná časť: komentár. 1. diel. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 237. ISBN 978-80-7400-324-0
- [3] FUNTA, R. Medzinárodné právo. Brno: Tribun EU, 2010, s. 132. ISBN 978-80-7399-044-2
- [3] BURDA, E. a kol. Trestný zákon: všeobecná časť: komentár. 1. diel. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1075. ISBN 978-80-7400-324-0
- [3] ČUNDERLÍK, L. Zásady výkonu dohľadu ako finančnoprávneho inštitútu verzus ochrana investora. In Hamulák, O. (ed.) Princípy a zásady v právu – teorie a praxe: sborník příspěvků z konference Olomoucké debaty mladých právníků 2010. Praha: Leges, 2010, s. 371. ISBN 978-80-87212-59-2
- [3] VAČOKOVÁ, L. Princípy a zásady v obchodnom práve. In Hamulák, O. (ed.) Princípy a zásady v právu – teorie a praxe: sborník příspěvků z konference Olomoucké debaty mladých právníků 2010. Praha: Leges, 2010, s. 176. ISBN 978-80-87212-59-2
- [3] ZOUBEK, V. Právověda a státověda. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 678. ISBN 978-80-7380-239-4
- [3] VAČOK, J. Mali by cestu v práve určovať súdne rozhodnutia? In Hamulák, O. (ed.) Fenomén judikatury v právu: sborník z konference Olomoucké debaty mladých právníků 2009. Praha: Leges, 2010, s. 52. ISBN 978-80-87212-29-5
- [3] BURDA, E. Využitelnost zahraničních judikátů a starších judikátů při výklade nových právních předpisů. In Hamulák, O. (ed.) Fenomén judikatury v právu: sborník z konference Olomoucké debaty mladých právníků 2009. Praha: Leges, 2010, s. 91. ISBN 978-80-87212-29-5
- [3] SURMAJOVÁ, Ž. Derogácia a derogačné pravidlá. In Hamulák, O. (ed.) Addendum: (sborník vybraných příspěvků). Olomouc, Iuridicum Olomucensis, 2010, s. 55. ISBN 978-80-87382-06-6
- [3] SURMAJOVÁ, Ž. Derogácia a derogačné pravidlá. In Hamulák, O. (ed.) Addendum: (sborník vybraných příspěvků). Olomouc, Iuridicum Olomucensis, 2010, s. 56. ISBN 978-80-87382-06-6
- [3] SURMAJOVÁ, Ž. Derogácia a derogačné pravidlá. In Hamulák, O. (ed.) Addendum: (sborník vybraných příspěvků). Olomouc, Iuridicum Olomucensis, 2010, s. 63. ISBN 978-80-87382-06-6
- [3] BURDA, E. Útok, proti ktorému je prípustná nutná obrana. In Trestněprávní revue, roč. 9, č. 2, 2010, s. 44. ISSN 1213-5313
- [4] BEŽÁKOVÁ, D. Enforcing the entitlement of a church to the return of ownership right to real estate according to Act no. 161/2005 coll. In Moravčíková, M. (ed.) Restitutions of church property. Bratislava: Institute for state-church relations, 2010, p. 63. ISBN 978-80-89096-49-7
- [4] TURČAN, M. K problematike štruktúry a rozsahu právnej normy. In Kubičková, G. (ed.) Acta

Facultatis iuridicae Universitatis Comenianae. Tomus 28. Bratislava: Univerzita Komenského, 2010, s. 396. ISBN 978-80-223-2918-7

[4] TURČAN, M. K problematike štruktúry a rozsahu právnej normy. In Kubíčková, G. (ed.) Acta Facultatis iuridicae Universitatis Comenianae. Tomus 28. Bratislava: Univerzita Komenského, 2010, s. 398. ISBN 978-80-223-2918-7

[4] TURČAN, M. K problematike štruktúry a rozsahu právnej normy. In Kubíčková, G. (ed.) Acta Facultatis iuridicae Universitatis Comenianae. Tomus 28. Bratislava: Univerzita Komenského, 2010, s. 401. ISBN 978-80-223-2918-7

[4] BEZÁKOVÁ, D. Uplatňovanie nárokov cirkvi na navrátenie vlastníctva k nehnuteľnostiam podľa Zákona č. 161/2005 Z. z. In Moravčíková, M. (ed.) Reštitúcie cirkevného majetku. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 2010, s. 58. ISBN 978-80-89096-48-0

[4] DUFALOVÁ, L. Funkcie zodpovednosti za škodu. In Historia et theoria iuris, roč. 2, č. 4, 2010, s. 98. ISBN 1338-0133

[4] DUFALOVÁ, L. Funkcie zodpovednosti za škodu. In Historia et theoria iuris, roč. 2, č. 4, 2010, s. 99. ISBN 1338-0133

[4] PUCHOVSKÝ, J. Právne dejiny ríše Inkov a miestokráľovstva Peru. Bratislava: Univerzita Komenského, 2010, s. 230. ISBN 978-80-7160-288-0

[4] DOMIN, M. Formálno-právna povaha výsledku referenda. In Justičná revue, roč. 62, č. 11, 2010, s. 1249. ISSN 1335-6461

[4] DOMIN, M. Formálno-právna povaha výsledku referenda. In Justičná revue, roč. 62, č. 11, 2010, s. 1251. ISSN 1335-6461

[4] DOMIN, M. Formálno-právna povaha výsledku referenda. In Justičná revue, roč. 62, č. 11, 2010, s. 1252. ISSN 1335-6461

[3] VLADÁR, V. Pramene práva Katolíckej cirkvi v historickom vývoji. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 25 (1.x). ISBN 978-80-7380-187-8

[3] VLADÁR, V. Pramene práva Katolíckej cirkvi v historickom vývoji. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 25 (2.x). ISBN 978-80-7380-187-8

[3] VLADÁR, V. Pramene práva Katolíckej cirkvi v historickom vývoji. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 26. ISBN 978-80-7380-187-8

[3] VLADÁR, V. Pramene práva Katolíckej cirkvi v historickom vývoji. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 27. ISBN 978-80-7380-187-8

[3] VLADÁR, V. Pramene práva Katolíckej cirkvi v historickom vývoji. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 207. ISBN 978-80-7380-187-8

[4] SURMAJOVÁ, Ž. Problematické aspekty podzákonnej právnej úpravy v nadväznosti na uplatňovanie čl. 13 ods. 1 písm. a) Ústavy SR. In Hamulák, J. – Martvoň, A. (zost.) Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2009. 1. časť. Bratislava: Univerzita Komenského, 2009, s. 520. ISBN 978-80-7160-295-8

[4] SURMAJOVÁ, Ž. Problematické aspekty podzákonnej právnej úpravy v nadväznosti na uplatňovanie čl. 13 ods. 1 písm. a) Ústavy SR. In Hamulák, J. – Martvoň, A. (zost.) Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2009. 1. časť. Bratislava: Univerzita Komenského, 2009, s. 527. ISBN 978-80-7160-295-8

[4] SURMAJOVÁ, Ž. Problematické aspekty podzákonnej právnej úpravy v nadväznosti na uplatňovanie čl. 13 ods. 1 písm. a) Ústavy SR. In Hamulák, J. – Martvoň, A. (zost.) Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2009. 1. časť. Bratislava: Univerzita Komenského, 2009, s. 528. ISBN 978-80-7160-295-8

[4] MRVA, M. Neopluralizmus? Neolitizmus? Alebo post-demokracia? In Lengyelová, D. (ed.) Pluralizmus moci a práva. Bratislava: Ústav štátu a práva SAV; Bratislavská vysoká škola práva, 2009, s. 115. ISBN 978-80-970144-3-8

- [4] VLADÁR, V. Teoreticko-právny pohľad na pramene kánonického práva. In Blaho, P. (ed.) *Acta Universitatis Tyrnaviensis – Iuridica* 5. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, c2009, s. 113 (1.x). ISBN 978-80-8082-268-2
- [4] VLADÁR, V. Teoreticko-právny pohľad na pramene kánonického práva. In Blaho, P. (ed.) *Acta Universitatis Tyrnaviensis – Iuridica* 5. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, c2009, s. 113 (2.x). ISBN 978-80-8082-268-2
- [4] VLADÁR, V. Teoreticko-právny pohľad na pramene kánonického práva. In Blaho, P. (ed.) *Acta Universitatis Tyrnaviensis – Iuridica* 5. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, c2009, s. 114. ISBN 978-80-8082-268-2
- [4] VLADÁR, V. Teoreticko-právny pohľad na pramene kánonického práva. In Blaho, P. (ed.) *Acta Universitatis Tyrnaviensis – Iuridica* 5. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, c2009, s. 115. ISBN 978-80-8082-268-2
- [4] VLADÁR, V. Teoreticko-právny pohľad na pramene kánonického práva. In Blaho, P. (ed.) *Acta Universitatis Tyrnaviensis – Iuridica* 5. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, c2009, s. 123. ISBN 978-80-8082-268-2
- [4] DESET, M. Ochrana niektorých trestno-procesných práv ombudsmana. In Šimovček, I. (ed.) *Harmonizácia procesných práv v trestnom konaní v členských štátoch Európskej únie: zborník materiálov z medzinárodného vedeckého seminára*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2009, s. 208 (1.x). ISBN 978-8082-261-3
- [4] DESET, M. Ochrana niektorých trestno-procesných práv ombudsmana. In Šimovček, I. (ed.) *Harmonizácia procesných práv v trestnom konaní v členských štátoch Európskej únie: zborník materiálov z medzinárodného vedeckého seminára*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2009, s. 208 (2.x). ISBN 978-8082-261-3
- [4] DESET, M. Ochrana niektorých trestno-procesných práv ombudsmana. In Šimovček, I. (ed.) *Harmonizácia procesných práv v trestnom konaní v členských štátoch Európskej únie: zborník materiálov z medzinárodného vedeckého seminára*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2009, s. 217. ISBN 978-8082-261-3
- [4] KADLEČÍK, B. Právo na mier a implementácia medzinárodného zákazu určitých druhov zbraní v Slovenskej republike. In *Justičná revue: časopis pre právnu prax*, roč. 61, č. 3, 2009, s. 356. ISSN 1335-6461
- [4] TURČAN, M. Demokratický deficit a legitimita v EÚ po prijatí Lisabonskej zmluvy. In Burda, E. (hlav. ed.) *Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2008*. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2008, s. 351. ISBN 978-80-7160-271-2
- [4] TURČAN, M. Demokratický deficit a legitimita v EÚ po prijatí Lisabonskej zmluvy. In Burda, E. (hlav. ed.) *Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2008*. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2008, s. 354. ISBN 978-80-7160-271-2
- [4] GÁBRIŠ, T. Právne dejiny ako vedecká a pedagogická disciplína. In Šimovček, I. (ed.) *Európsky vzdelávací priestor a nové formy výučby právnych predmetov na univerzite [elektronický dokument]: zborník materiálov z vedeckého seminára v Trnave dňa 28. 11. 2007*. Trnava: Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, [2008], s. 83. ISBN 978-80-8082-194-4
- [4] GÁBRIŠ, T. Vzťah právnych dejín, histórie a práva a historický výklad ako ich spoločný menovateľ. In Vlková, E. (zost.) *Acta Facultatis iuridicae Universitatis Comenianae. Tomus 26*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2008, s. 50. ISBN 978-80-223-2615-5
- [4] GÁBRIŠ, T. Vzťah právnych dejín, histórie a práva a historický výklad ako ich spoločný menovateľ. In Vlková, E. (zost.) *Acta Facultatis iuridicae Universitatis Comenianae. Tomus 26*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2008, s. 53. ISBN 978-80-223-2615-5

- [4] DESET, M. Kritika trestu smrti. In *Justičná revue: časopis pre právnu prax*, roč. 60, č. 8 – 9, 2008, s. 1228. ISSN 1335-6461
- [3] BURDA, E. Právna podstata súhlasu poškodeného ako okolnosti vylučujúcej protiprávnosť činu. In Hamulák, O. (ed.) *Debaty mladých právnikov 2007: zborník príspevků z konferencie Monseho Debaty mladých právnikov, konané ve dnech 10. – 12. 9.2007 Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2007, s. 152. ISBN 978-80-244-1925-1
- [3] BURDA, E. Právna podstata súhlasu poškodeného ako okolnosti vylučujúcej protiprávnosť činu. In Hamulák, O. (ed.) *Debaty mladých právnikov 2007: zborník príspevků z konferencie Monseho Debaty mladých právnikov, konané ve dnech 10. – 12. 9.2007 Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2007, s. 155. ISBN 978-80-244-1925-1
- [3] KUBŮ, L. – HUNGR, P. – OSINA, P. *Teorie práva*. Praha: Linde Praha, a.s., 2007, s. 326. ISBN 978-80-7201-637-2
- [4] DOBROVIČOVÁ, G. In Vojčík, P. a kol. *Základy práva*. Nitra: Enigma, 2007, s. 48. ISBN 80-89132-08-1
- [4] PŠENÁKOVÁ, J. Zákaz konkurencie v Zákonníku práce. In Blaho, P. (ed.) *Zborník príspevkov z vedeckej konferencie doktorandov a školiteľov Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave [elektronický dokument]: [Trnava, 24. marec 2007]*. 3. zväzok. Trnava: Trnavská univerzita, 2007, s. 367. ISBN 978-80-8082-163-0
- [3] GÁBRIŠ, T. Teoretické a metodologické východiská unifikácie práva v 1. ČSR. In Malacka, M. (zost.) *Monseho olomoucké právnické dny: zborník príspevků z konferencie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006, s. 242. ISBN 80-244-1565-8
- [3] JÚDA, V. Zákon ako symbol vyjadrenia spravodlivosti v práve. In BRZOBOHATÁ, K. – TYL, T. (editoři). *Symbol a symbolika v právu: zborník príspevků z konferencie 23. 9. 2005*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 37. ISBN 80-86861-13-9
- [4] KATUNINEC, M. Subsidiarita ako podmienka existencie hodnotovej demokratickej spoločnosti. In *Viera a život: časopis pre kresťanskú orientáciu*, roč. 17, č. 4, 2007, s. 66. ISSN 1335-6771
- [4] BURDA, E. Trestné činy proti životu a zdraviu v porovnaní starého a rekodifikovaného Trestného zákona. Šamorín: Heuréka, 2006, s. 210. ISBN 80-89122-35-3
- [4] GAŇA, S. Niekoľko úvah o poslaneckej imunite. In *Justičná revue: časopis pre právnu prax*, roč. 58, č. 8-9, 2006, s.1151. ISSN 1335-6461
- [4] CSACH, K. Význam výkladu sekundárneho európskeho práva pre výklad národného práva. In *Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva*, roč. 89, č. 4, 2006, s. 333. ISSN 0032-6984
- [4] BURDA, E. Trestné činy proti životu a zdraviu v porovnaní starého a rekodifikovaného Trestného zákona. Šamorín: Heuréka, 2006, s. 162, 210. ISBN 80-89122-35-3
- [4] JÚDA, V. Idea spravodlivosti v recentnom práve. In (Ne)rovnosť a rovnoprávnosť: zborník z medzinárodnej konferencie konanej v dňoch 13. – 15. októbra v Tatranskej Štrbe / [zostavila Daniela Lengyelová]. Bratislava: SAP, 2005, s. 114. ISBN 80-89104-79-7

ACB3 Teória práva / Jozef Prusák. 2. vyd. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1999. 308 s. (Učebné texty Právnickej fakulty UK v Bratislave). ISBN 80-7160-113-6.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

- [4] POTÁŠCH, P. K inštitútu precedenčnej zásady v správnom konaní. In *Justičná revue*, roč. 64, č. 2, 2012, s. 229. ISSN 1335-6461
- [4] VYSOCKÝ, M. Výklad medzinárodných zmlúv v zmysle Viedenského dohovoru o zmluvnom práve. In Blaho, P. – Švecová, A. (eds.) *Acta Universitatis Tyrnaviensis – Iuridica*. 8. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2011, s. 109. ISBN 978-80-8082-476-1

- [4] VYSOCKÝ, M. Výklad medzinárodných zmlúv v zmysle Viedenského dohovoru o zmluvnom práve. In Blaho, P. – Švecová, A. (eds.) *Acta Universitatis Tyrnaviensis – Iuridica*. 8. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2011, s. 110(1.x). ISBN 978-80-8082-476-1
- [4] VYSOCKÝ, M. Výklad medzinárodných zmlúv v zmysle Viedenského dohovoru o zmluvnom práve. In Blaho, P. – Švecová, A. (eds.) *Acta Universitatis Tyrnaviensis – Iuridica*. 8. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2011, s. 110(2.x). ISBN 978-80-8082-476-1
- [4] PRÍBELSKÝ, P. Ústava a medzinárodné zmluvy – od nezáujmu k partnerstvu. In Lantajová, D. – Jankuv, J. (eds.) *Medzinárodné zmluvy ako prostriedok globalizácie v 21. storočí*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2011, s. 73. ISBN 978-80-8082-499-0
- [4] PRÍBELSKÝ, P. Ústava a medzinárodné zmluvy – od nezáujmu k partnerstvu. In Lantajová, D. – Jankuv, J. (eds.) *Medzinárodné zmluvy ako prostriedok globalizácie v 21. storočí*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2011, s. 77. ISBN 978-80-8082-499-0
- [4] DRGONEC, J. Závaznosť rozhodnutia Ústavného súdu Slovenskej republiky pro futuro. In *Justičná revue*, roč. 63, č. 10, 2011, s. 1323. ISSN 1335-6461
- [4] POVAŽAN, M. Šmihula, Daniel. Teória štátu a práva. In *Historia et theoria iuris*, roč. 3, č. 6, 2011, s. 158. ISSN 1338-0133
- [4] GAVALCOVÁ, J. Liečba namiesto trestu pre konzumentov drog (?). In Bezák, M. – Hauerlandová, I. – Vlha, M. (zost.) *Akademické akcenty: zborník príspevkov*. Bratislava: Paneurópska vysoká škola; Žilina: Eurokódex, 2011, s. 198. ISBN 978-80-89447-39-8
- [4] GAVALCOVÁ, J. Liečba namiesto trestu pre konzumentov drog (?). In Bezák, M. – Hauerlandová, I. – Vlha, M. (zost.) *Akademické akcenty: zborník príspevkov*. Bratislava: Paneurópska vysoká škola; Žilina: Eurokódex, 2011, s. 204. ISBN 978-80-89447-39-8
- [3] CIRÁK, J. a kol. Dedičské právo. Ostrava: Key Publishing, 2010, s. 235. ISBN 978-80-7418-056-9
- [3] HODÁS, M. Vzťah vlády a parlamentu v záležitostiach Európskej únie. In Jermanová, H. – Masopust, Z. (edit.) *Dvacet let poté: právo ve víru metamorfóz: sborník příspěvků ze stejnojmenné mezinárodní konference*. Praha: ÚSaPAVČR; Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 251. ISBN 978-80-87439-02-9. - ISBN 978-80-7380-299-8
- [3] WINKLER, M. Obchodné zastúpenie vo vnútroštátnom a zahraničnom obchode. Praha: Linde, 2010, s. 305. ISBN 978-80-7201-818-5
- [3] KÁČER, M. Niekoľko poznámok ku koncepcii formálnych prameňov práva. In *Právnik*, roč. 149, č. 11, 2010, s. 1123. ISSN 0231-6625
- [3] KÁČER, M. Niekoľko poznámok ku koncepcii formálnych prameňov práva. In *Právnik*, roč. 149, č. 11, 2010, s. 1124. ISSN 0231-6625
- [3] KÁČER, M. Niekoľko poznámok ku koncepcii formálnych prameňov práva. In *Právnik*, roč. 149, č. 11, 2010, s. 1133. ISSN 0231-6625
- [3] FICOVÁ, S. – ŠTEVČEK, M. a kol. Občianske súdne konanie. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1. ISBN 978-80-7400-312-7
- [3] BRÖSTL, A. a kol. Ústavné právo Slovenskej republiky. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 448. ISBN 978-80-7380-248-6
- [3] GÁLIK, M. Prezident Slovenskej republiky a vzťahy v rámci moci výkonnej. In Hamulák, O. (ed.) *Addendum: (sborník vybraných příspěvků)*. Olomouc, Iuridicum Olomucensis, 2010, s. 26. ISBN 978-80-87382-06-6
- [3] LAHKÝ, O. Smernica 93/13/EHS a normatívna záväznosť súdnych rozhodnutí? In Procházka, R. (ed.) *Vnútroštátne súdy a európske súdy: spojené alebo paralelné svety?: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 131. ISBN 978-80-7380-307-0
- [4] DRGONEC, J. Ochrana ústavnosti Ústavným súdom Slovenskej republiky. Bratislava: Paneurópska vysoká škola; Žilina: Eurokódex, 2010, s. 150. ISBN 978-80-89447-25-1

- [4] LAHKÝ, O. Niekoľko poznámok k nulite individuálnych právnych aktov. In Olšovská, A. – Strémy, T. (eds.) Teoretické úvahy o práve. 6 [elektronický dokument]: zborník z vedeckej konferencie doktorandov a školiteľov. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2010, s. 3. ISBN 978-80-8082-409-9
- [4] LAHKÝ, O. Niekoľko poznámok k nulite individuálnych právnych aktov. In Olšovská, A. – Strémy, T. (eds.) Teoretické úvahy o práve. 6 [elektronický dokument]: zborník z vedeckej konferencie doktorandov a školiteľov. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2010, s. 7. ISBN 978-80-8082-409-9
- [4] OLŠOVSKÁ, A. Jednostranné právne úkony v pracovnom práve. Bratislava: Veda, 2010, s. 117. ISBN 978-80-224-1145-5
- [4] BABČÁK, V. Daňové právo Slovenskej republiky. Bratislava: Epos, 2010, s. 50. ISBN 978-80-8057-851-0
- [4] BABČÁK, V. Daňové právo Slovenskej republiky. Bratislava: Epos, 2010, s. 134. ISBN 978-80-8057-851-0
- [4] BABČÁK, V. Daňové právo Slovenskej republiky. Bratislava: Epos, 2010, s. 346. ISBN 978-80-8057-851-0
- [4] BABČÁK, V. Daňové právo Slovenskej republiky. Bratislava: Epos, 2010, s. 500. ISBN 978-80-8057-851-0
- [4] BABČÁK, V. Daňové právo Slovenskej republiky. Bratislava: Epos, 2010, s. 633. ISBN 978-80-8057-851-0
- [4] BALKO, L. a kol. Finančné právo. [Bratislava]: Bratislavská vysoká škola práva; Žilina: Eurokódex, 2009, s. 676. ISBN 978-80-89447-02-2
- [4] CIRÁK, J. a kol. Dedičské právo. Šamorín: Heuréka, 2009, s. 235. ISBN 978-80-89122-55-4
- [4] BALOG, B. Inšpirácie pre slovenský ústavný systém na základe českej skúsenosti. In In Notitiae ex Academia Bratislavensi iurisprudentiae, [roč. 3.], č. 3, 2009, s. 81. ISSN 1337-6810
- [4] BALOG, B. Inšpirácie pre slovenský ústavný systém na základe českej skúsenosti. In In Notitiae ex Academia Bratislavensi iurisprudentiae, [roč. 3.], č. 3, 2009, s. 87. ISSN 1337-6810
- [4] SVÁK, J. – CIBULKA, L. Ústavné právo Slovenskej republiky. Osobitná časť. [Bratislava]: Bratislavská vysoká škola práva; Žilina: Poradca podnikateľa, 2009, s. 665. ISBN 978-80-89363-33-9
- [4] SVÁK, J. – CIBULKA, L. Ústavné právo Slovenskej republiky. Osobitná časť. [Bratislava]: Bratislavská vysoká škola práva; Žilina: Poradca podnikateľa, 2009, s. 711. ISBN 978-80-89363-33-9
- [4] MAJERNÍK, M. Závaznosť súdnych rozhodnutí. In Ars Notaria, [roč. neuved.], č. 3, 2009, s. 20. ISSN 1335-2229
- [4] ŽITŇANSKÁ, L. – OVEČKOVÁ, O. a kol. Základy obchodného práva. 1. Bratislava: Iura Edition, 2009, s. 48. ISBN 978-80-8078-276-4
- [4] OPETI, L. Východiská súdnej aplikácie dobrých mravov. In Olšovská, A. (ed.) Teoretické úvahy o práve [elektronický dokument]. 5: zborník z vedeckej konferencie doktorandov a školiteľov PF TU: 28. 3. 2009. Trnava: Trnavská univerzita, Právnická fakulta, 2009, s. 1. ISBN 978-80-8082-256-9
- [4] OPETI, L. Východiská súdnej aplikácie dobrých mravov. In Olšovská, A. (ed.) Teoretické úvahy o práve [elektronický dokument]. 5: zborník z vedeckej konferencie doktorandov a školiteľov PF TU: 28. 3. 2009. Trnava: Trnavská univerzita, Právnická fakulta, 2009, s. 4. ISBN 978-80-8082-256-9
- [4] HODÁS, M. Multilinguálny faktor komunitárneho práva. In Špaček, M. (zost.) Slovenská ročenka medzinárodného práva 2008: ročník 1. Bratislava: Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pri SAV, 2009., s. 201. ISBN 78-80-969540-5-6
- [4] BALOG, B. K zodpovednosti štátu za nesprávny úradný postup Ústavného súdu Slovenskej republiky. In Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva, roč. 92, č. 1, 2009, s. 46. ISSN 0032-6984

- [4] DORIČ, P. Postavenie obvodných úradov po zrušení krajských úradov. In Štangová, N. (zost.) Teória a prax verejnej správy: zborník príspevkov z vedeckej konferencie. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2009, s. 261. ISBN 978-80-7097-736-1
- [3] VAČOK, J. K úprave správneho súdnictva v Občianskom súdnom poriadku v Slovenskej republike. In Šínová, R. ed. Olomoucké právnické dny 2008: sborník příspěvků z konference. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, o.p.s., 2008, s. 664. ISBN 978-80-903400-3-9
- [3] GRŮŇ, L. Anatomie finančního práva. In Jermanová, H. – Masopust, Z. (ed.) Metamorfózy práva ve střední Evropě. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2008, s. 424. ISBN 978-80-904024-6-1
- [3] MARŠÁLEK, P. Právo a společnost. Praha: Auditorium, 2008, s. 80. ISBN 978-80-903786-8-1
- [3] MARŠÁLEK, P. Právo a společnost. Praha: Auditorium, 2008, s. 245. ISBN 978-80-903786-8-1
- [4] KUBÁT, B. Teoretické aspekty exekúcie v Európskej únii. In Burda, E. (hlav. ed.) Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2008. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2008, s. 370. ISBN 978-80-7160-271-2
- [4] KUBÁT, B. Teoretické aspekty exekúcie v Európskej únii. In Burda, E. (hlav. ed.) Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2008. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2008, s. 373. ISBN 978-80-7160-271-2
- [4] BABČÁK, V. a kol. Finančné právo a finančná správa. Bratislava: Miroslav Mračko, Epos, 2008, s. 33. ISBN 978-80-8057-778-0
- [4] BABČÁK, V. a kol. Finančné právo a finančná správa. Bratislava: Miroslav Mračko, Epos, 2008, s. 69. ISBN 978-80-8057-778-0
- [4] BABČÁK, V. a kol. Finančné právo a finančná správa. Bratislava: Miroslav Mračko, Epos, 2008, s. 233. ISBN 978-80-8057-778-0
- [4] BABČÁK, V. a kol. Finančné právo a finančná správa. Bratislava: Miroslav Mračko, Epos, 2008, s. 440. ISBN 978-80-8057-778-0
- [4] HODÁLOVÁ, I. In Barancová, H. a kol. Pracovný pomer a poistný systém. [Trnava]: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2008, s. 74. ISBN 978-80-8082-192-0
- [4] HODÁLOVÁ, I. In Barancová, H. a kol. Pracovný pomer a poistný systém. [Trnava]: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2008, s. 101. ISBN 978-80-8082-192-0
- [4] DRGONEC, J. Konanie pred Ústavným súdom Slovenskej republiky. Šamorín: Heuréka, 2008, s. 31. ISBN 978-80-89122-48-6
- [4] KUBÍČEK, P. – MAMOJKA, M. – PATAKYOVÁ, M. Obchodné právo. Bratislava: Univerzita Komenského, 2008, s. 12. ISBN 978-80-7160-225-5
- [4] KUBÍČEK, P. – MAMOJKA, M. – PATAKYOVÁ, M. Obchodné právo. Bratislava: Univerzita Komenského, 2008, s. 13. ISBN 978-80-7160-225-5
- [4] HODÁS, M. Kumulatívna citácia publikačného zdroja právnych aktov ES/EÚ v multilinguálnom prostredí Európskej únie. In Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva, roč. 91, č. 6, 2008, s. 522. ISSN 0032-6984
- [4] KOLÁRIK, J. Právne dejiny Slovenska. 1. časť. [Bratislava]: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 135. ISBN 978-80-88931-79-9
- [4] VYŠNÝ, P. Štruktúra aztéckeho štátu a problém jeho teoretickej interpretácie. In Blaho, P. (ed.) Acta Universitatis Tyrnaviensis, Iuridica: ročenka Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave 2007. 4. Bratislava: Iura Edition, 2008, s. 158. ISBN 978-80-8078-207-8
- [4] VYŠNÝ, P. Štruktúra aztéckeho štátu a problém jeho teoretickej interpretácie. In Blaho, P. (ed.) Acta Universitatis Tyrnaviensis, Iuridica: ročenka Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave 2007. 4. Bratislava: Iura Edition, 2008, s. 176. ISBN 978-80-8078-207-8
- [3] HODÁLOVÁ, I. Vadnosť právnych úkonov v pracovnom práve. In Bejček, J. (ed.) Regulace, deregulace, autoregulace: sborník příspěvků z 5. konference Katedry obchodního práva Masarykovy uni-

verzity na téma: „Regulace, deregulace, autoregulace“ pořádané dne 18. prosince 2006. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 344. ISBN 978-80-210-4257-5

[3] HODÁLOVÁ, I. Vadnosť právnych úkonov v pracovnom práve. In Bejček, J. (ed.) Regulace, deregulace, autoregulace: sborník příspěvků z 5. konference Katedry obchodního práva Masarykovy univerzity na téma: „Regulace, deregulace, autoregulace“ pořádané dne 18. prosince 2006. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 355. ISBN 978-80-210-4257-5

[4] DRGONEC, J. Súdna tvorba práva ako prostriedok uplatnenia zákona, zabezpečenia spravodlivosti a právnej istoty. In Justičná revue: časopis pre právnu prax, roč. 60, č. 5, 2008, s. 711. ISSN 1335-6461

[4] KUBÍČEK, P. – MAMOJKA, M. – PATAKYOVÁ, M. Obchodné právo. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2007, s. 12. ISBN 978-80-7160-225-5

[4] KUBÍČEK, P. – MAMOJKA, M. – PATAKYOVÁ, M. Obchodné právo. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2007, s. 13. ISBN 978-80-7160-225-5

[4] VACULÍKOVÁ, N. Poznámka k platnosti práva. In Lengyelová, D. (zost.) Čo je právo?: zborník z vedeckej konferencie konanej v dňoch 17. – 19. októbra 2007 v Tatranskej Štrbe. Bratislava: SAP – Slovak academic press, 2007, s. 328. ISBN 978-80-8095-024-8

[4] VACULÍKOVÁ, N. Poznámka k platnosti práva. In Lengyelová, D. (zost.) Čo je právo?: zborník z vedeckej konferencie konanej v dňoch 17. – 19. októbra 2007 v Tatranskej Štrbe. Bratislava: SAP – Slovak academic press, 2007, s. 329. ISBN 978-80-8095-024-8

[4] GLÉZL, A. Tvorba práva Európskej únie a úradný jazyk – problém autentického textu. In Blatná, L. (zost.) Perspektívy vývoja európskej integrácie – právne aspekty: zborník z konferencie mladých doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov konanej 20. 9. 2006 v Bratislave. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2007, s. 81. ISBN 978-80-7160-233-0

[4] GLÉZL, A. Tvorba práva Európskej únie a úradný jazyk – problém autentického textu. In Blatná, L. (zost.) Perspektívy vývoja európskej integrácie – právne aspekty: zborník z konferencie mladých doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov konanej 20. 9. 2006 v Bratislave. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2007, s. 87. ISBN 978-80-7160-233-0

[4] BALOG, B. Podpisovanie ústavného zákona a zákona a vrátenie zákona prezidentom. In Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva, roč. 90, č. 6, 2007, s. 558. ISSN 0032-6984

[4] MAJERSKÝ, R. Zjednocovanie rozhodovacej činnosti súdov v Slovenskej republike. In Justičná revue: časopis pre právnu prax, roč. 59, č. 12, 2007, s. 1585. ISSN 1335-6461

[4] VETRÁK, M. Účasť verejnosti na legislatívnom procese. In Justičná revue: časopis pre právnu prax, roč. 59, č. 6 – 7, 2007, s. 782. ISSN 1335-6461

[4] BUCHTA, T. Priamy účinok komunitárnych medzinárodných zmlúv uzatváraných v podmienkach členstva Slovenskej republiky v EÚ. In Justičná revue: časopis pre právnu prax, roč. 59, č. 1, 2007, s. 96 (1.x). ISSN 1335-6461

[4] BUCHTA, T. Priamy účinok komunitárnych medzinárodných zmlúv uzatváraných v podmienkach členstva Slovenskej republiky v EÚ. In Justičná revue: časopis pre právnu prax, roč. 59, č. 1, 2007, s. 96 (2.x). ISSN 1335-6461

[4] HODÁS, M. Princípy právneho štátu a boj proti terorizmu. In Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva, roč. 89, č. 6, 2006, s. 533. ISSN 0032-6984

[4] HODÁS, M. Princípy právneho štátu a boj proti terorizmu. In Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva, roč. 89, č. 6, 2006, s. 533. ISSN 0032-6984

[4] SVÁK, J. a kol. Ústavné právo Slovenskej republiky. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2006, s. 197. ISBN 80-8054-388-7

[4] SVÁK, J. a kol. Ústavné právo Slovenskej republiky. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2006, s. 471. ISBN 80-8054-388-7

[4] JAKUBÍKOVÁ, M. – LUDVA, J. Alternatívne spôsoby riešenia trestných vecí v teórii a praxi v Slo-

venskej republiky po 1. januári 2006. In Súkromné a verejné právo súčasnosti: zborník z vedeckej konferencie doktorandov PF TU. [Trnava]: Právnická fakulta Trnavskej univerzity, 2006, s. 227. ISBN 80-8078-124-9

[4] KOLÁRIK, J. – VOJÁČEK, L. Právne dejiny Slovenska. 1. časť. Bratislava: Univerzita Komenského, 2005, s. 90. ISBN 80-7160-203-5

[4] BABČÁK, V. et. al. Finančné právo. Bratislava: Bratislavské vysoká škola práva, 2006, s. 676. ISBN 80-88931-53-3

[4] OTTOVÁ, E. Teória práva. Šamorín: Heuréka, 2006, s. 303. ISBN 80-89122-37-X

[4] SVÁK, J. – CIBULKA, L. Ústavné právo Slovenskej republiky. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva ; Žilina: Poradca podnikateľa, 2006, s. 350. ISBN 80-88931-46-0

[4] SVÁK, J. – CIBULKA, L. Ústavné právo Slovenskej republiky. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva ; Žilina: Poradca podnikateľa, 2006, s. 388. ISBN 80-88931-46-0

[4] JAKUBÍKOVÁ, M. Postavenie advokáta ako obhajcu v trestnom konaní. In Taliga, F. (zost.) K otázke poľnohospodárskej politiky EÚ. Nitra: SPÚ, 2006, s. 224 – 225. ISBN 80-8069-688-8

[4] GANDŽALOVÁ, D. Dedičské právo. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, 2006, s. 314. ISBN 80-8083-347-8

[4] GANDŽALA, J. Verejná moc a právo. In Chovanec, J. (zost.) Notitiae novae Facultatis iuridicae Universitatis Matthiae Beli neosolii: ročník 10. – 11. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2006, s. 259 (1.x). ISBN 80-8083-261-7

[4] GANDŽALA, J. Verejná moc a právo. In Chovanec, J. (zost.) Notitiae novae Facultatis iuridicae Universitatis Matthiae Beli neosolii: ročník 10. – 11. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2006, s. 259 (2.x). ISBN 80-8083-261-7

[3] GRŮŇ, L. Finanční právo a jeho instituty. Praha: Linde, 2006, s. 322. ISBN 80-7201-620-2

[3] GRŮŇ, L. Devizový zákon po deseti letech (a co mu předcházelo). In Právník, roč. 145, č. 3, 2006, s. 313. ISSN 0231-6625

ACB4 Teória práva / Jozef Prusák. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1995. 308 s. (Učebné texty Právnickej fakulty UK). ISBN 80-7160-080-6.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[1] JANKŮ, M. Liability of statutory organs in limited liability companies. In Acta Universitatis agriculturae et silviculturae Mendelianae Brunensis, vol. 59, iss. 2, 2011, pp. 121 – 128. ISSN 1211-8516

[1] CAPIKOVÁ, S. Between order and chaos: law in the period of post-communist transformation in Slovakia. In Child abuse review, vol. 14, iss.5, September 2005, pp. 617 – 640. ISSN 0952-9136

[1] CAPIKOVA, S. Between order and chaos: law in the period of post-communist transformation in Slovakia. In Sociologicky casopis, vol. 41, iss. 4, 2005, pp. 617 – 640. ISSN 0038-0288

[2] CAPIKOVÁ, S. Legal assistance and civil society. In Sociologia, vol. 35, iss.2, 2003, pp. 163 – 170+i. ISSN 0049-1225

[2] SMIHULA, D. On the nature of human rights. In Filozofia, vol. 56, iss. 6, 2001, p. 431 – 437. ISSN 0046-385X

[3] FUNTA, R. – NEBESKÝ, Š. – JURIŠ, F. Európske právo. Brno: Tribun EU, 2012, s. 39. ISBN 978-80-263-0227-8

[3] FUNTA, R. – NEBESKÝ, Š. – JURIŠ, F. Európske právo. Brno: Tribun EU, 2012, s. 67. ISBN 978-80-263-0227-8

[3] FUNTA, R. – NEBESKÝ, Š. – JURIŠ, F. Európske právo. Brno: Tribun EU, 2012, s. 77. ISBN 978-80-263-0227-8

- [3] FUNTA, R. – NEBESKÝ, Š. – JURIŠ, F. Európske právo. Brno: Tribun EU, 2012, s. 86. ISBN 978-80-263-0227-8
- [3] FUNTA, R. – NEBESKÝ, Š. – JURIŠ, F. Európske právo. Brno: Tribun EU, 2012, s. 201. ISBN 978-80-263-0227-8
- [3] FUNTA, R. – NEBESKÝ, Š. – JURIŠ, F. Európske právo. Brno: Tribun EU, 2012, s. 218. ISBN 978-80-263-0227-8
- [4] ČENTĚŠ, J. a kol. Trestné právo procesné: všeobecná a osobitná časť. Šamorín: Heuréka, 2012, s. 45. ISBN 978-80-89122-75-2
- [4] ČENTĚŠ, J. a kol. Trestné právo procesné: všeobecná a osobitná časť. Šamorín: Heuréka, 2012, s. 82. ISBN 978-80-89122-75-2
- [3] BARANÍK, K. Legislatívny proces v Slovenskej republike a jeho digitalizácia. In Žatecká, E. et al. (eds.) Cofola 2011[elektronický dokument]: zborník príspevků z mezinárodní konference. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 1586. ISBN 978-80-210-5582-7
- [3] DURAČINSKÁ, J. Viazanosť súdu retroaktívnou normou. In Žatecká, E. et al. (eds.) Cofola 2011[elektronický dokument]: zborník príspevků z mezinárodní konference. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 1667. ISBN 978-80-210-5582-7
- [3] DURAČINSKÁ, J. Viazanosť súdu retroaktívnou normou. In Žatecká, E. et al. (eds.) Cofola 2011[elektronický dokument]: zborník príspevků z mezinárodní konference. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 1668. ISBN 978-80-210-5582-7
- [3] DURAČINSKÁ, J. Viazanosť súdu retroaktívnou normou. In Žatecká, E. et al. (eds.) Cofola 2011[elektronický dokument]: zborník príspevků z mezinárodní konference. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 1671. ISBN 978-80-210-5582-7
- [3] DURAČINSKÁ, J. Viazanosť súdu retroaktívnou normou. In Žatecká, E. et al. (eds.) Cofola 2011[elektronický dokument]: zborník príspevků z mezinárodní konference. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 1675. ISBN 978-80-210-5582-7
- [4] CSACH, K. et al. Profesijná zodpovednosť. Košice: UPJŠ, 2011, s. 342. ISBN 978-80-7097-891-7
- [4] CSACH, K. et al. Profesijná zodpovednosť. Košice: UPJŠ, 2011, s. 521. ISBN 978-80-7097-891-7
- [4] KUBINCOVÁ, S. – KUBINCOVÁ, T. Charakteristika právnych noriem s akcentom na finančno-právne normy. In Kubincová, S. (zost.) Notitiae novae Facultatis iuridicae Universitatis Matthiae Beli Neosolii. Roč. 16. Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, 2011, s. 209. ISBN 978-80-557-0127-1
- [4] KUBINCOVÁ, S. – KUBINCOVÁ, T. Charakteristika právnych noriem s akcentom na finančno-právne normy. In Kubincová, S. (zost.) Notitiae novae Facultatis iuridicae Universitatis Matthiae Beli Neosolii. Roč. 16. Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, 2011, s. 211. ISBN 978-80-557-0127-1
- [4] KUBINCOVÁ, S. – KUBINCOVÁ, T. Charakteristika právnych noriem s akcentom na finančno-právne normy. In Kubincová, S. (zost.) Notitiae novae Facultatis iuridicae Universitatis Matthiae Beli Neosolii. Roč. 16. Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, 2011, s. 214. ISBN 978-80-557-0127-1
- [4] KORPÁŠ, E. Medze uplatniteľnosti voľnej úvahy komisie pri ukladaní sankcií za porušenie únievého zákazu kartelov a súvisiace otázky. In Olšovská, A. (ed.) Teoretické úvahy o práve [elektronický dokument]. 7. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2011, s. 2. ISBN 978-80-8082-467-9
- [4] KORPÁŠ, E. Medze uplatniteľnosti voľnej úvahy komisie pri ukladaní sankcií za porušenie únievého zákazu kartelov a súvisiace otázky. In Olšovská, A. (ed.) Teoretické úvahy o práve [elektronický dokument]. 7. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2011, s. 13. ISBN 978-80-8082-467-9
- [4] KOVÁČ, E. Právny štát, jeho základné princípy a ich uplatňovanie v Slovenskej republike. In Olšovská, A. (ed.) Teoretické úvahy o práve [elektronický dokument]. 7. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2011, s. 19. ISBN 978-80-8082-467-9

- [4] MÁRTON, M. Komparace referenda v ústavě Irské republiky a ústavě Slovenské republiky s akcentací na opakovaná referenda o smlouvě z Nice a Lisabonské smlouvě v Irsku. In Olšovská, A. (ed.) Teoretické úvahy o práve [elektronický dokument]. 7. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2011, s. 1. ISBN 978-80-8082-467-9
- [4] MÁRTON, M. Komparace referenda v ústavě Irské republiky a ústavě Slovenské republiky s akcentací na opakovaná referenda o smlouvě z Nice a Lisabonské smlouvě v Irsku. In Olšovská, A. (ed.) Teoretické úvahy o práve [elektronický dokument]. 7. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2011, s. 14. ISBN 978-80-8082-467-9
- [4] SISKOVÍČ, Š. Podmienky slobodného rozhodnutia k pracovnému pomeru. In Hodálová, I. (ed.) Dôstojnosť zamestnanca v pracovnoprávných vzťahoch. Bratislava: Sprint dva, 2011, s. 232(1.x). ISBN 978-80-89393-67-1
- [4] SISKOVÍČ, Š. Podmienky slobodného rozhodnutia k pracovnému pomeru. In Hodálová, I. (ed.) Dôstojnosť zamestnanca v pracovnoprávných vzťahoch. Bratislava: Sprint dva, 2011, s. 232(2.x). ISBN 978-80-89393-67-1
- [4] SISKOVÍČ, Š. Podmienky slobodného rozhodnutia k pracovnému pomeru. In Hodálová, I. (ed.) Dôstojnosť zamestnanca v pracovnoprávných vzťahoch. Bratislava: Sprint dva, 2011, s. 245. ISBN 978-80-89393-67-1
- [4] SASINEK, M. Ochrana osobných údajov v kontexte fenoménov súčasnej doby. In Šipkovská, J. (ed.) Zborník prác zo 4. vedeckej konferencie študentov [elektronický dokument]. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2011, s. 14. ISBN 978-80-8082-474-7
- [4] BÁRÁNY, E. a kol. Právo a jeho prostredie. Bratislava: SAP, 2011, s. 99. ISBN 978-80-8095-072-9
- [4] BÁRÁNY, E. a kol. Právo a jeho prostredie. Bratislava: SAP, 2011, s. 190. ISBN 978-80-8095-072-9
- [4] BÁRÁNY, E. a kol. Právo a jeho prostredie. Bratislava: SAP, 2011, s. 354. ISBN 978-80-8095-072-9
- [4] BÁRÁNY, E. a kol. Právo a jeho prostredie. Bratislava: SAP, 2011, s. 368. ISBN 978-80-8095-072-9
- [4] BERDISOVÁ, L. Sociálna spravodlivosť v Ústave Slovenskej republiky a v Zákonníku práce. In Olšovská, A. – Laclavíková, M. (eds.) Sociálne riziká a základné ľudské práva – výzvy pre pracovné právo 21. storočia. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2011, s. 20. ISBN 978-80-8082-503-4
- [4] BERDISOVÁ, L. Sociálna spravodlivosť v Ústave Slovenskej republiky a v Zákonníku práce. In Olšovská, A. – Laclavíková, M. (eds.) Sociálne riziká a základné ľudské práva – výzvy pre pracovné právo 21. storočia. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2011, s. 21(1.x). ISBN 978-80-8082-503-4
- [4] BERDISOVÁ, L. Sociálna spravodlivosť v Ústave Slovenskej republiky a v Zákonníku práce. In Olšovská, A. – Laclavíková, M. (eds.) Sociálne riziká a základné ľudské práva – výzvy pre pracovné právo 21. storočia. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2011, s. 21(2.x). ISBN 978-80-8082-503-4
- [4] ŠMIHULA, D. Právny systém ako produkt evolučnej selekcie. In Právnik, roč. 150, č. 11, 2011, s. 1100. ISSN 0231-6625
- [4] VEČEŘA, M. a kol. Teória práva. Bratislava: Paneurópska vysoká škola; Žilina: Eurokódex, 2011, s. 332. ISBN 978-80-89447-40-4
- [4] HORVAT, M. Niekoľko poznámok o zrušení krajských úradov. In Hamulák, J. (zost.) Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2010. 1. časť. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2011, s. 516. ISBN 978-80-7160-308-5
- [4] HORVAT, M. Niekoľko poznámok o zrušení krajských úradov. In Hamulák, J. (zost.) Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2010. 1. časť. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2011, s. 518. ISBN 978-80-7160-308-5
- [4] ĎURECHOVÁ, J. K otázkam harmonizácie a unifikácie medzinárodného obchodného práva. In

Právny obzor, 94, č. 6, 2011, s. 580. ISSN 0032-6984

[4] ĎURECHOVÁ, J. K otázkam harmonizácie a unifikácie medzinárodného obchodného práva. In Právny obzor, 94, č. 6, 2011, s. 581. ISSN 0032-6984

[4] ĎURECHOVÁ, J. K otázkam harmonizácie a unifikácie medzinárodného obchodného práva. In Právny obzor, 94, č. 6, 2011, s. 588. ISSN 0032-6984

[4] DORKOVÁ, M. Význam doktrínálneho výkladu z hľadiska prameňov práva. In *Historia et theoria iuris*, roč. 3, č. 6, 2011, s. 114. ISSN 1338-0133

[4] KORGO, D. Verejná moc. In Fedorovičová, I. (zost.) *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi*. Bratislava: Akadémia PZ, 2011, s. 29. ISBN 978-80-8054-516-1

[4] KORGO, D. Verejná moc. In Fedorovičová, I. (zost.) *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi*. Bratislava: Akadémia PZ, 2011, s. 30. ISBN 978-80-8054-516-1

[4] KORGO, D. Verejná moc. In Fedorovičová, I. (zost.) *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi*. Bratislava: Akadémia PZ, 2011, s. 32. ISBN 978-80-8054-516-1

[4] KORGO, D. Verejná moc. In Fedorovičová, I. (zost.) *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi*. Bratislava: Akadémia PZ, 2011, s. 37. ISBN 978-80-8054-516-1

[4] KORGO, D. Verejná moc. In Fedorovičová, I. (zost.) *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi*. Bratislava: Akadémia PZ, 2011, s. 42. ISBN 978-80-8054-516-1

[4] HODÁS, M. Zmluva účinná po zverejnení... In *Bulletin slovenskej advokácie*, roč. 17, č. 9, 2011, s. 20. ISSN 1335-1079

[4] HODÁS, M. Zmluva účinná po zverejnení... In *Bulletin slovenskej advokácie*, roč. 17, č. 9, 2011, s. 24. ISSN 1335-1079

[4] POTÁŠCH, P. – HAŠANOVÁ, J. a kol. *Vybrané správne procesy*. Bratislava: Paneurópska vysoká škola; Žilina: Eurokódex, 2011, s. 556. ISBN 978-80-89447-38-1

[3] CIRÁK, J. a kol. *Dedičské právo*. Ostrava: Key Publishing, 2010, s. 235. ISBN 978-80-7418-056-9

[3] MATLÁK, J. *Pracovná zmluva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 16. ISBN 978-80-7380-287-5

[3] MATLÁK, J. *Pracovná zmluva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 114. ISBN 978-80-7380-287-5

[3] BRÖSTL, A. a kol. *Ústavné právo Slovenskej republiky*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 86. ISBN 978-80-7380-248-6

[4] BOLJEŠÍK, J. Právo na osobnú slobodu a telesnú integritu a jeho ústavné garancie. In *Policajná teória a prax*, roč. 18, č. 3, 2010, s. 30. ISSN 1335-1370

[4] MARCZYOVÁ, K. Novelizácia v predmete ústavného práva Slovenskej republiky – aktuálne otázky. In Králik, J. – Raučinová, P. (zost.) *Permanentná novelizácia právnych predpisov a jej vplyv na stabilitu právneho poriadku [elektronický dokument]: zborník*. Bratislava: APZ, 2010, s. 18. ISBN 978-80-8082-409-9

[4] MARCZYOVÁ, K. Novelizácia v predmete ústavného práva Slovenskej republiky – aktuálne otázky. In Králik, J. – Raučinová, P. (zost.) *Permanentná novelizácia právnych predpisov a jej vplyv na stabilitu právneho poriadku [elektronický dokument]: zborník*. Bratislava: APZ, 2010, s. 25. ISBN 978-80-8082-409-9

[4] BALGA, J. Vplyv novelizácií normatívnych právnych aktov na stabilitu cudzineckého práva. In Králik, J. – Raučinová, P. (zost.) *Permanentná novelizácia právnych predpisov a jej vplyv na stabilitu právneho poriadku [elektronický dokument]: zborník*. Bratislava: APZ, 2010, s. 57. ISBN 978-80-8082-409-9

[4] BALGA, J. Vplyv novelizácií normatívnych právnych aktov na stabilitu cudzineckého práva. In Králik, J. – Raučinová, P. (zost.) *Permanentná novelizácia právnych predpisov a jej vplyv na stabilitu právneho poriadku [elektronický dokument]: zborník*. Bratislava: APZ, 2010, s. 60. ISBN 978-80-8082-409-9

[4] BALGA, J. Vplyv novelizácií normatívnych právnych aktov na stabilitu cudzineckého práva. In

- Králik, J. – Raučinová, P. (zost.) Permanentná novelizácia právnych predpisov a jej vplyv na stabilitu právneho poriadku [elektronický dokument]: zborník. Bratislava: APZ, 2010, s. 61. ISBN 978-80-8082-409-9
- [4] BALGA, J. Vplyv novelizácií normatívnych právnych aktov na stabilitu cudzineckého práva. In Králik, J. – Raučinová, P. (zost.) Permanentná novelizácia právnych predpisov a jej vplyv na stabilitu právneho poriadku [elektronický dokument]: zborník. Bratislava: APZ, 2010, s. 64. ISBN 978-80-8082-409-9
- [4] BALGA, J. Vplyv novelizácií normatívnych právnych aktov na stabilitu cudzineckého práva. In Králik, J. – Raučinová, P. (zost.) Permanentná novelizácia právnych predpisov a jej vplyv na stabilitu právneho poriadku [elektronický dokument]: zborník. Bratislava: APZ, 2010, s. 65. ISBN 978-80-8082-409-9
- [4] KAŠŠÁK, R. Je správne trestanie podľa zákona NR SR č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku SR v súlade s Ústavou SR? In Potasch, P. (zost.) Správne delikty a správne trestanie v stredoeurópskom právnom priestore – súčasnosť a vízie: zborník príspevkov z odborného seminára. Bratislava: Paneurópska vysoká škola; Žilina: Eurokódex, 2010, s. 87. ISBN 978-80-89447-35-0
- [4] MACHAJOVÁ, J. a kol. Všeobecné správne právo. [Bratislava]: Paneurópska vysoká škola; Žilina: Eurokódex, 2010, s. 559. ISBN 978-80-89447-27-5
- [4] ŠMIHULA, D. Teória štátu a práva. Bratislava: Epos, 2010, s. 35 – 392. ISBN 978-80-8057-854-1
- [4] MOSNÝ, P. – LACLAVÍKOVÁ, M. Dejiny štátu a práva na území Slovenska. 1. Šamorín: Heuréka, 2010, s. 89. ISBN 978-80-89122-63-9
- [4] MOSNÝ, P. – LACLAVÍKOVÁ, M. Dejiny štátu a práva na území Slovenska. 1. Šamorín: Heuréka, 2010, s. 89. ISBN 978-80-89122-63-9
- [4] LACLAVÍKOVÁ, M. Formovanie úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi. Bratislava: Veda, 2010, s. 155. ISBN 978-80-224-1142-4
- [4] LACLAVÍKOVÁ, M. Formovanie úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi. Bratislava: Veda, 2010, s. 318. ISBN 978-80-224-1142-4
- [4] LAZAR, J. a kol. Občianske právo hmotné. 1. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 224. ISBN 978-808078-346-4
- [4] BABČÁK, V. Daňové právo Slovenskej republiky. Bratislava: Epos, 2010, s. 129. ISBN 978-80-8057-851-0
- [4] CEPEK, B. Zodpovednosť za ekologickú ujmu a škodu v životnom prostredí. Bratislava: Univerzita Komenského, 2010, s. 13. ISBN 978-80-7160-282-8
- [4] CEPEK, B. Zodpovednosť za ekologickú ujmu a škodu v životnom prostredí. Bratislava: Univerzita Komenského, 2010, s. 144. ISBN 978-80-7160-282-8
- [4] IVOR, J. a kol. Trestné právo hmotné. 2. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 403. ISBN 978-80-8078-308-2
- [3] MOSNÝ, P. – LACLAVÍKOVÁ, M. History of state and law on the territory of Slovakia. 1. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 83. ISBN 978-80-7380-221-9
- [3] KOVÁČOVÁ, D. – SÝKOROVÁ CHMELÁROVÁ, K. Právo a morálka. In Karlovarská právní revue, roč. 5, č. 3, 2009, s. 50. ISSN 1801-2193
- [3] KOVÁČOVÁ, D. – SÝKOROVÁ CHMELÁROVÁ, K. Právo a morálka. In Karlovarská právní revue, roč. 5, č. 3, 2009, s. 51. ISSN 1801-2193
- [4] DRGONEC, J. Pramene práva v materiálnom právnom štáte. In Chovanec, J. (ed.) Notitiae novae Facultatis iuridicae Universitatis Matthiae Beli neosolii. Roč. 15. Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, 2009, s. 50. ISBN 978-80-8083-910-9
- [4] SUDZINA, M. Právomoc súdov v civilných veciach. In Acta iuridica Cassoviensia. 26. Košice: UPJŠ - Právnická fakulta, 2009, s. 141. ISBN 978-80-7097-753-8

- [4] BLAŠKOVÁ, A. Trestná zodpovednosť zamestnávateľa z pohľadu trestnoprávnej úpravy zodpovednosti právnickej osoby. In Olšovská, A. (ed.) Quo vadis, pracovné právo? [elektronický dokument]. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2009, s. 11. ISBN 978-80-8082-313-9
- [4] MARCZYOVÁ, K. Miestne referendum – jedna z alternatív účasti obyvateľov na rozvoji obce – problémy a východiská jeho realizácie. In Králik, J. – Raučinová, P. (zost.) Rozvoj sústavy verejnej správy v Slovenskej republike – problémy a východiská: zborník. Bratislava: Akadémia PZ, 2009, s. 170. ISBN 978-80-8054-464-5
- [4] BRÖSTL, A. Frontisterion, alebo, Búdky pre vzletné myšlienky. Bratislava: Kalligram, 2009, s. 326. ISBN 978-80-8101-179-5
- [4] DOBROVIČOVÁ, G. In Orosz, L. a kol. Ústavný systém Slovenskej republiky: (doterajší vývoj, aktuálny stav, perspektívy). Košice: UPJŠ, 2009, s. 129. ISBN 978-80-7097-777-4
- [4] CIRÁK, J. a kol. Dedičské právo. Šamorín: Heuréka, 2009, s. 235. ISBN 978-80-89122-55-4
- [4] LACLAVÍKOVÁ, M. Právna obyčaj v postavení prameňa (súkromného) práva platného na území Slovenska do roku 1848. In Historia et theoria iuris, roč. 1, č. 1, 2009, s. 43. ISSN 1338-0133
- [4] KUBINCOVÁ, S. Samospráva obcí. In Verejná správa, [roč. 4], č. 12 – 13, 2009, s. 41. ISSN 1337-0448
- [4] MACHAJOVÁ, J. a kol. Všeobecné správne právo. [Bratislava]: Bratislavská vysoká škola práva, 2009, s. 409. ISBN 978-80-89363-36-0
- [4] SREBALOVÁ, M. Mlčanie správy ako prípustná možnosť činnosti orgánu verejnej správy. In Vlčková, E. (zost.) Acta Facultatis iuridicae Universitatis Comenianae. Tomus 27. Bratislava: Univerzita Komenského, 2009, s. 381. ISBN 978-80-223-2633-9
- [4] KEREČMAN, P. Zákon o súdnych poplatkoch a analógia. In Justičná revue: časopis pre právnu prax, roč. 61, č. 3, 2009, s. 350. ISSN 1335-6461
- [4] KOŠIČIAROVÁ, S. a kol. Právo životného prostredia. [Bratislava]: Bratislavská vysoká škola práva; Žilina: Poradca podnikateľa; Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 15. ISBN 978-80-89363-13-1 (SK). ISBN 978-80-7380-143-4 (CZ)
- [4] KOŠIČIAROVÁ, S. a kol. Právo životného prostredia. [Bratislava]: Bratislavská vysoká škola práva; Žilina: Poradca podnikateľa; Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 672. ISBN 978-80-89363-13-1 (SK). ISBN 978-80-7380-143-4 (CZ)
- [3] HARVÁNEK, J. a kol. Teorie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 427. ISBN 978-80-7380-104-5
- [3] HARVÁNEK, J. a kol. Teorie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 485. ISBN 978-80-7380-104-5
- [3] TRELLOVÁ, L. Niekoľko úvah k metódam interpretácie Ústavy Slovenskej republiky. In Malacka, M. (ed.) Monseho olomoucké právnické dny 2007: zborník príspevků z konferencie. [1]. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 320. ISBN 978-80-244-1906-0
- [3] KUST, J. – PÍTROVÁ, L. „Lisabonská smlouva“ a predbežná kontrola ústavnosti mezinárodních smluv. In Právnik: teoretický časopis pro otázky státu a práva, roč. 147, č. 5, 2008, s. 493. ISSN 0231-6625
- [4] SREBALOVÁ, M. Pôsobnosť, právomoc a príslušnosť subjektov verejnej správy a ich vzťah k rýchlosti správneho konania. In Burda, E. (hlav. ed.) Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2008. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2008, s. 865. ISBN 978-80-7160-271-2
- [4] BABČÁK, V. a kol. Finančné právo a finančná správa. Bratislava: Miroslav Mračko, Epos, 2008, s. 229. ISBN 978-80-8057-778-0
- [4] BABČÁK, V. a kol. Finančné právo a finančná správa. Bratislava: Miroslav Mračko, Epos, 2008, s. 440. ISBN 978-80-8057-778-0
- [4] VEČEŘA, M. et al. Teória práva. [Bratislava]: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 325. ISBN 978-80-89363-21-6

- [4] CIRÁK, J. - FICOVÁ, S. a kol. Občianske právo: všeobecná časť. Šamorín: Heuréka, 2008, s. 25. ISBN 978-80-89122-51-6
- [4] CIRÁK, J. - FICOVÁ, S. a kol. Občianske právo: všeobecná časť. Šamorín: Heuréka, 2008, s. 359. ISBN 978-80-89122-51-6
- [4] SREBALOVÁ, M. Rýchlosť správneho konania a nečinnosť správneho orgánu. Bratislava: Univerzita Komenského, 2008, s. 53. ISBN 978-80-7160-268-2
- [4] SREBALOVÁ, M. Rýchlosť správneho konania a nečinnosť správneho orgánu. Bratislava: Univerzita Komenského, 2008, s. 93. ISBN 978-80-7160-268-2
- [4] SREBALOVÁ, M. Rýchlosť správneho konania a nečinnosť správneho orgánu. Bratislava: Univerzita Komenského, 2008, s. 119. ISBN 978-80-7160-268-2
- [4] PAULIČKOVÁ, A. Vybrané problémy dôkazných prostriedkov v zákone o správe daní a poplatkov. In Záhora, J. (zost.) Teoretické a praktické problémy dokazovania: pocta prof. JUDr. Vladimírovi Mathernovi, DrSc. k 80. narodeninám: zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 15. decembra 2008. [Bratislava]: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 191. ISBN 978-80-893-63-17-9
- [4] PAULIČKOVÁ, A. Vybrané problémy dôkazných prostriedkov v zákone o správe daní a poplatkov. In Záhora, J. (zost.) Teoretické a praktické problémy dokazovania: pocta prof. JUDr. Vladimírovi Mathernovi, DrSc. k 80. narodeninám: zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 15. decembra 2008. [Bratislava]: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 196. ISBN 978-80-893-63-17-9
- [4] VOZÁR, J. Zákonodarné prešľapy. In Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva, roč. 91, č. 6, 2008, s. 483. ISSN 0032-6984
- [4] KORDÍK, M. Systém trestného práva a jeho štruktúra: (teoretické členenie). In Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva, roč. 91, č. 6, 2008, s. 540(1.x). ISSN 0032-6984
- [4] KORDÍK, M. Systém trestného práva a jeho štruktúra: (teoretické členenie). In Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva, roč. 91, č. 6, 2008, s. 540(2.x). ISSN 0032-6984
- [4] KORDÍK, M. Systém trestného práva a jeho štruktúra: (teoretické členenie). In Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva, roč. 91, č. 6, 2008, s. 544. ISSN 0032-6984
- [4] HAUSMANINGER, H. – BLAHO, P. Praktické prípady z rímskeho práva. Bratislava: Iura Edition, 2008, s. 245. ISBN 978-80-8078-239-9
- [4] BÁRÁNY, E. Obsah a forma v určení platnosti práva. In Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva, roč. 91, č. 5, 2008, s. 365. ISSN 0032-6984
- [4] BÁRÁNY, E. Obsah a forma v určení platnosti práva. In Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva, roč. 91, č. 5, 2008, s. 366. ISSN 0032-6984
- [4] MACHAJOVÁ, J. a kol. Všeobecné správne právo. [Bratislava]: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 409. ISBN 978-80-88931-71-3
- [4] BERDISOVÁ, L. Ludwig Wittgenstein a riadenie sa (právnymi) pravidlami. In Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva, roč. 91, č. 2, 2008, s. 139. ISSN 0032-6984
- [3] GERLOCH, A. Teorie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 332. ISBN 978-80-7380-023-9
- [3] BALGA, J. Súdne vyhostenie cudzinca z územia Slovenskej republiky. In Státní zastupitelství: profesní časopis státních zástupců a státního zastupitelství ČR, roč. 5, č. 11, 2007, s. 40. ISSN 1214-3758.
- [3] BERDISOVÁ, L. Ludwig Wittgenstein a riadenie sa (právnymi) pravidlami. In Hamulák, O. (ed.) Debata mladých právnikov 2007: sborník příspěvků z konference Monseho Debata mladých právnikov, konané ve dnech 10. – 12. 9. 2007 Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci. Olomouc: Univerzita Palackého, 2007, s. 230. ISBN 978-80-244-1925-1
- [3] KOUDELKA, Z. Samospráva. Praha: Linde, 2007, s. 390. ISBN 978-80-7201-665-5

- [4] LACLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A. Pramene práva na území Slovenska: od najstarších čias do roku 1790. 1. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2007, s. 414. ISBN 978-80-8082-153-1
- [4] VEČEŘA, M. et al. Teória práva. Žilina: Poradca podnikateľa; Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2007, s. 184. ISBN 978-80-88931-74-4
- [4] GAZAREKOVÁ, L. Základné zásady trestného konania. In Kubičková, G. (ed.) Acta Facultatis iuridicae Universitatis Comenianae. Tomus 25. Bratislava: Univerzita Komenského, 2007, s. 121. ISBN 978-80-223-2331-4
- [4] JÚDA, V. Miesto právnych princípov v recentnom práve. In Burda, E. et. al. (ed.) Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2007: zborník z medzinárodnej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov konanej v dňoch 16. – 18. 4. 2007 v priestoroch ÚZ NR Častá-Papiernička. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2007, s. 332. ISBN 978-80-7160-250-7
- [4] LYSÝ, M. Najstaršia časť uhorskej ústavy. In Burda, E. et. al. (ed.) Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2007: zborník z medzinárodnej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov konanej v dňoch 16. – 18. 4. 2007 v priestoroch ÚZ NR Častá-Papiernička. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2007, s. 396. ISBN 978-80-7160-250-7
- [4] KANTOR, S. Štát ako subjekt medzinárodného práva. In Burda, E. et. al. (ed.) Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2007: zborník z medzinárodnej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov konanej v dňoch 16. – 18. 4. 2007 v priestoroch ÚZ NR Častá-Papiernička. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2007, s. 457. ISBN 978-80-7160-250-7
- [4] KANTOR, S. Štát ako subjekt medzinárodného práva. In Burda, E. et. al. (ed.) Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2007: zborník z medzinárodnej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov konanej v dňoch 16. – 18. 4. 2007 v priestoroch ÚZ NR Častá-Papiernička. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2007, s. 461. ISBN 978-80-7160-250-7
- [4] KROŠLÁK, D. Právna antropológia a jej vzťah k právnej filozofii. In Plašienková, Z. – Lalíková, E. (ed.) Igor Hrušovský – osobnosť slovenskej filozofie: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie a 7. výročného stretnutia SFZ pri SAV: Univerzita Komenského v Bratislave a Kongresové centrum SAV v Smoleniciach 2. a 3. mája 2007. Bratislava: Iris, 2007, s. 388 (1.x). ISBN 978-80-89238-12-5
- [4] KROŠLÁK, D. Právna antropológia a jej vzťah k právnej filozofii. In Plašienková, Z. – Lalíková, E. (ed.) Igor Hrušovský – osobnosť slovenskej filozofie: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie a 7. výročného stretnutia SFZ pri SAV: Univerzita Komenského v Bratislave a Kongresové centrum SAV v Smoleniciach 2. a 3. mája 2007. Bratislava: Iris, 2007, s. 388 (2.x). ISBN 978-80-89238-12-5
- [4] KROŠLÁK, D. Právna antropológia a jej vzťah k právnej filozofii. In Plašienková, Z. – Lalíková, E. (ed.) Igor Hrušovský – osobnosť slovenskej filozofie: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie a 7. výročného stretnutia SFZ pri SAV: Univerzita Komenského v Bratislave a Kongresové centrum SAV v Smoleniciach 2. a 3. mája 2007. Bratislava: Iris, 2007, s. 392. ISBN 978-80-89238-12-5
- [4] KURIL, J. Štátna služba. In Králik, J. – Šimonová, J. – Suja, M. (zost.). Možnosti rozvoja verejnej správy: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej dňa 30.11. 2007 na Akadémii Policajného zboru v Bratislave. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2007, s. 59. ISBN 978-80-8054-426-3
- [4] MAJERSKÝ, R. Zjednocovanie rozhodovacej činnosti súdov v Slovenskej republike. In Justičná revue: časopis pre právnu prax, roč. 59, č. 12, 2007, s. 1585. ISSN 1335-6461
- [4] POLÁK, P. K niektorým problémom súvisiacim s pojmom terorizmus a jeho vyjadrenie v Trestnom zákone. In Terorizmus a medzinárodné právo: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie: Bratislava 23. a 24. november 2006. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2007, s. 300. ISBN 978-80-969320-2-3
- [4] KARAS, V. – KRÁLIK, A. Európske právo. Bratislava: Iura Edition, 2007, s. 51. ISBN 978-80-8078-148-4

- [4] SVÁK, J. – KUKLIŠ, P. Teória a prax legislatívy. Žilina: Poradca podnikateľa, spol. s r.o. ; Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2007, s. 50. ISBN 80-88931-58-4
- [4] GYÁRFÁŠ, J. Prvky ústavnosti v európskom práve. In Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva, roč. 90, č. 2, 2007, s. 173. ISSN 0032-6984
- [4] GYÁRFÁŠ, J. Prvky ústavnosti v európskom práve. In Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva, roč. 90, č. 2, 2007, s. 174. ISSN 0032-6984
- [4] BALGA, J. Problémy aplikácie súdneho vyhostenia cudzinca z územia Slovenskej republiky. In Záhora, J. [zost.]. Teoretické a aplikačné problémy rekodifikovaného trestného práva: zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 27. novembra 2006. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2007, s. 22. ISBN 978-80-8054-401-0
- [4] NEMEC, M. Základy kánonického práva. Bratislava: Iura Edition, 2006, s. 17. ISBN 80-8078-130-3
- [4] NEMEC, M. Základy kánonického práva. Bratislava: Iura Edition, 2006, s. 37. ISBN 80-8078-130-3
- [4] NEMEC, M. Základy kánonického práva. Bratislava: Iura Edition, 2006, s. 38 (1.x). ISBN 80-8078-130-3
- [4] NEMEC, M. Základy kánonického práva. Bratislava: Iura Edition, 2006, s. 38 (2.x). ISBN 80-8078-130-3
- [4] NEMEC, M. Základy kánonického práva. Bratislava: Iura Edition, 2006, s. 248. ISBN 80-8078-130-3
- [4] DIANIŠKA, G. Sociálna psychológia a právnik. Bratislava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, vydavateľstvo Trnavskej univerzity, 2006, s. 48. ISBN 978-80-8082-112-8
- [4] LAZAR, J. et al. Občianske právo hmotné. 3. doplnené a prepracované vyd. Bratislava: Iura Edition, 2006, zv. 1., s. 215. ISBN 80-8078-084-6
- [4] KOŠČIAROVÁ, S. a kol. Právo životného prostredia. Žilina: Poradca podnikateľa; Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2006, s. 14. ISBN 80-88931-57-6
- [4] KOŠČIAROVÁ, S. a kol. Právo životného prostredia. Žilina: Poradca podnikateľa; Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2006, s. 451. ISBN 80-88931-57-6
- [4] SVÁK, J. a kolektív: Ústavné právo Slovenskej republiky. Bratislava: Akadémia Policajného zboru , 2006, s. 89. ISBN 80-8054-388-7
- [4] SVÁK, J. a kolektív: Ústavné právo Slovenskej republiky. Bratislava: Akadémia Policajného zboru , 2006, s. 139. ISBN 80-8054-388-7
- [4] SVÁK, J. a kolektív: Ústavné právo Slovenskej republiky. Bratislava: Akadémia Policajného zboru , 2006, s. 471. ISBN 80-8054-388-7
- [4] GANDŽALOVÁ, D. Dedičské právo. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta , 2006, s. 313. ISBN 80-8083-347-8
- [4] SIMAN, M. – SLAŠŤAN, M. Súdny systém Európskej únie. Bratislava: [s.n.], 2006, s. 118. ISBN 80-969554-1-1
- [4] SIMAN, M. – SLAŠŤAN, M. Súdny systém Európskej únie. Bratislava: [s.n.], 2006, s. 330. ISBN 80-969554-1-1
- [4] SIMAN, M. – SLAŠŤAN, M. Súdny systém Európskej únie. Bratislava: [s.n.], 2006, s. 672. ISBN 80-969554-1-1
- [3] BALGA, J. Korupcia vo verejnej správe z pohľadu európskeho práva. In Králik, J. – Galajdová, J. [sestav.]. Aktuální problémy veřejné správy v středoevropských zemích sdružených v Evropské unii (s akcentem na problém korupce): 2. mezinárodní virtuální konference 2006: sborník. Kunovice: Evropský polytechnický institut, s. r. o., 2006, s. 55. ISBN 80-7314-106-X
- [3] BALGA, J. Korupcia vo verejnej správe z pohľadu európskeho práva. In Králik, J. – Galajdová, J. [sestav.]. Aktuální problémy veřejné správy v středoevropských zemích sdružených v Evropské unii (s akcentem na problém korupce): 2. mezinárodní virtuální konference 2006: sborník. Kunovice: Evropský polytechnický institut, s. r. o., 2006, s. 65. ISBN 80-7314-106-X

- [4] KROŠLÁK, D. Klasifikácia práva na verejné a súkromné a jej súčasný význam. In Európske výzvy súčasného právneho vývoja: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Malacky 20.10. – 21.10.2005 / [zost. Marianna Kosnáčová, Andrea Olšovská, Natália Štefanková]. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave. Právnická fakulta, [2006]. [1 CD], s. 10. ISBN 80-8082-064-3
- [4] MARKOVÁ, M. Historický vývoj trestného práva na našom území do konca 19. storočia. In Lazar, J. (ed.). Acta Universitatis Tyrnaviensis, Iuridica: ročenka Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave 2006. 3. [Trnava]: Právnická fakulta Trnavskej univerzity, c2006, s. 234. ISBN 80-8078-122-2
- [4] BALÁŽ, P. Základy trestného práva. Bratislava: Eurounion, 2006, s. 259. ISBN 80-88984-90-4
- [3] HUSÁR, J. Vzťah obchodného a hospodárskeho práva. In Eliáš, K. (ed.) Soukromé právo v pohybu. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, s. 112. ISBN 80-86898-31-8
- [3] ČEPLÍKOVÁ, M. Normatívna stránka sociálnej deviácie. In: Bujňáková, M. – Lukaszewicz, J. (red.): Aktuálne otázky práva v Slovenskej republike a Poľskej republike. Rzeszów: MITEL, 2005, s. 97.
- [3] BUJŇÁKOVÁ, M. Opodstatnenosť daňového práva ako samostatného odvetvia práva v právnom poriadku Slovenskej republiky. In: Kol. autorov: Mezinárodní a srovnávací právní revue – Finanční právo v souvislostech potřeb národního státu a harmonizace práva EU. Sborník z mezinárodní konference. Univerzita Palackého v Olomouci 21. – 22. 4. 2005. Olomouc: PF UP, 2005, s. 11.
- [3] DOBROVIČOVÁ, G. – Kanárik, Imrich: Aktuálne problémy vykonávacích právnych predpisov v právnom poriadku Slovenskej republiky. In: Bujňáková, M. – Lukaszewicz, J. (red.): Aktuálne otázky práva v Slovenskej republike a Poľskej republike. Rzeszów: MITEL, 2005, s. 109.
- [3] DOBROVIČOVÁ, G. – Kanárik, Imrich: Aktuálne problémy vykonávacích právnych predpisov v právnom poriadku Slovenskej republiky. In: Bujňáková, M. – Lukaszewicz, J. (red.): Aktuálne otázky práva v Slovenskej republike a Poľskej republike. Rzeszów: MITEL, 2005, s. 115.
- [4] SVÁK, J. – Cibulka, L. Ústavné právo Slovenskej republiky. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva; Žilina: Poradca podnikateľa, 2006, s. 350. ISBN 80-88931-46-0
- [4] SVÁK, J. – Cibulka, L. Ústavné právo Slovenskej republiky. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva; Žilina: Poradca podnikateľa, 2006, s. 388. ISBN 80-88931-46-0
- [4] SVÁK, J. Súdna moc a moc sudcov na Slovensku (téma inauguračnej prednášky). In Právny obzor. Roč. 89, 2006, č. 1, s. 22.
- [4] VALKO, E. – NÁVRAT, M. Zásada ústavne konformného výkladu (retroaktivita zákona o preukazovaní pôvodu majetku). Justičná revue. Roč. 57, 2005, č. 12, s. 1519.
- [4] VALKO, E. – IKRÉNYI, I. Ešte raz k zákonu o zbraniach a strelive. Justičná revue. Roč. 58, 2006, č. 1, s. 95.
- [4] BALÁŽ, P. Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť. Trnava – Bratislava: Typi Universitatis Tyrnaviensis – VEDA SAV, 2005, s. 431.
- [4] GREGUŠOVÁ, D. – DULÁK, A. – CHLIPALA, M. – SUSKO, B. Právo informačných a komunikačných technológií. Bratislava: Slovenská technická univerzita 2005, s. 17.
- [4] SEGEČ, M. Retroaktivita v správnom práve vo vzťahu k zákonu č. 190/2003 Z. z. o strelných zbraniach a strelive. In Justičná revue – Roč. 57, 2005, č. 6-7, s. 837.
- [4] JURČOVÁ, M. Vkladná knižka v sústave cenných papierov. In: Zost. LAZAR, J.: Acta Universitatis Tyrnaviensis, Iuridica II. Ročenka Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave. Trnava: PF TU 2005, s. 204.
- [4] KRÁLIKOVÁ, K. Protirečivé hodnoty našej spoločnosti a nový obraz človeka a sveta. In: Zost. LAZAR, J.: Acta Universitatis Tyrnaviensis, Iuridica II. Ročenka Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave. Trnava: PF TU 2005, s. 54.
- [4] KRÁLIKOVÁ, K. Protirečivé hodnoty našej spoločnosti a nový obraz človeka a sveta. In: Zost. LAZAR, J.: Acta Universitatis Tyrnaviensis, Iuridica II. Ročenka Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave. Trnava: PF TU 2005, s. 65.

- [4] KRÁLIKOVÁ, K. Protirečivé hodnoty našej spoločnosti a nový obraz človeka a sveta. In: Zost. LAZAR, J.: *Acta Universitatis Tyrnaviensis, Iuridica II. Ročenka Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave*. Trnava: PF TU 2005, s. 56.
- [4] KRÁLIKOVÁ, K. Protirečivé hodnoty našej spoločnosti a nový obraz človeka a sveta. In: Zost. LAZAR, J.: *Acta Universitatis Tyrnaviensis, Iuridica II. Ročenka Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave*. Trnava: PF TU 2005, s. 88.
- [4] LACLAVÍKOVÁ, M. Recepčia obyčajového práva a práva kuriálnych decízií v prvej ČSR (Príspevok k histórii súkromného práva na Slovensku). In: Zost. LAZAR, J.: *Acta Universitatis Tyrnaviensis, Iuridica II. Ročenka Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave*. Trnava: PF TU 2005, s. 150.
- [4] JURÍK, R. Tri možnosti k referendu o Ústave pre Európu. In *Justičná revue*. Roč. 57, 2005, č. 4, s. 532.
- [4] BALGA, J. Systém vízového režimu Európskej únie. In *Justičná revue*. Roč. 57, 2005, č. 5, s. 699.
- [4] PROCHÁZKA, R. Európska únia ako štátny zväzok. In *Justičná revue*. Roč. 57, 2005, č. 1, s. 97.
- [4] PROCHÁZKA, R. Európska únia ako štátny zväzok. In *Justičná revue*. Roč. 57, 2005, č. 1, s. 98.
- [4] PROCHÁZKA, R. Európska únia ako štátny zväzok. In *Justičná revue*. Roč. 57, 2005, č. 1, s. 99.
- [3] BRÖSTL, A. Die Verwaltungsorganisation in der Slowakei – Teil 1: Die Staatsverwaltung. In: *Grundriss der Verwaltungsordnungen Polens, Tschechiens, der Slowakei und Ungarns* / Hrsg. Bernd Wieser; Hrsg. Armin Stolz. 1. Aufl. Wien: Verlag Österreich, 2004. 864 s., s. 92.
- [3] KRÁLIKOVÁ, K. Udivujúce (?) postrehy úplne prehliadané našou spoločnosťou. Zamyslenia a otázky nad našou súvislosťou so Zemou, novým prirodzeným právom, nad rozporuplnými hodnotami našej spoločnosti a novou paradigmou vedy. In *Acta Universitatis Palackianae Olomouensis, Facultas Iuridica*, 5/6 – 2003, 2004, Olomouc: PF UP, s. 294.
- [3] KRÁLIKOVÁ, K. Udivujúce (?) postrehy úplne prehliadané našou spoločnosťou. Zamyslenia a otázky nad našou súvislosťou so Zemou, novým prirodzeným právom, nad rozporuplnými hodnotami našej spoločnosti a novou paradigmou vedy. In *Acta Universitatis Palackianae Olomouensis, Facultas Iuridica*, 5/6 – 2003, 2004, Olomouc: PF UP, s. 302.
- [3] KRÁLIKOVÁ, K. Udivujúce (?) postrehy úplne prehliadané našou spoločnosťou. Zamyslenia a otázky nad našou súvislosťou so Zemou, novým prirodzeným právom, nad rozporuplnými hodnotami našej spoločnosti a novou paradigmou vedy. In *Acta Universitatis Palackianae Olomouensis, Facultas Iuridica*, 5/6 – 2003, 2004, Olomouc: PF UP, s. 322.
- [3] RUDÝ, M. Etická a právna zodpovednosť advokáta v slovenskom právnom poriadku. In *Bulletin advokacie*. Roč. 2004, č. 11 – 12, s. 91.
- [3] RUDÝ, M. Etická a právna zodpovednosť advokáta v slovenskom právnom poriadku. In *Bulletin advokacie*. Roč. 2004, č. 11 – 12, s. 101.
- [4] ROSPUTINSKÝ, P. Inštitút ľudovej iniciatívy. In *Justičná revue*. Roč. 56, 2004, č. 8 – 9, s. 886.
- [4] ĎURICA, M. Pluralita veriteľov ako jedna z podmienok pre vyhlásenie konkurzu. In *Justičná revue*. Roč. 56, 2004, č. 2, s. 227.
- [4] DOBROVIČOVÁ, G. *Vybrané otázky recentných prameňov práva v Slovenskej republike*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2004, s. 9. ISBN 80-7097-575-X
- [4] DOBROVIČOVÁ, G. *Vybrané otázky recentných prameňov práva v Slovenskej republike*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2004, s. 42. ISBN 80-7097-575-X
- [4] DOBROVIČOVÁ, G. *Vybrané otázky recentných prameňov práva v Slovenskej republike*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2004, s. 43. ISBN 80-7097-575-X
- [4] DOBROVIČOVÁ, G. *Vybrané otázky recentných prameňov práva v Slovenskej republike*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2004, s. 47. ISBN 80-7097-575-X
- [4] DOBROVIČOVÁ, G. *Vybrané otázky recentných prameňov práva v Slovenskej republike*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2004, s. 59. ISBN 80-7097-575-X

- [4] DOBROVIČOVÁ, G. Vybrané otázky recentných prameňov práva v Slovenskej republike. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2004, s. 112. ISBN 80-7097-575-X
- [4] DOBROVIČOVÁ, G. Vybrané otázky recentných prameňov práva v Slovenskej republike. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2004, s. 123. ISBN 80-7097-575-X
- [4] MARTON, Imrich: Tvorba práva po vstupe Slovenskej republiky do Európskej únie. In *Justičná revue*. Roč. 56, 2004, č. 2, s. 231.
- [4] BENEDIK, M. Ústavnoprávne aspekty zlúčenia Komory komerčných právnikov SR so Slovenskou advokátskou komorou. In *Bulletin slovenskej advokácie*, 2001, č.4, s.20.
- [3] KUBINA, P. Postavenie medzinárodného spoločenstva pri urovnávaní vnútroštátnych konfliktov. In *Právnik*, Roč. 142, č. 3, 2003, s. 208.
- [3] JÁNOŠÍKOVÁ, E. K niektorým otázkam normatívnej teórie. In: Machalová, T. (red.): *Místo normativní teorie v soudobém právním myšlení: (k odkazu Františka Weyra a Hanse Kelsena)*. Brno: Masarykova univerzita 2003, s. 75.
- [3] VACULÍKOVÁ, N. Pojem aplikácie a interpretácie práva v diele Františka Weyra. In: red. Machalová, T: *Místo normativní teorie v soudobém právním myšlení: (k odkazu Františka Weyra a Hanse Kelsena)*. Brno: Masarykova univerzita 2003, s. 128.
- [4] KARAS, V. Právna povaha Európskych spoločenstiev a Európskej únie a ostatná novela Ústavy SR. In: zost. LAZAR, J. a kol.: *Acta Universitatis Tyrnaviensis, Iuridica I*. Trnava: PF TU 2003, s. 189.
- [4] VETRÁK, M. Aproximačné nariadenia vlády Slovenskej republiky. In *Právny obzor*, 86, 2003, č. 5, s. 440.
- [4] ROSPUTINSKÝ, P. Občania a ústavnoprávna úprava zmeny Ústavy Slovenskej republiky. In *Justičná revue*. Roč. 55, 2003, č. 8 – 9, s. 736.
- [4] LALÍK, M. – BRŇÁK, P. (Mimo)zákonné obmedzenie vlastníckeho práva? In *Justičná revue*. Roč. 55, 2003, č. 8 – 9, s. 786.
- [4] BEŇA, J. Proces ustanovovania slovenského právneho poriadku v rokoch 1944 až 1946. In *Právny obzor*, 86, 2003, č. 1, s. 68.
- [4] JANIČOVÁ, E. Postavenie pracovného práva v systéme práva. In: zost. KIOVSKÁ, M: *Teoretické a legislatívne otázky práva II. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie konanej pri príležitosti 30. výročia Právnickej fakulty*. Košice: UPJŠ v Košiciach, Právnická fakulta 2003, s. 117.
- [4] JANIČOVÁ, E. Postavenie pracovného práva v systéme práva. In: zost. KIOVSKÁ, M: *Teoretické a legislatívne otázky práva II. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie konanej pri príležitosti 30. výročia Právnickej fakulty*. Košice: UPJŠ v Košiciach, Právnická fakulta 2003, s. 118.
- [4] BALOG, Boris: Aproximačné nariadenia vlády Slovenskej republiky. In *Justičná revue*. Roč. 55, 2003, č. 2, s. 129.
- [4] VACULÍKOVÁ, N. Aplikácia práva a právne princípy. In *Právny obzor*. Roč. 86, 2003, č. 3, s. 273.
- [4] VACULÍKOVÁ, N. Aplikácia práva a právne princípy. In *Právny obzor*. Roč. 86, 2003, č. 3, s. 274.
- [3] REPÍK, B. Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo. In *Trestní právo*. Roč. 7, 2002, č. 1, s. 24.
- [4] JÁNOŠÍKOVÁ, E. *Základy štátovedy*. Bratislava: APZ 2002, s. 10 – 98 (23x).
- [4] JAKUBEKOVÁ, D. Posúdenie vybraných ustanovení novely Obchodného zákonníka s ohľadom na niektoré všeobecné zásady súkromného a verejného práva. In *Justičná revue*. Roč. 54, 2002, č. 5, s. 586.
- [4] CHOVANEC, J. Vznik samostatnej Slovenskej republiky z hľadiska legitimacy. In *Právny obzor*, 85, 2002, č. 3, s. 2731.
- [4] ČORBA, J. – KLUČKA, J. – PROCHÁZKA, R. – VÁVROVÁ, V. Uplatňovanie európskeho práva na Slovensku. *Právny rozmer členstva Slovenskej republiky v Európskej únii*. Bratislava: Nadácia Kaligram 2002, s. 240.

- [4] PROCHÁZKA, R. Niekoľko poznámok k aproximačným nariadeniam. In *Justičná revue*, 2002, roč. 54, č. 6 – 7, s.722.
- [4] BRÖSTL, A. Formovanie doktríny Ústavného súdu Slovenskej republiky. In *Ústavnosť a politika*, 3, (2001), č.1, s.21.
- [4] ČENTĚŠ, J. et al. Trestná zodpovednosť právnických osôb. In *Justičná revue*, 53, (2001), č.4, s. 419.
- [4] JÁNOŠÍKOVÁ, E. Ombudsman ako prostriedok boja proti korupcii. In METEŇKO, J. et al. *Korupcia v PZ a iných oblastiach spoločenského života*. Bratislava: APZ, 2001, s. 147. ISBN 80-8054-191-4.
- [4] NEMEC, M. *Základy kánonického práva*. Bratislava: Iura Edition, 2001, s. 14,21.
- [4] KRSKOVÁ, A. et al. *Základy teórie štátu*. Bratislava: APZ, 2001, s. 84. ISBN 80-8054-176-0.
- [4] ACHBERGEROVÁ, H. Základné pravidlá a zásady správneho konania z niektorých aspektov ich vzájomnej komparácie. In *Policajná teória a prax*, č.3 – 4, 2000, s. 93.
- [4] ŠVIDROŇ, J. *Základy práva duševného vlastníctva*. Bratislava: Juga, 2000, s. 42, 250. ISBN 85506-93-9.
- [4] LAZAR, J. et al. *Základy občianskeho hmotného práva*. 1. zv. Bratislava: IURA EDITION, 2000, s.301. ISBN 80-88715-72-5.
- [3] BALGA, J. In *Časopis pro právní vědu a praxi*. Roč. 6, 1998, č. 3, s. 521.
- [4] LEŠTÁKOVÁ, D. In *Právní obzor*. Roč. 81, 1998, č. 1, s. 45.
- [4] KOŠIČIAROVÁ, S. K problematike postavenia práva životného prostredia v systéme práva. In *Právní obzor*. Roč. 81, 1998, č. 4, s. 326.
- [4] KRSKOVÁ, A. et al. *Základy teórie štátu*. Bratislava: APZ, 1998, s.84. ISBN 80-8054-071-3.
- [6] BÁRÁNY, E. In *Právní obzor*. Roč. 79, 1996, č. 3., s. 262 – 265.

ADE Vedecké práce v zahraničných nekarentovaných časopisoch

ADE1 Spravodlivá vláda / Jozef Prusák.

In: *Právnik: teoretický časopis pro otázky státu a práva*. ISSN 0231-6625. Roč. 134, č. 6 (1995), s. 600 – 614.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

- [4] VEČEŘA, M. a kol. *Teória práva*. Bratislava: Paneurópska vysoká škola; Žilina: Eurokódex, 2011, s. 332. ISBN 978-80-89447-40-4
- [3] ZOUBEK, V. *Právověda a státověda*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 684. ISBN 978-80-7380-239-4
- [3] BALGA, J. *Princíp legality a jeho aplikácia orgánmi štátnej správy: (právnoteoretický pohľad)*. In Králik, J. – Šimonová, J. – Suja, M. (sestav.). „Politika, právo, ekonomika a spoločnosť – súčasnosť a vize do roku 2025“: zborník. Kunovice: Evropský polytechnický institut, s. r. o., 2008, s. 17. ISBN 978-80-7314-144-8
- [3] BALGA, J. *Princíp legality a jeho aplikácia orgánmi štátnej správy: (právnoteoretický pohľad)*. In Králik, J. – Šimonová, J. – Suja, M. (sestav.). „Politika, právo, ekonomika a spoločnosť – súčasnosť a vize do roku 2025“: zborník. Kunovice: Evropský polytechnický institut, s. r. o., 2008, s. 24. ISBN 978-80-7314-144-8
- [4] VEČEŘA, M. et al. *Teória práva*. [Bratislava]: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 325. ISBN 978-80-89363-21-6
- [3] GERLOCH, A. *Teorie práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 332. ISBN 978-80-7380-023-9
- [3] BALGA, J. *Princíp legality a jeho aplikácia orgánmi štátnej správy*. In Králik, J. – Galajdová, J. (ses-

tav.). „Podíl ekonomických a právních věd na rozvoji veřejné správy a podnikání“: 3. mezinárodní virtuální vědecká konference 2007: 15. únor 2007, Kunovice, Česká republika: sborník. Kunovice: Evropský polytechnický institut, s. r. o., 2007, s. 11. ISBN 80-7314-110-8

[3] BALGA, J. Princíp legality a jeho aplikácia orgánmi štátnej správy. In Králik, J. – Galajdová, J. (sed-tav.). „Podíl ekonomických a právních věd na rozvoji veřejné správy a podnikání“: 3. mezinárodní virtuální vědecká konference 2007: 15. únor 2007, Kunovice, Česká republika: sborník. Kunovice: Evropský polytechnický institut, s. r. o., 2007, s. 18. ISBN 80-7314-110-8

[4] BÁRÁNY, E. Pojmy dobrého práva. Žilina: Poradca podnikateľa, spol. s r.o., 2007, s. 101. ISBN 978-80-88931-75-1

[4] BÁRÁNY, E. Pojmy dobrého práva. Žilina: Poradca podnikateľa, spol. s r.o., 2007, s. 161. ISBN 978-80-88931-75-1

[4] VEČEŘA, M. et al. Teória práva. Žilina: Poradca podnikateľa; Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2007, s. 184. ISBN 978-80-88931-74-4

[4] TÓTHOVÁ, M. Pohľad na právo v systéme common law. In Lengyelová, D. (zost.) Čo je právo?: zborník z vedeckej konferencie konanej v dňoch 17. – 19. októbra 2007 v Tatranskej Štrbe. Bratislava: SAP – Slovak academic press, 2007, s. 324. ISBN 978-80-8095-024-8

[4] TÓTHOVÁ, M. Hlava štátu v systéme delby moci. In Ústavnosť a politika, roč.2, 2000, č.4, s.71.

[4] Kanárik, Imrich, Právny obzor. Roč. 78, č. 5, 1995, s. 449.

ADE2 Prirodzené právo, morálka a tretia generácia ľudských práv / Jozef Prusák.

In: Právnik: teoretický časopis pro otázky státu a práva. ISSN 0231-6625. Roč. 132, č. 12 (1993), s. 981-984.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[4] HOLLÄNDER, P. Filipika proti redukcionizmu: (texty z filozofie práva). Bratislava: Kalligram, 2009, s. 29. ISBN 978-80-8101-244-0

[4] HOLLÄNDER, P. Filipika proti redukcionizmu: (texty z filozofie práva). Bratislava: Kalligram, 2009, s. 171. ISBN 978-80-8101-244-0

[4] TURČAN, M. Prirodzenoprávne východiská Ústavy SR. In Historia et theoria iuris, roč. 1, č. 1, 2009, s. 20. ISSN 1338-0133

[3] KLÍMA, K. a kolektiv. Státověda. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, s. 389. ISBN 80-86898-98-9

[4] OTTOVÁ, E. Teória práva. Šamorín: Heuréka, 2006, s. 303. ISBN 80-89122-37-X

ADE3 Einige Aspekte der Widerspruchsdialektik zwischen Legislative und Exekutive / Jozef Prusák.

In: Wissenschaftliche Zeitschrift der Friedrich-Schiller-Universität: Gesellschafts- und sprachwissenschaftliche Reihe. ISSN 0138-1652. Jg. 32, H. 6 (1983).

[Prusák Jozef (100 %)]

ADE4 A jogszabály hatásosságának idő fázisai és élettartama / Jozef Prusák.

In: Dolgozatok az állam- és jogtudományok köréből. ISSN 0133-7440. 15 (1984).

[Prusák Jozef (100 %)]

ADE5 Ale je Antigona naša sodobnica / Jozef Prusák.

In: Právnik. - Ljubljana. Č. 3 – 4 (1987).

[Prusák Jozef (100 %)]

ADE6 Ist Antigone unsere Zeitgenossin? / Jozef Prusák.

In: Wissenschaftliche Zeitschrift der Friedrich-Schiller-Universität: Gesellschafts- und sprachwissenschaftliche Reihe. ISSN 0138-1652. Jg. 36, H.6 (1987)

[Prusák Jozef (100 %)]

ADF Vedecké práce v domácich nekarentovaných časopisoch

ADF1 Právny štát a zodpovednosť za výkon štátnej správy / Jozef Prusák.

In: Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva. ISSN 0032-6984. Roč. 74, č. 6 (1991), s. 251 – 256.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[3] FUNTA, R. – NEBESKÝ, Š. – JURIŠ, F. Európske právo. Brno: Tribun EU, 2012, s. 77. ISBN 978-80-263-0227-8

[3] FUNTA, R. – NEBESKÝ, Š. – JURIŠ, F. Európske právo. Brno: Tribun EU, 2012, s. 86. ISBN 978-80-263-0227-8

[4] MACHAJOVÁ, J. a kol. Všeobecné správne právo. [Bratislava]: Paneurópska vysoká škola; Žilina: Eurokódex, 2010, s. 573. ISBN 978-80-89447-27-5

[4] MACHAJOVÁ, J. a kol. Všeobecné správne právo. [Bratislava]: Bratislavská vysoká škola práva, 2009, s. 420. ISBN 978-80-89363-36-0

[4] MACHAJOVÁ, J. a kol. Všeobecné správne právo. [Bratislava]: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 420. ISBN 978-80-88931-71-3

[3] KOUDELKA, Z. Samospráva. Praha: Linde, 2007, s. 390. ISBN 978-80-7201-665-5

[4] JÁNOŠÍKOVÁ, E. Základy štátovedy. Bratislava: APZ 2002, s. 106.

[4] OTTOVÁ, E. Demokracia a právny štát. In Právny obzor. Roč. 81, 1998, č. 4, s. 338.

ADF2 Právne princípy a pramene slovenského práva / Prusák, J.

In: Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva. ISSN 0032-6984. Roč. 86, č. 3 (2003), s. 264 – 272.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[4] BARDAČ, R. Potenciál Schumannovej formuly pre aktuálnu ústavnú adjudikáciu. In Olšovská, A. (ed.) Teoretické úvahy o práve [elektronický dokument]. 7. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2011, s. 3. ISBN 978-80-8082-467-9

[3] ZOUBEK, V. Právověda a státověda. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 684. ISBN 978-80-7380-239-4

[4] PIPA, M. Právo a právne princípy. In Hamulák, J. – Martvoň, A. (zost.) Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2009. 1. časť. Bratislava: Univerzita Komenského, 2009, s. 284. ISBN 978-80-7160-295-8

[4] PIPA, M. Právo a právne princípy. In Hamulák, J. – Martvoň, A. (zost.) Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2009. 1. časť. Bratislava: Univerzita Komenského, 2009, s. 288. ISBN 978-80-7160-295-8

[4] JANČO, M. Zásady súkromného práva v národnom a európskeom kontexte. In Justičná revue, roč. 61, č. 8-9, 2009, s. 1057 (1x). ISSN 1335-6461

[4] JANČO, M. Zásady súkromného práva v národnom a európskeom kontexte. In Justičná revue, roč. 61, č. 8-9, 2009, s. 1057 (2x). ISSN 1335-6461

[3] HARVÁNEK, J. a kol. Teorie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 284. ISBN 978-80-7380-104-5

- [3] HARVÁNEK, J. a kol. Teorie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 485. ISBN 978-80-7380-104-5
- [3] GERLOCH, A. et al. Teorie a praxe tvorby práva. Praha: ASPI, 2008, s. 147 (1x). ISBN 978-7357-362-1
- [3] GERLOCH, A. et al. Teorie a praxe tvorby práva. Praha: ASPI, 2008, s. 147 (2x). ISBN 978-7357-362-1
- [3] GERLOCH, A. et al. Teorie a praxe tvorby práva. Praha: ASPI, 2008, s. 405. ISBN 978-7357-362-1
- [4] ŠMID, M. K podstate a zmyslu slobody svedomia a slobody náboženstva. In Moravčíková, M. (ed.) Výhrada vo svedomí = Conscientious objection. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2007, s. 385. ISBN 978-80-89096-28-2
- [4] ŠMID, M. K podstate a zmyslu slobody svedomia a slobody náboženstva. In Moravčíková, M. (ed.) Výhrada vo svedomí = Conscientious objection. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2007, s. 435. ISBN 978-80-89096-28-2
- [4] BÁRÁNY, E. Pojmy dobrého práva. Žilina: Poradca podnikateľa, spol. s r.o., 2007, s. 78. ISBN 978-80-88931-75-1
- [4] BÁRÁNY, E. Pojmy dobrého práva. Žilina: Poradca podnikateľa, spol. s r.o., 2007, s. 161. ISBN 978-80-88931-75-1
- [3] WINTR, J. Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva. Praha: Karolinum, 2006, s. 270. ISBN 80-246-1246-1
- [3] HARVÁNEK, J. - PLÁTĚNKOVÁ, H. Právní princip jako symbol vývoje pozitivního práva současnosti. In Brzobohatá, K. – Tyl, J. (eds.) Symbol a symbolika v právu: sborník příspěvků z konference pořádané Katedrou právní teorie Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně za organizačního přispění Akademie heraldických nauk České republiky, o.s., dne 23. 9. 2005. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 40. ISBN 80-86861-13-9
- [4] Kratochvíl, Vladimír: Cesty individualizace trestní odpovědnosti, či konstatování trestní neodpovědnosti: hmotně právní nebo procesně právní problém? In Právní obzor. Roč. 88, 2005, č. 1, s. 14.

ADF3 Obsoletná/absoletná právna norma, verejnoprávna korporácia a verejnoprávna inštitúcia / Jozef Prusák.

In: Justičná revue: časopis pre právnu prax. ISSN 1335-6461. Roč. 58, č. 11 (2006), s. 1624 – 1637.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

- [3] PATAKYOVÁ, M. a kol. Obchodný zákonník: komentár. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 156. ISBN 978-80-7400-314-1
- [4] MACHAJOVÁ, J. a kol. Všeobecné správne právo. [Bratislava]: Paneurópska vysoká škola; Žilina: Eurokódex, 2010, s. 573. ISBN 978-80-89447-27-5
- [4] MACHAJOVÁ, J. a kol. Všeobecné správne právo. [Bratislava]: Bratislavská vysoká škola práva, 2009, s. 420. ISBN 978-80-89363-36-0
- [4] ŠKROBÁK, J. Foucaultova koncepcia sociálnej moci, disciplinarizácia a poskytovanie verejných služieb. In Vlková, E. (zost.) Acta Facultatis iuridicae Universitatis Comenianae. Tomus 27. Bratislava: Univerzita Komenského, 2009, s. 411. ISBN 978-80-223-2633-9
- [4] ŠKROBÁK, J. Foucaultova koncepcia sociálnej moci, disciplinarizácia a poskytovanie verejných služieb. In Vlková, E. (zost.) Acta Facultatis iuridicae Universitatis Comenianae. Tomus 27. Bratislava: Univerzita Komenského, 2009, s. 429. ISBN 978-80-223-2633-9
- [3] ĎURICA, M. In Patakyová, M. a kol. Obchodný zákonník: komentár. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 148. ISBN 978-80-7400-039-3

[4] MACHAJOVÁ, J. a kol. Všeobecné správne právo. [Bratislava]: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 420. ISBN 978-80-88931-71-3

[4] SVÁK, J. – KUKLIŠ, P. Teória a prax legislatívy. Žilina: Poradca podnikateľa, spol. s r.o.; Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2007, s. 47. ISBN 80-88931-58-4

ADF4 Kritika pravicového oportunizmu a revizionizmu a ideologické otázky rozvoja marxisticko-leninskej vedy o štáte a práve / Prusák, J.

In: Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva. ISSN 0032-6984. Roč. 57, č. 9 (1974), s. 799 – 805.

[Prusák Jozef (100 %)]

ADF5 Princípy v práve / Jozef Prusák.

In: Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva. - ISSN 0032-6984. - Roč. 80, č. 3 (1997), s. 221 – 227.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[4] DORKOVÁ, M. Význam doktrínálneho výkladu z hľadiska prameňov práva. In Historia et theoria iuris, roč. 3, č. 6, 2011, s. 118. ISSN 1338-0133

[3] MRAVÍKOVÁ, K. Niekoľko poznámok k právnemu štátu. In Hamulák, O. (ed.) Princípy a zásady v právu – teorie a praxe: sborník příspěvků z konference Olomoucké debaty mladých právníků 2010. Praha: Leges, 2010, s. 43. ISBN 978-80-87212-59-2

[3] MAGUROVÁ, H. Niekoľko úvah k princípom a zásadám konania pred Ústavným súdom Slovenskej republiky. In Hamulák, O. (ed.) Princípy a zásady v právu – teorie a praxe: sborník příspěvků z konference Olomoucké debaty mladých právníků 2010. Praha: Leges, 2010, s. 70. ISBN 978-80-87212-59-2

[3] MAGUROVÁ, H. Niekoľko úvah k princípom a zásadám konania pred Ústavným súdom Slovenskej republiky. In Hamulák, O. (ed.) Princípy a zásady v právu – teorie a praxe: sborník příspěvků z konference Olomoucké debaty mladých právníků 2010. Praha: Leges, 2010, s. 72 (1.x). ISBN 978-80-87212-59-2

[3] MAGUROVÁ, H. Niekoľko úvah k princípom a zásadám konania pred Ústavným súdom Slovenskej republiky. In Hamulák, O. (ed.) Princípy a zásady v právu – teorie a praxe: sborník příspěvků z konference Olomoucké debaty mladých právníků 2010. Praha: Leges, 2010, s. 72 (2.x). ISBN 978-80-87212-59-2

[3] JANČO, M. Správa o práve (postmoderný náčrt). In Právnik, roč. 148, č. 12, 2009, s. 1264. ISSN 0231-6625

[3] JANČO, M. Správa o práve (postmoderný náčrt). In Právnik, roč. 148, č. 12, 2009, s. 1265. ISSN 0231-6625

[4] JANČO, M. Zásady súkromného práva v národnom a európskeom kontexte. In Justičná revue, roč. 61, č. 8-9, 2009, s. 1063. ISSN 1335-6461

[4] JANČO, M. Zásady súkromného práva v národnom a európskeom kontexte. In Justičná revue, roč. 61, č. 8-9, 2009, s. 1066. ISSN 1335-6461

[4] JANČO, M. Zásady súkromného práva v národnom a európskeom kontexte. In Justičná revue, roč. 61, č. 8-9, 2009, s. 1069. ISSN 1335-6461

[3] TELEČ, I. Přehled práva duševního vlastnictví. 1. Brno: Doplněk, 2007, s. 28. ISBN 978-80-7239-206-3

[4] BÁRÁNY, E. Pojmy dobrého práva. Žilina: Poradca podnikateľa, spol. s r.o., 2007, s. 47 (1.x). ISBN 978-80-88931-75-1

- [4] BÁRÁNY, E. Pojmy dobrého práva. Žilina: Poradca podnikateľa, spol. s r.o., 2007, s. 47 (2.x). ISBN 978-80-88931-75-1
- [4] BÁRÁNY, E. Pojmy dobrého práva. Žilina: Poradca podnikateľa, spol. s r.o., 2007, s. 71. ISBN 978-80-88931-75-1
- [4] BÁRÁNY, E. Pojmy dobrého práva. Žilina: Poradca podnikateľa, spol. s r.o., 2007, s. 82. ISBN 978-80-88931-75-1
- [4] BÁRÁNY, E. Pojmy dobrého práva. Žilina: Poradca podnikateľa, spol. s r.o., 2007, s. 161. ISBN 978-80-88931-75-1
- [4] JÚDA, V. Miesto právnych princípov v recentnom práve. In Burda, E. et. al. (ed.) Milníky práva v stredoeurópskom priestore 2007: zborník z medzinárodnej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov konanej v dňoch 16. – 18. 4. 2007 v priestoroch ÚZ NR Častá-Papiernička. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2007, s. 331. ISBN 978-80-7160-250-7
- [4] OTTOVÁ, E. Teória práva. Šamorín: Heuréka, 2006, s. 303. ISBN 80-89122-37-X
- [4] DOBROVIČOVÁ, G. Vybrané otázky recentných prameňov práva v Slovenskej republike. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2004, s. 16. ISBN 80-7097
- [4] DOBROVIČOVÁ, G. Vybrané otázky recentných prameňov práva v Slovenskej republike. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2004, s. 123. ISBN 80-7097
- [4] BÁRÁNY, E. Princípy vo vzťahoch práva a morálky. In Právny obzor. Roč. 86, 2003, č. 3, s. 290.
- [4] VACULÍKOVÁ, N. Aplikácia práva a právne princípy. Právny obzor. Roč. 86, 2003, č. 3, s. 276.
- [4] DOBROVIČOVÁ, G. – KANÁRIK, I. Vzťah právneho (ústavného) princípu a doktríny Ústavného súdu. In: zost. KIOVSKÁ, M: Teoretické a legislatívne otázky práva II. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie konanej pri príležitosti 30. výročia Právnickej fakulty. Košice: UPJŠ v Košiciach, Právnická fakulta 2003, s. 39.

ADF6 Problém surovej hry (súťaže) a prenikanie právneho princípu „non laedere“ do športových pravidiel / Jozef Prusák.

In: Teorie a praxe tělesné výchovy: vědecký časopis tělesné kultury. ISSN 0040-358X. Roč. 35, č. 6 (1987).

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

- [4] GÁBRIŠ, T. Zmluvné záväzky a základné práva športovcov. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, [2011], s. 172. ISBN 978-80-7165-849-8
- [3] KRÁLÍK, M. Právni odpovědnost ve sportu. In Jurisprudence, roč. 18, č. 4, 2009, s. 51. ISSN 1802-3842
- [4] KRÁLÍK, M. Trestněprávní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy: (úvod do problematiky). In Bulletin slovenskej advokácie, roč. 14, č. 1 – 2, 2008, s. 23. ISSN 1335-1079
- [3] KRÁLÍK, M. Úvod k otázkám právní odpovědnosti sportovců za sportovní úrazy In Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva, roč. 146, č. 8, 2007, s. 835. ISSN 0231-6625
- [3] KRÁLÍK, M. Úvod k otázkám právní odpovědnosti sportovců za sportovní úrazy In Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva, roč. 146, č. 8, 2007, s. 870. ISSN 0231-6625
- [3] KRÁLÍK, M. Civilněprávní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy ve světle evropské a světové judikatury 20. a 21. století. In Soudní rozhledy, roč. 12, č. 8, 2006, s. 287. ISSN 1335-6461
- [3] KRÁLÍK, M. Trestněprávní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy (teoretický a doktrinní úvod do problematiky): (pokračování z čísla 10/2006). In Trestní právo: odborný časopis pro trestní právo a obory související, roč. 11, č. 11, 2006, s. 22. ISSN 1211-2860
- [3] KRÁLÍK, M. Trestněprávní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy (teoretický a doktrinní úvod do problematiky). In Trestní právo: odborný časopis pro trestní právo a obory související, roč. 11, č. 10, 2006, s. 23. ISSN 1211-2860

[3] KRÁLÍK, M. Právní odpovědnost sportovce za sportovní úrazy – historická východiska a přístupy legislativy, úvod do problematiky. In *Jurisprudence: specialista na komentování judikatury*, roč. 15, č. 5, 2006, s. 28. ISSN 1212-9909

[4] KRÁLÍK, M. Právní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy v současné judikatuře Nejvyššího soudu České republiky a české právní doktríně. In *Justičná revue: časopis pro právní prax*, roč. 58, č. 8-9, 2006, s.1292. ISSN 1335-6461

ADF7 Problémy právnej zodpovednosti pri športovej činnosti / Jozef Prusák.

In: *Bulletin advokacie*. ISSN 1210-6348. [Roč. neuved.], č. 3 (1984), s. 141 – 154.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[3] JURČOVÁ, M. – NOVOTNÁ, M. a kol. Pracovné listy a prípadové štúdie z občianskeho práva hmotného. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 209. ISBN 978-80-7380-337-7

[3] JURČOVÁ, M. – NOVOTNÁ, M. a kol. Pracovné listy a prípadové štúdie z občianskeho práva hmotného. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 244. ISBN 978-80-7380-337-7

[4] FEKETE, I. Občiansky zákonník: veľký komentár. 1. diel. Bratislava: Paneurópska vysoká škola; Žilina: Eurokódex, 2011, s. 1039. ISBN 978-80-89447-50-3

[3] JURČOVÁ, M. – NOVOTNÁ, M. a kol. Pracovné listy a prípadové štúdie z občianskeho práva hmotného. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 166. ISBN 978-80-7380-215-8

[3] JURČOVÁ, M. – NOVOTNÁ, M. a kol. Pracovné listy a prípadové štúdie z občianskeho práva hmotného. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 193. ISBN 978-80-7380-215-8

[3] KRÁLÍK, M. Úvod k otázkám právní odpovědnosti sportovců za sportovní úrazy In *Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva*, roč. 146, č. 8, 2007, s. 835. ISSN 0231-6625

[3] KRÁLÍK, M. Úvod k otázkám právní odpovědnosti sportovců za sportovní úrazy In *Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva*, roč. 146, č. 8, 2007, s. 870. ISSN 0231-6625

[3] KRÁLÍK, M. Civilněprávní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy ve světle evropské a světové judikatury 20. a 21. století. In *Soudní rozhledy*, roč. 12, č. 8, 2006, s. 287. ISSN 1335-6461

[3] KRÁLÍK, M. Trestněprávní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy (teoretický a doktrinní úvod do problematiky): (pokračování z čísla 10/2006). In *Trestní právo: odborný časopis pro trestní právo a obory související*, roč. 11, č. 11, 2006, s. 22. ISSN 1211-2860

[4] KRÁLÍK, M. Právní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy v současné judikatuře Nejvyššího soudu České republiky a české právní doktríně. In *Justičná revue: časopis pro právní prax*, roč. 58, č. 8 – 9, 2006, s.1292. ISSN 1335-6461

ADF8 Teoreticko-metodologické otázky skúmania vzájomných vzťahov medzi športom a právom / Jozef Prusák.

In: *Teorie a praxe tělesné výchovy: vědecký časopis tělesné kultury*. ISSN 0040-358X. Roč. 32, č. 9 (1984).

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[4] GÁBRIŠ, T. Zmluvné záväzky a základné práva športovcov. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, [2011], s. 172. ISBN 978-80-7165-849-8

[3] KRÁLÍK, M. Úvod k otázkám právní odpovědnosti sportovců za sportovní úrazy In *Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva*, roč. 146, č. 8, 2007, s. 835. ISSN 0231-6625

[3] KRÁLÍK, M. Úvod k otázkám právní odpovědnosti sportovců za sportovní úrazy In *Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva*, roč. 146, č. 8, 2007, s. 870. ISSN 0231-6625

[3] KRÁLÍK, M. Civilněprávní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy ve světle evropské a světové judikatury 20. a 21. století. In *Soudní rozhledy*, roč. 12, č. 8, 2006, s. 287. ISSN 1335-6461

[4] KRÁLÍK, M. Právní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy v současné judikatuře Nejvyššího soudu České republiky a české právní doktríně. In *Justičná revue: časopis pro právní prax*, roč. 58, č. 8 – 9, 2006, s. 1292. ISSN 1335-6461

ADF9 Úrazy a poškodenia zdravia pri športe a problém športového a právneho deliktu = Accidents and injuries in sport and the problem of sports and legal delicts / Jozef Prusák.

In: *Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva*. ISSN 0231-6625. Roč. 124, č. 9 (1985), s. 791 – 804.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[3] KRÁLÍK, M. Úvod k otázkám právní odpovědnosti sportovců za sportovní úrazy In *Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva*, roč. 146, č. 8, 2007, s. 835. ISSN 0231-6625

[3] KRÁLÍK, M. Úvod k otázkám právní odpovědnosti sportovců za sportovní úrazy In *Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva*, roč. 146, č. 8, 2007, s. 870. ISSN 0231-6625

[3] KRÁLÍK, M. Civilněprávní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy ve světle evropské a světové judikatury 20. a 21. století. In *Soudní rozhledy*, roč. 12, č. 8, 2006, s. 287. ISSN 1335-6461

[4] KRÁLÍK, M. Právní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy v současné judikatuře Nejvyššího soudu České republiky a české právní doktríně. In *Justičná revue: časopis pro právní prax*, roč. 58, č. 8 – 9, 2006, s. 1292. ISSN 1335-6461

ADF10 Videotechnika a modernizácia výuky práva / Jozef Prusák.

In: *Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva*. ISSN 0231-6625. Roč. 128, č. 7 (1989), s. 650 – 653.

[Prusák Jozef (100 %)]

ADF11 Je Antigona naša súčasníčka? / Jozef Prusák.

In: *Právní obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva*. ISSN 0032-6984. Roč. 70, č. 7 (1987), s. 620 – 622.

[Prusák Jozef (100 %)]

ADF12 Zánik platnosti a životnosť právnych predpisov / Pavol Holländer, Jozef Prusák.

In: *Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva*. ISSN 0231-6625. Roč. 121, č. 1 (1982), s. 65 – 87.

[Holländer Pavel – Jozef Prusák (50 %)]

ADF13 Poznámky k stabilite socialistického práva / Jozef Prusák.

In: *Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva*. ISSN 0231-6625. Roč. 113, č. 7 (1974), s. 664 – 670.

[Prusák Jozef (100 %)]

ADF14 Štruktúra a funkcie právneho vedomia v socialistickej spoločnosti / Jozef Prusák.

In: *Socialistické súdnictvo: časopis pre právnú prax*. ISSN 0231-7621. Roč. 26, č. 4 (1974).

[Prusák Jozef (100 %)]

ADF15 Poznámky k interpretácii práva / Jozef Prusák.

In: *Socialistické súdnictvo: časopis pre právnú prax*. ISSN 0231-7621. Roč. 27, č. 5 (1975), s. 14 – 21.

[Prusák Jozef (100 %)]

ADF16 Význam, pojem a systém záruk socialistickej zákonnosti / Jozef Prusák.

In: Bulletin advokacie. ISSN 1210-6348. [Roč. neuved.] , č. 2 (1986).

[Prusák Jozef (100 %)]

ADF17 Faktory spoločenskej podmienenosti poznania práva v spoločnosti / Jozef Prusák.

In: Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva. ISSN 0032-6984. Roč. 56, č. 1 (1973), s. 20 – 29.

[Prusák Jozef (100 %)]

ADF18 Cielavedomá činnosť v právnej regulácii = Purposeful activity in legal regulation / Prusák, J.

In: Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva. ISSN 0032-6984. Roč. 60, č. 3 (1977), s. 173 – 185.

[Prusák Jozef (100 %)]

ADF19 Systémovosť práva, právny systém a systém práva / Prusák, J.

In: Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva. ISSN 0032-6984. Roč. 73, č. 5 (1990), s. 369 – 382.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[2] PRIBAN, J. Several notes on the sociology of law. In Sociologický časopis, vol. 28, iss. 6, 1992, p. 770 – 782. ISSN 0038-0288

[4] OTTOVÁ, E. Teória práva. Šamorín: Heuréka, 2006, s. 303. ISBN 80-89122-37-X

[3] ŠVIDROŇ, Ján: Das Recht des geistigen Eigentums in der Slowakischen Republik. In: Hrsg. österreichische Notariatskammer: Freiheit Sicherheit Recht, Festschrift Georg Weissmann. Wien: Manzschsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung 2003, s. 933.

[4] ŠVIDROŇ, J. Konštituovanie vedy práva duševného vlastníctva v podmienkach SR. Bratislava: VEDA SAV, 2001, s.15.

[4] ŠVIDROŇ, J. Základy práva duševného vlastníctva. Bratislava: Jura, 2000, s.41. ISBN 85506-93-9.

ADF20 Hodnotová pluralita normatívnych systémov – poznanie a akceptácia práva / Jozef Prusák.

In: Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva. ISSN 0032-6984. Roč. 54, č. 4 (1971), s. 309 – 318.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[4] HATALA, V. Kriminologické štúdie: (výber z diela 1973 – 1985). Pripr. Tomáš Jablonický. Bratislava: Kalligram, 2011, s. 74. ISBN 978-80-8101-487-1

[4] HATALA, V. Kriminologické štúdie: (výber z diela 1973 – 1985). Pripr. Tomáš Jablonický. Bratislava: Kalligram, 2011, s. 380. ISBN 978-80-8101-487-1

ADF21 Vzťah medzi športovým pravidlom a pravidlom socialistickeho spoluzitia a kritické stanovisko k tzv. športovému právu = Relationship between the rule of the game and the rule of socialist common life the critique on the sport law / Prusák, J.

In: Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva. ISSN 0032-6984. Roč. 67, č. 9 (1984), s. 864 – 877.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[4] PORUBAN, A. Právno-teoretická interakcia práva a športu – problematika stále živá. In Blaho, P.

– Švecová, A. (eds.) *Acta Universitatis Tyrnaviensis – Iuridica*. 7. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2010, s. 205. ISBN 978-80-8082-415-0

[4] PORUBAN, A. Právno-teoretická interakcia práva a športu – problematika stále živá. In Blaho, P. – Švecová, A. (eds.) *Acta Universitatis Tyrnaviensis – Iuridica*. 7. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2010, s. 214. ISBN 978-80-8082-415-0

[3] KRÁLÍK, M. Úvod k otázkám právní odpovědnosti sportovců za sportovní úrazy. In *Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva*, roč. 146, č. 8, 2007, s. 835. ISSN 0231-6625

[3] KRÁLÍK, M. Úvod k otázkám právní odpovědnosti sportovců za sportovní úrazy. In *Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva*, roč. 146, č. 8, 2007, s. 870. ISSN 0231-6625

[3] KRÁLÍK, M. Právní význam sportovních pravidel pro právní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy ve světle doktrinálního vývoje. In *Časopis pro právní vědu a praxi*, roč. 14, č. 2, 2006, s. 123. ISSN 1210-9126.

[3] KRÁLÍK, M. Právní význam sportovních pravidel pro právní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy ve světle doktrinálního vývoje. In *Časopis pro právní vědu a praxi*, roč. 14, č. 2, 2006, s. 124. ISSN 1210-9126.

[3] KRÁLÍK, M. Několik poznámek k právní odpovědnosti sportovců za sportovní úrazy. In *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*, roč. 14, č. 15, 2006, s. 547. ISSN 1335-6461

[3] KRÁLÍK, M. Civilněprávní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy ve světle evropské a světové judikatury 20. a 21. století. In *Soudní rozhledy*, roč. 12, č. 8, 2006, s. 287. ISSN 1335-6461

[4] KRÁLÍK, M. Právní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy v současné judikatuře Nejvyššího soudu České republiky a české právní doktríně. In *Justičná revue: časopis pre právnú prax*, roč. 58, č. 8 – 9, 2006, s. 1292. ISSN 1335-6461

[3] KRÁLÍK, M. K odpovědnosti sportovce za škodu způsobenou sportovním úrazem při výkonu sportovní činnosti. In *Jurisprudence*. Roč. 2005, č. 5, s. 64.

[3] KRÁLÍK, M. K odpovědnosti sportovce za škodu způsobenou sportovním úrazem při výkonu sportovní činnosti. In *Jurisprudence*. Roč. 2005, č. 5, s. 68.

ADF22 O formovaní právních teorií i všeobecné teorie státu a práva / Jozef Prusák.

In: *Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva*. ISSN 0231-6625. Roč. 126, č. 11 (1987), s. 1010 – 1025.

[Prusák Jozef (100 %)]

ADF23 Právo na vlast v Ústave Slovenskej republiky = Right to native land in the Constitution of the Slovak republic / Prusák, J.

In: *Právní obzor: teoretický časopis pre otázky státu a práva*. ISSN 0032-6984. Roč. 79, č. 4 (1996), s. 305 – 311.

[Prusák Jozef (100 %)]

ADF24 Temporalita a retroaktivita právních noriem / Prusák, J.

In: *Právní obzor: teoretický časopis pre otázky státu a práva*. ISSN 0032-6984. Roč. 79, č. 3 (1996), s. 179 – 198.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[4] SISKOVÍČ, Š. Podmienky slobodného rozhodnutia k pracovnému pomeru. In Hodálová, I. (ed.) *Dôstojnosť zamestnanca v pracovnoprávných vzťahoch*. Bratislava: Sprint dva, 2011, s. 232. ISBN 978-80-89393-67-1

[4] SISKOVÍČ, Š. Podmienky slobodného rozhodnutia k pracovnému pomeru. In Hodálová, I. (ed.)

Dôstojnosť zamestnanca v pracovnoprávných vzťahoch. Bratislava: Sprint dva, 2011, s. 245. ISBN 978-80-89393-67-1

[4] MAGUROVÁ, H. Ústavnoprávny princíp zákazu retroaktivity vo vzťahu k prechodným a záverečným ustanoveniam novelizovaného občianskeho súdneho poriadku. In Hamulák, J. (zost.) Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2010. 1. časť. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2011, s. 391. ISBN 978-80-7160-308-5

[3] JÚDA, V. Retroaktivita v právnom štáte. In Hamulák, O. (ed.) Debaty mladých právnikov 2007: zborník príspevků z konferencie Monseho Debaty mladých právnikov, konané ve dnech 10. – 12. 9. 2007 Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci. Olomouc: Univerzita Palackého, 2007, s. 225. ISBN 978-80-244-1925-1

[4] BÁRÁNY, E. Pojmy dobrého práva. Žilina: Poradca podnikateľa, spol. s r.o., 2007, s. 103. ISBN 978-80-88931-75-1

[4] BÁRÁNY, E. Pojmy dobrého práva. Žilina: Poradca podnikateľa, spol. s r.o., 2007, s. 161. ISBN 978-80-88931-75-1

[4] OTTOVÁ, E. Teória práva. Šamorín: Heuréka, 2006, s. 303. ISBN 80-89122-37-X

[4] ŠVIDROŇ, J. Základy práva duševného vlastníctva. Bratislava: Jaga, 2000, s. 87. ISBN 85506-93-9.

ADF25 Samospráva v teórii a teória v samospráve: (všeobecnoteoretické otázky samosprávy) / Prusák, J.

In: Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva. ISSN 0032-6984. Roč. 73, č. 7 (1990), s. 545 – 550.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[4] MACHAJOVÁ, J. a kol. Všeobecné správne právo. [Bratislava]: Paneurópska vysoká škola; Žilina: Eurokódex, 2010, s. 573. ISBN 978-80-89447-27-5

[4] MACHAJOVÁ, J. a kol. Všeobecné správne právo. [Bratislava]: Bratislavská vysoká škola práva, 2009, s. 420. ISBN 978-80-89363-36-0

[4] MACHAJOVÁ, J. a kol. Všeobecné správne právo. [Bratislava]: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 420. ISBN 978-80-88931-71-3

[3] KOUDELKA, Z. Samospráva. Praha: Linde, 2007, s. 390. ISBN 978-80-7201-665-5

ADF26 Vykonanie ústavy zákonom / Jozef Prusák.

In: Parlamentný kuriér: časopis Národnej rady Slovenskej republiky. ISSN 1335-0307. Roč. 2, č. 7 – 8 (1994), s. 54 – 57.

[Prusák Jozef (100 %)]

ADF27 Vykonanie zákona nariadením vlády / Jozef Prusák.

In: Justičná revue: časopis pre právnu prax. ISSN 1335-6461. Roč. 48, č. 11 (1996), s. 1 – 12.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[4] SURMAJOVÁ, Ž. Problematické aspekty podzákonnej právnej úpravy v nadväznosti na uplatňovanie čl. 13 ods. 1 písm. a) Ústavy SR. In Hamulák, J. – Martvoň, A. (zost.) Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2009. 1. časť. Bratislava: Univerzita Komenského, 2009, s. 524. ISBN 978-80-7160-295-8

[4] SURMAJOVÁ, Ž. Problematické aspekty podzákonnej právnej úpravy v nadväznosti na uplatňovanie čl. 13 ods. 1 písm. a) Ústavy SR. In Hamulák, J. – Martvoň, A. (zost.) Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2009. 1. časť. Bratislava: Univerzita Komenského, 2009, s. 528. ISBN 978-80-7160-295-8

[4] SVÁK, J. a kol. Ústavné právo Slovenskej republiky. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2006, s. 200. ISBN 80-8054-388-7

[4] LIPŠIC, D. K rozhodnutiu Ústavného súdu Slovenskej republiky o zmene ústavy referendum alebo „Quis custodem custodiet?“. In Justičná revue. Roč. 49, 1997, č. 11, s. 27.

ADF28 Vydávanie a zrušovanie všeobecne záväzných nariadení obce v systéme tvorby slovenského práva / Prusák, J.

In: Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva. ISSN 0032-6984. Roč. 76, č. 5 (1993), s. 425 – 443.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[4] BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M. Neústavné ústavné zákony? 1. časť. In Justičná revue, roč. 63, č. 1, 2011, s. 2. ISSN 1335-6461

[4] MACHAJOVÁ, J. a kol. Všeobecné správne právo. [Bratislava]: Paneurópska vysoká škola; Žilina: Eurokódex, 2010, s. 573. ISBN 978-80-89447-27-5

[4] DRGONEC, J. Pramene práva v materiálnom právnom štáte. In Chovanec, J. (ed.) Notitiae novae Facultatis iuridicae Universitatis Matthiae Beli neosolii. Roč. 15. Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, 2009, s. 51. ISBN 978-80-8083-910-9

[4] DRGONEC, J. Pramene práva v materiálnom právnom štáte. In Chovanec, J. (ed.) Notitiae novae Facultatis iuridicae Universitatis Matthiae Beli neosolii. Roč. 15. Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, 2009, s. 55. ISBN 978-80-8083-910-9

[4] MACHAJOVÁ, J. a kol. Všeobecné správne právo. [Bratislava]: Bratislavská vysoká škola práva, 2009, s. 420. ISBN 978-80-89363-36-0

[3] LAPČÁKOVÁ, M. Vzťah ústavy a ústavných zákonov v sústave normatívnych právnych aktov Slovenskej republiky. In Knoll, V. – Karhanová, M. (eds.) Naděje právní vědy: Býkov 2007. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 483. ISBN 978-80-7380-122-9

[4] MACHAJOVÁ, J. a kol. Všeobecné správne právo. [Bratislava]: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 420. ISBN 978-80-88931-71-3

[3] KOUDELKA, Z. Samospráva. Praha: Linde, 2007, s. 390. ISBN 978-80-7201-665-5

[4] MACHAJOVÁ, J. Ústavnosť rozhodovania subjektov miestnej verejnej správy v Slovenskej republike a v Českej republike. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 2001, s. 183. ISBN 80-7160-149-7

[4] DOBROVIČOVÁ, G. In. Právny obzor. Roč. 78, 1995, č. 5, s. 403.

ADF29 Retrospektíva právnej úpravy vyhlasovania právnych predpisov: všeobecne o vyhlasovaní právnych predpisov / Jozef Prusák.

In: Justičná revue: časopis pre právnu prax. ISSN 1335-6461. Roč. 49, č. 12 (1997), [s. 43-52].

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[4] SURMAJOVÁ, Ž. – KAMENSKÁ, Z. Formálna publikácia a jej elektronická forma. In Justičná revue, roč. 63, č. 8 – 9, 2011, s. 1086. ISSN 1335-6461

[4] SURMAJOVÁ, Ž. – KAMENSKÁ, Z. Formálna publikácia a jej elektronická forma. In Justičná revue, roč. 63, č. 8 – 9, 2011, s. 1094. ISSN 1335-6461

[3] TEKELI, J. – CEHLÁROVÁ, L. Zásada publicity v relácii k aktom orgánov územnej samosprávy. In Kadečka, S. – Havlan, P. – Valachová, K. (eds.) Právni regulace místní (a regionální) samosprávy: sborník z 4. letní mezinárodní konference/workshopu. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 138 (1.x). ISBN 978-80-210-4784-6

[3] TEKELI, J. – CEHLÁROVÁ, L. Zásada publicity v relácii k aktom orgánov územnej samosprávy. In Kadečka, S. – Havlan, P. – Valachová, K. (eds.) Právni regulace místní (a regionální) samosprávy: sborník z 4. letní mezinárodní konference / workshopu. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 138 (2.x). ISBN 978-80-210-4784-6

[3] TEKELI, J. – CEHLÁROVÁ, L. Zásada publicity v relácii k aktom orgánov územnej samosprávy. In Kadečka, S. – Havlan, P. – Valachová, K. (eds.) Právni regulace místní (a regionální) samosprávy: sborník z 4. letní mezinárodní konference / workshopu. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 139. ISBN 978-80-210-4784-6

ADF30 Zákonný sudca a nezávislosť súdnictva / Jozef Prusák.

In: Justičná revue: časopis pre právnú prax. ISSN 1335-6461. Roč. 49, č. 11 (1997), s. 44 – 50.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[3] BRÖSTL, A. a kol. Ústavné právo Slovenskej republiky. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 193. ISBN 978-80-7380-248-6

[4] SVÁK, J. – CIBULKA, L. Ústavné právo Slovenskej republiky. Osobitná časť. [Bratislava]: Bratislavská vysoká škola práva; Žilina: Poradca podnikateľa, 2009, s. 942. ISBN 978-80-89363-33-9

[4] SVÁK, J. – CIBULKA, L. Ústavné právo Slovenskej republiky. Osobitná časť. [Bratislava]: Bratislavská vysoká škola práva; Žilina: Poradca podnikateľa, 2009, s. 975. ISBN 978-80-89363-33-9

[4] SVÁK, J. a kolektív. Ústavné právo Slovenskej republiky. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2006, s. 421. ISBN 80-8054-388-7

[4] SVÁK, J. – CIBULKA, L. Ústavné právo Slovenskej republiky. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva; Žilina: Poradca podnikateľa, 2006, s. 572. ISBN 80-88931-46-0

ADF31 Efektívne pôsobenie právnej normy = Effectiveness of the legal rule / Prusák, J.

In: Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva. ISSN 0032-6984. Roč. 60, č. 7 (1977), s. 537 – 550.

[Prusák Jozef (100 %)]

ADF32 Verejnoprávny charakter notárskej činnosti a zdaňovanie odmien notárov / Jozef Prusák.

In: Ars Notaria: časopis pre notárov. ISSN 1335-2229. [Roč. 3], č. 3 (1999), s. 9 – 16.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[4] SVÁK, J. – CIBULKA, L. Ústavné právo Slovenskej republiky. Osobitná časť. [Bratislava]: Bratislavská vysoká škola práva; Žilina: Poradca podnikateľa, 2009, s. 821. ISBN 978-80-89363-33-9

[4] SVÁK, J. – CIBULKA, L. Ústavné právo Slovenskej republiky. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva; Žilina: Poradca podnikateľa, 2006, s. 463. ISBN 80-88931-46-0

ADF33 Obnova a novelizácia právnych predpisov: príčiny a problémy = Innovation of legal standards: reasons and problems / Prusák, J.

In: Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva. ISSN 0032-6984. Roč. 64, č. 7 (1981), s. 645 – 659.

[Prusák Jozef (100 %)]

ADF34 Publikácia a účinnosť právnej normy = Promulgation and putting into effect of laws / Prusák, J.

In: Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva. ISSN 0032-6984. Roč. 60, č. 10 (1977), s. 871 – 882.

[Prusák Jozef (100 %)]

AEC Vedecké práce v zahraničných recenzovaných vedeckých zborníkoch, monografiách

AEC1 Gegenwärtige Probleme der Entwicklung der Normsetzung im Mechanismus der rechtlicher Regelung in der Tschechoslowakei / Jozef Prusák.

In: Aktuelle theoretische Probleme der Entwicklung der Rechtsordnung der DDR und der CSSR: [gemeinsamer Sammelband der Juristischen Fakultät der Komensky-Universität Bratislava und der Sektion Staats- und Rechtswissenschaften der Martin-Luther-Universität] / hrsg. von Rudolf Trella und Lothar Lotze. Halle: Universität Halle-Wittenberg, 1988. ISBN 3-86010-247-8.

[Prusák Jozef (100 %)]

AED Vedecké práce v domácich recenzovaných vedeckých zborníkoch, monografiách

AED1 Aktuálne problémy rozvoja právnych záruk zákonosti / Jozef Prusák.

In: Acta Facultatis iuridicae Universitatis Comenianae: ročník 12/1989 / [zodpovedný redaktor Jordan Girášek]. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1990. ISBN 80-08-00649-8. S. 141 – 156.

[Prusák Jozef (100 %)]

AED2 Normotvorné a realizačné otázky prekladu a podpisovania právnych predpisov a socialistickej zákonosti = Normenschöpferische und Realisationsfragen der Übersetzung und Unterzeichnung von Rechtsvorschriften und die sozialistische Gesetzmässigkeit / Jozef Prusák.

In: Vybrané problémy socialistickej zákonosti / zostavovateľ Vojtech Keselý. Bratislava: Veda, 1985. S. 93 – 110.

[Prusák Jozef (100 %)]

AED3 Emócie a inštrukcie v interpretácii práva a otázka teleologického výkladu = Emocii i instrukcii v interpretácii prava i vopros teleologičeskogo tolkovanija / Jozef Prusák.

In: Stát a právo. 27: [sborník příspěvků o problematice interpretace ve vědě o státu a právu] / uspořádatelka sborníka Karolína Adamová ; recenzenti Karolína Adamová ... [et al.]. Praha: Academia nakladatelství Československé akademie věd, 1989. ISBN 80-200-0151-4. S. 97 – 105.

[Prusák Jozef (100 %)]

AED4 Právno-teoretické otázky zákonosti v rozvoji socialistického štátu a práva / Pavol Dojčák, Eva Malcevová, Jozef Prusák.

In: Acta Facultatis iuridicae Universitatis Comenianae: ročník 6/1982. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1985. S. 71 – 94.

[Pavol Dojčák, Eva Malcevová, Jozef Prusák (33 %)]

Ohlasy:

[4] KRŠKOVÁ, A. Normatívne a motivačné hodnoty v práve. In Právnické štúdie, 33, č. 2, Bratislava, Veda, 1988, s. 58.

AEE Vedecké práce v zahraničných nerecenzovaných vedeckých zborníkoch, monografiách

AEE1 Pramene slovenského práva / Jozef Prusák.

In: Pocta prof. JUDr. Václavu Pavlíčkovi, CSc., k 70. narodeninám / usporiadali Věra Jirásková, Radovan Suchánek. Praha: Linde Praha, a.s. Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2004. ISBN 80-7201-487-0. S. 493 – 511.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[3] GERLOCH, A. et al. Teorie a praxe tvorby práva. Praha: ASPI, 2008, s. 52. ISBN 978-7357-362-1

[3] GERLOCH, A. et al. Teorie a praxe tvorby práva. Praha: ASPI, 2008, s. 405. ISBN 978-7357-362-1

[3] KYSELA, J. Zákonodarství bez parlamentů. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2006, s. 42. ISBN 80-85889-78-1

[3] KYSELA, J. Zákonodarství bez parlamentů. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2006, s. 88. ISBN 80-85889-78-1

[3] KYSELA, J. Zákonodarství bez parlamentů. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2006, s. 165. ISBN 80-85889-78-1

AEE2 Herbert Lionel Adolphus Hart / Jozef Prusák.

In: Teorie práva: (sborník přednášek zahraničních profesorů hostujících v 9. semestru školního roku 1993/94) / [uspořádal Pavel Hungr]. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 1994. ISBN 80-210-0892-X. S. 33 – 43.

[Prusák Jozef (100 %)]

AEF Vedecké práce v domácich nerecenzovaných vedeckých zborníkoch, monografiách

AEF1 Filozofia práva a debaty H.L.A. Harta / Jozef Prusák.

In: Acta Facultatis iuridicae Universitatis Comenianae. Tomus 15/1993: pocta prof. JUDr. Karolovi Rebrovi, DrSc., k 80. narodeninám, venovaná Právnickou fakultou Univerzity Komenského / [zostavovateľ Peter Blaho]. Bratislava: Univerzita Komenského, 1994. ISBN 80-223-0764-5. S. 99 – 111.

[Prusák Jozef (100 %)]

AEF2 Bohuš Tomsa (1888 – 1977) / Jozef Prusák.

In: Právníci na Univerzite Komenského v Bratislave: 75 rokov činnosti Právnickej fakulty UK (1921 – 1996) / [zostavili a upravili: Peter Blaho a Eva Vlková]. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1996. - ISBN 80-7160-000-8. S. 176 – 178.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[3] ŠVIDROŇ, J. Mravné dimenzie občianskeho práva. In Hurdík, J. – Fiala, J. – Selucká, M. (eds.) Tradice a inovace v občanském právu: sborník příspěvků z konference konané na PrF MU dne 25. září 2007. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 36. ISBN 978-80-210-4490-6

[4] ŠVIDROŇ, J. Mravné dimenzie občianskeho práva. In Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva, roč. 90, č. 4, 2007, s. 317. ISSN 0032-6984

[4] ŠVIDROŇ, J. Mravné dimenzie občianskeho práva. In <http://www.jsn.sk>, pozn. č. 40. <Dostupné na: <http://www.jsn.sk> >

AEF3 Ludské práva tretej generácie a ochrana životného prostredia = Environment and human rights of the third generation / Jozef Prusák.

In: Acta Facultatis iuridicae Universitatis Comenianae. Tomus 17/1995 / [zostavovateľ: Soňa Košičiarová]. Bratislava: Univerzita Komenského, 1997. ISBN 80-223-1133-2. S. 92 – 102.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[4] MAJERČÁK, T. Ústavnoprávny rozmer práva na priaznivé životné prostredie. In Perduková, V. – Kolová, S. (ed.) Ochrana životného prostredia v podmienkach územnej samosprávy. Košice: UPJŠ, 2011, s. 8. ISBN 978-80-7097-873-3

[4] SVÁK, J. – CIBULKA, L. Ústavné právo Slovenskej republiky. Osobitná časť. [Bratislava]: Bratislavská vysoká škola práva; Žilina: Poradca podnikateľa, 2009, s. 425. ISBN 978-80-89363-33-9

[4] SVÁK, J. – CIBULKA, L. Ústavné právo Slovenskej republiky. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva; Žilina: Poradca podnikateľa, 2006, s. 190. ISBN 8088931-46-0

AEF4 Staronové pohľady na interpretáciu práva / Jozef Prusák.

In: De arte boni et aequi: pocta k životnému jubileu Alexandry Krskovej / Radoslav Procházka, Marek Káčer (eds.). Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 2012. ISBN 978-80-8082-520-1. S. 177 – 193.

[Prusák Jozef (100 %)]

AFA Publikované pozvané príspevky na zahraničných vedeckých konferenciách

AFA1 Aggressivität Problem der Vermenschlichung der Sportregeln und ihre Beziehung zum Recht / Jozef Prusák.

In: Recht, Mensch und Geschichte: Beiträge der tschechoslowakischen Rechtsphilosophie / [wissenschaftliche Redaktion: Josef Blahož]. Prag: Tschechoslowakische Akademie der Wissenschaften, 1985. S. 90.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[3] KRÁLÍK, M. Civilněprávní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy ve světle evropské a světové judikatury 20. a 21. století. In Soudní rozhledy, 12, 2006, č. 8, s. 287.

AFA2 Pramene práva a neplatné právo / Jozef Prusák.

In: České právní myšlení a logika – minulost a perspektivy 3. a 4. [elektronický dokument]: sborník příspěvků z konferencí pořádaných Katedrou právní teorie Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně ve dnech 21.9. 2006 a 5.12. 2008 / ed.: Karin Brzobohatá. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2009. ISBN 978-80-210-5065-5. S. 58 – 72.

[Prusák Jozef (100 %)]

AFA3 Vnúťorný pohľad na právo / Jozef Prusák.

In: Monseho olomoucké právnické dny 2007: sborník příspěvků z konference / editor Michal Malacka. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008. ISBN 978-80-244-1906-0. S. 648 – 655.

[Prusák Jozef (100 %)]

AFA4 Platnosť právnej normy / Jozef Prusák.

In: Místo normativní teorie v soudobém právním myšlení: (k odkazu Františka Weyra a Hanse Kelse-

na): sborník z mezinárodní konference konané ve dnech 27. – 28. září 2001 v Brně, Právnická fakulta MU Brno / redakce sborníku: Tatiana Machalová. Brno: Masarykova univerzita, 2003. ISBN 80-210-3052-6. S. 107 – 111.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[3] KÁČER, M. Modalita v práve. In Právník, roč. 148, č. 10, 2009, s. 1104. ISSN 0231-6625

AFA5 Zásady dobrej správy a verejný diskurz / Jozef Prusák.

In: Principy dobré správy: sborník příspěvků přednesených na pracovní konferenci: Kongresový sál Kanceláře veřejného ochránce práv, Brno, 22. března 2006 / [editor Dana Hrabcová]. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-210-4001-7. S. 47 – 59.

[Prusák Jozef (100 %)]

AFA6 Spôsob vykonania referenda a jeho výsledky v Slovenskej republike / Jozef Prusák.

In: Transformace ústavních systémů zemí střední a východní Evropy: sborník příspěvků a statí z konference Praha 15. – 16. října 1999 / Václav Pavlíček a kolektiv. Praha: Vodňář, 2000. ISBN 80-85889-31-5. S. 224 – 238.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[4] GÁLIK, M. Referendum a jeho ústavné zakotvenie. In Hamulák, J. – Martvoň, A. (zost.) Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2009. 2. časť. Bratislava: Univerzita Komenského, 2009, s. 552. ISBN 978-80-7160-295-8

[4] DOBROVIČOVÁ, G. Vybrané otázky recentných prameňov práva v Slovenskej republike. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2004, s. 86. ISBN 80-7097

[4] DOBROVIČOVÁ, G. Vybrané otázky recentných prameňov práva v Slovenskej republike. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2004, s. 88. ISBN 80-7097

[4] DOBROVIČOVÁ, G. Vybrané otázky recentných prameňov práva v Slovenskej republike. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2004, s. 91. ISBN 80-7097

[4] DOBROVIČOVÁ, G. Vybrané otázky recentných prameňov práva v Slovenskej republike. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2004, s. 123. ISBN 80-7097

AFA7 Zákon a konštitucionalizmus / Jozef Prusák.

In: Zákon v kontinentálném právu: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference „Místo a úloha zákona v kontinentálním typu právní kultury: tradice, současnost a vývojové tendence“: (Praha 27. – 28. května 2004) / editoři: Aleš Gerloch, Pavel Maršálek. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. ISBN 80-86861-06-6. S. 133 – 144.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[3] PROCHÁZKA, R. Ľud a sudcovia v konštitučnej demokracii. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 12. ISBN 978-80-7380-328-5

[3] PROCHÁZKA, R. Ľud a sudcovia v konštitučnej demokracii. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 132. ISBN 978-80-7380-328-5

[3] PRÍBELSKÝ, P. Quo vadis, slovenský ústavný systém? In Příbelský, P. (ed.) Ústavné právo 20 rokov po páde komunizmu. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 95. ISBN 978-80-7380-302-5

[3] PRÍBELSKÝ, P. Quo vadis, slovenský ústavný systém? In Příbelský, P. (ed.) Ústavné právo 20 rokov po páde komunizmu. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 97. ISBN 978-80-7380-302-5

- [4] ŠIMALA, M. Otázka zrušenia rozhodnutia o amnestii ústavným zákonom. In *Justičná revue*, roč. 63, č. 11, 2011, s. 1437. ISSN 1335-6461
- [4] BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M. Neústavné ústavné zákony? 2. časť. In *Justičná revue*, roč. 63, č. 2, 2011, s. 181. ISSN 1335-6461
- [4] BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M. Neústavné ústavné zákony? 2. časť. In *Justičná revue*, roč. 63, č. 2, 2011, s. 184. ISSN 1335-6461
- [4] BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M. Neústavné ústavné zákony? 2. časť. In *Justičná revue*, roč. 63, č. 2, 2011, s. 185. ISSN 1335-6461
- [4] BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M. Neústavné ústavné zákony? 2. časť. In *Justičná revue*, roč. 63, č. 2, 2011, s. 188. ISSN 1335-6461
- [4] BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, M. Neústavné ústavné zákony? 2. časť. In *Justičná revue*, roč. 63, č. 2, 2011, s. 190. ISSN 1335-6461
- [3] KYSELA, J. Predpoklady súdnej kontroly ústavnosti ústavných zákonů. In *Jurisprudence*, roč. 19, č. 1, 2010, s. 26. ISSN 1802-3843
- [4] CULBA, M. – FELCAN, M. K príčinám dynamiky v práve a jej praktickým dôsledkom. In Králik, J. – Raučinová, P. (zost.) *Permanentná novelizácia právnych predpisov a jej vplyv na stabilitu právneho poriadku* [elektronický dokument]: zborník. Bratislava: APZ, 2010, s. 43. ISBN 978-80-8082-409-9
- [4] CULBA, M. – FELCAN, M. K príčinám dynamiky v práve a jej praktickým dôsledkom. In Králik, J. – Raučinová, P. (zost.) *Permanentná novelizácia právnych predpisov a jej vplyv na stabilitu právneho poriadku* [elektronický dokument]: zborník. Bratislava: APZ, 2010, s. 50. ISBN 978-80-8082-409-9
- [4] PROCHÁZKA, R. O ústavnosti ústavných zákonov. In Mach, P. – Pekarík, M. – Nemec, M. (eds.) *Ius Romanum schola sapientiae. Pocta profesorovi Petrovi Blahovi k 70. narodeninám*. [Trnava]: Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2009, s. 377. ISBN 978-80-8082-335-1
- [4] PROCHÁZKA, R. O ústavnosti ústavných zákonov. In Mach, P. – Pekarík, M. – Nemec, M. (eds.) *Ius Romanum schola sapientiae. Pocta profesorovi Petrovi Blahovi k 70. narodeninám*. [Trnava]: Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2009, s. 379. ISBN 978-80-8082-335-1
- [4] PROCHÁZKA, R. O ústavnosti ústavných zákonov. In Mach, P. – Pekarík, M. – Nemec, M. (eds.) *Ius Romanum schola sapientiae. Pocta profesorovi Petrovi Blahovi k 70. narodeninám*. [Trnava]: Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2009, s. 387(1.x). ISBN 978-80-8082-335-1
- [4] PROCHÁZKA, R. O ústavnosti ústavných zákonov. In Mach, P. – Pekarík, M. – Nemec, M. (eds.) *Ius Romanum schola sapientiae. Pocta profesorovi Petrovi Blahovi k 70. narodeninám*. [Trnava]: Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2009, s. 387(2.x). ISBN 978-80-8082-335-1
- [4] PROCHÁZKA, R. O ústavnosti ústavných zákonov. In Mach, P. – Pekarík, M. – Nemec, M. (eds.) *Ius Romanum schola sapientiae. Pocta profesorovi Petrovi Blahovi k 70. narodeninám*. [Trnava]: Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2009, s. 388. ISBN 978-80-8082-335-1
- [4] PROCHÁZKA, R. O ústavnosti ústavných zákonov. In Mach, P. – Pekarík, M. – Nemec, M. (eds.) *Ius Romanum schola sapientiae. Pocta profesorovi Petrovi Blahovi k 70. narodeninám*. [Trnava]: Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2009, s. 393. ISBN 978-80-8082-335-1
- [4] PROCHÁZKA, R. O ústavnosti ústavných zákonov. In Mach, P. – Pekarík, M. – Nemec, M. (eds.) *Ius Romanum schola sapientiae. Pocta profesorovi Petrovi Blahovi k 70. narodeninám*. [Trnava]: Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2009, s. 400. ISBN 978-80-8082-335-1
- [4] DOBROVIČOVÁ, G. In Orosz, L. a kol. *Ústavný systém Slovenskej republiky: (doterajší vývoj, aktuálny stav, perspektívy)*. Košice: UPJŠ, 2009, s. 129. ISBN 978-80-7097-777-4
- [3] BRÖSTL, A. O ústavnosti ústavných zákonov. In Jermanová, H. – Masopust, Z. (ed.) *Metamorfózy práva ve střední Evropě. Praha: Ústav státu a práva AV ČR*, 2008, s. 14. ISBN 978-80-904024-6-1
- [3] BRÖSTL, A. O ústavnosti ústavných zákonov. In Jermanová, H. – Masopust, Z. (ed.) *Metamorfózy práva ve střední Evropě. Praha: Ústav státu a práva AV ČR*, 2008, s. 15. ISBN 978-80-904024-6-1

[4] BALOG, B. Ústavné zákony v právnom poriadku Slovenskej republiky. In Justičná: časopis pre právnu prax, roč. 59, č. 12, 2007, s. 1580. ISSN 1335-6461

[3] El Dunia, Jana: Aleš Gerloch, Pavel Maršálek, ed.: Zákon v kontinentálním právu. Sborník příspěvků z mezinárodní konference „Místo a úloha zákona v kontinentálním typu právní kultury: tradice, současnost a vývojové tendence“, Eurolex Bohemia, Praha 2005, 409 s. In: Právník. Roč. 145, 2006, č. 1, s. 120.

AFB Publikované pozvané príspevky na domácich vedeckých konferenciách

AFB1 Právo a bezprávie / Jozef Prusák.

In: Sloboda, právo, bezprávie: 1. Lubyho dni: Trenčianske Teplice 26. – 28. septembra 1990 / [zborník zostavili Jozef Prusák, Milan Lovíšek]. Bratislava: Katedra teórie štátu a práva PF UK, 1990. ISBN [neuvedené]. S. 35 – 45.

[Prusák Jozef (100 %)]

AFB2 Klasická teória suverenity a integračný proces / Jozef Prusák.

In: Teoretickoprávne súvislosti vstupu suverénneho štátu do Európskej únie: materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v dňoch 28. – 30. marca 2001 v Piešťanoch / [zostavila: Daniela Lengyelová]. Bratislava: Slovak academic press, 2001. ISBN 80-85665-59-X.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[4] ČORBA, J. – KLUČKA, J. – PROCHÁZKA, R. – VÁVROVÁ, V. Uplatňovanie európskeho práva na Slovensku. Právny rozmer členstva Slovenskej republiky v Európskej únii. Bratislava: Nadácia Kaligram, 2002, s. 256.

[3] CIBULKA, L. Vstup Slovenskej republiky do Európskej únie a jeho vplyv na Ústavu SR. In: Bujňáková, M. – Lukaszewicz, J. (red.): Aktuálne otázky práva v Slovenskej republike a Poľskej republike. Rzeszów: MITEL, 2005, s. 85.

AFB3 Teória vynútitelnosti práva = Theorie des Erzwingung vom Recht / Jozef Prusák.

In: Zabezpečenie pohľadávok a ich uspokojenie = Sicherung von Forderungen und deren Befriedigung: 7. Lubyho právnické dni: medzinárodná vedecká konferencia Smolenice 17. a 18. september 2002 / [zostavovateľ zborníka: Ján Lazar]. Bratislava: Iura Edition, 2002. ISBN 80-89047-54-8. S. 107 – 116.

[Prusák Jozef (100 %)]

AFB4 Interpretácia noriem súkromného práva / Jozef Prusák.

In: Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva: materiály z odbornej konferencie: [odborná konferencia poriadaná Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky Trenčianske Teplice 5. a 6. jún 2008] / [editor Ján Lazar]. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, 2008. ISBN 978-80-89363-14-8. S. 162 – 176.

[Prusák Jozef (100 %)]

AFB5 Slušnosť v práve a morálnosť / Jozef Prusák.

In: Slušnosť v práve = Anständigkeit im Recht: 2. Lubyho dni: konferencia s medzinárodnou účasťou Trenčianske Teplice 22. - 24. septembra 1992 / [zborník zostavili: Jozef Prusák, Emília Bakošová, Naďežda Vaculíková]. Bratislava: Nadácia Štefana Lubyho, 1993. ISBN [nie je]. S. 52 – 64.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[4] BĀRĀNY, E. a kol. Právo a jeho prostredie. Bratislava: SAP, 2011, s. 252. ISBN 978-80-8095-072-9

[4] BĀRĀNY, E. a kol. Právo a jeho prostredie. Bratislava: SAP, 2011, s. 268. ISBN 978-80-8095-072-9

AFB6 Jazyk občianskeho zákonníka / Jozef Prusák.

In: K Návrhu slovenského Občianskeho zákonníka: 5. Lubyho právnické dni: konferencia - Bratislava 3. – 4. september 1998 / [zostavovateľ Ján Lazar]. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1999. ISBN 80-7160-112-8. S. 55 – 62.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[3] ELIÁŠ, Karel: Nad poznámkami Prof. Pelikánové K novému návrhu občianskeho zákoníku. Justiční praxe, roč. 50, 2002, č. 10, s. 557.

AFB7 Vnútroštátne právo a suverenity štátu / Jozef Prusák.

In: Teoretickoprávne súvislosti vstupu suverénneho štátu do Európskej únie: materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v dňoch 28.-30. marca 2001 v Piešťanoch / [zostavila: Daniela Lengyelová]. Bratislava: Slovak academic press, 2001. ISBN 80-85665-59-X. S. 35 – 43.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[4] AZUD, J. Zásady medzinárodného práva. Bratislava: Veda, 2008, s. 167. ISBN 978-80-224-1020-5

[4] CIBULKA, L. Európsky konštitucionalizmus - demokratické princípy a ústavné hodnoty. In Mokrá, L. (zost.) Ústavný poriadok Európskej únie a jeho vplyv na ústavu a zákony členských štátov: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie: Bratislava, 24. október 2007. Bratislava: Univerzita Komenského, 2007, s. 11. ISBN 978-80-7160-249-1

[4] CIBULKA, L. Európsky konštitucionalizmus - demokratické princípy a ústavné hodnoty. In Mokrá, L. (zost.) Ústavný poriadok Európskej únie a jeho vplyv na ústavu a zákony členských štátov: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie: Bratislava, 24. október 2007. Bratislava: Univerzita Komenského, 2007, s. 12. ISBN 978-80-7160-249-1

[4] AZUD, J. Suverenity štátu a jej limity. In In Lysina, P. (zost.) Aktuálne problémy medzinárodného práva: zborník z medzinárodnej konferencie konanej pri príležitosti 80. narodenín prof. JUDr. Juraja Cútha, DrSc., 23. februára 2006 v Bratislave. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2007, s. 15. ISBN 978-80-7160-227-9

[4] AZUD, J. Suverenity štátu a niektoré otázky jej obmedzení. In Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva, roč. 89, č. 4, 2006, s. 343. ISSN 0032-6984

AFB8 Spolkové právo v teórii a praxi / Zuzana Majerová, Jozef Prusák.

In: Ľudské práva na prahu tretieho tisícročia: vedecké podujatie k 50. výročiu založenia Rady Európy a k Medzinárodnému dňu ľudských práv...: 9. – 10. december 1999 Modra-Harmónia / [zostavovatelia, odborní garanti: Helena Barancová, Alexandra Krsková]. Bratislava: Iura Edition, 2000. ISBN 80-88715-14-8. S. 134 – 141.

[Majerová Zuzana – Jozef Prusák (50 %)]

Ohlasy:

[3] BRÖSTL, A. a kol. Ústavné právo Slovenskej republiky. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 169. ISBN 978-80-7380-248-6

[3] GAJDOŠOVÁ, M. V Slovenskej republike sa pripravuje zákon o spolkoch. In Jermanová, H. – Masopust, Z. (ed.) Metamorfózy práva ve střední Evropě. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2008, s. 177. ISBN 978-80-904024-6-1

AFB9 Právnofilozofické a právnosociologické otázky zločinnosti a jej prevencie v súčasnosti / Jozef Prusák.

In: 1. kriminologické dni: zborník zo seminára, ktorý sa konal pod záštitou Ministra spravodlivosti SR a Generálneho riaditeľa ZNV SR: Trenčianske Teplice, 6.-8. mája 1991 / [zborník zostavili: Gabriela Nikšová, Branislav Števček, Pavel Kandrác, Peter Šamko]. - [Bratislava]: Slovenská kriminologická spoločnosť pri SAV, [1991]. - S. 23-30.

[Prusák Jozef (100 %)]

AFB10 Volebné zákony na Slovensku / Jozef Prusák.

In: Volebné zákony na Slovensku: zborník z konferencie 2. mája 2000 / Volebné zákony na Slovensku Konferencia. [S.l.]: [Evyan], 2000. ISBN 80-968199-7-6. S. 10 – 20.

[Prusák Jozef (100 %)]

AFB11 Reine Rechtslehre, práva axiológia a práva sociológia / Jozef Prusák.

In: Normatívni teorie práva v kontextu právneho myšlení: sborník příspěvků z mezinárodní konference / [k vydání připravila Drahomíra Houbová]. Brno: Masarykova univerzita, 1991. ISBN 80-210-0296-4. S. 63 – 68.

[Prusák Jozef (100 %)]

AFB12 Stabilita ústavy a potreba jej novelizácie / Jozef Prusák.

In: „Ústava Slovenskej republiky a jej legislatívne perspektívy“: zborník z vedeckej konferencie: 4. – 5. marca 1999 Tatranská Javorina / Ústava Slovenskej republiky a jej legislatívne perspektívy. [Košice]: Ústavný súd Slovenskej republiky, [1999]. S. 108 – 113.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[3] OROSZ, L. Ústava v ohrození. In Jermanová, H. – Masopust, Z. (edit.) Dvacet let poté: právo ve víru metamorfóz: sborník příspěvků ze stejnojmenné mezinárodní konference. Praha: ÚSaPAVČR; Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 110. ISBN 978-80-87439-02-9. ISBN 978-80-7380-299-8

[4] OROSZ, L. In Orosz, L. a kol. Ústavný systém Slovenskej republiky: (doterajší vývoj, aktuálny stav, perspektívy). Košice: UPJŠ, 2009, s. 88. ISBN 978-80-7097-777-4

AFB13 Základné práva a slobody a udelenie amnestie / Jozef Prusák.

In: Ľudské práva a právny status na prelome tisícročí: materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v dňoch 27. – 29. apríla 1999 v Piešťanoch / [zodpovedný redaktor Andrej Šumec]. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1999. ISBN 80-224-0624-4. S. 25 – 42.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[4] ČEPLÍKOVÁ, M. Konfesné právo v Slovenskej republike. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2011, s. 10. ISBN 978-80-89096-54-1

[4] ČEPLÍKOVÁ, M. Konfesné právo v Slovenskej republike. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2011, s. 249. ISBN 978-80-89096-54-1

[4] ŠIMALA, M. Konanie o udelení milosti. In Olšovská, A. (ed.) Teoretické úvahy o práve [elektronický dokument]. 7. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2011, s. 9. ISBN 978-80-8082-467-9

AFB14 K niektorým otázkam orientácie vnútornej a zahraničnej politiky Slovenskej republiky / Jozef Prusák.

In: Slovakia plus: zborník príspevkov z 1. zasadnutia Stálej konferencie slovenskej inteligencie konaného v dňoch 30. novembra až 2. decembra 1992 v Častej-Papierničke/Slovakia plus Stála konferencia slovenskej inteligencie. Zasadnutie. Bratislava: Spoločnosť slovenskej inteligencie Korene, 1993. ISBN 80-900443-4-4. S. 182 – 187.

[Prusák Jozef (100%)]

AFB15 Teoretické otázky zákazu zneužitia práva = Theoretische Fragen des Rechtsmissbrauchverbotes / Jozef Prusák.

In: Zákaz zneužitia práva = Verbot des Rechtsmissbrauchs: 6. Rechtstage von Luby: 6. Lubyho právnické dni: medzinárodná vedecká konferencia Omšenie 20. a 21. september 2000 / [zostavovatelia: Peter Blaho, Ján Lazar, Jozef Prusák]. Bratislava: Iura Edition, 2001. ISBN 80-89047-00-9. S. 53 – 67.

[Prusák Jozef (100%)]

Ohlasy:

[3] TICHÝ, L. Ochrana proti zneužití procesu v nařízení Brusel 1 a českém právu? In Jurisprudence, roč. 20, č. 7 – 8, 2011, s. 40. ISSN 1802-3843

[4] KIRSTOVÁ, K. Základné zásady záväzkového práva. In Fogaš, L. (zost.) Občianske právo – miesto a význam diela profesorov Plankovcov. Bratislava: Univerzita Komenského, 2009, s. 56. ISBN 978-80-7160-280-4

[3] PATAKYOVÁ, M. In Patakyová, M. a kol. Obchodný zákonník: komentár. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 708. ISBN 978-80-7400-039-3

[3] ELIÁŠ, K. Širší kontext §56a Obch.z. a poznámky k němu. In Vzájemné ovlivňování komunitární úpravy a českého a slovenského obchodního práva na pozadí procesu jejich reform. Praha: Univerzita Karlova, 2007, s. 103. ISBN 978-80-85889-86-4

[4] ČEČOTOVÁ, Vlasta: Dobré mravy v slovenskom súkromnom práve. Bratislava: Epos, 2005, s. 83.

[3] PATAKYOVÁ, Mária: Zneužitie práva v obchodných vzťahoch v Slovenskej republike. In Právni rozhledy. Roč. 2004, č. 20, s. 748.

[4] VAVRÁK, Tomáš: Politika zmierlivosti v práve hospodárskej súťaže – EÚ a SR. In Justičná revue. Roč. 56, 2004, č. 2, s. 265.

[4] ŠVIDROŇ, J. Súvislosti práva proti nekalej súťaži s autorským a mediálnym právom. In: Právny obzor, 84, (2001), č. 5, s. 414.

AFC Publikované príspevky na zahraničných vedeckých konferenciách

AFC1 Development of science and technology and Development of sport versus law and morals / Jozef Prusák.

In: Law, culture, science and technology: sborník prací čs. autorů pro 13. světový kongres IVR v Kobe, Japonsko. - Praha: Čs. komitét IVR, 1987.

[Prusák Jozef (100 %)]

AFC2 Slovak model of sports legislation / Jozef Prusák.

In: CDDS seminar on sports legislation: Malta, 18 – 19 May: report. [S.l.]: Conseil de l'Europe, [1994]. S. 100 – 105.

[Prusák Jozef (100 %)]

AFC3 Princípy v právnej teórii a právnej praxi = Grundsätze in der Rechtstheorie und Rechtspraxis / Jozef Prusák.

In: Právni principy = Rechtsprinzipien: kolokvium / [pořadatel sborníku: Jiří Boguszak]. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999. ISBN 80-901064-5-5. S. 43 – 52, 215.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[4] CSACH, K. et al. Profesijná zodpovednosť. Košice: UPJŠ, 2011, s. 25. ISBN 978-80-7097-891-7

[4] CSACH, K. et al. Profesijná zodpovednosť. Košice: UPJŠ, 2011, s. 521. ISBN 978-80-7097-891-7

[3] MARŠÁLEK, P. Právo a společnost. Praha: Auditorium, 2008, s. 69. ISBN 978-80-903786-8-1

[3] MARŠÁLEK, P. Právo a společnost. Praha: Auditorium, 2008, s. 245. ISBN 978-80-903786-8-1

[3] SVÁK, J. Ústavné medzery a sudca všeobecného súdu. In Malacka, M. (ed.) Monseho olomoucké právnické dny 2007: sborník příspěvků z konference. [1]. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 241. ISBN 978-80-244-1906-0

[4] BOGUSZAK, J. Pojetí, druhy a význam právních principů. In Právny obzor. Roč. 86, 2003, č. 3, s. 248.

AFC4 Sports legislation in Slovakia / Jozef Prusák.

In: CDDS seminar on sports legislation: Malta, 18 – 19 May: report. [S.l.]: Conseil de l'Europe, [1994]. S. 94 – 99.

[Prusák Jozef (100 %)]

BBB Kapitoly v odborných monografiách vydané v domácich vydavateľstvách

BBB1 Legal aspects = Aspects juridiques: Vol. 1, theme 2 / Jozef Prusák.

In: Poprad-Tatry 2006 candidate = Poprad-Tatry 2006 kandidát / [výbor kandidatúry ZOH 2006 Poprad-Tatry]. Poprad, 1998. P. 50 – 61.

[Prusák Jozef (100 %)]

BBB2 Právne predpoklady a hranice (použitia) sebaobrany a nutnej obrany / Jozef Prusák.

In: Sebaobrana s použitím džuda / Horst Wolf. - Bratislava: Šport, slovenské telovýchovné vydavateľstvo, 1985. S. 8 – 21.

[Prusák Jozef (100 %)]

BCI Skriptá a učebné texty

BCI1 Náčrt teórie práva / Alexander Brösl, Jozef Prusák, Imrich Kanárik, Gabriela Dobrovičová. Košice: Právnická fakulta Univerzity P.J.Šafárika v Košiciach, 1991. 121 s. (Vysokoškolské učebné texty). J. Prusák: s. 29-61. ISBN 80-7097-156-8.

[Alexander Brösl (28 %), Jozef Prusák (28 %), Imrich Kanárik, Gabriela Dobrovičová]

Ohlasy:

[3] BARÁNY, E. Spoločné právne priestory a právny pluralizmus. In Malacka, M. (ed.) Monseho olomoucké právnické dny 2007: sborník příspěvků z konference. [1]. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 247. ISBN 978-80-244-1906-0

[4] BARÁNY, E. Pojmy dobrého práva. Žilina: Poradca podnikateľa, spol. s r.o., 2007, s. 155. ISBN 978-80-88931-75-1

[4] OTTOVÁ, E. Teória práva. Šamorín: Heuréka, 2006, s. 296. ISBN 80-89122-37-X

[3] ČEPLÍKOVÁ, M. Normatívna stránka sociálnej deviácie. In: Bujňáková, M. – Lukaszewicz, J.

(red.): Aktuálne otázky práva v Slovenskej republike a Poľskej republike. Rzeszów: MITEL, 2005, s. 99.

[4] MADLIAK, J. et al. Trestné právo hmotné: všeobecná časť. Košice: ATOM computers, 2000, s.14.

BCI2 Slovník politických a právnických pojmov súčasnosti / Jozef Prusák, Pavel Holländer, Alexandra Krsková. 1. vyd. Bratislava: Omega, s. s., 1990. 179 s. ISBN 80-85311-01-1.

[Prusák Jozef (33 %), Pavel Holländer, Alexandra Krsková (33 %)]

Ohlasy:

[4] JÚDA, V. – ONDROVÁ, J. Vznik a zánik politických strán a hnutí v právnom systéme Slovenskej republiky. In Beňa, J. (zost.) Notitiae novae Facultatis iuridicae Universitatis Matthiae Beli neosolii: ročník 6. Banská Bystrica: Právnická fakulta Univerzita Mateja Bela, 2002, s. 70. ISBN 80-8055-699-7

BCI3 Slovník politických a právnických pojmov súčasnosti / Jozef Prusák, Pavel Holländer, Alexandra Krsková. 2. dopln. a preprac. vyd. Bratislava: Omega, s.s., 1991. 181 s. ISBN 80-85311-31-1.

[Prusák Jozef (33 %), Pavel Holländer, Alexandra Krsková (33 %)]

BCI4 Úvod do sociológie práva / Emília Bakošová, Ján Cuper, Eva Malcevovalá, Jozef Prusák, Nadežda Vaculíková. 1. vyd. Bratislava: Univerzity Komenského, 1991. 116 s. (Vysokoškolské skriptá). ISBN 80-223-0351-8.

[Emília Bakošová, Ján Cuper, Eva Malcevovalá, Jozef Prusák (20 %), Nadežda Vaculíková]

BCI5 Vybrané kapitoly z modernej teórie štátu a práva / Jozef Prusák, Ján Cuper, Pavel Holländer, Alexandra Krsková, Eva Malcevovalá. [2.] dotlač 1. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského, 1992. 188 s. (Vysokoškolské skriptá). Odporúčaná literatúra. ISBN 80-223-0344-5

[Jozef Prusák (20 %), Ján Cuper (20 %), Pavel Holländer (20 %), Alexandra Krsková (20 %), Eva Malcevovalá (20 %)]

Ohlasy:

[4] GÁLIK, M. Referendum a jeho ústavné zakotvenie. In Hamulák, J. – Martvoň, A. (zost.) Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2009. 2. časť. Bratislava: Univerzita Komenského, 2009, s. 545 (J. P., A. K.). ISBN 978-80-7160-295-8

[3] BALGA, J. Princíp legality a jeho aplikácia orgánmi štátnej správy: (právnoteoretický pohľad). In Králik, J. – Šimonová, J. – Suja, M. (sestav.). „Politika, právo, ekonomika a spoločnosť – súčasnosť a vize do roku 2025“: zborník. Kunovice: Evropský polytechnický institut, s. r. o., 2008, s. 21. ISBN 978-80-7314-144-8

[3] BALGA, J. Princíp legality a jeho aplikácia orgánmi štátnej správy: (právnoteoretický pohľad). In Králik, J. – Šimonová, J. – Suja, M. (sestav.). „Politika, právo, ekonomika a spoločnosť – súčasnosť a vize do roku 2025“: zborník. Kunovice: Evropský polytechnický institut, s. r. o., 2008, s. 24. ISBN 978-80-7314-144-8

[3] BALGA, J. Princíp legality a jeho aplikácia orgánmi štátnej správy. In Králik, J. – Galajdová, J. (sestav.). „Podíl ekonomických a právních věd na rozvoji veřejné správy a podnikání“: 3. mezinárodní virtuální vědecká konference 2007: 15. únor 2007, Kunovice, Česká republika: zborník. Kunovice: Evropský polytechnický institut, s. r. o., 2007, s. 18. ISBN 80-7314-110-8

[4] BALGA, J. Problémy aplikácie súdneho vyhostenia cudzinca z územia Slovenskej republiky. In Záhora, J. [zost.]. Teoretické a aplikačné problémy rekonštitúovaného trestného práva: zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 27. novembra 2006. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2007, s. 21. ISBN 978-80-8054-401-0

[3] GREGOROVÁ, Z. EU social policy – its development and perspectives. In Legal studies and practice journal: research revue, Vol. 14, No 4, 2006, p. 408. ISSN 1210-9126

BCI6 Vybrané kapitoly z modernej teórie štátu a práva / Jozef Prusák, Ján Cuper, Pavel Holländer, Alexandra Krsková, Eva Malcevová. 1. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského, 1990. 187 s. (Vysokoškolské skriptá). ISBN 80-223-0344-5.

[Jozef Prusák (20 %), Ján Cuper, Pavel Holländer, Alexandra Krsková (20 %), Eva Malcevová (20 %)]

Ohlasy:

[3] ZOUBEK, V. Právověda a státovéda. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 255 (J.P.). ISBN 978-80-7380-239-4

[4] IVOR, J. a kol. Trestné právo hmotné.1. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 94. ISBN 978-80-8078-308-2

[4] IVOR, J. a kol. Trestné právo hmotné: všeobecná časť. 1. Bratislava: Iura Edition, 2006, s. 95. ISBN 80-8078-099-4

[4] JÁNOŠÍKOVÁ, E. Základy štátovedy. Bratislava: APZ 2002, s. 105.

[4] KOŠIČIAROVÁ, S. Protiprávnosť konania podľa predpisov o ochrane životného prostredia. In Policajná teória a prax. Roč. 6, 1998, č. 2, s. 53.

[4] LIPŠIČ, D. Referendum o zmene ústavy a priama voľba prezidenta. In Justičná revue. Roč. 49, 1997, č. 2, s. 31.

[4] LIPŠIČ, D. K rozhodnutiu Ústavného súdu Slovenskej republiky o zmene ústavy referendum alebo „Quis custodem custodiet?“. In Justičná revue. Roč. 49, 1997, č. 11, s. 21.

BCI7 Kapitoly z teórie štátu a práva: teória práva. 2. / Jozef Prusák. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1993. 353 s. ISBN 80-7160-057-1.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[4] POLÁK, P. Svedok v trestnom konaní. Bratislava: Paneurópska vysoká škola; Žilina: Eurokódex, 2011, s. 12. ISBN 978-80-89447-47-3

[3] ZOUBEK, V. Právověda a státovéda. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 156. ISBN 978-80-7380-239-4

[3] ZOUBEK, V. Právověda a státovéda. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 160. ISBN 978-80-7380-239-4

[4] BALGA, J. Vplyv novelizácií normatívnych právnych aktov na stabilitu cudzineckého práva. In Králik, J. – Raučinová, P. (zost.) Permanentná novelizácia právnych predpisov a jej vplyv na stabilitu právneho poriadku [elektronický dokument]: zborník. Bratislava: APZ, 2010, s. 57. ISBN 978-80-8082-409-9

[4] BALGA, J. Vplyv novelizácií normatívnych právnych aktov na stabilitu cudzineckého práva. In Králik, J. – Raučinová, P. (zost.) Permanentná novelizácia právnych predpisov a jej vplyv na stabilitu právneho poriadku [elektronický dokument]: zborník. Bratislava: APZ, 2010, s. 65. ISBN 978-80-8082-409-9

[3] KUBŮ, L. – HUNGR, P. – OSINA, P. Teorie práva. Praha: Linde Praha, a.s., 2007, s. 326. ISBN 978-80-7201-637-2

[3] RIOBÓ SERVÁN, A. El derecho de libertad religiosa en la República Checa y en la República Eslovaca. Madrid: Dykinson, 2005, p. 530. ISBN 84-9772-598-0

[4] DOBROVIČOVÁ, G. Vybrané otázky recentných prameňov práva v Slovenskej republike. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2004, s. 83. ISBN 80-7097-575-X

[4] DOBROVIČOVÁ, G. Vybrané otázky recentných prameňov práva v Slovenskej republike. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2004, s. 123. ISBN 80-7097-575-X

[4] VEČEŘA, M. In. Právny obzor. Roč. 78, 1995, č. 5, s. 422.

BCI8 Vybrané kapitoly z modernej teórie štátu a práva / Jozef Prusák, Ján Cuper, Pavel Holländer, Alexandra Krsková, Eva Malcevová. [1.] dotlač 1. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského, 1991. 187 s. (Vysokoškolské skriptá). ISBN 80-223-0344-5

[Jozef Prusák (20 %), Ján Cuper (20 %), Pavel Holländer (20 %), Alexandra Krsková (20 %), Eva Malcevová (20 %)]

Ohlasy:

[4] ŠKULTÉTY, P. – RAUČINOVÁ, P. – TÓTH, J. Správne právo hmotné. Všeobecná časť. Šamorín: Heuréka, 2009, s. 223. ISBN 978-80-89122-60-8

[4] ŠKULTÉTY, P. Verejná správa a správne právo. Bratislava: Veda, 2008, s. 71. ISBN 978-80-224-1023-6

BCI9 Základy sociologie práva / Pavol Dojčák, Jozef Prusák. 1. vyd. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1977. 56 s.

[Dojčák Pavol – Jozef Prusák (50 %)]

BCI10 Právna výchova pre študentov vysokých škôl Slovenskej socialistickej republiky / Jozef Prusák, Katarína Tóthová, Vladimír Mathern, Gabriela Nikšová, Karol Plank, Mikuláš Trstenský, Jozef Moravčík. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1988. 183 s. (Vysokoškolské skriptá).

[Jozef Prusák, Katarína Tóthová, Vladimír Mathern, Gabriela Nikšová, Karol Plank, Mikuláš Trstenský, Jozef Moravčík]

BDB Heslá v odborných terminologických slovníkoch a encyklopédiách vydaných v domácich vydavateľstvách

BDB1 ekvita; ekvitalne právo; federácia; formalizmus právny (v hesle formalizmus) / [Jozef Prusák].

In: Encyclopaedia Beliana: slovenská všeobecná encyklopédia. Štvrtý zväzok: Eh – Gala / [vedúca redakcie Anna Prociková]. Bratislava: Encyklopedický ústav SAV, 2005. ISBN 80-224-0847-6. S. 41, 339, 507.

[Prusák Jozef (100 %)]

BDB2 abolícia; agraciácia; akcidentálne právneho úkonu; akt právny; aktívna legitimácia; amnestia; anarchia; angloamerické právo; aplikácia práva; aproximácia práva; arbitráž; autokracia; autonómia / [Jozef Prusák].

In: Encyclopaedia Beliana: slovenská všeobecná encyklopédia v dvanástich zväzkoch. Prvý zväzok: A – Belk / [vedúca projektu Anna Prociková]. Bratislava: Encyklopedický ústav Slovenskej akadémie vied, 1999. ISBN 80-224-0554-X. S. 26, 90, 110, 119, 122, 217, 234, 260, 309, 319, 335, 475, 483.

[Prusák Jozef (100 %)]

BDB3 bezprávie; bonapartizmus / [Jozef Prusák].

In: Encyclopaedia Beliana: slovenská všeobecná encyklopédia v dvanástich zväzkoch. Druhý zväzok: Bell – Czy / [vedúca redakcie Anna Prociková]. Bratislava: Encyklopedický ústav Slovenskej akadémie vied, 2001. ISBN 80-224-0671-6. S. 81, 206.

[Prusák Jozef (100 %)]

BDB4 Právo / [Jozef Prusák].

In: Encyklopédia Slovenska: [súhrn poznatkov o minulosti a prítomnosti Slovenska]. 4. zväzok: N – Q / [hlavná redakcia Vladimír Hajko...[et al.]]. Bratislava: Veda, 1980. S. 511 – 512 [5 stĺpcov].

[Prusák Jozef (100 %)]

BDB5 Zákonodarstvo / [Jozef Prusák].

In: Encyklopédia Slovenska: [súhrn poznatkov o minulosti a prítomnosti Slovenska]. 6. zväzok: T – Ž / [hlavná redakcia Vladimír Hajko...[et al.]]. Bratislava: Veda, 1982. S. 491 – 492 [2 stĺpce].

[Prusák Jozef (100 %)]

BDF Odborné práce v domácich nekarentovaných časopisoch

BDF1 Tri pohľady na základný zákon štátu: anketa. 3. časť / Miroslav Janek, Jozef Prusák.

In: Parlamentný kuriér: časopis Národnej rady Slovenskej republiky. ISSN 1335-0307. Roč. 9, č. 85, jún – júl (2001), s. 46 – 48.

[Janek Miroslav – Jozef Prusák (50 %)]

Ohlasy:

[4] ŠVIDROŇ, Ján: Konštituovanie vedy práva duševného vlastníctva v podmienkach SR. Bratislava: VEDA SAV, 2001, s. 16.

BDF2 Význam princípov právneho štátu a ich konkurencia / Jozef Prusák.

In: Forum scientiae et sapientiae: časopis pre otvorený a tvorivý dialóg. ISSN 1335-566X. Roč. 7, č. 2 – 3 (2000), s. 11 – 12.

[Prusák Jozef (100 %)]

BDF3 Sme len na začiatku, ba ešte pred ním: právo, legislatíva v športe predmetom zaujímavej konferencie v Ríme / Jozef Prusák.

In: Národná obroda: denník o hospodárstve a spoločnosti. ISSN 1335-4671. Roč. 4, 10. apríl (1993), s. 11.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[3] KRÁLÍK, M. Civilněprávní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy ve světle evropské a světové judikatury 20. a 21. století. In Soudní rozhledy, roč. 12, č. 8, 2006, s. 287. ISSN 1335-6461

[3] KRÁLÍK, M. Trestněprávní odpovědnost sportovců za sportovní úrazy (teoretický a doktrinální úvod do problematiky). In Trestní právo: odborný časopis pro trestní právo a obory související, roč. 11, č. 10, 2006, s. 24. ISSN 1211-2860

[4] SVÁK, J. Rozhodovanie sporov pri výkone športovej činnosti. Justičná revue. Roč. 55, 2003, č. 8 – 9, s. 749.

BDF4 Verejná moc a jej legitimita / Jozef Prusák, Soňa Košičiarová.

In: Verejná správa: časopis vlády pre štátnu správu a samosprávu. ISSN 1335-7883. Roč. 54, č. 6 (1999), s. 4.

[Prusák Jozef (50 %) – Soňa Košičiarová (50 %)]

BDF5 Verejná moc a jej legitimita / Jozef Prusák, Soňa Košičiarová.

In: Verejná správa: časopis vlády pre štátnu správu a samosprávu. ISSN 1335-7883. Roč. 54, č. 7 (1999), s. 24 – 25.

[Prusák Jozef (50 %) – Soňa Košičiarová (50 %)]

Ohlasy:

[4] PIRČ, J. – MANCZÁK, M. Právo na priaznivé životné prostredie – základné právo človeka 2. Košice: Univerzita P. J. Šafárika, 2001, s. 123

BED Odborné práce v domácich recenzovaných zborníkoch (konferenčných aj nekonferenčných)

BED1 Stodvanásť rokov činnosti Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave / Jozef Prusák.

In: Studia Historica Tyrnaviensia 1: spoločenskovedný zborník Katedry histórie Fakulty humanistiky Trnavskej univerzity v Trnave: vydané k 10. výročiu obnovenia Trnavskej univerzity v Trnave / [editor Jozef Šimončíč]. Trnava: Katedra histórie FH TU, 2002. ISBN 80-89074-14-6. S. 49 – 55.

[Prusák Jozef (100%)]

Ohlasy:

[3] DOBROTKOVÁ, M. – RÁBIK, V. Jezuitská Trnavská univerzita (1635 – 1777) v tradícii uhorského školstva. In Juríková, E. et al. Latina v cirkevním a světském školství [elektronický dokument]. Praha: Filosofický ústav Akademie věd České republiky, v.v.i. – Kabinet pro klasická studia, 2009, s. 134. ISBN 978-80-254-4080-3

[3] DOBROTKOVÁ, M. – RÁBIK, V. Jezuitská Trnavská univerzita (1635 – 1777) v tradícii uhorského školstva. In Juríková, E. et al. Latina v cirkevním a světském školství [elektronický dokument]. Praha: Filosofický ústav Akademie věd České republiky, v.v.i. – Kabinet pro klasická studia, 2009, s. 267. ISBN 978-80-254-4080-3

[3] ŠIMONČIČ, J. Školstvo Spoločnosti Ježišovej na Slovensku. In Lityński, A. et al. (red.) Państwo, prawo, społeczeństwo w dziejach Europy środkowej. Katowice: Uniwersytet Śląski w Katowicach; Kraków: Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2009, s. 689. ISBN 978-83-7490-261-8

[4] BARANCOVÁ, H. a kol. Trnavská univerzita v Trnave 1992 – 2007: 15. výročie obnovenia. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, vydavateľstvo Trnavskej univerzity, spoločné pracovisko TU a VEDY, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 2007, s. 8. ISBN 978-80-8052-151-7

EDI Recenzie v časopisoch a zborníkoch

EDI1 M. Večeřa, Teorie sociálního státu / Jozef Prusák.

In: Právní obzor: teoretický časopis pro otázky státu a práva. ISSN 0032-6984. Roč. 80, č. 5 (1997), s. 573 – 575.

Rec. na: Teorie sociálního státu / Miloš Večeřa. Brno: Iuridica Brunensia, 1995. ISBN 80-85964-20-1. 141 s.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[3] ZOUBEK, V. Právověda a státověda. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 684. ISBN 978-80-7380-239-4

EDI2 Kubů, L. – Hungr, P. – Osina, P.: Teorie práva / Jozef Prusák.

In: Justičná revue: časopis pre právnu prax. ISSN 1335-6461. Roč. 60, č. 3 (2008), s. 502 – 505.

Rec. na: Teorie práva / Lubomír Kubů, Pavel Hungr, Petr Osina. Praha: Linde Praha, a.s. Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2007. ISBN 978-80-7201-637-2. 335 s.

[Prusák Jozef (100 %)]

EDI3 V. Pavlíček a kolektiv, Ústavní právo a státověda. 1. díl. Obecná státověda / Jozef Prusák. In: Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva. ISSN 0032-6984. Roč. 82, č. 2 (1999), s. 183 – 185.

Rec. na: Ústavní právo a státověda: obecná státověda / Václav Pavlíček a kolektiv. Praha: Linde Praha, a.s. Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 1998. ISBN 80-7201-141-3. 365 s.

[Prusák Jozef (100 %)]

EDJ Prehľadové práce, odborné preklady v časopisoch a zborníkoch

EDJ1 Pocta prof. JUDr. Jánovi Lazarovi, DrSc. k 70. narodeninám = Die Ehrung von Prof. JUDr. Ján Lazar, DrSc., zum 70. Geburtstag / Jozef Prusák.

In: Kodifikácia, europeizácia a harmonizácia súkromného práva = Kodifikation, Europäisierung und Harmonisierung des Privatrechts: medzinárodná vedecká konferencia Smolenice 16. – 17. september 2004 / editori Peter Blaho, Ján Švidroň. Bratislava: Iura Edition, 2005. ISBN 80-8078-054-4. S. 437 – 439.

[Prusák Jozef (100 %)]

EDJ2 Prof. Dr. iur. Dr. iur. h. c. Andreas Wacke LL. D. h. c. curriculum vitae / Jozef Prusák.

In: Orbis Iuris Romani: journal of ancient law studies: Festreden für Andreas Wacke / edited by Peter Blaho. Trnava: Veda SAV, 2009. ISBN 978-80-224-1076-2. S. 11 – 14.

[Prusák Jozef (100 %)]

FAI Redakčné a zostavovateľské práce knižného charakteru (bibliografie, encyklopédie, katalógy, slovníky, zborníky...)

FAI1 Zákaz zneužitia práva = Verbot des Rechtsmissbrauchs: 6. Rechtstage von Luby: 6. Lubyho právnické dni: medzinárodná vedecká konferencia Omšenie 20. a 21. september 2000 / [zostavovateľia: Peter Blaho, Ján Lazar, Jozef Prusák]. 1. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2001. 278 s. (Dies Luby iurisprudentiae; Nr. 6). ISBN 80-89047-00-9.

Ohlasy:

[3] PATAKYOVÁ, M. a kol. Obchodný zákonník: komentár. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 2. ISBN 978-80-7400-314-1

[3] PATAKYOVÁ, M. In Patakyová, M. a kol. Obchodný zákonník: komentár. Praha: C.H. Beck, 2008, s. 1133. ISBN 978-80-7400-039-3

[3] TELEČ, I. Přehled práva duševního vlastnictví. 1. Brno: Doplněk, 2007, s. 27. ISBN 978-80-7239-206-3

[3] PULKRÁBEK, Z. Zákaz zneužití práva v rozporu s jeho účelem. Praha: Eurolex Bohemia, 2007, s. 157. ISBN 80-86861-93-7

[4] ŠVIDROŇ, J. Konštituovanie vedy práva duševného vlastníctva v podmienkach SR. Bratislava: Veda SAV, 2001, s. 24

[4] ŠVIDROŇ, J. Súvislosti práva proti nekalej súťaži s autorským a mediálnym právom. In: Právny obzor. 84, (2001), č. 5, s. 404

[3] ŠVIDROŇ, J. International Encyclopaedia of Laws. Slovak Republic. Hague: KLI, 2001. S.138.

FAI2 Zmluvný a zodpovednostný systém v súkromnom práve: 3. Lubyho dni: konferencia Trenčianske Teplice 27. – 29. septembra 1994 / [zborník zostavil: Jozef Prusák]. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1995. 117 s. (Dies Luby Iurisprudentiae; Nr.3). ISBN 80-7160-073-3.

Ohlasy:

[4] LAZAR, J. a kol. Občianske právo hmotné. 2. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 388. ISBN 978-808078-346-4

[4] ŠVIDROŇ, J. – ADAMOVÁ, Z. – NÁVRAT, M. – ŠKREKO, A. Právo duševného vlastníctva v informačnej spoločnosti a v systéme práva. Bratislava: Veda, 2009, s. 149. ISBN 978-80-224-1033-5

[4] LAZAR, J. et al. Občianske právo hmotné. 3. dopl. a preprac. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2006, 2. zv., s. 371. ISBN 80-8078-084-6

[4] ŠVIDROŇ, Ján: Súvislosti práva proti nekalej súťaži s autorským a mediálnym právom. In: Právny obzor, 84,(2001), č. 5, s. 420.

[4] ŠVIDROŇ, J.: Základy práva duševného vlastníctva. Bratislava: Juga, 2000, s. 250.

FAI3 Slušnosť v práve = Anständigkeit im Recht: 2. Lubyho dni: konferencia s medzinárodnou účasťou Trenčianske Teplice 22. – 24. septembra 1992 / [zborník zostavili: Jozef Prusák, Emília Bakošová, Nadežda Vaculíková]. [1. vyd.]. Bratislava: Nadácia Štefana Lubyho, 1993. 254 s. (Dies Luby Iurisprudentiae; Nr. 2).

Ohlasy:

[4] ŠVIDROŇ, J. – ADAMOVÁ, Z. – NÁVRAT, M. – ŠKREKO, A. Právo duševného vlastníctva v informačnej spoločnosti a v systéme práva. Bratislava: Veda, 2009, s. 149. ISBN 978-80-224-1033-5

[4] CIRÁK, J. – FICOVÁ, S. a kol. Občianske právo: všeobecná časť. Šamorín: Heuréka, 2008, s. 19. ISBN 978-80-89122-51-6

[4] CIRÁK, J. – FICOVÁ, S. a kol. Občianske právo: všeobecná časť. Šamorín: Heuréka, 2008, s. 359. ISBN 978-80-89122-51-6

[4] HURDÍK, J. – LAVICKÝ, P. – TELEČ, I. Občianské právo hmotné. Obecná časť, Ochrana osobnosti. 1. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 137. ISBN 978-80-7380-136-6

[3] TELEČ, I. Přehled práva duševního vlastnictví. 1. Brno: Doplněk, 2007, s. 28. ISBN 978-80-7239-206-3

[3] ŠVIDROŇ, J. Mravné dimenzie občianskeho práva. In Hurdík, J. – Fiala, J. – Selucká, M. (eds.) Tradície a inovácie v občianskom práve: zborník príspevků z konferencie konanej na PrF MU dne 25. září 2007. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 19. ISBN 978-80-210-4490-6

[4] ŠVIDROŇ, J. Mravné dimenzie občianskeho práva. In Právny obzor: teoretický časopis pre otázky štátu a práva, roč. 90, č. 4, 2007, s. 302. ISSN 0032-6984

[4] ŠVIDROŇ, J. Mravné dimenzie občianskeho práva. In <http://www.jsn.sk>, pozn. č. 2. <Dostupné na: <http://www.jsn.sk> >

[3] ŠVIDROŇ, J.: International Encyclopaedia of Law. Slovak republic. Hague: KLI, 2001. S.138

[4] ŠVIDROŇ, J.: Základy práva duševného vlastníctva. Bratislava: Juga, 2000, s. 250.

FAI4 Sloboda, právo, bezprávie: 1. Lubyho dni: Trenčianske Teplice 26.-28. septembra 1990 / [zborník zostavili Jozef Prusák, Milan Lovíšek]. Bratislava: Katedra teórie štátu a práva PF UK, 1990. 161 s.

Ohlasy:

[4] ŠVIDROŇ, J.: Základy práva duševného vlastníctva. Bratislava: Jaga, 2000, s. 250.

FAI5 Trnavská univerzita v Trnave Právnická fakulta: (1998 – 2008): jubilejný pamätník: anniversary album / autori: Helena Barancová, Peter Blaho, Gustáv Dianiška, Jozef Prusák, Marek Šmid, Zuzana Nevolná. [1. vyd.]. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko TU a Vedy, vydavateľstva SAV, 2008. 118 s. ISBN 978-80-8082-208-8.

[Helena Barancová (20 %), Peter Blaho (20 %), Gustáv Dianiška (15 %), Jozef Prusák (15 %), Marek Šmid (15 %), Zuzana Nevolná (15 %)]

GII Rôzne publikácie a dokumenty, ktoré nemožno zaradiť do žiadnej z predchádzajúcich kategórií

GII1 Úvodné slovo / Jozef Prusák.

In: Acta Universitatis Tyrnaviensis, Iuridica 3: ročenka Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave 2006 / [predseda redakčnej rady a editor Ján Lazar]. [Trnava]: Právnická fakulta Trnavskej univerzity, c2006. ISBN 80-8078-122-2. S. 5.

[Prusák Jozef (100 %)]

GII2 Úvodom / Jozef Prusák.

In: Slušnosť v práve = Anständigkeit im Recht: 2. Lubyho dni: konferencia s medzinárodnou účasťou Trenčianske Teplice 22. - 24. septembra 1992 / [zborník zostavili: Jozef Prusák, Emília Bakošová, Nadežda Vaculíková]. Bratislava: Nadácia Štefana Lubyho, 1993. S. 4 – 5.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[4] KIRSTOVÁ, K. Základné zásady záväzkového práva. In Fogaš, L. (zost.) Občianske právo – miesto a význam diela profesorov Plankovcov. Bratislava: Univerzita Komenského, 2009, s. 55. ISBN 978-80-7160-280-4

GII3 Úvodom / Jozef Prusák.

In: K Návrhu slovenského Občianskeho zákonníka: 5. Lubyho právnické dni: konferencia - Bratislava 3. – 4. september 1998 / [zostavovateľ Ján Lazar]. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1999. ISBN 80-7160-112-8. S. 7 – 8.

[Prusák Jozef (100 %)]

Ohlasy:

[4] KIRSTOVÁ, K. Základné zásady záväzkového práva. In Fogaš, L. (zost.) Občianske právo – miesto a význam diela profesorov Plankovcov. Bratislava: Univerzita Komenského, 2009, s. 55. ISBN 978-80-7160-280-4

Zoznam publikačnej činnosti prof. Jozefa Prusáka zostavila Mgr. Alena Štefanovičová.
10. september 2012

doc. JUDr. Radoslav Procházka, PhD., LL.M., JSD.
Mgr. Marek Káčer, PhD. (eds.)

Exemplo ducti
Pocta k životnému jubileu Jozefa Prusáka

Zodpovedný redaktor Jozef Molitor
Grafická úprava a zalomenie Jana Janíková
Návrh obálky Marek Petržalka

Vydalo vydavateľstvo TYPUS UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS,
spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave
a VEDY, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, v roku 2012 ako 108. publikáciu.
Vytlačila VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.

ISBN 978-80-8082-540-9